

Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta

IGOR TYŠŠ

**Teoretické a materiálové sondy do praxeológie
a dejín prekladu americkej literatúry
na Slovensku v období socializmu**

Mladá tvorba a Beat Generation

Nitra 2017

Recenzenti: prof. PhDr. Katarína Bednárová, CSc.
prof. PhDr. Edita Gromová, CSc.
prof. PhDr. Mária Kusá, CSc.

Táto publikácia vyšla s finančnou podporou výskumného grantu VEGA 2/0200/15 – Preklad ako súčasť dejín kultúrneho priestoru II. Fakty, javy a osobnosti prekladových aktivít v slovenskom kultúrnom priestore a podoby ich fungovania v ňom.

*Je viac ciest
ako v hlave človeka?*

-- Peter Repka

Túto publikáciu s poďakovaním venujem svojej priateľke Natálii Rondzikovej.

Ďakujem školiteľke svojej dizertačnej práce, prof. PaedDr. Zdenke Gadušovej, CSc. Mala so mnou nesmiernu trpezlivosť, stála za mnou a neustále ma podnecovala – a dodnes podnecuje – k ďalšiemu profesionálnemu rastu.

Ďakujem svojej rodine za neustálu podporu počas všetkých stupňov, fáz a etáp čokoľvek, čomu som sa venoval.

Ďakujem prof. PhDr. Edite Gromovej, CSc. a ďalším dvom recenzentkám tejto knihy, prof. PhDr. Kataríne Bednárovej, CSc., a prof. PhDr. Márii Kusej, CSc.

Ďakujem tiež kolegyniam a kamarátkam Mgr. Emílii Perez, PhD, a Mgr. Soni Hodákovéj, PhD. Ďakujem PhDr. Martinovi Djovčošovi, PhD., za jeho neustále pobádanie k práci a provokácie myslenia. Ďakujem tiež PhDr. Márii Valentovej, PhD. – a nielen za klenoty z archívu A. Popoviča. Ďakujem aj ostatným kolegom z môjho súčasného pracoviska – Katedry translatológie FF UKF v Nitre.

Ďakujem Jánovi Vilikovskému a Jozefovi Kotovi za čas, ktorý si na mňa a moje otázky našli.

V neposlednom rade ďakujem aj kolegom v nitrianskom coworkingu Ponk, o. z.

Obsah

Úvod	7
1 Dejiny prekladu v kontexte translatologického výskumu.....	12
1.1 Prístupy k dejinám prekladu	12
1.2 Metodiky dejín prekladu a súčasný stav problematiky (s ohľadom na vlastný výskum).....	16
1.3 Sociologické prístupy k prekladu.....	19
1.4 Diskurz a dejiny prekladu.....	22
1.5 Pymov model integrálnych dejín prekladu	23
2 Literárny život a literárne časopisy	27
2.1 Slovenské literárne časopisy 2. polovice 20. storočia	27
2.2 Sociálna úloha literárnych časopisov	31
3 Americká literatúra na Slovensku v 50. a 60. rokoch 20. storočia	33
3.1 Recepcia americkej literatúry na Slovensku v 50. a 60. rokoch 20. storočia	34
3.2 Produkcia a priestor americkej literatúry v Československu – na prípade recepcie poézie Beat Generation	38
3.2.1 Prekladová produkcia: korpus beatnických textov	38
3.2.2 Priestorové a sociálne determinanty dejín prekladu beatnickej poézie.....	40
3.2.2.1 Geopolitická situácia.....	41
3.2.2.2 Jazyková situácia prekladov	41
3.2.2.3 Prítomnosť politického gesta a ideológie	42
3.2.2.4 Fragmentárnosť a diskontinuita	43
3.2.2.5 Postavenie prekladateľa.....	44
3.2.2.6 Dynamika vzťahu centra a periférie literárneho systému	45
4 Mladá tvorba, beatnici a dejiny prekladu – okolnosti, súvislosti, historické pozadie	46
4.1 Časopis Mladá tvorba ako predmet dejín prekladu	46
4.1.1 Tri „fázy“ čítania Mladej tvorby	48
4.1.1.1 Úroveň paratextov	48
4.1.1.2 Úroveň textov.....	49
4.1.1.3 Úroveň kontextov	50
4.2 Periodizácia Mladej tvorby.....	51
4.3 Okolnosti vzniku Mladej tvorby a raná koncepcia časopisu	54
5 Prvé obdobie Mladej tvorby (1956 – 1959)	63
5.1 Základná charakteristika	63
5.2 Analýza ročníkov 1956 – 1959.....	63
5.2.1 Váľkove Cesty poézie: nástup generačného prekladu.....	73
5.2.2 Vystúpenie Trnavskej skupiny: konkrétna prekladateľská generácia	75
5.2.3 Nové chápanie prekladateľských dvojíc u konkretistov	77

5.2.4	Veľká prekladateľská súťaž v r. 1958-59: začiatky teórie prekladu v MT	81
5.2.5	Rok 1959 v MT: medzi konsolidáciou a progresívnosťou	85
6	Druhé obdobie Mladej tvorby (1960 – 1963)	88
6.1	Základná charakteristika	88
6.2	Analýza ročníkov 1960 – 1963	88
6.2.1	Americká kultúra a literatúra v druhom období MT	89
6.2.2	Beat Generation v druhom období MT	93
6.2.3	Problémy prekladu v druhom období MT	95
6.2.4	Divadielka poézie	97
6.2.5	„Zlaté šesťdesiate“ v druhom období MT	100
7	Tretie obdobie Mladej tvorby (1964 – 1970)	102
7.1	Základná charakteristika	102
7.2	Analýza ročníkov 1964 – 1970	102
7.2.1	Literárny život	103
7.2.2	Americká kultúra a literatúra	107
7.2.3	Problémy prekladu	109
7.2.4	Beat Generation v treťom období MT	111
7.2.5	Beatníci a Osamelí bežci	114
7.2.6	Generačné reportáže	119
7.2.7	Beatníci a generačný obraz sveta	128
	Záver	129
	Použité zdroje	137
	Sekundárna literatúra	137
	Dobové pramene – korpus Mladej tvorby	150
	Prvé obdobie Mladej tvorby (1956 – 1959)	150
	1956	150
	1957	150
	1958	151
	1959	151
	Druhé obdobie Mladej tvorby (1960 – 1963)	152
	1960	152
	1961	152
	1962	153
	1963	153
	Tretie obdobie Mladej tvorby (1964 – 1970)	154
	1964	154
	1965	154
	1966	155
	1967	156

1968	157
1969	157
1970	158
Menný register	159
Edičná poznámka	166
Bibliografická poznámka.....	167

Úvod

Budúcnosť Európy bude odteraz iná – a inak sa odteraz budeme dívať aj na jej minulosť. Obdobie rokov 1945 – 1989 už po novom nebudeme považovať za prah novej epochy dejín, ale za prechodné obdobie, povojnové intermezzo, pozostatok konfliktu, čo sa síce skončil v roku 1945, no definitívne sa uzavrel až o pol storočia neskôr.¹

Táto vedecká monografia, podobne ako historiografický opus T. Judta, z ktorého vyberáme citát, vychádza z predpokladu až presvedčenia, že dejiny nie sú objektívne dané, ale že sa s ohľadom na dnešok pohľad na ne často mení a že sa k nim pre lepšie poznanie dneška neustále oddá vracaf. Dejiny, ktoré za niečo stoja, odpovedajú na dnešné otázky, a jednako nie sú slúžkou súčasných záujmov. Táto práca sa zameriava na dejiny prekladu. Dejiny prekladu, ktoré chápeme ako poddisciplínu translatológie, sa od 90. rokov 20. storočia badateľne rozvíjajú a čoraz viac a častejšie sa dotýkajú problémov mimo tradičnej sféry záujmu literárnej vedy. Ba čo viac, mení – alebo aspoň prispôsobuje – sa aj ich metodológia. Možno povedať, že v skúmaní dejín prekladu sa prechádza od historického aspektu interpretácie a recepcie textu k historiografii a sociológii v pravom zmysle slova.

Nejde však o obrat na zelenej lúke. Aj „historiografickejšie“, „sociologickejšie“ a zdanlivo zákonite menej textové dejiny prekladu len docenujú to, k čomu navádza samotná podstata komunikácie, a síce fakt, že žiaden text neexistuje mimo recepcie a že živá literatúra je komunikácia a má spoločenský dosah. V priebehu tejto práce, ku ktorej bolo najťažšie napísať úvod, sa ukázalo, že mnohé z nových, priam „módnych“ konceptov a lákavých metodologických inštrumentov predsa len integruje často skloňované východisko, ktoré Popovič správne postrehol a zhodnocoval už v 60. rokoch: preklad je taký komplexný fenomén, že sa nedá skúmať inak ako interdisciplinárne.² Prvý prívlastok v názve monografie preto signalizuje hľadanie cesty k predmetu a prístupu, ktoré je s ohľadom na materiál (druhý prívlastok) a výskumný problém neustále nutné. V prípade tejto práce je teória integrálnou časťou výskumu, nebolo preto možné ju opomenúť či ju aspoň pre zvýšenie elegancie celkového textu potlačiť. Reflexia, analýza a syntéza tu bytostne súvisia, napájajú sa jedna na druhú, generujú nové otázky, nútia korigovať závery a v konečnom dôsledku neuzatvárajú problém.

Hlavnou témou tejto monografie sú dejiny prekladu na Slovensku v období socializmu, na ktoré sa – ako už naznačujú predchádzajúce vety – nechceme dívať cez zaužívané rámce. Nejde však o snahu „páliť mosty“. Vychádzame totiž z presvedčenia, že k dobe a fenoménu socializmu treba pristupovať nanajvýš chápavo a citlivo, bez násilných apriorizmov. Jediným apriorizmom je neustály kontakt s empirickými faktmi, dobovými textami, pra-

¹ Judt, T. Postwar, 2005, s. 20. Prel. I. T.

² Porovnaj jeho neskoršie konštatovanie na margo Výkladového registra termínov v publikácii Poetika umeleckého prekladu 1971, s. 151. Píše o terminológii teórie prekladu: „Niektoré termíny vznikli na pôde teórie prekladu, iné v súvislosti s interdisciplinárnym skúmaním prekladateľskej problematiky. V takomto prípade sa termíny z jednotlivých príbuzných disciplín transplantovali na pôdu teórie prekladu s tým, aby získali špecifické zaradenie.“

meňmi a výpoveďami pamätníkov. Nazdávame sa, že je namieste zaoberať sa dobou socializmu v čase, keď v spoločnosti ešte stále „chýba spoločná minulosť, na ktorú by dokázala byť aspoň časť z jej aktérov spoločne hrdá“³, a keď sa európsky spoločenský priestor čoraz viac ideologicky radikalizuje a šíria sa v ňom tzv. alternatívne fakty.

V práci sa zameriavame na obdobie rokov 1956 až 1970. Historické medzníky sme volili jednak s ohľadom na dostupné periodizácie z politických a kultúrnych dejín Slovenska a tiež s ohľadom na dostupné literárnohistorické syntézy. Ako ukazuje aj náš vlastný výskum materiálov z časopisu *Mladá tvorba* (ďalej aj „MT“), ktorý ešte ďalej priblížime, rok 1956 predstavoval podstatný zvrät v československom literárnom živote – začínajú fungovať nové, liberálnejšie literárne inštitúcie (okrem MT aj časopisy *Květen* a *Světová literatura*), dochádza ku kompromitácii a k oslabeniu stalinistického krídla KSČ a tiež k istej liberalizácii kultúrnej politiky (ako dôsledok II. zjazdu Zväzu československých spisovateľov, no najmä činnosti študentského hnutia). Samozrejme, opomenúť nemožno ani významné politické udalosti, ktoré rok 1956 zapísali do dejín, a to jednak kritiku Stalinovho kultu osobnosti a jednak násilné potlačenie maďarského povstania. V roku 1970 sa končí dráha časopisu *Mladá tvorba* a slovenská literatúra tak na dlhé roky stráca liberálnejšiu inštitúciu, ktorá by bola platformou začínajúcich autorov a prekladateľov.⁴ Rok 1970 možno považovať aj za rok začiatku normalizácie v literárnom živote, pretože definitívne dochádza k opätovnej centralizácii vydavateľského prostredia a znova sa posilňuje inštitúcia cenzúry.

Dejiny prekladu v tejto práci skúmame s ohľadom na tzv. praxeológiu prekladu. Praxeológia prekladu skúma prostriedky a okolnosti, ktorými sa prekladatelia dopracúvajú k výsledku svojej cieľavedomej činnosti, práce. Je to teória a výskum akcie, praxe. Praxeológia prekladu je pojem, ktorý pre slovenské myslenie o preklade zaviedol A. Popovič, ale pojem praxeológia (bez prívlastku) má dlhšiu a mimoriadne zaujímavú intelektuálnu históriu siahajúcu až do gréckych čias. Praxeologický pohľad na translatológiu integruje sociologické prístupy k prekladu, didaktiku prekladu a kritiku prekladu, a tým predstavuje vhodné hľadisko pre interdisciplinárny výskum konkrétnych dejín prekladu.

V práci skúmame dejiny prekladu americkej literatúry. Recepcii americkej literatúry v období socializmu a po roku 1989 sa v posledných rokoch konečne dostáva čoraz viac priestoru.⁵ To je len prirodzený dôsledok oživenia a podstatného rozšírenia výskumu dejín prekladu ako súčasti kultúrneho priestoru. Metodologický a materiálový základ týchto výskumných iniciatív systematicky položili od začiatku 90. rokov 20. storočia pracovníci Ústavu svetovej literatúry SAV. Konkrétne práca s textovými materiálmi dodnes pokračuje a aj korpus vedomostí o súvislostiach recepcie americkej literatúry počas socializmu sa

³ Blaščák, F. Zabudnutá generácia. In MEMORY KONTROL.org, 2013 [online].

⁴ Samozrejme, nesmieme zabudnúť na aktivity V. Mihálíka v tzv. Novom slove mladých, no táto platforma bola organizovaná na úplne iných základoch.

⁵ Okrem rozličných štúdií spomeňme nedávno vydanú monografiu L. Pliešovskej *Od Buckovej k Updikovi*, 2016. Potešujúce je, že postupne dochádza aj k výskumu časopiseckej reflexie.

neustále rozrastá.⁶ Aj keď sa na syntetické spracovanie dejín prekladu americkej literatúry stále ešte čaká, doteraz existujúce biele miesta vo výskume recepcie americkej literatúry rozhodne nie sú akontextové výskumné problémy. Keďže je na čo nadviazať a nie je potrebné robiť reprezentáciu problematiky⁷, možno sa zamerať už na hlbšiu a komplexnejšiu deskripciu konkrétnych dejinných fenoménov. Výskumným problémom, na ktorý sa zameriavame v tejto práci, je recepcia americkej poézie v 60. rokoch so špeciálnym dôrazom na poéziu tzv. Beat Generation.

Pojem beatnická poézia v tejto práci pomenúva tvorbu jednej generácie amerických básnikov 2. polovice 20. storočia, ktorá sa v československej recepcii od konca 50. rokov označovala ako „Beat Generation“, „beat generation“, „bítnici“ či dokonca „zbitá generácia“⁸ alebo „beatnictvo“⁹. Záujem verejnosti o túto skupinu autorov vzbudil súdny spor o básnickú zbierku *Howl* (slk. *Vytie, Kvílenie*) v r. 1957. Za kmeňových autorov hnutia možno v tomto ohľade považovať tých, ktorí sa s ním na prelome 50. a 60. rokov 20. storočia stotožňovali a zúčastnili sa aj slávnych skupinových vystúpení. Jedným z nich bolo vystúpenie v sanfranciskej Six Gallery, kde vystúpili K. Rexroth, A. Ginsberg, Ph. Laman-tia, M. McClure, G. Snyder a Ph. Whalen a J. Kerouac sedel v obecnstve. Tento medzník je však nedostatočný vzhľadom na to, že hnutie sa už predtým v podobe tzv. New Vision kryštalizovalo v New Yorku, kde na jeho začiatku okrem Ginsberga a Kerouaca stáli aj H. Huncke, W. S. Burroughs či L. Carr. S hnutím sa potom asociuje aj slávny básnik a sanfranciský vydavateľ L. Ferlinghetti; okrem toho sa v rámci beatnického kánonu nezvykne zabúdať ani na černoškého básnika-aktivistu A. Baraku (vl. m. LeRoi Jones) a na poetky A. Waldmanovú a D. Di Prima.

Už na prvý pohľad je výpočet autorov, ktorí skutočne v tom čase žili spôsobom života označovaným ako „beat“¹⁰, značne rôznorodý. Určovať medzníky vzniku a zániku tohto

⁶ S poteším konštatujeme, že konkrétne výskumné iniciatívy vznikajú aj na našom domovskom pracovisku, Katedre translológie FF UKF v Nitre, kde sme už úspešne realizovali niekoľko univerzitných výskumných projektov a viedli aj materiálové študentské záverečné práce zamerané na katalogizáciu časopiseckých textov (napr. časopisy *Mladá tvorba*, *Revue svetovej literatúry* a *Slovenské pohľady*). O tomto ďalej na príslušných miestach práce.

⁷ Jedným z najvýznamnejších reprezentatívnych diel dejín prekladu je dvojdielny *Slovník slovenských prekladateľov umeleckej literatúry 20. storočia* (2015, druhý diel sa v čase dokončovania tejto práce pripravuje do tlače).

⁸ Pojem sa objavuje v rozhovore s „pokrokovým americkým spisovateľom“ Phillipom Bonoskym, redaktorom ľavicového mesačníka *Mainstream* v *Mladej tvorbe*, v MT, 1959, č. 11, s. 30.

⁹ Článok E. S. Romanovej pod názvom *Zoči voči poézii dnešnej Ameriky*. In MT, 1962, č. 6 – 7, s. 45 – 49.

¹⁰ Porov. článok J. C. Holmesa *This Is The Beat Generation*, v ktorom sa už v r. 1952 pokúsil definovať životný pocit mladej generácie. V tomto článku aj pomerne komentuje označenie „beat“, keď píše: „Pôvod slova ‚beat‘ je neznámy, ale jeho význam je väčšine Američanom absolútne jasný. Viac než len obyčajnú únavu označuje pocit, že je človek zneužitý, že mu zaťali do živého. Byť ‚beat‘ znamená istú nahotu mysle a v konečnom dôsledku aj nahotu duše, pocit, že človek nemá nič, len tvrdé jadro vlastného vedomia.“ Porov. Holmes, J. C. *This Is The Beat Generation*. In *The New York Times*. 16 November 1952. Prel. I. T.

hnutia v literárnohistorickom zmysle nemá s ohľadom na jeho recepciu zmysel jednak v dôsledku toho, že už v časoch svojho vzniku bolo veľmi diferencované¹¹, a jednak v dôsledku jeho postupnej asimilácie do neskoršieho hnutia hippies a mainstreamovej rokenrolovej kultúry 60. a 70. rokov. Preto sa prívlastkom „beatnická“ môže označiť aj tvorba takých odlišných autorov, ako sú C. Bukowski, J. Morisson či R. Fariña a i. Prívlastok „beat“ sa časom stal difúznym označením poetiky.

Pri medziliterárnych kontaktoch aspoň ako úvodná hypotéza platí princíp dominancie prijímajúceho literárneho polysystému, ktorý Even-Zohar formuluje tak, že „pozícia a úloha repertoáru vo východiskovom systéme je v podstate irelevantná z hľadiska cieľového systému“.¹² S ohľadom na túto hypotézu je preto vhodné nechať si „manévrovací priestor“ a rozsah pojmu beatnická poézia pracovne chápať tak, ako ho v uvedenom období chápala prijímajúca literatúra.¹³ Slovenská recepcia beatnickej poézie upúta svojou zdanlivou neproblematikou. Beatnická literatúra sa vo svojom pôvodnom kontexte chápala ako radikálna a svojou radikálnosťou ovplyvnila aj iné literárne iniciatívy a aj širšie kultúrne a spoločenské hnutia (napr. hippies). Na Slovensku však o jej širších súvislostiach minimálne v kanonizovanej, oficiálnej recepcii človek zistí pomerne málo a navyše často dochádza k splošťovaniu hodnôt tejto literatúry.

Zdanlivá neprítomnosť beatníkov na Slovensku je nanajvýš zaujímavá, a to najmä keď si uvedomíme, že na konci 60. a 70. rokov 20. storočia ich básnická tvorba kulminovala a nachádzala v pôvodnom kontexte čoraz širšie publikum. Aj v Československu vďaka svojim kvalitám (nekonvenčnosť, odpor voči autoritám, dôraz na civilnú individualitu a nové formy spirituality) mala či aspoň *mohla* konvenovať najmä mladším čitateľom a mať medzi nimi širší ohlas.

Recepciu beatnickej poézie interpretujeme ako historický prípad, cez ktorého optiku nahliadame aj na už naznačené širšie otázky recepcie americkej literatúry a dejín prekladu. Prípad v tomto kontexte chápeme ako súbor navzájom súvisiacich javov zasadených v reálnom historickom kontexte. Otázka reálneho historického kontextu zásadne súvisí s materiálovou bázou tejto monografie. Časopis pre mladú literatúru a kultúru *Mladá tvorba*, ktorý vychádzal v rokoch 1956 – 1970 a ktorý svojím reálnym obsahom významne prekročil hranice akejkoľvek kultúrno-politickej koncepcie, bol živou generačnou platformou mladých literátov, prekladateľov a odborníkov na literatúru. V okruhu prispievateľov tohto časopisu aktívne pôsobili aj osobnosti, ktoré významným spôsobom ovplyvnili recepciu americkej literatúry v 60. rokoch (prekladatelia, anglisti, kritici). Na stránkach

¹¹ Porovnaj kalendárium hnutia Beat Generation, na začiatku ktorého sa konštatuje, že cieľom prezentovaného kalendária je iba ponúknuť všeobecnú chronológiu dielam autorov, ktoré sa spomínajú v encyklopédii. Porov. *The Encyclopedia of Beat Literature*, 2006, s. 376.

¹² Even-Zohar, I. *System, Dynamics, and Interference*. In *Polysystem Studies*, 1990, s. 94. Prel. I. T.

¹³ Ako zaujímavý príklad uvedieme, že v epitexte na obálke slovenského vydania Ginsbergovho *Vytia* (r. 2005) nájdeme nasledujúcu enumeráciu: „Ginsberg a iní beatníci – W. Whitman, J. Kerouac, G. Corso, W. Bourroughs [sic!], L. Ferlinghetti – spustili lavínu...“. Zahrnutie W. Whitmana medzi beatníkov by zrejme tradičnejšie zmýšľajúceho historika americkej literatúry prekvapilo.

časopisu nachádzame aj veľa odkazov na Beat Generation, a to nielen ako na literárny jav, ale aj ako jav spoločenský, s ohľadom na hodnoty a životný štýl vtedajšej mládeže. Takisto nie je zhodou náhod, ale historickou zhodou okolností, že sa v MT významne prezentujú aj mladí básnici zo skupiny Osamelí bežci, na ktorých tvorbe a vyhláseniach vidno jednoznačnú inšpiráciu étosom a estetikou beatnickej generácie. *Mladá tvorba*, dnes chápaná ako fenomén svojej doby, predstavuje mimoriadne komplexný a rozporuplný korpus textov, na ktorom možno dobre sledovať osudy literatúry a umenia v čase, keď bolo možné a potrebné nielen oslobodiť literatúru zo schematizmu 50. rokov, ale často aj hľadať kompromis s politickým gestom doby. Ide o mimoriadne závažné a dôležité čítanie, pretože súvislosti textov v tomto časopise najmä dnes pomáhajú odhaľovať nové alebo prinajmenšom už zabudnuté okolnosti vzťahov medzi literatúrou a mocou a prekladom a mocou.

Monografiu tvorí sedem kapitol a zoznam pre tému relevantných dobových textov z MT v prílohe. V prvej kapitole sa venujeme prehľadu prístupov k dejinám prekladu, pričom prioritne sa zameriavame na sociologické koncepcie dejín prekladu. Druhá kapitola je prehľadom situácie najvýznamnejších literárnych časopisov počas socializmu, a to s ohľadom na ich funkcie v dobovom literárnom živote. Tretia kapitola je reflexiou doterajších relevantných prameňov o recepcii americkej literatúry, pričom s ohľadom na vlastný výskum tu predstavujeme prehľad najzávažnejších priestorových a sociálnych determinantov slovenského prekladového priestoru, ktoré v sledovanom období ovplyvnili dejiny prekladu americkej literatúry. Štvrtá kapitola predstavuje časopis *Mladá tvorba* ako predmet dejín prekladu. Rozoberáme hlavne metodiku výskumu pri čítaní a kontextualizácii špecifických dobových textových a metatextových žánrov. V tejto kapitole predstavujeme aj periodizáciu „života“ časopisu a s ohľadom na dobové kultúrnohistorické okolnosti približujeme relevantné okolnosti jeho vzniku. V piatej kapitole sa s ohľadom na sledované témy zaoberáme *Mladou tvorbou* v rokoch 1956 – 1959. Do tohto obdobia sa datuje slávne manifestačné vystúpenie básnikov-prekladateľov z Trnavskej skupiny a aj Veľká prekladateľská súťaž v preklade poézie. Šiesta kapitola mapuje recepciu americkej poézie, beatnickej poézie a problémy literárneho a kultúrneho života na stránkach *Mladej tvorby* v rokoch 1960 – 1963. V tomto období sa v časopise po prvý raz zreteľnejšie prezentuje americká poézia a objavujú sa prvé preklady beatnickej poézie. Tretie a vrcholné obdobie *Mladej tvorby*, ohraničené rokmi 1964 až 1970, predstavuje aj z hľadiska tém práce jedno z najzásadnejších období: objavuje sa nielen dosť článkov o americkej literatúre a kultúre a tiež články o beatnikoch, ale sa v reportážach o československej mládeži objavujú aj narážky na ich nekonformný životný štýl. Podobné alúzie na beatnikov nachádzame aj v manifestoch básnickej skupiny Osamelí bežci.

Táto vedecká monografia je určená odbornej verejnosti z radov translatológov a iných odborníkov na literárnu históriu a literárnu komparatistiku. Keďže odкрýva historickú problematiku, ktorá je dnes pre mladých ľudí často takmer neznáma, môže osloviť aj adeptov prekladateľstva a translatológie. Jej snahou je dopĺňať prázdne miesta v dejinách prekladu na Slovensku, miestami búrať zažitú predstavu alebo až mýty a miestami dopĺňať a problematizovať, čo už vieme.

1 Dejiny prekladu v kontexte translatologického výskumu

Pokiaľ akceptujeme, že to, čo nazývame „literatúra“, má nejaké dejiny, musíme pripustiť, že literatúra existuje predovšetkým v komunikačnom obeh, v historickej dynamike tvorby a recepcie a komunikácie a (v prípade prekladu a iných odvodených textov) metakomunikácie. Autor sa do dejín literatúry zapíše, až keď si jeho dielo nájde čitateľov. V prípade prekladu, ktorý už zo svojej podstaty stojí na periférii medzi viacerými systémami, je celá vec ešte komplikovanejšia a kontext – akokoľvek lapidárne a nie celkom presne to slovo znie – je preň ešte dôležitejší. Ak chceme o dejinách literatúry uvažovať s ohľadom na širší rámec kultúrnych dejín, musíme literatúru definovať širšie ako len súbor textov. Ak totiž napríklad za „literárne systémy“ a „literárnu tvorbu“ máme označiť napr. aj literatúry starovekých národov (sumerskú, akádsku, hebrejskú literatúru a pod.), je potrebné jednotlivé literatúry chápať nielen ako súbory textov či ako špecifické, imanentné atribúty týchto textov (tzv. literárnosť), ale aj ako štruktúry spoločensky, kultúrne a historicky podmienených literárnych aktivít.¹⁴ Dejiny translačných činností (ako dejiny rôznych foriem interlingválneho a intralingválneho prekladu a tlmočenia) sú potom neoddeliteľnou súčasťou takto široko chápaných dejín literárnych aktivít.¹⁵

1.1 Prístupy k dejinám prekladu

Dejiny translačných činností sa reflektovali dlho pred vznikom translatológie ako samostatného vedného odboru v 70. rokoch 20. storočia. Staršie historiografické práce, ktoré sa dnes často reflektujú už v rámci translatológie, len zriedkakedy zohľadňovali transferový a interkultúrny charakter translačných činností.¹⁶ Povedané slovami A. Pyma, historici prekladu sa musia stať čitateľmi textov z iných disciplín, najmä ich „poznámok pod čiarou“ a hľadať v nich okrajové detaily, ktoré by sa mohli stať súčasťou „iných príbehov“.¹⁷ Dejiny prekladu sa tak materiálovo a do istej miery i metodologicky dotýkajú spoločenských a najmä kultúrnych dejín, literárnej komparatistiky a teórie literatúry¹⁸, historickej poetiky¹⁹,

¹⁴ Even-Zohar, I. The „Literary System“. In *Polysystem Studies*, 1990, s. 33 a nasl.

¹⁵ Toto je v podstate jedna zo základných téz, ktorou A. Popovič oprávňuje svoj „odklon“ od literárnej komparatistiky k teórii prekladu – preklad je neoddeliteľnou, ba určujúcou súčasťou národnej literatúry. Porov. Popovič, A. *Preklad a výraz*, 1968. Že išlo o odklon, potvrdzuje napr. aj reakcia J. Hvišča v dobovej recenzii tejto monografie. Tu tvrdí, že Popovičovi sa v najlepších štúdiách práce „podarilo kompenzovať nesprávny príklon k autonómnemu chápaniu teórie prekladu“; podľa neho totiž nad teóriou prekladu stojí literárna komparatistika. Hvišč, J. *Preklad ako výraz*. In *MT*, 1968, č. 9, s. 57.

¹⁶ V tomto kontexte porovnaj vyjadrenie autora prvého medzinárodne známeho programového článku o dejinách prekladu G. Radóa, ktorý tvrdí, že dejiny prekladu sú dejiny fenoménu vytlačaného na perifériu záujmu, ktorý pre jeho neoceniteľný prínos treba objaviť ako subjekt dejín. Radó, G. *Approaching the History of Translation*. In *Babel*, 1967, č. 3, s. 169 – 173.

¹⁷ Pym, A. *Method in Translation History*, 2010, s. 201. Prel. I. T.

¹⁸ Pozri napr. Popovič, A. *Preklad a výraz*, 1968; Levý, J. *Umění překlada*, 1998.

¹⁹ Na Slovensku napr. Bakoš, M. *Vývin slovenského verša od školy Štúrovej*, 1966; Franek, L. *Štýl prekladu*, 1997; čiastočne aj Zambor, keď docenuje interkultúrny, nielen typologický rozmer

ale aj dejín národnej literatúry či historickej lingvistiky (na Slovensku tradične v slavistike a v dejinách staroslovienučiny²⁰), príp. aj porovnávacej lingvistiky.

Z hľadiska konštituovania historického výskumu prekladu sa na Slovensku často v odborných diskusiách vraciame k dielu A. Popoviča. V jeho modeli tzv. teórie prekladu figurujú dejiny prekladu ako hraničná poddisciplína – stoja na pomedzí dejín literatúry a teórie prekladu.²¹ Popovič dejiny prekladu v širšom zmysle definuje ako „modelovanie prekladateľského procesu v diachronickom aspekte“²² a chápe ich ako súčasť literárno-historického procesu. V užšom zmysle sú potom dejiny prekladu dejiny prekladateľských programov a koncepcií a dejiny prekladateľských metód. Popovičov výskumný model dejín prekladu je empirický a zohľadňuje interný vývoj prekladateľstva s ohľadom na historickú poetiku. Predstavuje induktívny sled metodických krokov od prípravných bibliograficko-štatistických prác cez praxeológiu prekladu (o tom ďalej), vývoj metód prekladu až po otázky súvisiace s postavením a fungovaním prekladu vo vývoji literatúr a medziliziterárnych procesov.²³ Z uvedeného vyplýva, že Popovičov model dejín prekladu je možné uplatniť iba na dejiny umeleckého prekladu. Zdôrazňovaním sociálnych determinantov translácie však tento model naznačuje komplexnosť celej problematiky.

Popovičov model poddisciplín vedy o preklade nie je jediný – v r. 1972 vlastný model formuloval aj J. S. Holmes, u ktorého sa explicitne dejinná poddisciplína objavuje len na jeho okraji.²⁴ K tomu autor konštatuje, že okrem dvoch základných vetiev (čistej a aplikovanej) má translológia aj dve ďalšie „dimenzie“, konkrétne historickú a metodologic-

historickej poetiky, pozri Zambor, J. Tvarovanie básne, tvarovanie zmyslu, 2010, napr. štúdie o španielskej barokovej a avantgardnej poézii v uvedenej publikácii.

²⁰ Výborným príkladom výskumu, z ktorého možno čerpať materiál pre výskum dejín prekladu, sú práce Ľ. Kralčáka, najmä tie, v ktorých staroslovienučinu analyzuje ako kultúrny jazyk určený na rozvoj vzdelanosti cez preklady sakrálnych textov (Starosloviensky jazyk na Veľkej Morave, 2009) či skúma najstaršiu formu jej grafém komparáciou rukopisných prekladov rozličných textov (Pôvod hlaholiky a Konštantínov kód, 2014).

²¹ Porov. Popovičov model teórie prekladu, kde uvedenú disciplínu chápe na pozadí porovnávacej lingvistiky, porovnávacej štylistiky, teórie literárnej komparatistiky a teórie literatúry. Teóriu prekladu ďalej vymedzuje vo vzťahu k ďalším disciplinám z vlastnej koncepcie vedy o preklade – dejinám prekladu, praxeológii prekladu a ku kritike prekladu, pričom zdôrazňuje odvođenosť všetkých uvedených zložiek od primárnych disciplín, ako sú dejiny literatúry, kultúrna politika a literárna kritika. Popovič, A. Teória umeleckého prekladu, 1975, s. 34 – 35.

²² Popovič, A. Dejiny prekladu. In Originál – Preklad, 1983, s. 270.

²³ Hoci Popovič spočiatku dejiny prekladu chápal ako autonómnu disciplínu, K. Bednárová tvrdí, že neskôr v dôsledku chápania poetiky prekladu a historickej poetiky ako kľúčových fenoménov, na základe ktorých možno vysvetľovať ostatné aspekty historicity prekladového textu, dejiny prekladu považoval za neoddeliteľnú súčasť literárnohistorického procesu. Pozri Bednárová, K. Anton Popovič: between comparative literature and semiotics. In World Literature Studies, 2017, č. 2, s. 31.

²⁴ Máme na mysli tzv. čiastkovú teoretickú „čistú“ translológiu, ktorej predmetom je časové hľadisko. Tieto teórie sa podľa Holmesa týkajú dvoch okruhov problémov: prvý je preklad starších textov a druhý medzičasový faktor v preklade. Pozri Holmes, J. S. The Name and Nature of Translation Studies. In APPTS, 1975, s. 76.

kú, ktoré prechádzajú každou z jej vetiev. Z grafického zobrazenia jeho modelu, ktoré sa neskôr v translatológii kanonizovalo, dimenzie vypadávajú, čím sa teda zdá, akoby Holmes na dejiny prekladu nemyslel.²⁵

V rámci západnej translatológie (angl. Translation Studies), ktorá sa od 80. rokov vyvíjala ako samostatná a plne inštitucionalizovaná akademická disciplína²⁶, možno na problém dejín prekladu a metodológie dejín prekladu hľadieť aj cez optiku vlastných dejín odboru. V translatológii sa tak dajú rozlišovať dve paradigmy prístupov k dejinám prekladu.

Prvú paradigmu by sme mohli nazvať paradigmou funkcionalistických prístupov²⁷ k dejinám prekladu. Do jej rámca by zapadali modely dejín prekladu v rámci deskriptívnej translatológie, teórie skoposu a teórie polysystémov. Tieto metodologické orientácie vychádzajú z formalizmu a štrukturalizmu a ich základnou tendenciou je interpretácia funkcie textov vo vzťahu k ich kontextom. Interpretácia dejín prekladu v nich vychádza z modelov literárnej komparatistiky. Základnými konceptuálnymi metaforami týchto prístupov sú reifikácia, depersonalizácia činiteľov²⁸ literárnej komunikácie (autor a čitateľ ako kategórie textu) a s tým súvisiaci personifikačný pasív ako stavebný prvok textovej ontológie (formulácie typu „text si vyžaduje“ a pod.). V štýle textov sa prejavuje snaha o objektivistické a scientistické vyjadrovanie. Na poli dejín prekladu sa táto paradigma prejavuje pokusmi o rozšírenie semiotiky do sociálnej a kultúrnej sféry. Typickými príkladmi výskumu je napr. historický výskum noriem prekladu a pseudoprekladov (G. Toury)²⁹ či chápanie dejín prekladu ako dejín prepisu a manipulácie (A. Lefevere)³⁰. Sem možno zaradiť aj chápanie prekladu ako súčasti dejín národnej literatúry a kultúry.³¹

²⁵ Porov. Holmesovu „mapu“ disciplíny v grafickej podobe v Toury, G. *Descriptive Translation Studies – and beyond*, 1995, s. 10. K problematike máp disciplíny ako reprezentatívneho (až marketingového) spôsobu prezentácie hierarchie konceptov pozri Djovčoš, M. – Perez, E. *Bridging the mental Iron Curtain...* In *World Literature Studies*, 2017, č. 2, s. 3 – 11. Nazdávame sa, že k častému nedoceneniu komplexnosti Holmesovho modelu dochádza aj preto, že v teoretickom diskurze sa „mapa“ traduje len v grafickej podobe, t. j. bez prihliadania k textu štúdie, na základe ktorej ju Holmes pripravil.

²⁶ K dejinám translatológie v tomto ohľade pozri prácu, ktorej výklad je čiastočne modelovaný podľa Kuhnovej predstavy dejín vedy: Snell-Hornby, M. *The Turns of Translation Studies*, 2006. K inštitucionalizácii translatológie ako vedného a hlavne univerzitného odboru pozri aj Pym, A. et al. *The status of the translation profession in the European Union*, 2012. Dá sa tvrdiť, že termín „Translation Studies“ predstavuje vlastne istú značku.

²⁷ Pri rozlišovaní tzv. translatologických škôl a ich metodologických orientácií vychádzame najmä z Pym, A. *Exploring Translation Theories*, 2010.

²⁸ Pojem „činiteľ“ v zmysle aktívneho subjektu literárnej komunikácie a literárneho života (napr. autor, čitateľ, vydavateľ, redaktor a pod.) v práci preferujeme pred termínmi ako „aktér“ (ktorý má užší terminologický význam, pozri podkapitolu 1.5) alebo „agens“ (pojem zo syntaxe).

²⁹ Pozri diskusiu o normách v *Translation and Norms*, 1999; Toury, G. *Descriptive Translation Studies – and beyond*, 1995.

³⁰ Lefevere, A. *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*, 1992.

³¹ Toto možno považovať za základnú metodologickú orientáciu slovenských historikov prekladu z Ústavu svetovej literatúry SAV, vychádzajúcich z Popovičovho chápania modelu dejín prekladu. Porov. diskusiu najdôležitejších projektov a publikácií a projektov ÚSVL a v porovnaní s tým

Do druhej paradigmatickej orientácie dejín prekladu možno zahrnúť tzv. sociokultúr-
ne prístupy k prekladu³² a dekonštruktivizmus. Tieto metodologické orientácie vychádza-
jú z novej historiografie (napr. škola *Annales*³³, tzv. dejiny každodennosti³⁴, oral history³⁵
či sociálna a kultúrna historiografia³⁶), kulturologie (najmä v americkom rámci *Cultural*
Studies), kritickej sociológie³⁷ a antropológie. Interpretácia dejín prekladu eklekticky
kombinuje prístupy menovaných disciplín, zreteľné sú aj snahy o relativizáciu štatútu de-
jín prekladu ako takých.³⁸ Základnými konceptuálnymi metaforami sú: archeológia (Fou-
cault)³⁹, zámerná agentnosť a personálnosť (preferencia 1. osoby typická pre antropológiu)
a viachlasnosť (fragmentárnosť výkladu, rozličné uhly pohľadu a svedectvá „zdola“)⁴⁰. Pre
štýl týchto textov je charakteristická autoreferenčnosť, ironickosť a vyššia subjektívnosť
výrazu.⁴¹ Pokiaľ ide o základné ciele výskumov, s ohľadom na dejiny prekladu sa doceňuje
historická úloha prekladateľa a jeho prostredie, sociálna funkcia, mocenské vzťahy, politi-

v iných translátologických centrách Slovenska v Kusá, M. – Gromová, E. – Djovčoš, M. Súčasný
stav slovenského myslenia o preklade. In *Myslenie o preklade na Slovensku*, 2014, s. 13 – 31.

³² Nejde tu o školu v zmysle, v akom školu prezentuje Pym, skôr o dosiaľ málo kanonizovaný sú-
bor prístupov. Porov. diskusiu o sociokultúrnych prístupoch v *Seminar on sociocultural appro-
aches* [online], 2010.

³³ Pozri Jakubej, J. Škola *Annales*. In *Studia historica Nitriensia*, 2014, č. 2, s. 354 – 377.

³⁴ Pozri diskusiu o marxistických koreňoch tohto prístupu k dejinám v bývalom Západnom Ne-
mecku: Crew, D. F. *Alltagsgeschichte*. In *Central European History*, 1989, č. 3 – 4, s. 394 – 407.

³⁵ Trend využívať pri výskume dejín prekladu metódu tzv. oral history sa prejavuje už aj v slo-
venských prácach, naposledy v publikácii *Deväť životov*, 2015. Sú to rozhovory s významnými
slovenskými prekladateľmi, čo na túto profesijnú dráhu nastúpili práve v období, ktoré mapuje
aj táto monografia; v Česku je významný súbor rozhovorov so staršími prekladateľmi s názvom
Slovo za slovom, 2012.

³⁶ Kontexty týchto fenoménov prehľadne diskutuje Burke, P. *Overture*. In *New Perspectives on*
Historical Writing, 1992, s. 1 – 23.

³⁷ Kritická sociológia, recipovaná najmä z diel P. Bourdieua, B. Latoura a N. Luhmanna, však tran-
slatológii skôr poskytla rámce uvažovania a interpretácie výsledkov, než by sa priamo uplatnila
v oblasti konkrétnej metodológie výskumu. Porov. Saldanha, G. – O'Brien, S. *Research Metho-
dologies in Translation Studies*, 2013, s. 206.

³⁸ Porov. napr. Pymov pojem „interkultúry“ (plurál zámerný). Interkultúry chápe ako „medzispo-
ločenstvá“ a medzipriestory a zároveň akési „medzistavy“ už usadených kultúr. Dejiny prekla-
du sa v tomto chápaní integrujú do ich dejín a sú teda kultúrnymi dejinami transferu textov
a myšlienok. O tomto pojme a prístupe pozri ďalej Pym, A. *Negotiating the Frontier*, 2000.

³⁹ Bližšie sa tomuto pojmu venujeme ďalej.

⁴⁰ Pozri napr. publikáciu *Translators through History* (2012), ktorá je súborom mikrohistórií pre-
kladateľov a tlmočníkov, ktorí stáli pri veľkých obratoch v dejinách sveta (kolonizácia Ameriky,
Európania v Číne a pod.). Porovnaj tiež koncepciu tzv. dejín zdola v Sharpe, J. *History from*
Below. In *New Perspectives on Historical Writing*, 1992, s. 24 – 41.

⁴¹ Pozri napr. polemický článok A. Pyma o normách v preklade a v ňom (seba)ironickú personi-
fikáciu angl. norm („norma“) na vlastné meno austrálskeho povaleča. Pym, A. *Okay, So How*
Are Translation Norms Negotiated?. In *Translation and Norms*, 1999, s. 106 – 112.

ka a ideológia. Príkladmi výskumu sú interdisciplinárne projekty kombinujúce dejiny prekladu s dejinami iných disciplín (napr. dejinami vedy)⁴² a tiež so všeobecnými dejinami.⁴³

1.2 Metodiky dejín prekladu a súčasný stav problematiky (s ohľadom na vlastný výskum)

Z naznačených schém dejín prekladu špeciálne s ohľadom na výskum prezentovaný v tejto monografii vyplýva aj otázka metodiky výskumu. S ohľadom na stav a rozpracovanie podobnej problematiky v slovenskej i západnej translatológii sa treba pýtať, aké *konkrétne* dejiny prekladu možno písať. Ide tu o typizáciu obsahov publikácií o dejinách prekladu. Konkrétne dejiny prekladu možno s ohľadom na oblasť záujmu, šírku témy a druh syntézy deliť do troch skupín, ktoré však majú medzi sebou skôr priechodné hranice:

1. metodológia dejín prekladu
2. syntetické dejiny prekladu
3. prípadové štúdie z dejín prekladu

Prvú skupinu výskumov predstavujú publikácie zaoberajúce sa metodológiou dejín prekladu a kritikou metodiky konkrétnych výskumov. Evidujeme len veľmi málo integrálnych pokusov o náčrt metodológie dejín prekladu⁴⁴ (na Slovensku najmä v podobe súborov metodologických reflexií⁴⁵); skôr možno usmernenia o tom, ako robiť výskum v oblasti dejín prekladu, nájsť v širšie koncipovaných prácach o translatologickej metodológii.⁴⁶

Druhú skupinu výskumov charakterizujú snahy o „modelovanie prekladateľského procesu v diachronickom aspekte“⁴⁷, miera syntézy je v nich najvyššia a rámec najširší. Tradičnou doménou slovenského výskumu dejín prekladu sú dejiny recepcie⁴⁸ jednotlivých národných literatúr v slovenskom kultúrnom priestore, ktorému sa od 90. rokov systematicky venuje kolektív výskumníkov v bratislavskom Ústave svetovej literatúry Slovenskej akadémie vied⁴⁹. Pokiaľ ide o dejiny prekladu per se, čiže o výskum inklinujúci aj k his-

⁴² Olohan, M. History of science and history of translation. In *The Translator*, 2014, č. 1, s. 9 – 25.

⁴³ Pozri napr. interdisciplinárny projekt *Languages at War, 2009-2011* [online].

⁴⁴ Ako jedna z mála integrálnych publikácií figuruje Pymov pokus v *Method in Translation History*, 2010 (pôv. z r. 1998). O tomto pokuse píšeme aj ďalej.

⁴⁵ Pozri K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku I, 1993; K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku II, 1994; K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku III, 1995.

⁴⁶ Napr. čiastočne a veľmi lapidárne vo Williams, J. – Chesterman, A. *The Map*, 2002; Saldanha, G. – O'Brien, S. *Research Methodologies in Translation Studies*, 2013.

⁴⁷ Takto dejiny prekladu definuje A. Popovič v hesle *Dejiny prekladu*. In *Originál – Preklad*, 1983.

⁴⁸ Na tomto mieste treba ale upozorniť, že samotný pojem recepcia sa v slovenskom výskume chápe dosť široko a výskumy recepcie sa v žiadnom prípade neobmedzovali len na hermeneutické otázky literatúry. Porov. prehľad chápania pojmu recepcie v Pliešovská, L. *Od Buckovej k Updikovi*, 2016, s. 14 – 26.

⁴⁹ Ako konštatuje K. Bednárová, v skôr nesystematických a príležitostných reflexiách recepcie inonárodných literatúr pred rokom 1990 máme „dočinenia v podstate len so sumárom prekladovej literatúry a ideologicky akcentovanej edičnej politiky“. Bednárová, K. *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I*, 2013, s. 23. Za míľnik systematického, metodologicky uchopeného a komplexného výskumu recepcie inonárodných literatúr na Slovensku autorka považuje rok

toriografii prekladania ako špecifickej činnosti, na Slovensku zatiaľ vyšli len dve diela, ktorých cieľom je podať syntetický opis – prvý diel *Slovníka slovenských prekladateľov umeleckej literatúry* (zost. O. Kovačičová a M. Kusá, 2015) a Bednárovej *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I* (2013). Slovenský výskum recepcie a dejín prekladania je vo svojich základných rámcoch kompatibilný s podobným výskumom v zahraničí. V prvom rade sa pri zahraničných výskumoch dá vidieť tendencia zostavovať bibliografie prekladov a aplikovať prístupy deskriptívnej translatológie (napr. chápanie prekladu ako vektora interkultúrneho transferu) na výskum tendencií fungovania prekladu v kultúrach konkrétnych národných spoločností.⁵⁰ V druhom rade je vo výskumoch v zahraničí badať tendenciu budovať syntetické, komparatívne dejiny prekladu postavené na báze kultúrne prepojených areálových spoločností.⁵¹

Tretí druh dejín prekladu predstavujú prípadové štúdie o konkrétnych udalostiach z dejín prekladu. Metodológia prípadovej štúdie⁵² sa v konkrétnych prácach nerealizuje vždy konzekventne. Aj v ďalej diskutovaných publikáciách možno metodológiu čítať skôr implicitne. Zdalo by sa tiež, že to, čo niektorí autori chápu ako prípadovú štúdiu, by nebolo možné aplikovať na výskum dejín prekladu, a to preto, že sa prípadová štúdia tradične uplatňovala pri výskume súčasných fenoménov. Autorky G. Saldanhaová a S. O'Brienová však pri pohľade na translatologický výskum konštatujú, že prax v tomto prípade nepotvrďuje teóriu: prípadová štúdia sa ukazuje ako adekvátna a mimoriadne frekventovaná forma konkrétnych dejín prekladu.

Metodologickým i materiálovým základom prípadovej štúdie je vymedzenie prípadu. Prípad treba chápať ako súbor vzájomne previazaných ľudských aktivít zasadený (angl. embedded) v skutočnosti. Cieľom prípadovej štúdie je sledovať prípad v kontexte a explanačiou sa mu priblížiť. Prípad nie je príklad a ani vzorka, pretože jeho zmysel je práve v jeho kontexte, a nie v reprezentácii niečoho iného. Ako základné metodologické východisko sa pri prípadových štúdiách v kontexte súčasných kulturologicko-sociologických prístupov k prekladu uplatňuje fenomén škály, ako ho chápe Levi.⁵³ Keďže možno preklad a fenomény literárneho života s ním súvisiace chápať aj s ohľadom na spoločenské inšti-

1992, keď vznikol projekt *Dejiny a teória umeleckého prekladu na Slovensku*, ktorý viedol P. Winczer, neskôr K. Bednárová a po nej v rôznych modifikáciách M. Kusá. Porov. *Ibidem*, s. 18 – 24.

⁵⁰ Už od konca 80. rokov takéto projekty prebiehali v belgickom Leuvene a v nemeckom Göttingene (séria *Göttinger Beiträge zur Internationalen Übersetzungsforschung*). Bližšie o nich pozri Pym, A. *Method in Translation History*, 2010. Z Leuvenu vyšla aj iniciatíva dodnes fungujúcej bibliografie odboru Translation Studies Bibliography. Pozri Translation Studies Bibliography [online].

⁵¹ Súčasťou takéhoto projektu (INALCO v Paríži) je koniec koncov aj Bednárovej výskumná iniciatíva. Pozri Bednárová, K. *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I*, s. 36 – 40. Samozrejme, aj tu možno vidieť súvislosti s literárnou komparatistikou, napr. Ďurišinovým konceptom medziliterárnych spoločností.

⁵² Pri chápaní pojmu prípadová štúdia v tejto práci vychádzame z publikácie Saldanha, G. – O'Brien, S. *Research Methodologies in Translation Studies*, 2013, s. 205 – 233.

⁵³ Levi, G. *On Microhistory*. In *New Perspectives on Historical Writing*, 1992, s. 93 – 113.

túcie, predstavuje prekladanie ako činnosť so spoločenským dosahom prirodzenú škálu historiografického výskumu. Okrem toho však možno na výskum dejín prekladu uplatniť aj škály experimentálne – t. j. možno škálovať (zužovať a rozširovať rámec) analýzy podľa potreby vo vzťahu k iným spoločenským fenoménom či fenoménom literárneho a kultúrneho života. Prípad je podľa Saldanhaovej a O'Brienovej prípadom preto, že je vymedzený. Možno ho vymedziť troma spôsobmi (môžu a nemusia sa dopĺňať):

- a) časové vymedzenie predpokladá, že ako prípad si môžeme určiť isté časové obdobie;
- b) priestorové vymedzenie predpokladá, že ako prípad si môžeme určiť istú geografickú oblasť, no priestorom v tomto zmysle môže byť aj literárny polysystém (pozri ďalej) či literárne pole (P. Bourdieu)⁵⁴;
- c) sociálne obmedzenie predpokladá, že ako prípad si môžeme určiť vnútorne homogénnu skupinu entít (prekladov, prekladateľov, organizácií a pod.).

Ak teda akceptujeme tieto obmedzenia, prípadové štúdie majú tri významy. V prvom rade ukazujú, ako a prečo nastali prekladové javy; pomáhajú formulovať všeobecnejšie hypotézy a tiež overovať platnosť hypotéz už nastolených.

Naznačené atribúty prípadových štúdií napĺňajú aj dve staršie práce tematicky podobné tejto monografii.⁵⁵ Problém ideologicky podmienených zásahov do produkcie a podoby prekladov ako prvá v komplexnej prípadovej štúdii rieši K. Sturgeová. V práci *“The Alien Within”* (Nepriateľ v našich radoch, 1999, 2004)⁵⁶ sa venuje prekladovej politike a prekladovej praxi v nacistickom Nemecku. Všíma si najmä, ako oficiálna kultúrna politika vo svojich vyhláseniach zaznávala preklad. Jej výskum dokazuje, že sa v porovnaní s predchádzajúcim obdobím objem prekladov v sledovanom období (r. 1933 – 1944) len málo zmenil. Oficiálna kultúrna politika však propagáciou vplývala na zloženie prekla-

⁵⁴ V texte okrem pojmu „literárny systém“ sporadicky využívame aj pojem „literárne pole“, a to najmä v tých častiach výkladu, kde chceme naznačiť dynamické sociálne tenzie medzi priestorom literárnych aktivít a priestormi iných aktivít. Literárne pole v tejto práci chápeme ako priestor navzájom sociálne previazaných literárnych aktivít. Tento priestor sa v kontexte 50. a 60. rokov 20. storočia snažil čoraz viac osamostatňovať spod diktátu socialistickej kultúrnej politiky. Toto osamostatňovanie nemá pritom povahu pozície, ale skôr kontinuálneho vývoja rozličných pozícií v siločiarač medzi bohémou a establišmentom, medzi kánonom a avantgardou a medzi rozličnými generáciami. Porov. Bourdieu, P. Pravidla umění, 2010. Tomuto pojmu sa venujeme aj ďalej. Pod pojmom „literárny trh“ máme v práci na mysli trhový aspekt literárnej komunikácie – čiže distribučné, predajné, odbytové a s týmto súvisiace ekonomické hľadiská.

⁵⁵ Nejde o jediné tri práce, ktoré sa zaoberajú témou ideologických vplyvov na preklad, skôr o práce, ktorých východiská či závery možno dávať do súvislosti s touto monografiou. Medzi ďalšie významné publikácie na tému ideológia možno zaradiť: zborník prác *Translation and Censorship in Different Times and Landscapes*, 2008; ďalšia práca o vplyvoch socialistickej cenzúry na preklady detskej literatúry je Thomson-Wohlgemuth, G. *Translation under State Control*, 2009; o mechanizmoch kontroly knižného trhu je práca Rundle, C. *Publishing Translations in Fascist Italy*, 2010; zaujímavá je aj práca J. Špirka *Censorship, Indirect Translations and Non-translations*, 2014.

⁵⁶ Prácu r. 1999 obhájila ako svoju dizertačnú prácu, knižne vyšla až r. 2004.

dového korpusu, pričom preferované texty vykazovali politickú konformitu aj tým, že uprednostňovali isté prekladateľské riešenia na úkor iných. Napriek negatívnym postojom na literárnom trhu v nacistickom Nemecku prežil aj oficiálne kritizovaný žáner anglickej a americkej detektívky, pričom aj v korpuse týchto textov sa poplatnosť dobe prejavila na rovine prekladateľských riešení, a to výrazovou typizáciou zobrazených rodových a autoritárskych stereotypov originálov v prekladoch.

Ďalšia prípadová štúdia s podobnou tematikou sa venuje prekladom detskej literatúry v bývalej Juhoslávii, je od Nike Pokornovej a nazýva sa *Post-Socialist Translation Practices* (Postsocialistické prístupy k prekladu, 2012). Podobne ako Sturgeová, skúma aj táto autorka prax prekladu v centralizovanom a politicky kontrolovanom literárnom systéme. V tomto systéme mocní literatúru pre deti a mládež chápu ako prostriedok socialistickej výchovy. Autorka porovnáva korpusy preloženej detskej literatúry do troch juhoslovan-ských úradných jazykov, pričom má k dispozícii korpusy z r. 1800 – 1945 a z r. 1945 – 1955 a prioritne si všíma varianty prekladov. Konštatuje, že socialistické preklady obsahujú celý rad ideologicky podmienených zásahov (potláčanie náboženských, ale aj sexuálnych narážok a pod.). Zásadný problém, ktorý jej práca odhalila, ale presahuje z minulosti do súčasnosti: socialistické preklady naďalej fungujú v literárnej komunikácii a v čitateľskej recepcii. To otvára celý rad otázok a aj nové možnosti pre translatologickú reflexiu.

1.3 Sociologické prístupy k prekladu

Keďže bol znalcom ruského formalizmu a československého dynamického štrukturalizmu, uvedomoval si A. Popovič pri koncipovaní komunikačnej teórie prekladu metodologickú a tiež praktickú neudržateľnosť chápania literatúry ako uzavretého systému, nezávislého od širších spoločenských a kultúrnych podmienok.⁵⁷ Preklad ako súčasť literárneho systému a zároveň súčasť literárnej komunikácie neexistuje vo vákuu. Tzv. praxeológiu prekladu preto Popovič tiež radí medzi poddisciplíny vedy o preklade.⁵⁸ Pri pohľade na okruhy problémov, ktoré do praxeológie prekladu zaraďuje, sa vlastne aj potvrdzuje sociologická orientácia jeho chápania prekladu:

1) vplyv kultúrnej politiky (princíp straníckosti) na prekladateľský program a prekladateľské podnikanie, 2) analýza prekladateľského programu z aspektov knižného trhu, 3) špecifické funkcie kritiky umeleckého prekladu, 4) účasť redaktora na tvorbe prekladateľského textu, 5) dejiny prekladateľských inštitúcií (organizácií a časopisov) [...], 6) didaktika prekladu: výchova prekladateľov, prekladateľské školstvo, prekladateľské pomôcky [...].⁵⁹

⁵⁷ Aplikácia teórie komunikácie na štrukturalistický model textu Popoviča privádza k pojmu „štruktúra literárnej komunikácie“. Tá vzniká v komunikačnej „hre“ medzi expedientom a percipientom a je podľa neho vlastnosťou každého „literárneho oznamu“. Pozri Popovič, A. Poetika umeleckého prekladu, 1971, s. 28 – 29.

⁵⁸ Pojem „translatológia“ vo svojich textoch Popovič ešte nepoužíva.

⁵⁹ Popovič, A. Teória umeleckého prekladu, 1975, s. 239 – 240.

Popovič tiež hovorí o metódach praxeológie, medzi ktoré patria: „komunikačné aspekty, teória informácie, sociometria, literárna sociológia, teória vyučovania, teória kultúry“.⁶⁰ Aj keď táto hierarchia v dobrom i zlom vychádzala najmä zo situácie na trhu umeleckého prekladu v konkrétnej historickej situácii („normalizované“ 70. roky v ČSSR)⁶¹, Popovič okrem komplexne chápanej praxeológie prekladu vymedzil aj pojem sociológia prekladu,⁶² ktorý v translatológii figuruje dodnes. Sociológia prekladu je podľa neho „výskum genézy a fungovania prekladu v spoločenskom kontexte“, ktorý sleduje preklad ako jav spoločenského života, a to ako vo vzťahu individuálnych činiteľov prekladateľského procesu, tak aj inštitúcií spolupodieľajúcich sa na prekladovej komunikácii (vydavateľstvá, kultúrne vzťahy a pod.).⁶³ Žiaľ, projekt praxeológie, resp. sociológie prekladu A. Popoviča už nestihol ďalej rozvinúť.

Pri definovaní sociológie prekladu sa Popovič nesnaží vymedziť jednotlivé sociologické determinanty prekladu. Nazdávame sa skôr, že len stručne v rámci diskutovaného pojmu praxeológia prekladu naznačuje jej výskumné metódy, pričom problémy praxeológie chápe vo vzťahu ku kritike prekladu, zákonitostiam trhu a kultúrnej politike.⁶⁴

Treba ešte dodať, že v podobe, v akej poznáme Popovičovo dielo dnes, sa praxeológia môže zdať len ako akýsi dodatok k teórii umeleckého prekladu.⁶⁵ Z prameňov z Popovičovej pozostalosti ale vyplýva, že samostatnú knihu venovanú praxeológii prekladu sa chystal napísať už v r. 1972, teda ešte pred syntézou integrálny teórie umeleckého prekladu.⁶⁶

⁶⁰ Ibidem, s. 240.

⁶¹ Kategórie redakčná a vydavateľská politika Z. Jettmarová dáva do súvisu s kategóriami ideológia, moc a zadávateľ, ktoré sa neskôr podrobnejšie rozoberali v západnej translatológii. Pozri Jettmarová, Z. Kontexty (v) překladovosti, 2009, s. 48. Nejde teda o prázdne koncepty, ktoré Popovič použil ako daň dobe.

⁶² Aj keď sa môže zdať, že sociológia prekladu je súčasťou široko chápanej praxeológie prekladu, tieto dva pojmy u Popoviča vždy vystupujú paralelne. Porovnaj Popovič, A. Poetika umeleckého prekladu, 1971.

⁶³ Popovič, A. Sociológia prekladu. In Originál – Preklad, 1983, s. 268. V slovníku termínov literárnej a prekladovej komunikácie Originál – Preklad je Popovič autorom aj ďalších hesiel súvisiacich so spoločenskými aspektmi prekladovej komunikácie a spoločenskými funkciami prekladu, napr. ideologický postoj prekladateľa, inštitucionalizované literárne vzdelanie či spoločenský obeh prekladu.

⁶⁴ Porov. Popovič, A. Teória umeleckého prekladu, 1975, s. 239.

⁶⁵ Toto možno tvrdiť na základe diskurzu v Popovičovej Teórii umeleckého prekladu (1975), v ktorej sa tejto tematike venuje najväčší priestor.

⁶⁶ Teória umeleckého prekladu vyšla v r. 1975; jej „prvá verzia“, publikácia Poetika umeleckého prekladu, vyšla r. 1971, ani v nej sa však Popovič praxeológii a sociológii podrobnejšie nevenuje (len krátko na s. 33 a v registri termínov na s. 157 – 158 a 160). Kniha o praxeológii mala mať názov Praxeologické problémy slovenského prekladu a podľa dostupného edičného návrhu sa ju Popovič chystal písať v spoluautorstve s A. Jedličkom. Knihu v edičnom návrhu charakterizuje takto: „Úlohou publikácie je analyzovať súčasný stav slovenského umeleckého prekladu z praxeologického aspektu. Pod praxeologickým aspektom slovenského umeleckého prekladu sa tu rozumie analýza predpokladov, programu a výsledkov, a to vo viacerých smeroch.“ Pod „smermi“ uvádza tieto základné problémové okruhy: štatút prekladateľa, prekladateľská činnosť a vydavateľ, prekladateľský program a čitateľ. Publikácia mala byť určená vydavateľ-

Dá sa preto povedať, že praxeológia tvorí jadro jeho vedeckej koncepcie (aj keď v tejto podobe jeho dielo nepoznáme). Preto v Popovičových scientistických štrukturalistických interpretáciách „vystupuje“ vždy aj prekladateľ, nielen texty.⁶⁷ Od samého začiatku uvažovania o integrálnej teórii prekladu teda uvažuje o sociologických determinantoch prekladania – nejde však o konzekventne dopracovaný model.⁶⁸

V 70. rokoch 20. storočia západoeurópska translatológia v rámci odklonu od lingvistickej orientovaných teórií ekvivalencie nadväzovala systémovým a deskriptivistickým chápaním prekladu na štrukturalistický projekt dynamického systému.⁶⁹ Sociologické chápanie prekladovosti a literatúry sa stalo jedným z nosných pilierov týchto paradigmatických obrátov. Sociológia prekladu je dodnes jedným z najplodnejších smerov v translatológii, pričom nie je náhodné, že sa na začiatku 21. storočia táto disciplína snaží zmapovať historické pozadie vlastnej metodologickej orientácie.⁷⁰ Problémy spoločenských funkcií, spoločenských determinantov a spoločenského fungovania prekladu sa dajú vhodne uchopiť už cez tzv. teóriu polysystémov, ktorú od 70. rokov 20. storočia začal budovať izraelský bádateľ Itamar Even-Zohar. Teória polysystémov, ktorá vo svojich začiatkoch predstavovala súbory hypotéz určených na systematické modelovanie kultúrnych aktivít (aj literatúra a prekladov), programovo a koncepcne budovala na podnetoch ruského formalizmu a štrukturalizmu.

Ruské inšpirácie sú viditeľné aj na Even-Zoharovom modeli literárneho systému, keď s ohľadom na sociológiu pretvára Jakobsonov model komunikácie. Zobrazenie modelu je síce až z r. 1990, no nadväzuje na Even-Zoharove staršie práce metodologického a materiálneho charakteru (sondy do hebrejskej literatúry a jej meziliterárnych kontaktov).⁷¹

ským pracovníkom, redaktorom, kultúrnym a osvetovým pracovníkom, ako aj prekladateľom a študentom prekladateľstva na Univerzite 17. novembra. Za prístup do archívu A. Popoviča ďakujeme Márii Valentovej.

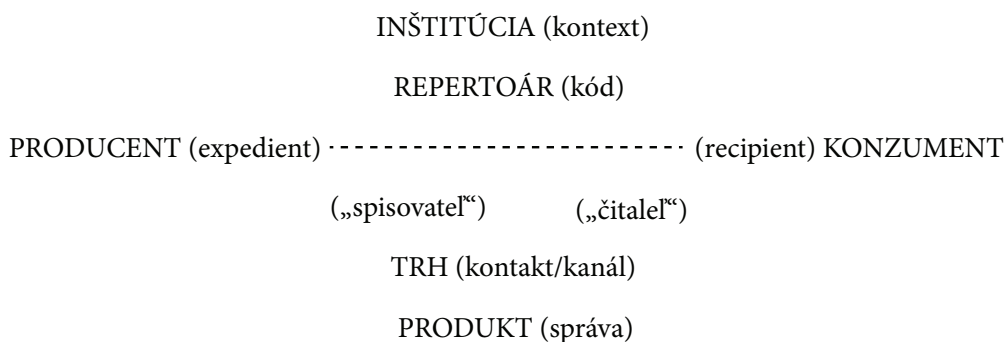
⁶⁷ Porov. interpretáciu E. Gromovej v Úvode do translatológie, 2009, s. 26 – 27.

⁶⁸ V súvislosti s osudmi a štýlom práce A. Popoviča K. Bednárová vo svojom vystúpení na medzinárodnej vedeckej konferencii *Some Holmes and Popovič in all of us?* (Nitra, október 2015) poznamenala, že v jeho aktivitách akoby sa prejavoval syndróm predčasného skonu – akoby Popovič chcel za krátky čas obsiahnuť všetko, čo sa dalo, a preto sú mnohé jeho výsledky nekonzekventné a neuzavreté. V jeho archíve nachádzame mnohé plány publikácií, ktoré sa nikdy nerealizovali.

⁶⁹ Osobné kontakty a spolupráca predstaviteľov československej translatológie (najmä A. Popoviča a F. Mika) a vedcov z Holandska z okruhu J. S. Holmesa sú dokázané, no zatiaľ nie natoľko podrobne, aby sa dalo hovoriť o priamych vplyvoch. Aj napriek tomu, že Holmes s Popovičom spolupracovali prinajmenšom už od r. 1968, podstatnú úlohu v kryštalizácii systémových prístupov v translatológii zohrali najmä ruský formalizmus, predstavovaný na západe najmä v prácach izraelskej školy (I. Even-Zohar, G. Toury), a štrukturalizmus, čiže metodológie v rozličnej miere známe ako na východe, tak aj na západe.

⁷⁰ Porov. napr. prestížny zborník venovaný problematike sociológie prekladu *Constructing a Sociology of Translation*, 2007.

⁷¹ Even-Zohar, I. *The „Literary System“*. In *Polysystem Studies*, 1990, s. 31 a nasl. a ďalšie práce v Even-Zoharovom kompendiu *Polysystem Studies* (pozri použité zdroje).

Even-Zoharov model literárneho systému (1990), prel. I. T.

Even-Zoharov model prekonáva chápanie recepcie literatúry ako individuálneho receptívneho aktu, ktorý je základom tradičného textocentrického vnímania literárneho diela. Tým, že kategórie aktérov literárnej komunikácie „autor“ a „čitateľ“ rozširuje na kategórie „producent“ a „konzument“, dáva im spoločenský rámec – na tvorbe diela sa totiž vonkoncom nepodieľa len sám autor a ani čítanie nemá individuálny a celistvý charakter. Aj ostatné kategórie reťazca sú tu chápané v závislosti od spoločenského kontextu, pričom najmä kategórie „repertoár“ („agregát pravidiel a materiálu určujúci tvorbu a využívanie daného produktu“⁷²) a „inštitúcia“ („agregát faktorov vplývajúcich na prežitie literatúry ako spoločensko-kultúrnej aktivity“⁷³) dokazujú, že Even-Zoharovi ide najmä o zachytenie faktorov, ktoré vplývajú na existenciu a fungovanie (prekladovej) literatúry v kultúrnom kontexte. Takto široko chápaný modelový systém dokáže akomodovať mnoho sociologických konceptov, a to či už z iných vied (pole, habitus, *illusio habitus*, ekonomický, sociálny a kultúrny kapitál – všetko pojmy P. Bourdieua), alebo vlastných konceptov translitológie (normy, pseudopreklady, patronát), ktoré sa dodnes uplatňujú v sociológii prekladu.

1.4 Diskurz a dejiny prekladu

Skúmanie diskurzu ako sociálneho fenoménu pomáha prekonať tradičný rozpor medzi interpretáciou textu (čiže hĺbkovým čítaním) a rozborom diela či textu s ohľadom na vonkajšie podmienky. Dobový diskurz – vo všetkých svojich nepravidelnostiach, pri všetkej svojej nepredvídateľnosti a zasadenosti v konkrétnej historickej situácii – umožňuje objektivizovať stav poľa kultúrnej produkcie⁷⁴ v určitom čase na určitom mieste. Koncept poľa

⁷² Ibidem, s. 39. Prel. I. T.

⁷³ Ibidem, s. 39. Prel. I. T.

⁷⁴ Pojem pole u Bourdieua vychádza z ekonomickej teórie a jej štrukturalistickej reflexie. Jeho základom je chápanie konkrétneho realizačného priestoru jednotlivca (činiteľa) ako výslednice prístupu k realizačným možnostiam a prístupu ku kapitálu v jeho rôznych formách (ekonomický, kultúrny a sociálny). Aj keď by sa zdalo, že ide o násilné transponovanie ekonomickej teórie do iných sfér života, Bourdieu upozorňuje na prípadový charakter aplikácie konceptu poľa – zdôrazňuje, že jednotlivé polia sa líšia: „Analyzovať odlišná pole (náboženské pole, pole vedy atd.), rôzne usporiadaná v závislosti na rôznych dobách a národných tradíciách, a pritom

podľa P. Bourdieua ponúka „reálnou možnosť zaujmout určitý pohľad na celek konštituovaných hľadísk“⁷⁵ a umožňuje uchopiť smerovanie (tendencie) zmien literárneho systému z dvoch komplementárnych hľadísk:

1. z hľadiska realizačných foriem, ktoré literárny systém činiteľom v danej chvíli virtuálne poskytuje (otázky tradície, reality, literárneho vzdelania a pod.);
2. z hľadiska záujmov činiteľov systému na základe ich pozície v spoločenskej štruktúre poľa a ich možností prístupu k rôznym realizačným formám.

Koncept literárneho poľa pomáha doceniť fakt, že dynamika (historicita) literárneho procesu, čiže zmeny literárnej štruktúry, nespočíva v samotných dielach, ale v základnom protiklade kultúrnej produkcie, ktorý Bourdieu definuje ako rozpor medzi pravovernými, čiže tými, čo majú (dočasne) v rukách symbolický a sociálny kapitál a ktorí si preto bránia svoju pozíciu, a kacírmi, ktorí kritizujú prevládajúce literárne normy, bojujú za ich rozvrat a návrat k symbolickej čistote.⁷⁶

Chápať dejiny prekladu ako dejiny diskurzu znamená pýtať sa na funkcie prekladu v prijímajúcej kultúre (podobne ako v deskriptívnej translatológii). Zároveň sa ale cez takéto východisko uvažovania pokúšame k odpovediam dostať skúmaním vonkajších, daných okolností – nie cez projekciu semiotiky literárneho textu do oblasti spoločenských vzťahov.⁷⁷ Cieľom je tu skúmať, akým spôsobom písanie textu, tvorba diskurzu, vychádzajú z dynamickej konfigurácie spoločenských vzťahov a ako sa v diskurze danej doby (v škále zameranej na dejiny prekladu) odzrkadľuje spoločenský zápas.

1.5 Pymov model integrálnych dejín prekladu

A. Pym sa k metodológii dejín prekladu dostal v 90. rokoch popri práci na vlastnom výskume dejín prekladu. Pre jeho model je príznačná sociologická orientácia, dôraz na dynamiku, snaha o prekonanie textocentrického štrukturalizmu a, naopak, zohľadnenie činiteľskej úlohy „aktérov“ prekladateľského procesu (prekladateľov, ale aj redaktorov, klientov, mecénov a pod.).⁷⁸ Od literárnohistorických či literárnokomparatistických modelov, ktoré sa pertraktujú aj v translatologickom výskume na Slovensku (najmä s ohľadom na výskum recepcie cudzích literatúr), sa Pymov model líši v tom, že sa neobmedzuje iba na sféru

s každým z nich nakládať jako se *zvláštním případem* v pravém slova smyslu, tedy jako s hypotézou jiných možných uspořádání, znamená vložit veškerou energii do srovnávací metody.“ [zvýraznené v origináli – I. T.] Bourdieu, P. Pravidla umění, 2010, s. 243.

⁷⁵ Ibidem, s. 274 – 275.

⁷⁶ Ibidem, s. 273.

⁷⁷ Výhrady k funkčnému rámcu semiotiky a možnostiam jej metodologických presahov z vlastného kontextu literárnej vedy či jazykovedy sa už od 90. rokov skloňujú v kritikách teórie polysystémov a najmä Touryho konceptu noriem prekladu. Porov. zborník s diskusiou o normách Translation and Norms, 1999.

⁷⁸ Pozri v tomto zmysle prehľadový článok o sociologickej orientácii v západnej translatológii, kde jeho autorka Z. Jettmarová okrem iného píše, že Pymov sociologický model na výskum dejín prekladu sa neujal. Jettmarová, Z. Spoločenská a sociologická orientácia dnešnej západnej translatologie. In Myslenie o preklade, 2007, s. 57.

umeleckého prekladu a že sa metodicky pokúša integrovať čo najviac spoločenských aspektov translácie. Koncept recepcnej tradície, ktorý vychádza z konkrétneho materiálového výskumu komplexných javov z dejín recepcie cudzích literatúr na Slovensku, tiež možno považovať za pokus o integrálne chápanie dejín prekladu. Ide pri ňom o chápanie dejín prekladu ako dejín recepcie alterity vo všetkých jej podobách.⁷⁹ Pymov model vo forme, v ktorej je prezentovaný a známy, viac zohľadňuje konkrétnu metodiku výskumu, čiže je v istom zmysle priezračnejší, ľahšie aplikovateľný a v neposlednom rade aj otvorenejší kritike (ktorej sa mu aj dostalo).

Dejiny prekladu by podľa Pyma mali vysvetľovať, prečo v určitom čase a na určitom mieste nastali alebo nenastali určité prekladové javy a ako tieto prekladové javy súvisia so spoločenskými zmenami. Ich metodologický model tvoria tri (metodologicky neodlúčiteľné) súčasti:⁸⁰

1. Archeológia prekladov⁸¹ spočíva vo faktografickom naplnení určeného výskumného poľa, jej súčasťou sú katalógy (bibliografie), korpusy (definované výbery z bibliografií) prekladov, biografie prekladateľov a pod.

Aj keď sa Pym bráni stotožňovaniu tejto archeológie s Foucaultovou archeológiou, z jeho definície archeológie prekladov vyplýva dôležitá foucaultovská metodologická maxima, tzv. exteriorita, ktorej dôsledky možno vyjadriť slovami M. Marcelliho:

Na rovinu diskurzu sa archeológia neprepracovala preto, aby odtiaľ zostúpila k pôvodu, základu, skrytému zmyslu a všetkým ostatným prísľubom pre hľadačov hĺbok; nijaké zostupovanie pod diskurz sa v archeológii nekoná, zakazuje to požiadavka zaujať stanovisko exteriority, zostať pri výpovediach a skúmať formu pozitivity, ktorá ich charakterizuje.⁸²

Pymove vlastné archeologické analýzy dokazujú prísne dodržiavanie požiadavky opísať to, čo vo výskumnom poli je, pričom jeho snahou je dívať sa naň historicky, tzn. neprojektovať doň axiológiu dneška a nehľadať hneď jeho hlbšie významy. Aj keď je potom výskumné pole historika prekladu určené pracovnou definíciou vopred, deduktívne, jeho opis umožňuje pracovné definície a hypotézy meniť. Po archeológii prekladov musí teda práca historika prekladu zákonite pokračovať.

⁷⁹ Porovnaj poslednú kapitolu v knihe L. Vajdovej *Sedem životov prekladu*, 2009. Je to text jej známej štúdie *Recepcná tradícia a preklad*, v ktorom s odvolávaním sa na závery konkrétneho empirického výskumu recepcie cudzích literatúr vysvetľuje charakter recepcnej tradície.

⁸⁰ Pym, A. *Method in Translation History*, 2010, s. 5 – 6.

⁸¹ Uvedomujeme si, že pojem „archeológia“ nepôsobí v slovenskom translatologickom diskurze funkčne, no vzhľadom na už skôr a aj ďalej naznačované súvislosti s konceptmi M. Foucaulta a P. Bourdieua sme pre zachovanie konzistentnosti a motivovanosti považovali za potrebné termín kalkovať.

⁸² Marcelli, M. Michel Foucault, 2005, s. 90.

2. Historická kritika⁸³ spočíva v hodnotení toho, ako preklad pomohol, príp. bránil spoločenským zmenám. V tejto všeobecnej formulácii sa v praxi skrýva hodnotenie prínosu prekladov v ich dobe, s ohľadom na vtedy panujúce normy prekladu.

Hodnotenie prekladov americkej poézie s ohľadom na normy tzv. slovenskej prekladateľskej „školy“⁸⁴ by v tomto prípade bolo príkladom zaujímavej historickej kritiky. Treba ešte spomenúť, že Pym sa k možnostiam historickej kritiky stavia pomerne rezervovane, keďže za hodnotením prekladov vidí apel k morálke. To ho núti vyhlásiť, že „dejiny prekladu musia odpovedať ešte na mnoho praktických otázok, než budeme schopní s akou-takou istotou určiť, čo je v nich z hľadiska pokroku morálne“.⁸⁵

3. Explanácia⁸⁶ je časť dejín prekladu, ktorá vlastne odpovedá na otázku, prečo nastali či nenastali prekladové javy. Aj keď sa zdá, že tento krok či cieľ dejín prekladu je najdôležitejší, Pym upozorňuje na materiálovú i logickú previazanosť všetkých troch krokov – explanácia bez dostatočného archeologického pozadia môže byť príliš špekulatívna a všeobecná, archeológia bez pokusov zovšeobecňovať závery môže zas pôsobiť nedôležito.

Kým archeológia a kritika si všímajú jednotlivé prekladové javy, explanácia je syntéza, ktorá by mala odhaľovať príčinnosť. Pymov model dynamickej kauzality (angl. multiple causation model)⁸⁷ je vhodným modelom na vysvetľovanie neustáleho napätia medzi individuálnymi a spoločenskými (normatívnymi, inštitucionálnymi, trhovými a pod.) determinantmi translácie. Model dynamickej kauzality aplikuje štyri Aristotelove príčiny na klasifikáciu príčin vzniku a „nevzniku“ prekladových javov:⁸⁸

- látkové príčiny (*causa materialis*) sú skupinou príčin, ktoré existujú pred prekladaním a sú podmienkou jeho realizácie, patrí k nim preto (predpokladaný) východiskový text, jazyk, osobné kontakty a pod.;
- formálne príčiny (*causa formalis*) sú skupinou príčin, pre ktoré sa preklad vo svojom období prijíma ako preklad. Patria sem teda normy prekladu, inštitúcie rozhodujúce o prijatí prekladu a pod.;
- účelové príčiny (*causa finalis*) sú skupinou príčin, pre ktoré vzniká preklad a ktoré určujú jeho zmysel. Môže to byť napríklad snaha byť adekvátnym ekvivalentom originálu či snaha plniť účel stanovený zadávateľom;

⁸³ Aj v tomto prípade pre zachovanie konzistentnosti termín kalkujeme z anglického „historical criticism“ – považujeme ho za sémanticky priezračný a dobre derivatívny pre využitie v slovenskom jazyku.

⁸⁴ Formulované Ferenčíkom v Kontextoch prekladu, 1982, s. 54 – 55 a nasl.

⁸⁵ Pym, A. Method in Translation History, 2010, s. 5 – 6. Preľ. I. T.

⁸⁶ Aj tento termín kalkujeme. Tradičnú slovenskú trojicu „analýza“, „kritika“ a „syntéza“, ktorá sa na prvý pohľad zdá ako prirodzenejšia substitúcia, tu vzhľadom na nutnosť zachovania konzistentnosti s Pymovými teoretickými východiskami (francúzsky štrukturalizmus a kritická sociológia) nechceme používať.

⁸⁷ Pojem preložil I. T. Preklad pojmu sme konzultovali aj so slovenským sociológom prekladu M. Djovčošom, august 2014.

⁸⁸ Pym, A. Method in Translation History, 2010, s. 149.

- účinné príčiny (*causa efficiens*) sú skupinou príčin súvisiacich s osobou prekladateľa, príp. s kolektívom prekladateľov.

Pym však na margo modelu poznamenáva, že nemá za cieľ označiť niektorú zo skupín príčin za hlavnú. Práve naopak, dynamická kauzalita podľa neho ideálne znamená, že medzi všetkých príčin je najhlavnejšou príčinou práve ten dokonalý moment, keď „všetky príčiny pôsobia spoločne“. Príčinami nedokonalých dejov, s ktorými sa pri skúmaní dejín prekladu stretne azda najčastejšie, sú nie práve dokonalé momenty.⁸⁹

⁸⁹ Ibidem, s. 158. Prel. I. T.

2 Literárny život a literárne časopisy

Ak literatúru chápeme v intenciách teórie polysystémov nielen ako súbor textov, ale aj ako súbor aktivít a špecifického správania, potom je nutné chápať vydávanie kníh a knižnú kultúru ako jeden zo systémov literárneho polysystému. Knižnú produkciu možno najmä s ohľadom na trvácnosť jej produktov a pomerne vysoký štatút knihy v európskej tradícii považovať za centrálny systém sledovaného polysystému. Centrum je v teórii polysystémov chápané ako kanonizované⁹⁰, statické⁹¹, oficiálne a hegemonické⁹², kým periférie majú dynamický charakter a sú otvorenejšie voči iným systémom či polystémom. Medzi centrom a perifériami možno postulovať dynamické súvislosti: neustále medzi nimi prebiehajú výmeny jednotiek a štruktúr.

Knižná produkcia v duchu hesla „čo je napísané, to platí“ predstavuje statické centrum literárneho polysystému. Dynamickými perifériami literárneho polysystému sú noviny, časopisy, žurnály, týždenníky a denníky.⁹³ Charakteristickou vlastnosťou týchto periférnych systémov je „aktuálnosť (a)OURita či NOVosť) s veľmi krátkou záručnou lehotou (DEŇ, TÝŽDEŇ...)“.⁹⁴

Typy textov, ktoré sa v (literárnych) časopisoch objavujú, sa v štylistike označujú ako texty publicistického štýlu. Tento štýl sa v slovenskej štylistike definuje ako štýl stojaci na pomedzí administratívneho, náučného (odborného) a umeleckého štýlu, pričom sa zdôrazňuje jeho autonómnosť.⁹⁵ J. Mistrík však dodáva, že často sa „žurnalistický štýl ne správne hľadá vo všetkých textoch uverejňovaných v tlači“.⁹⁶ Žánrová a štýlová členitosť má v prípade literárnych časopisov, ktoré sa stávajú predmetmi dejín, aj literárnohistorickú platnosť – pomáha identifikovať štatút a funkciu periodika v literárnom polysystéme.

2.1 Slovenské literárne časopisy 2. polovice 20. storočia

V každom periodiku, ktoré si teraz krátko spomenieme, sa objavovali preklady a informácie o zahraničnej literatúre a kultúre. Nie vždy však ide o preklady v pravom zmysle slova, často sú to aj hybridné metatextové žánre, ako napríklad pre dobu typické recenzie s ukázkami či informatívne state o autoroch a ich diele uvádzajúce úryvky z próz alebo série básní (časté v *Revue svetovej literatúry*); v prípade *Romboidu* sú zas typické podrobné

⁹⁰ Takto ho Even-Zohar interpretuje v súvislosti so Šklovského konceptom kanonickosti. Porov. Even-Zohar, I. Polysystem Theory. In Polysystem Studies, 1990, s. 16.

⁹¹ Takto ho zas Even-Zohar chápe v súvislosti s pozíciou prekladu v literárnom polysystéme cieľovej kultúry. Porov. Even-Zohar, I. The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem. In Polysystem Studies, 1990, s. 46 a nasl.

⁹² Porov. Even-Zoharovu historickú interpretáciu vplyvu ruskej literatúry na hebrejskú literatúru v štúdiu Russian and Hebrew. In Polysystem Studies, 1990, s. 97 a nasl.

⁹³ Samozrejme, tieto systémy sú súčasťou aj iných polystémov, nielen literatúry – takéto chápanie sa nevyklučuje.

⁹⁴ Darovec, P. – Barborík, V. Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996, 1996, s. 2.

⁹⁵ Porov. Mistrík, J. Štylistika, 1997, s. 466; Findra, J. Štylistika slovenčiny, 2004, s. 188.

⁹⁶ Mistrík, J. Ibidem, s. 459.

recenzie zahraničných literárnovedných publikácií, pri ktorých často figurovala preložená ukážka. Celkovo možno s ohľadom na textovú a žánrovú rôznorodosť časopisectva v období socializmu hovoriť o „prekladovosti“⁹⁷ ako o textovom atribúte, ktorý v tomto zmysle chápeme ako implicitnú metatextovosť pri sprostredkovaní informácií o cudzom kontexte.

V období od r. 1948 do r. 1989 boli *Slovenské pohľady* (ďalej aj „SP“ alebo „Pohľady“) časopisom s najdlhšou tradíciou. Jeho tvár bola aj v období socializmu závislá od redakcie a prispievateľov.⁹⁸ Pohľady boli (aj v tomto období) časopisom otvoreným najmä už etablovaným autorom a kritikom. Napriek tomu, že boli tradične časopisom orientovaným najmä na domáci kontext, najmä v 60. rokoch pod taktovkou niekdajšieho šéfredaktora *Mladej tvorby* Milana Ferka a neskôr jeho nástupcu Jozefa Kota sa dosť výrazne orientovali na modernú európsku literatúru, a to dokonca tak, že sa ich podtitul od r. 1965 zmenil na „Revue našej a zahraničnej literatúry“.⁹⁹ Nájdeme v nich aj recenzie prekladov, rozhovory so zahraničnými autormi, kritiky prekladov, diskusie o situácii slovenského prekladu (v r. 1962 napr. významná diskusia o prekladaní medzi slovenčinou a češtinou).

Týždenník *Kultúrny život* (ďalej aj „KŽ“), vychádzajúci v r. 1946 – 1968, bol od r. 1949 orgánom slovenskej sekcie Zväzu československých spisovateľov. Mal novinový formát A3, vyššiu periodicitu ako ostatné diskutované literárne periodiká, oveľa menší rozsah strán (cca. 12 strán) a k tomu oveľa širší tematický záber. V *Kultúrnom živote* sa teda zákonnite objavovali aj rôzne „oficiózne“, ideologicky podfarbené kultúrno-politické vyhlásenia a závery zjazdov. Typické boli aj reportáže (v r. 1965 séria reportáží A. Kalinovej z Ameriky, reportáže R. Kaliského či L. Mňačka) a aj rozhovory so zahraničnými spisovateľmi. Od 60. rokov sa tu často uverejňovali i polemiky a ankety o aktuálnych otázkach literatúry, umenia, kultúry, ekonomiky a politiky. Časopis sa vtedy dokonca otvoril aj článkom „odstavených“ činovníkov, napr. L. Novomeského či G. Husáka.¹⁰⁰

Časopis *Mladá tvorba* (ďalej aj „MT“; vychádzal v r. 1956 – 1970) bol generačným časopisom, no jeho otvorenejší priestor podnecoval aj starších autorov a kritikov (M. Válek, M. Rúfus, A. Matuška a i.). Na stránkach MT sa profilovala jednak silná generácia prozaikov, nie nadarmo nazývaná aj Generácia *Mladej tvorby* (napr. J. Johanides, V. Šikula, R. Sloboda a i.), dve skupiny mladých básnikov (Trnavská skupina a Osamelí bežci)

⁹⁷ Porov. chápanie tohto pojmu u P. Newmarka v *A Textbook of Translation*, 1988 (kde je negatívne, chápe sa ako stylistická nevybrúsenosť), či v slovníku *Originál – Preklad*, 1983 (kde sa chápe komplexnejšie, z hľadiska modelu literárnej komunikácie).

⁹⁸ Až do takej miery, že jeden z vtedajších redaktorov *Pohľadov*, Jozef Kot, sa mohol po rokoch vyjadriť, že tento časopis je vlastne „obchodnou značkou“ pre rôzne časopisy. Nato ešte dodáva, že „vznik nových literárnych časopisov bol z administratívneho hľadiska nesmierne zložitý.“ Darovec, P. – Barborík, V. *Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996*, 1996, s. 11.

⁹⁹ V ostatnom období vznikli dve dôležité materiálové práce mapujúce preklady v Slovenských pohľadoch v období socializmu: Varačková, L. *Preklad v socialistických Slovenských pohľadoch*. Anotovaná bibliografia z r. 1948 – 1969, 2016; Prišćová, D. *Preklad v socialistických Slovenských pohľadoch*. Anotovaná bibliografia z r. 1969 – 1989, 2016.

¹⁰⁰ Porov. Timura, V. *Intelektuálne a národné dimenzie Kultúrneho života*. In *Kultúrny život a slovenská jar 60. rokov*, 1998, s. 20 – 28.

a mladá generácia literárnych kritikov (M. Hamada, A. Bagin, R. Chmel a i.).¹⁰¹ Časopis *Mladá tvorba* a „mladá literatúra“¹⁰² boli v celom období existencie časopisu predmetom kultúrno-politického záujmu¹⁰³, časopis sa teda do istej miery musel prispôbovať dobovej spoločenskej objednávke¹⁰⁴ a prežil aj viacero politických zásahov¹⁰⁵. Zásahov moci bolo naozaj toľko, až to oprávňuje názor V. Žemberovej, ktorá tvrdí, že MT balansovala medzi funkciou nástroja kultúrnej politiky, ktorý mal regulovať tvorbu mladých, a exponentom literárnych dejín v „krízovej fáze“ ich vývoja.¹⁰⁶ Koniec koncov, ultimátnym mocenským zásahom do osudu časopisu bolo napokon jeho zrušenie v období normalizácie. Časopis bol za celú dobu svojej existencie „arénou“ polemík o literatúre a jej podstate (dával aj rady

¹⁰¹ Bližšie pozri Hochel, I. Premeny slovenskej literatúry v 50. – 80. rokoch 20. storočia. In Sedlák, I. et al. *Dejiny slovenskej literatúry II*, 2009, s. 244.

¹⁰² Tento pojem ďalej v texte píšeme bez úvodzoviek. Z dnešného hľadiska je pojem „mladá literatúra“ obsahovo problematický, no je mimoriadne príznačný pre kultúrnu prax socializmu. M. Urbánková tvrdí, že pojmy ako „mladá literatúra“ a „mladá próza“ nemajú literárnohistorickú platnosť, ale sa skôr skloňovali v literárnych kritikách. Tomu nasvedčuje aj náš vlastný výskum: označenie „mladá literatúra“ má v textoch MT skôr povahu esejistickej skratky alebo nálepky a okrem literárnej publicistiky sa objavovalo aj v oficiálnych uzneseniach a vyhláseniach. Spomínaná autorka dodáva, že sa tie pojmy používali, keď sa hovorilo o pôvode určitého literárneho javu, ale že sa v kritickej praxi nekanonizoval ich jednotný obsah. Porov. Urbánková, M. *K stratégii, poetike a estetike historizmu v románovej tvorbe Ladislava Balleka*, 2013. Označenie „mladá literatúra“ možno asociovať aj s fenoménom sociálneho stereotypu v literatúre, ktorý pri literárnohistorickej hodnotovej interpretácii činnosti Nového slova v 70. rokoch 20. storočia reflektuje M. Pavligová. Upozorňuje pritom na okresané dobové, ale aj súčasné interpretácie literárnych hodnôt podmienené preceňovaním politického kontextu doby. Uzatvára, že kým v 70. rokoch boli mladí spisovatelia predmetom sústredenej aktivity štátnych orgánov, ktorých „primárnou myšlienkou bolo tvarovanie ideovo (v zmysle ideologicky) stabilnej a správnej línie autorov“, po r. 1989 možno konštatovať istú stereotypnosť v literárnohistorickej interpretácii, pre ktorú nie je možné posúdiť reálne estetické prínosy tvorby mladej autorskej generácie 70. rokov. Porov. Pavligová, M. *Literatúra a sociálny stereotyp v kontexte 70. rokov 20. storočia*. In ČLOVEK [online], 08. 06. 2012.

¹⁰³ Svedčí o tom celý rad aktívov, porád stranických skupín a konferencií o jej fungovaní, na ktorých za „mladú tvorbu“ často vystupovali jej redaktori a prispievatelia. V r. 1959 (č. 2) sa napríklad MT po jednej porade KSS musela v článku nazvanom Nadšení budúcnosťou verejne kajať, keďže vraj „[m]álo alebo vôbec nezdôrazňovala nevyhnutnosť základnej podmienky experimentu socialistickej literatúry a to stranicky, marxisticky rozhladený postoj autora“. Autentický text pretlačený v Darovec, P. – Barborík, V. *Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996*, 1996, s. 18 – 19 rub.

¹⁰⁴ Napr. roč. 1960 bol venovaný úspechom sovietskej kozmonautiky; 40. výročie založenia KSČ v r. 1961 sa tiež „podpísalo“ na MT, napríklad aj dotieravou typografickou štylizáciou nápisu „KOMUNISTICKEJ STRANE SLÁVA“ vo viacerých číslach a citátmi komunistických pohľadárov.

¹⁰⁵ Jedným z nich bol napr. nútený odchod K. Földváriho z redakcie MT, ktorý bol podľa všetkého spôsobený článkom obhajujúcim mladých prozaikov pred útokom marxistického kritika. Ako sám poznamenal o pár desiatok rokov nato: „[N]ikto síce v tlači na môj úvodník nezareagoval, no na príkaz ÚV v rámci výstrahy nepohodlnej redakcii... som svinským krokom z redakcie vypadol.“ Z rozhovoru s J. Štrasserom in SP, 1992, č. 3; krátené v Darovec, P. – Barborík, V. *Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996*, 1996, s. 14.

¹⁰⁶ Porov. Žemberová, V. *Mladá tvorba v súvislostiach*. In Časopis Květen a jeho doba, 1994, s. 65.

začínajúcim autorom a publikoval ich prvé literárne pokusy); bol svedkom dnes slávnych manifestačných vystúpení; publikoval začiatocnícke preklady neskorších významných prekladateľov¹⁰⁷; v MT vychádzali aj recenzie prekladov a články o preklade; takisto v nej nájdeme články o popkultúre (napr. seriál o jazze v roč. 1962, články o bigbítovej hudbe, mnoho dosť kritických článkov a reportáží o živote mladých), podstatná pre časopis bola aj filmová publicistika a pestovala sa tu aj kultúrna publicistika o nových umeleckých žánroch 60. rokov (divadielka poézie, happening, experimentálna poézia a i.).

Zaujímavé je postavenie americkej literatúry v tomto časopise. Na stránkach *Mladej tvorby* už len pri skusmom prezeraní a čítaní vidíme, že v 60. rokoch zároveň s politickým odmäkom rástol záujem aj o americkú kultúru a literatúru. Medzi inými formami literárnych kontaktov mal preklad špeciálne postavenie. Ako naznačujú dobové polemiky, preklad nastupujúca generácia básnikov chápala ako rovnocenný s pôvodnou tvorbou; mladí básnici si často na preklad vyberali moderných básnikov, ktorých poetika do istej miery konvenovala ich vlastnej. Na stránkach MT nachádzame aj „kritiku prekladu“, a to v rôznych formách, často bez zohľadnenia komparatívneho aspektu.

V r. 1965 začala vychádzať *Revue svetovej literatúry* (ďalej aj „RSL“ alebo „Revue“) s podtitulom „Časopis pre zahraničné literatúry“, ktorá ašpirovala na to stať sa dôstojným pendantom slávnej českej *Světovéj literatury*. V úvode časopisu z roku 1965 sa dočítame, že cieľom je „[n]aplňiť už dlhé roky pociťovanú medzeru v našom literárnom a kultúrnom živote, otvárať okná do sveta, nadväzovať spojivá so svetovými umeleckými, literárnymi a myšlienkovými prúdmi.“¹⁰⁸ Vtedajšie čísla *Revue* neboli monotematické, ako je tomu dnes; časopis vychádzal tiež pravidelnejšie, mal inú štruktúru rubriek; rozsah bol porovnateľný s tým dnešným. Celkovo však RSL v pôvodnom (nemonotematickom) formáte bola provokatívne mnohohlasná, krásne neorganizovaná a dodnes zostáva prekvapivo podnetnou. Možno predpokladať, že polytematickosť bola v časoch ideologického tlaku aj jej výhodou: dalo sa spoliehať na kontext a doboví čitatelia vedeli čítať medzi riadkami. Aj na *Revue* sa podpísala normalizácia: hoci spočiatku bol tento časopis slobodnejší ako česká prekladateľská revue, o čom svedčí napríklad aj to, že ešte v r. 1970 tam vyšli preklady z A. Ginsberga (ktorých knižné vydanie bolo v tom čase zastavené) spolu s pomerne fundovanou štúdiou o beatnickej literatúre v USA. Žiaľ, v r. 1972 sa po krátkom zastavení spojenom so zmenou šéfredaktora aj pomery v tomto periodiku „stabilizovali“¹⁰⁹

Časopis pre „strednú literárnu generáciu“, ktorému jeho zakladatelia S. Šmatlák a M. Válek dali v narážke na poetickú zbierku básní Laca Novomeského názov *Romboid*, vznikol v r. 1966. Mal predstavovať akúsi alternatívu medzi konzervatívnejšími *Slovenskými pohľadmi* a *Mladou tvorbou*, ktorá bola určená pre začínajúcich tvorcov. V *Romboide*

¹⁰⁷ Svoj prvý preklad ako „recenziu s ukážkami“ publikoval v MT aj J. Vilikovský. Pozri Vilikovský, J. – Magová, G. Jazyk je najlepším detektorom lži. In *Romboid*, 2013, č. 5 – 6, s. 9.

¹⁰⁸ Prihovárame sa vám, milí čitatelia. In *RSL*, 1965, č. 1, strany nečíslované.

¹⁰⁹ Bližšie o politickom pozadí zastavenia *Revue svetovej literatúry* a výmeny šéfredaktora pozri Jurovská, M. – Passia, R. V každom umení je nevyhnutné aj remeslo. In *Romboid*, 2013, č. 3, s. 18.

nájdeme aj preklady, najmä vo forme úryvkov prozaických textov, ale aj cyklov básní. Fra-
pantná je neprítomnosť kritiky prekladu s komparatívnym aspektom: kritické poznámky
k prekladu majú podobu úvodov k textom a ich autorom. Typická pre *Romboid* je prítom-
nosť literárnej kritiky (napr. Šmatlákova interpretácia Váľkovej básne Skľúčenosť) a literár-
nej teórie (preklad Eliotových esejí, preklad z N. Fryea, state N. Krausovej o štrukturalizme
a i.). Aj osudy *Romboidu* však poznačila normalizácia. Aj v tomto časopise sa objavovali
(a doteraz sa objavujú) preklady a state o prekladaní (napr. 2. číslo z r. 1968, ktoré je ve-
nované teórii, didaktike a dejinám prekladu, alebo 5. číslo z r. 1970 venované problému
tzv. prekladateľských dvojíc).

2.2 Sociálna úloha literárnych časopisov

Z naznačených informácií o náplni jednotlivých časopisov (nejde o všetky kultúrne časo-
pisy z daného obdobia) vyplýva, že posudzovať ich funkcie striktne na základe textového
hľadiska nestačí. Aj keď by sme textové typy v uvedených periodikách klasifikovali podľa
Reissovej typológie na informatívne, expresívne a apelatívne¹¹⁰, nezostalo by iné, než kon-
štatovať, že v uvedených periodikách – najmä v „širokospektrálnych“, *Kultúrnom živote*
a *Mladej tvorbe* – nájdeme všetky typy textov. Ak sa len nechceme púšťať do zisťovania
kvantitatívnej distribúcie jednotlivých textových typov v jednotlivých časopisoch (čo by
bol problém vzhľadom na hybridné typy textov, ktoré sa tam vyskytovali, a vágnosť vý-
sledkov s ohľadom na predmet výskumu), je potrebné rovinu textu aspoň na čas opustiť.

Jednou z najzásadnejších funkcií či úloh literárnych časopisov je prezentovať mladú
literatúru a otvárať začínajúcim autorom cestu do centra literatúry, čiže ku knižnej pub-
likácii. Túto funkciu možno s ohľadom na mladú literatúru chápať ako obzvlášť závažnú.
Možno ju tiež interpretovať prinajmenšom dvoma spôsobmi. P. Darovec a V. Barborík chá-
pu literárny časopis ako akýsi „výťah ku sláve“, pričom ale zdôrazňujú aj jeho „hygienickú“
funkciu vo vzťahu k nekvalitnej literárnej tvorbe.¹¹¹ Na druhej strane, V. Mikula posudzuje
funkciu socialistických časopisov oveľa skeptickejšie, keď tvrdí: „V päťdesiatych rokoch,
ktoré na dlhé desaťročia zaviedli model neslobodnej situácie literatúry, fakt publikovania
má vždy modalitu verejného akceptovania autora. Tomu, kto publikuje, je priznané právo
mať hlas. Existuje pritom postupnosť jednotlivých krokov: najprv časopisecké, až potom
knižné publikovanie.“¹¹²

Publikovanie v literárnom časopise je teda podľa Mikulu „iniciačným rituálom“, kto-
rým nespisovateľ musí prejsť, aby si vydobyl miesto v oficiálnej literatúre. Literárna „pe-
riféria“ socializmu tak bola estetickou a politickou arénou.¹¹³ Literárny časopis ako MT

¹¹⁰ Porov. Múglová, D. Komunikácia – Tlmočenie – Preklad, 2009, s. 39 – 40.

¹¹¹ Darovec, P. – Barborík, V. Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996, 1996, s. 4.

¹¹² Mikula, V. Čakanie na dejiny, 2013, s. 131 – 132.

¹¹³ Treba aspoň pre úplnosť dodať, že minimálne v období normalizácie sa umeleckí prekladatelia
združení v Ústredí slovenských prekladateľov vskutku delili na etablovaných a ešte etablovanej-
ších („evidovaných“ a „registrovaných“), pričom toto delenie, akokoľvek malo podľa pamätníka
zohľadňovať kvalitu práce, prinášalo so sebou aj rozdielne členské výhody. Porov. Vilikov-

s ohľadom na svoje funkcie v literárnom systéme tak súvisí s foucaultovskými procedúrami rituálu a sociálnej apropriácie diskurzu.¹¹⁴ Opozícia „centrum“ – „periféria“ a nutnosť dosiahnuť oficiálne uznanie pri prechode z periférie do centra, to nie sú len modely pre vzťah literárnych časopisov a knižného priemyslu. Je možné aplikovať ich aj na iné vzťahy mocenskej nerovnocennosti v socialistickom literárnom systéme, napr. na vzťah „publikačné embargo“ – „povolenie publikovať“ či vzťah „neregistrovaný prekladateľ“ – „registrovaný/evidovaný prekladateľ“.

ský, J. – Magová, G. Jazyk je najlepší detektor lži. In Romboid, 2013, č. 5 – 6, s. 16 – 17. Okrem toho, podľa pamätníčky aj na normalizovanom slovenskom knižnom trhu fungoval systém „pokrývania“ známy z Česka, keď proskribovaní prekladatelia siahali po menách svojich uznávaných kolegov, aby mohli publikovať preklady. Porov. Hegerová, V. – Magová, G. Proskribovaní prekladatelia si našli svojich „figurantov“. In Romboid, 2014, č. 5 – 6, s. 18.

¹¹⁴ Rituál definuje kvalifikáciu a určuje gestá, okolnosti a sprievodné znaky diskurzu. K sociálnej apropriácii diskurzu patrí vzdelanie, ktorého prístupnosť úzko súvisí s politikou a mocou. Porovnaj Foucault, M. The Order of Discourse. In Untying the Text, 1981.

3 Americká literatúra na Slovensku v 50. a 60. rokoch 20. storočia

Obdobie rokov 1948 – 1956 možno v Československu označiť za roky násilnej kolektivizácie kultúry. V sociológii kultúry sa prejavujú nasledujúce tendencie:

- zoštátnenie kultúry: do konca marca 1949 prestáva vychádzať 61 novín a časopisov, zanikajú súkromné vydavateľstvá;
- centralizácia kultúry: vznikajú veľké vydavateľské domy s presne určenou gesciou podľa sovietskeho vzoru (Mladé letá, Slovenský spisovateľ, Naše vojsko, Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry a pod.); centralizujú sa aj umelecké zväzy;
- ateizácia kultúry, ktorá ale nemá za následok potláčanie konfesijného fenoménu, ten treba aj naďalej chápať ako determinant slovenského prekladového priestoru¹¹⁵: zmena charakteru cirkevných vydavateľstiev (vedúca k poklesu ich vplyvu), zásahy proti cirkvi v 50. rokoch;
- byrokratizácia kultúry: prienik uznesení a politických vyhlásení do diskurzu kultúry (badateľné na textoch v *Kultúrnom živote*); spätosť umenia so štátom (systém štátnych cien a prémiei, príležitostné umenie a pod.);
- propagandizácia kultúry: umenie sa chápe ako nástroj triedneho boja, ako „ideologická práca“.

Obdobie rokov 1956 – 1968 predstavuje v najprogresívnejších (čiže periférnych) častiach literárneho poľa obdobie ústupu od kultúrnej politiky raných 50. rokov. Nejde však o ústup úplný, programový, komplexný a ústup, ktorý by popieral zásady socialistickej kultúry. Možno súhlasiť so závermi O. Kovačičovej, ktorá rozdiel medzi 50. a 60. rokmi v recepcii cudzích literatúr vidí v troch ohľadoch¹¹⁶:

1. postupná deideologizácia literatúry – návrat estetických aspektov, intelektuálna náročnosť, experiment, individuálnosť;
2. programová zameranosť na súčasnú literatúru;
3. v časopisoch zameraných na preklad, ako napríklad *Revue svetovej literatúry* či *Světová literatura*, sa reflektuje široké národnostné spektrum autorov.

Na margo týchto záverov však treba dodať, že sú vyvodené z analýzy časopiseckých publikácií, čiže z periférnych, prirodzene dynamickejších inštitúcií literárneho poľa. Centrum literárneho systému – čiže vydávanie kníh, spisovateľské zväzy, oficiálna kultúrna politika a pod. – sa viac bránia zmenám a len veľmi postupne sa otvárajú. V období rokov 1956 – 1968 evidujeme v kultúrnej sfére tieto globálne tendencie:

- postupná a nedôsledná depropagandizácia kultúry – zdôraznenie práva na umelecký experiment, návrat štrukturalizmu a avantgardy;
- vedecko-technická revolúcia (nástup počítačov);

¹¹⁵ Pojem K. Bednárovej, ktorý v krátkosti diskutujeme ďalej. Bednárová, K. Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku 1, 2013.

¹¹⁶ Kovačičová, O. K otázkam recepcie svetovej literatúry v 60. rokoch 20. storočia na Slovensku a v Čechách, 2009, s. 122 – 123.

- začiatky masovej a populárnej kultúry – vracia sa jazz, v ČSSR sa objavuje aj twist a bigbít;
- snaha Československa o kultúrnu propagáciu a kultúrne styky so Západom.

Všetky naznačené historicko-sociálne tendencie do istej miery formovali spôsob recepcie americkej literatúry na Slovensku, ako aj celkový obraz tejto literatúry.

3.1 Recepcia americkej literatúry na Slovensku v 50. a 60. rokoch 20. storočia

Ako pri všetkých západných literatúrach, aj podoby a mieru recepcie americkej literatúry na Slovensku v období socializmu ovplyvnilo politické gesto¹¹⁷, ktoré sa prejavilo vo fragmentárnosti a diskontinuite dejín prekladu z tejto literatúry. Zatiaľ najpodrobnejšou a najkomplexnejšou sondou recepcie americkej literatúry v tomto období je publikácia L. Pliešovskej *Od Buckovej k Updikovi* (2016), v ktorej sa autorka zameriava na obdobie rokov 1945 – 1968. Materiálovou bázou Pliešovskej výskumu je vyše 300 recenzií (slovenských a čiastočne českých) prekladov americkej literatúry v slovenských literárnych a kultúrnych časopisoch a v kultúrnych rubrikách iných dobových periodík.

Socializmus je obdobím kultúrnej orientácie na politický Východ, ktorá sa v československých podmienkach maskovala aj etnickými afiliáciami. Ako píše Pliešovská: „Postupom času sa slovanstvo takmer stalo synonymom socializmu v podobe číro ruského variantu. Hodnotová orientácia nadobudla charakter direktívy, dôsledkom čoho sa neustále zväčšoval tlak na umelcov.“¹¹⁸

Len pre ilustráciu, až do roku 1954 vychádzalo na Slovensku v priemere viac ako 100 prekladov sovietskej literatúry ročne a v rokoch 1955 – 1958 v priemere 80.¹¹⁹ Distribučné čísla, ktoré v odkazovanej publikácii uvádza L. Pliešovská, sú ilustračné. Sama upozorňuje, že pri ich spracovávaní nemala k dispozícii všetky bibliografie inonárodných literatúr, mohlo dôjsť k nepresnostiam pri sčítaní a tiež k iným nepresnostiam súvisiacim s rôznymi koncepciami a rozsahmi sledovaných bibliografií. Aj napriek týmto nedostatkom sú však jej štatistiky veľavravné¹²⁰ a v krátkosti je nutné ich komentovať.

V rokoch 1945 – 1968 na Slovensku podľa Pliešovskej vyšlo spolu 3 485 knižných prekladov zo socialistických literatúr¹²¹ a oproti tomu 985 prekladov zo západných literatúr¹²²

¹¹⁷ Jej periodizácia zohľadňuje mieru prítomnosti politického gesta a z nej vyplývajúce fenomény fragmentárnosti a diskontinuity v dejinách prekladu, aj keď Pliešovská s pojmovým inštrumentárium K. Bednárovej neoperuje – miesto politického gesta hovorí skôr o funkciách a východiskách recepcie jednotlivých literatúr.

¹¹⁸ Pliešovská, L. *Od Buckovej k Updikovi*, 2016, s. 33.

¹¹⁹ Porov. Pašteková, S. Transformácie obrazu ruskej literatúry (1945 – 1970). In *Ruská literatúra v slovenskej kultúre v rokoch 1825 – 2015*, 2017, s. 87 – 107.

¹²⁰ Presnejšie pozri Pliešovská, L. *Od Buckovej k Updikovi*, 2016, s. 231 a nasl.

¹²¹ Zo socialistických literatúr skúma bibliografické údaje z nasledujúcich literatúr: ruská a sovietske literatúry, nemecká (NDR), poľská, maďarská, juhoslovanské literatúry, bulharská, rumunská literatúra.

¹²² Zo západných literatúr skúma bibliografické údaje z nasledujúcich literatúr: americká, anglická, talianska, španielska a severské literatúry.

(z toho z americkej 338). Pomer západných literatúr v celkovej prekladovej produkcii za roky 1945-68 Pliešovská určuje na 22,2 %. Ak si k tomu aspoň aproximatívne a hypoteticky prirátame západné literatúry, ktoré vo svojej štatistike nespracovala (literatúry Francúzska alebo Západného Nemecka), možno ten pomer vyjde na 27 %, nanajvýš 30 %. Reálny pomer medzi knižnými prekladmi z ruskej literatúry a zo sovietskych literatúr a prekladmi z americkej literatúry je v období 1945 – 1968 2040 : 338, čiže asi 6 : 1.

Na základe svojho recepčného výskumu delí L. Pliešovská knižné preklady americkej literatúry na Slovensku v r. 1945 – 1968 do týchto recepčno-axiologických skupín:

- Preklady dobovo preferovaných autorov
 - ▷ komerční autori
 - ▷ ideologicky využívaní autori
 - ▷ autori dobrodružnej literatúry
 - detektívky
 - westerny
 - ▷ autori humoristickej literatúry
- Preklady hodnotnej literatúry¹²³
 - ▷ preklady starších klasikov
 - ▷ preklady moderných autorov hodnotnej literatúry

Na margo nášho výskumu treba ešte poznamenať, že ani v povojnovom období (1945 – 1948) a ani v raných 50. rokoch nevyšiel ani jeden knižný preklad americkej poézie.

V rokoch 1945 – 1948, čiže v období medzi koncom druhej svetovej vojny a komunistickým pučom vo februári 1948, vyšlo podľa Pliešovskej 57 knižných prekladov z americkej literatúry, z toho 44 prekladov dobovo preferovanej literatúry a len 13 prekladov hodnotnej literatúry. V recepcii cudzej literatúry, a to najmä na úrovni metatextov o prekladoch, badať už vznikajúcu politickú polarizáciu. Vydavatelia prekladov z americkej literatúry sa orientujú najmä na komerčnú literatúru (autori ako P. Bucková, L. Bromfield, L. C. Douglas). Spomedzi autorov hodnotnej literatúry sa slovenskému čitateľovi v tomto období dostávajú do rúk diela M. Twaina, E. Hemingwaya, W. Catherovej a i. Preferuje sa vydávanie amerických autorov, ktorí sa zaoberali sociálnymi otázkami, napr. M. Twain, J. London, U. Sinclair. Prekladajú pomerne neznámi prekladatelia.¹²⁴

V období rokov 1949 – 1956, čiže v období do začiatku destalinizácie po XX. zjazde KSZSS, vyšlo na Slovensku 72 knižných prekladov z americkej literatúry – 57 prekladov dobovo preferovanej literatúry a len 15 prekladov hodnotnej literatúry. Preferovalo sa vy-

¹²³ Celú klasifikáciu preberáme bez zmeny od L. Pliešovskej. Trochu problematický sa tu môže javiť pojem „hodnotná literatúra“. Hodnotnú literatúru autorka chápe ako protipól ku komerčnej literatúre a spája ju s uznanou a kanonizovanou literárnou kvalitou, vysokými estetickými a etickými hodnotami. Hodnotná literatúra takto súvisí s fenoménom literárnej klasiky. Z Pliešovskej analýz ale vyplýva, že hodnoty literatúry ovplyvňujú aj mocenské vzťahy, dobová recepčná situácia a prevládajúca ideológia. Porov. Pliešovská, L. Od Buckovej k Updikovi, 2016, s. 42 – 43.

¹²⁴ Bližšie pozri Ibidem, s. 55 – 56.

dávanie tzv. pokrokových, t. j. socialistických, amerických spisovateľov (najviac H. Fasta) na úkor autorov hodnotnejšej literatúry. Naďalej sa však v recepcii skloňujú aj hodnotní autori, napr. M. Twain, E. Hemingway. Najväčšej pozornosti sa však dostáva autorom, ktorí mali socialistické presvedčenie alebo prinajmenšom vo svojej tvorbe riešili sociálne otázky. Ich recepcia je ideologicky zaťažená, aj preto ich Pliešovská označuje za ideologicky využívaných autorov. K takým v sledovanom období patria H. Fast, U. Sinclair, Th. Dreiser či J. Steinbeck. Okrem toho sa ale v recenziách začínajú objavovať aj komentáre k úrovni prekladu. Ideologickú polarizáciu badať aj v recenziách. V raných 50. rokoch možno podľa Pliešovskej recenzentov deliť na „umiernených“ (ideologicky nezaťažených, napr. J. Boor, P. Branko, J. Vilikovský, J. Olexa, J. Kot a i.) a recenzentov ideologicky silne zaťažených (J. Rozner, L. Hvizdoš a celá plejáda anonymov vystupujúcich v tlači pod skratkami).¹²⁵

V období rokov 1957 – 1963 vyšlo na Slovensku 78 knižných prekladov z americkej literatúry. Medzi nimi je 46 prekladov dobovo preferovanej literatúry a 32 prekladov hodnotnej literatúry, čiže sa začína vyrovnávať pomer konjunkturnej a kvalitnej literatúry. Recenzie v sledovanom období čoraz viac ustupujú od ideologických hodnotení. Obdobie rokov 1957 – 1963 v recepcii americkej literatúry možno na základe neustáleho zvyšovania záujmu hodnotiť ako obdobie návratu americkej literatúry. Systematickejšia práca s recepciou a s výberom diel na preklad podľa Pliešovskej svedčí „o evidentnej snahe vydavateľov a prekladateľov prinášať z americkej literatúry to najlepšie nielen v prekladoch samotných, ale aj v ohlasoch na ne.“¹²⁶ Pre dobu je tiež príznačné, že v recenziách (aj amerických diel) sa už neodsudzuje individuálnosť v literatúre. V uvedenom období vďaka prekladu z americkej literatúry vstupujú do povedomia čitateľov nové žánre, typické pre americkú literatúru (napr. sci-fi). Okrem starších klasikov sa objavuje generácia mladších klasikov, čiže starších moderných autorov (napr. T. Wolfe, I. Stone, J. Dos Passos a i.). Nastupuje tiež silná generácia prekladateľov anglistov – J. Vilikovský, rod. Ruppeldtovcov, J. Olexa, J. Kot, Z. Studená, z ktorých viacerí (najmä Vilikovský, Kot a Studená) okrem prekladania píšú aj články o literatúre. Vyšlo vôbec veľmi málo úplne komerčných prekladov z americkej literatúry, stále sa však objavujú ideologicky využívaní autori. Okrem toho sa začínajú riešiť aj otázky kvality prekladu z angličtiny (najmä na poli začínajúcej kritiky prekladu). Pliešovská konštatuje aj ovplyvnenosť českým kultúrnym prostredím a českými prekladmi, ktoré podľa nej súvisia s postavením českej prekladateľskej revue *Světová literatúra*¹²⁷ (o nej ďalej).

Roky 1964 – 1968 predstavujú z hľadiska recepcie americkej literatúry na Slovensku najdôležitejšie obdobie. Do slovenského kultúrneho priestoru prenikali podnety z americkej literatúry širokospektrálne a takmer synchronne. V recepcii americkej literatúry sa podľa L. Pliešovskej objavuje niekoľko pre dobu príznačných fenoménov. V prvom rade možno roky 1964 – 1968 označiť ako obdobie veľkého záujmu o americkú drámu, a to

¹²⁵ Bližšie pozri Ibidem, s. 100 – 104.

¹²⁶ Ibidem, s. 115.

¹²⁷ Ibidem, s. 154 – 155.

nielen v recepcii, ale aj v podobe reálnych prekladov. Okrem drámy sa však pozornosti dostáva aj americkej poviedke, vychádza prvá antológia americkej poviedky v Československu – výber slovenských prekladov *Dni a noci Ameriky* (1964), ktorý zostavil a úvodnú štúdiu k nemu napísal český anglista Jaroslav Schejbal, no texty prekladali slovenskí prekladatelia. Schejbalovo pôsobenie je dôkazom ďalšej špecifickosti recepcie americkej literatúry na Slovensku v sledovanom období: slovenskí recenzenti do značnej miery reflektujú české vydania prekladov diel americkej literatúry a českí literáti často prispievajú k recepcii americkej literatúry na Slovensku (okrem už uvedeného Schejbalu napr. i J. Škvorecký či K. Bednář).¹²⁸

Pliešovská ďalej upozorňuje, že aj s ohľadom na recepciu americkej (a vôbec západnej) literatúry sa objavujú kritiky kultúrnej izolovanosti Slovenska, čo je fenomén, s ktorým sa stretáme aj pri čítaní dobových textov z *Mladej tvorby*: „Ďalším špecifikom je explicitnosť... v kritike kultúrnej izolovanosti nášho národa v predchádzajúcich desaťročiach, ktorá sa prirodzene pretavila do absencie prekladov (nielen) z americkej literatúry v porovnaní s prekladovou produkciou zo socialistických literatúr.“

K uvedomovaniu si nutnosti konfrontácie s iným ako len socialistickým zahraničím isto prispel aj fakt, že v r. 1964 – 1968 sa zintenzívnili osobné styky slovenských literátov so zahraničím, čo sa prejavilo aj na kvalite a rozsahu recepcie americkej literatúry. V období dynamických spoločenských a kultúrnych zmien vedúcich k Pražskej jari časopisecký preklad podľa Pliešovskej „lepšie vyhovoval rýchlo sa meniacim predstavám o literatúre“.¹²⁹ Rozsah reflexie inonárodných literatúr sa zvyšuje po roku 1965, keď vzniká *Revue svetovej literatúry* a tiež bola v Slovenskom spisovateli založená edícia *Záhrada*, zameraná na moderné, priekopnícke diela svetovej literatúry. K zlepšeniu postavenia západných literatúr prispel aj vznik *Ceny Jána Hollého* r. 1967. Za významný míľnik možno považovať aj preklady detektívok tzv. drsnej školy (D. Hammett a R. Chandler), ktoré mali formatívny vplyv aj na slovenské chápanie žánru. V slovenskej recepcii sa skloňujú aj mladí americkí prozaici J. Updike a T. Capote. Slovenský priestor teda pružne reaguje na aktuálne pohyby americkej literatúry, ako o tom svedčí recepcia diel S. Bellowa, Ph. Rotha a B. Malamuda.

V rokoch 1964 – 1968 možno v porovnaní s predchádzajúcim obdobím evidovať reálne narastajúci záujem o americkú poéziu, ktorý sa čoraz častejšie pretavuje do knižných vydaní prekladov. Za najvýznamnejší zjav v americkej prekladovej poézii 60. rokov považuje L. Pliešovská beatnikov. Okrem nich boli významné aj knižné preklady poézie E. M. Mastersa, C. Sandburga, T. S. Eliota a R. Jeffersa. Najvýznamnejšiu úlohu v sprístupňovaní americkej poézie zohralo vydavateľstvo Slovenský spisovateľ. Medzi najvýznamnejších prekladateľov americkej poézie v tomto období patria R. Skukálek, J. Buzássy, Z. Bothová (po manželovi Hegedúsová), J. Vilikovský, V. Mihálik, D. Flimelová a J. Kot.

Záslužný výskum L. Pliešovskej zostáva nateraz najkomplexnejšou sondou recepcie americkej literatúry počas obdobia socializmu. Aj keď za sebou zanecháva viaceré biele

¹²⁸ Ibidem, s. 223.

¹²⁹ Ibidem, s. 165.

miesta (napr. ponúka len orientačnú bibliografickú štatistiku a len ilustratívne pokrýva časopisecké preklady) a nepokrýva celé obdobie socializmu, jednoznačne dokazuje rozporuplné postavenie recepcie americkej literatúry v slovenskom kontexte v období 50. a 60. rokov. Ako uzatvára sama autorka: „Ukázalo sa, že prijímanie americkej literatúry u nás sa stalo barometrom širších politických súvislostí a v istom zmysle aj zrkadlom pozície slovenského kultúrneho priestoru medzi Východom a Západom.“¹³⁰

3.2 Produkcia a priestor americkej literatúry v Československu – na prípade recepcie poézie Beat Generation

Ako vyplýva z predchádzajúceho výkladu, priestor literatúry nechápeme vo fyzickom zmysle, ale z hľadiska literárneho poľa a literárneho systému – ide o pole potenciálnych a reálnych realizačných možností korpusu textov a skupiny aktérov asociovaných s nimi. Hranice tohto priestoru sú určené dynamikou spoločenských, politických, kultúrnych a iných faktorov vplývajúcich na podobu prekladového priestoru v určitom období. Zmiený priestor teda vychádza z korpusu (produkcie) publikovaných textov a dokumentuje základné siločiarly vzťahov medzi sledovaným segmentom literárneho poľa a dobovou politickou mocou. Koncept priestoru je vhodný model na prepojenie vnútoliterárnej a mimoliterárnej sféry. V nasledujúcich poznámkach sa sústreďujeme najmä na materiál súvisiaci s recepciou poézie (a ilustratívne aj prózy) Beat Generation, ale na základe ďalších výskumov sa domnievame, že naznačený model má širšiu literárnohistorickú a predpokladovú platnosť.

3.2.1 Prekladová produkcia: korpus beatnických textov

V pomere k objemu všetkej ostatnej prekladovej produkcie, ale aj v pomere k objemu prekladovej produkcie iba z anglického jazyka v období socializmu (1948 – 1989)¹³¹, predstavujú knižné preklady beatnickej poézie¹³² zanedbateľné množstvo textov.

¹³⁰ Ibidem, s. 225.

¹³¹ Porov. bibliografie prekladov do slovenčiny, konkrétne Knězek, L. Preklady z iných literatúr do slovenčiny 1. a 2. zväzok, 1969 (obd. 1945 – 1969); Kormúth, D. Bibliografia anglickej a americkej literatúry, 1995 (obd. 1900 – 1970).

¹³² Informácie do tohto zoznamu, ktorý si nenárokujeme na úplnosť, sme čerpali z online katalógov Slovenskej národnej knižnice a Národní knihovny České republiky (ku dňu 28. 7. 2014). Iné výskumy, napr. už citovaná Pliešovská, L. Od Buckovej k Updikovi, 2016, naznačujú, že reálne evidovať slovenský (knižný) preklad z americkej poézie možno v podstate až od 60. rokov 20. storočia.

V súvislosti s týmto zoznamom treba ale poznamenať, že si v ňom vzhľadom na výskumný problém nevšimame prózu Beat Generation, konkrétne teda prózu Jacka Kerouaca. Ako prvý preklad v ČSSR sa objavili jeho poviedky pod názvom Říjen v železniční zemi (1963, prel. kol.). Jeho román Na ceste bol do češtiny po prvý raz preložený v r. 1978 (prel. J. Josek, reprint 1980), ďalší jeho román v češtine, Mag (prel. O. Špilarová), vyšiel v r. 1984; slovenský preklad Na ceste (prel. O. Kořínek) vyšiel v r. 1990. Po páde socializmu preklady Kerouacovej prózy do oboch jazykov pokračovali, pričom českých prekladov je do dnešného dňa neúmerne viac.

Na Slovensku vyšiel v r. 1965 výber z diela L. Ferlinghettiho pod názvom *Smutná nahá jazdkyňa* (prel. J. Vilikovský a V. Mihálik); v r. 1968 vyšiel výber z diela G. Corsa pod názvom *Zmŕtvychvstanie smrti* (prel. J. Vilikovský a M. Válek).

V Česku vychádzali Zábranove preklady beatnickej poézie skôr. V r. 1962 vyšiel Ferlinghettiho *Lunapark v hlavě* (v reprinte, čiže v novom náklade, v r. 1964), v r. 1964 *Startuji ze San Franciscas*; v r. 1964 Zábranovi vyšiel výber z Corsa pod názvom *Mokrě moře* (v reprintoch v r. 1988 a 1989); v r. 1984 mu ešte vyšiel výber z Ferlinghettiho *Čtu básně která nekončí*.

Po r. 1989 vyšli na Slovensku len tri básnické knihy beatnických autorov: v r. 1990 výber z Ginsbergovej poézie nazvaný *Vytie* (prel. Z. Hegedúsová a J. Buzássy), ktorý bol v r. 1969 zastavený v štádiu stĺpcových korektúr¹³³; v r. 1995 vyšla Andričíkova antológia *Nahý anjel* a v r. 2010 ďalšia antológia, *Beatnici* (ten istý zostavovateľ, v reprinte v r. 2016).

V Česku vyšlo po r. 1989 oveľa viac beatnickej poézie: z Ginsbergovej tvorby vyšiel Zábranov preklad *Kvílení* (1990), ktorý bol tiež pripravený skôr¹³⁴, no okrem toho v období od r. 1990 až dodnes vyšlo v Česku celkovo 10 prvých vydaní primárne básnických kníh¹³⁵ prekladov beatnickej poézie, a to len poézie tria Ginsberg (3), Corso (2) a Ferlinghetti (5 kníh).

Aj na základe tohto ilustratívneho zoznamu možno konštatovať, že v českom jazyku vyšlo viac prekladov beatnickej poézie. V rokoch 1948 – 1989 bol pomer prvých vydaní prekladov 2 : 4 v prospech češtiny a pomer všetkých vydaní 2 : 7 v prospech češtiny. Po r. 1989 sa tento nepomer ešte stupňuje: kým na Slovensku vyšli len tri knihy beatnickej poézie (nerátame reprintsy), v Česku ich bolo niekoľkonásobne viac.

Jedným z cieľov tejto monografie je opísať „spoločenské funkcie“ prekladu a prekladateľov beatnickej poézie. Na poodhalenie zložitosti tohto problému sa stačí pozrieť na to, čo údaje v predchádzajúcich odsekoch nehovoria. Nehovoria, kto boli tí, čo prekladali a čo ich k prekladu viedlo. Prečo sa Vojtech Mihálik, autor proletárskeho *Spievajúceho srdca* a *Plebejskej košele*, dal na preklad beatnika Ferlinghettiho? A čo Jan Zábrana, ktorého denníky dosvedčujú silnú osobnú spriaznenosť s beatnickým étosom? Preložené knihy

Oblúbeného Ch. Bukowského nechápeme ako príslušníka beatnickej generácie, pretože sa tradične nezaraďuje do jej kánonu (Porov. Hemmer, K. Introduction. In *Encyclopedia of Beat Literature*, 2007, s. xi) a aj on sám sa označeniu „beat“ vehementne bránil (Porov. Lewis, J. Charles Bukowski. In *Encyclopedia of Beat Literature*, 2007, s. 30). Pokiaľ ide o preklady jeho poézie, prvý slovenský výber jeho veršov pod názvom *Básne napísané pred skokom z 8. poschodia* (prel. D. Hevier) vyšiel v r. 1989.

¹³³ Podľa spomienok prekladateľa v Buzássy, J. *Preklady starnú ako mušketeri*. In Ginsberg, A. *Vytie*, 1990.

¹³⁴ Vyšiel už v samizdate, podobne aj ďalšie výbery Zábranových prekladov beatnickej poézie. V krátkosti budeme o nich ešte informovať. Porov. Svozil, B. *Jan ZÁBRANA*. In *Slovník české literatury po roce 1945* [online], 2014.

¹³⁵ „Primárne“ znamená, že uvedené tituly boli prezentované ako básnické výbery, výbery z básnického diela či poézia. Vynímame teda antológie a stredoškolské čítanky, ktorých bolo tiež nepomerne viac ako na Slovensku.

ani zďaleka nie sú všetko, čo sa z beatnickej poézie v ČSSR objavilo. Literárny život totiž de facto prebiehal v inštitúciách a na trhu¹³⁶, čiže v časopisoch, vo vydavateľstvách, na literárnych čítaniach, ale aj v samizdate a exilovej literatúre.¹³⁷ Knihy teda neilustrujú celý fenomén Beat Generation na Slovensku (v Československu) v úplnosti.

Preklad je v tomto kontexte nutné vnímať ako proces, výsledkom ktorého je produkt. Všetky chronologické fázy prekladu (od jeho neexistencie cez výber textu, tvorbu prekladu, redakciu prekladu, produkciu až po recepciu) sú zároveň historické, a to v tom zmysle, že sa odohrávajú v konkrétnom čase a priestore. Na preklad vplývajú inštitúcie kontrolujúce literárny trh (nitriansky pojem realita), preklad sa vyrovnáva s existujúcim literárnym repertoárom (nitriansky pojem tradícia) – a preklad zároveň všetky tieto segmenty literárneho systému spoluutvára.

Preklad niekto robí a niekto iný zas číta. Okrem prekladateľa sa na preklade spolupodieľajú rôzni iní činitelia, zastupujúci rôzne inštitúcie a majúci rôzne motivácie. Preklad nečíta len jeden ideálny čitateľ, dokonca ho ľudia ani nemusia čítať tak úplne, možno o ňom vedia len z novín, od blízkych a len si uvedomujú jeho literárnu hodnotu v knižnici svojej kultúry.¹³⁸ Okrem toho, všetci činitelia literatúry sú ľudia. Táto lapidárna téza má závažné metodologické dôsledky. Ak chceme písať dejiny prekladu a dostať sa k skutočným príčinám prekladových javov, je namieste doceniť aj fyzický charakter prekladateľa. Prekladatelia nie sú len textové konštrukty, nie sú to iba jedinci disponujúci translačnými a interkultúrnymi kompetenciami, ale aj reálni ľudia, ktorí sú „pohyblivejší ako normy, skopos či systém“ a ktorí robia viac než len to, že sa venujú prekladu.¹³⁹ Poniectorí sú redaktori, vysokoškolskí učitelia, teoretici prekladu, iní sú zas básnici, poslanci a ministri kultúry. Je teda nutné systematickým spôsobom rámcovať realizačný „priestor“ – čiže realizačné pole – spomenutých činiteľov.

3.2.2 Priestorové a sociálne determinanty dejín prekladu beatnickej poézie

Chápaniu priestoru v intenciách teórie polysystémov sa vo svojich syntetických dejinách prekladu približuje aj K. Bednárová, keď píše o podmienkach a charaktere prekladovej

¹³⁶ Na opis sociálnych súvislostí literatúry používame už citovaný model literárneho systému I. Even-Zohara.

¹³⁷ K tomu pozri napr. graf Situácia prekladu umeleckej literatúry na Slovensku v rokoch 1949 – 1989 v Bednárová, K. Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I, 2013, s. 79.

¹³⁸ Even-Zohar koncept čitateľa úplných textov napáda z logického hľadiska – podľa neho celé texty v skutočnosti číta len veľmi málo ľudí (porov. The „Literary System“. In Polysystem Studies, 1990). P. Bayard koncept čítania napáda z pozície psychoanalýzy, keď tvrdí, že nielenže ľudia nečítajú, ale že by sa za to nemali hanbiť. Knihy sú podľa neho nestále diskurzívne konštrukty, o ktorých konštatuje: „Zjištění, že knihy nejsou stálé, ale spíše proměnlivé předměty, je skutečně destabilizující. Jako v zrcadle se v něm odráží naše vlastní nejistota, a tedy naše vlastní šílenství.“ Bayard, P. Jak mluvit o knihách, které jsme nečetli, 2010, s. 167.

¹³⁹ Pym, A. Method in Translation History, 2010, s. 161, prel. I. T.

situácie na Slovensku.¹⁴⁰ Tvrdí, že na charakter prekladovej situácie na Slovensku vplývala geopolitická situácia, komplexná jazyková situácia, prítomnosť politického gesta, konfesionálne rozpory, fragmentárnosť a diskontinuita v dejinách slovenského prekladania a tiež prekladateľ ako činiteľ prekladu.¹⁴¹ S ohľadom na preberanú tému možno o Bednárovej determinantoch uvažovať s ohľadom na špecifickú dobovú situáciu a špeciálne postavenie prekladov beatnickej poézie.

3.2.2.1 Geopolitická situácia

Geopolitická situácia sa v historickom priestore diskurzu o prekladoch beatnickej poézie prejavuje najmä na rovine ideologicky motivovaných mocenských zásahov s cieľom obmedzovať korpus prekladov a šíriť informácie o fenoméne Beat Generation.

Obdobie rokov 1956 – 1970 predstavuje z hľadiska nastoľovania a uplatňovania kultúrnej politiky pomerne nestále obdobie. Na základe nášho výskumu evidujeme v tomto čase niekoľko formálnych (t. j. priamych a viditeľných) mocenských zásahov do dejín prekladu americkej literatúry (napr. zákaz vydania kníh, zničenie vydania, vyhostenie A. Ginsberga z ČSSR). S ohľadom na sledovaný problém treba upozorniť aj na časté kamufláže diskurzu o beatnickej poézii a životnom štýle Beat Generation, ktoré možno sledovať na rovine práce s textom, a to na báze selektívnych metatextov (o tom ďalej). Geopolitická situácia sa tak v prevažnej miere odráža na podobe literárneho vzdelania o fenoméne Beat Generation a na rovine generačných rozdielov vo favorizovaní rozličných druhov kultúry.

3.2.2.2 Jazyková situácia prekladov

Jazyková situácia sa v historickom priestore diskurzu o prekladoch beatnickej poézie prejavuje najmä fungovaním silného a nezanedbateľného českého prostredníctva.

Povedané vyplýva už z prezentovaného náčrtu prekladovej produkcie. Náš výskum americkej literatúry v období rokov 1956 – 1970 sa prioritne orientoval na podoby slovenskej recepcie literárnych a kultúrnych fenoménov americkej literatúry so zameraním na Beat Generation. Aj napriek tomu, že ide o výrok *pars pro toto*, možno povedať, že české prostredníctvo pri slovenskej recepcii americkej literatúry v 60. rokoch zohralo závažnú úlohu. Aj v dôsledku väčšieho trhu s odbytom aj na Slovensku (čo malo vplyv aj na náklady publikácií) bola česká prekladová produkcia rozvinutejšia a nezriedka promptnejšie reflektovala aktuálne zjavy americkej literatúry. Platí to najmä pri poézii, kde náš výskum ukazuje, že si doboví slovenskí prekladatelia veľmi zreteľne uvedomovali prítomnosť českých

¹⁴⁰ Bednárová sa nikde vo svojej práci explicitne neodvoláva na izraelskú teóriu polysystémov. Pri svojom systemickom modelovaní kontextov prekladovej situácie (pojem „situácia“ využíva zámerne) na Slovensku vychádza z vlastného modelu systémov ovplyvňujúcich postavenie a funkcie prekladu v kultúre. Rozlišuje v ňom niekoľko navzájom a v rôznej miere pôsobiacich systémov: 1) národnopolitický systém; 2) sociokultúrny systém; 3) literárny systém. Pozri Bednárová, K. Miesto a funkcia prekladu v kultúre národa. In *K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku II*, 1993, s. 9.

¹⁴¹ Pozri Bednárová, K. *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I*, 2013, s. 50 – 92.

prekladov, a to priam ako akejsi generačnej kvalitatívnej normy. V podstate až do konca sledovaného obdobia (zhruba do r. 1966) boli na českej strane aj rozvinutejšie literárne inštitúcie stimulujúce rozvoj prekladu a recepcie americkej literatúry. Máme na mysli najmä veľké vydavateľstvá (Odeon) a časopisy (*Světová literatura*, *Literární noviny*, *Květen* a pod.). Slovenský časopis *Mladá tvorba*, ktorého analýza je predmetom nasledujúcej kapitoly, sa v dôsledku nedostatočnej inštitucionálnej rozvinutosti slovenského literárneho systému nemohol jednoznačne profilovať (azda s výnimkou posledných ročníkov).

3.2.2.3 Prítomnosť politického gesta a ideológie

Prítomnosť politického gesta sa v historickom priestore diskurzu o prekladoch beatnickej poézie prejavuje najmä vo fragmentárnosti a diskontinuite dnes dostupného prekladového korpusu a takisto v prerušení diskurzu o československej beatnickej kultúre mladých.

Politické gesto v prípade beatnickej poézie v Československu priamo ovplyvnilo podobu prekladového korpusu (zákaz Buzássyho prekladu, niekoľkých prekladov J. Zábranu a i.). Omnoho zložitejší, no historicky relevantnejší je jeho vplyv na diskurz o beatnikoch ako subkultúre v Československu. Tento diskurz priamo vyplynul z prekladania a recepcie beatníkov.

V súvislosti s pojmom politické gesto treba upozorniť na často skloňovaný pojem ideológia. Z hľadiska sociológie umenia možno vidieť ideológiu ako klasifikujúcu funkciu oficiálneho diskurzu. Kým ideológia mala za úlohu konštituovať triedu umelecky prípustného, „etalón pre hodnotenie“¹⁴², propaganda mala aktívnu úlohu, a síce strážiť „demarkačnú líniu medzi ideologicky vhodným a nevhodným obsahom a odstraňovať z obehu pochybné alebo inak nevhodné“¹⁴³ diela.

Historiografická reflexia sledovaného obdobia (r. 1956 – 1970), ktorú sme pre potreby výskumu *Mladej tvorby* konzultovali, definíciu ideológie obchádza. Juraj Marušiak konštatuje, že štátna moc komunistov v rôznych etapách existencie socialistického štátu v rozličnom pomere a rozličným spôsobom uplatňovala na kontrolu kultúry a spoločnosti dva mocenské mechanizmy¹⁴⁴:

1. Formálne mocenské mechanizmy predstavujúce „konkrétne represívne opatrenia, politické uznesenia či právne akty, ktorými si komunistický režim vynucoval realizáciu svojej politickej vôle.“¹⁴⁵
2. Neformálne mocenské mechanizmy predstavujúce ovplyvňovanie spoločnosti prostredníctvom vzťahov, presvedčania, cez rodinkárstvo, spoločný pôvod a pod.

¹⁴² Pozri Fišerová, M. Rekonštrukcia vizuality komunizmu v období normalizácie. In MEMORY KONTROL.org, 2013 [online].

¹⁴³ Ibidem.

¹⁴⁴ Porov. Marušiak, J. Slovenská literatúra a moc v druhej polovici päťdesiatych rokov, 2001, s. 6 – 8.

¹⁴⁵ Ibidem, s. 7.

Kým pri formálnych mechanizmoch ide o rozhodnutia komunikované oficiálnou cestou, ako napr. uznesenia, zákony, rozhodnutia a pod., pri mechanizmoch neformálnych ide podľa Marušiaka o „rozhodovanie mimo oficiálnych politických či štátnych štruktúr, ktorým táto kompetencia bola nominálne zverená.“¹⁴⁶

Najvhodnejšie na konkrétnu analytickú prácu s dobovými textami je prijať skupinu definícií, čo chápu ideológiu ako otvorený, dynamický a fluktuujúci systém rámcujúci významy diskurzov operujúcich v jeho doméne.¹⁴⁷ Toto chápanie ideológie veľmi dobre vystihuje definícia z metodológie lingvistickej pragmatiky:

Za ideologické možno považovať základné vzorce významu či interpretačné rámce, ktoré vychádzajú z alebo sa zapájajú do jedného alebo viacerých aspektov sociálnej „reality“ (najmä s ohľadom na sociálne vzťahy na verejnosti), pričom dané významy alebo interpretačné rámce sa považujú za prirodzené a často fungujú ako normatívny správania.¹⁴⁸

Široké chápanie ideológie ako spôsobu interpretácie sociálnej reality – a priori bez prívlastkov „socialistická“ či „komunistická“ – je vhodné aj vzhľadom na čiastočne archeologický charakter výskumu *Mladej tvorby*. Takéto široké chápanie je napokon aj dôvodom, prečo sa tento pojem v texte vyskytuje skôr sporadicky.

3.2.2.4 Fragmentárnosť a diskontinuita

Fragmentárnosť, diskontinuita¹⁴⁹ sa v historickom priestore diskurzu o prekladoch beatnickej poézie prejavujú v podobe narušeného zloženia reálneho prekladového korpusu vplyvom politických zásahov a tiež nerealizovaním ďalších kontaktov s beatnickou poéziou po r. 1969.

¹⁴⁶ Ibidem, s. 7.

¹⁴⁷ Porov. napr. Eagleton, T. *Ideology*, 1991. V tejto knihe si autor všíma množstvo iných definícií ideológie, a hoci hneď v úvode knihy konštatuje, že doktríny postmodernizmu cielene zdiskreditovali pojem ideológie, sám prichádza s pomerne fluktuujúcou „definíciou“ ideológie: chápe ju ako text rozprestretý rozličnými dejinami s vlastnými dejinami. Na širšom chápaní socializmu a jeho ideológie sú postavené aj Priestlandove dejiny socializmu *The Red Flag*, 2009.

¹⁴⁸ Verschueren, J. *Ideology in Language Use*, 2013, s. 10. Prel. I. T. Kniha je metodologickou príručkou pragmatického výskumu ideológie, v ktorej je dôraz kladený na výber textového materiálu, správne stanovenie výskumnej otázky a detailnú viacúrovňovú analýzu zameranú na hľadanie a potvrdzovanie ideologických štruktúr.

¹⁴⁹ Uvádžame definíciu týchto pojmov z Bednárová, K. *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I*, 2013, s. 70. To, že ide o pojmy modelované na základe foucaultovskej diskurzívnej kritiky, nepovažujeme za náhodné:

„Ak v tejto súvislosti zdôrazňujeme fragmentárnosť, máme na mysli vystihnutie a zmysel nekompletnosti, lakúnovitosti a neprístupnosti reálneho textového korpusu prekladovej literatúry, teda textov, ktoré sa preložili a ktoré sa z politických dôvodov stratili z oficiálneho obehu. Vnímame ju tiež ako torzovitú, ktorá generuje situáciu diskontinuitnosti, ba až absencie istého predpokladaného textového korpusu, teda textov, ktoré by sa podľa istých selektívnych a preferenčných kritérií mali a mohli preložiť, resp. začali sa prekladať, ale ich preklad sa neuzavrel.“

V prípade slovenských kontaktov s poéziou Beat Generation je nutné fragmentárnosť a diskontinuitu vnímať nielen s ohľadom na preklad, ale aj na iné formy medziliterárnych kontaktov. Jednoznačne sa tu ukazuje dôležitosť recepčnej tradície americkej literatúry, v ktorej sa – podobne ako v samotnom korpuse preložených amerických textov – ukazuje vysoký stupeň fragmentárnosti a diskontinuity.¹⁵⁰ Za zmienku okrem stojí aj ďalšia vlastnosť recepčnej tradície, a to jej široký a nie nutne textový charakter.¹⁵¹ Výskum ukazuje komplexnú previazanosť literatúry a masovej kultúry so životom mládeže v 60. rokoch. Recepciu beatnickej poézie netvorí len preklady (a vôbec texty), ale aj mnohé neliterárne súvislosti, informácie, kultúrne stereotypy, skreslenia a priamo omyly v dynamike komplexného vzťahu medzi slovenským a americkým kontextom. V siločiarach týchto vzťahov v rôznej miere a v rozličných súvislostiach figuruje preklad. Mocenské zásahy, ktorých výsledkom je diskutovaná fragmentárnosť a diskontinuita, tak obmedzením kontaktov s obľúbenými literárnymi javmi (v tomto prípade ide najmä o beatnickú poéziu) negatívne poznačili aj ďalší vývoj mladej domácej literatúry.¹⁵²

3.2.2.5 Postavenie prekladateľa

Prekladateľ, jeho profesionálne postavenie a sociálne úlohy, ktoré plní v literárnom systéme, sa v historickom priestore diskurzu o prekladoch beatnickej poézie prejavujú tým, že zmena sociálneho a profesijného postavenia prekladateľov beatnickej poézie po udalostiach r. 1968 prispela k diskontinuite recepcie beatnickej poézie na Slovensku.

Beatnikov do slovenčiny v 60. rokoch prekladali prekladatelia mladej, menej strednej generácie – Z. Bothová, J. Buzássy, V. Mihálik, M. Válek a J. Vilikovský. Títo prekladatelia

¹⁵⁰ K tomuto záveru koniec koncov dospela aj E. Pliešovská. Porovnaj jej *Od Buckovej k Updikovi*, 2016. Aj J. Vilikovský v osobnom rozhovore konštatoval, že Amerika bola po 2. svetovej vojne pre Slovákov ešte vždy terra incognita a mali o nej streslené predstavy. Podobne úzke a fragmentárne bolo podľa neho aj vtedajšie chápanie kánonu americkej literatúry – pre slovenského čitateľa predstavovali americkú literatúru na konci 50. rokov najmä autori klasiky (London, Cooper, Twain) a možno ešte doboví populárni, neproblematickí autori (Bucková a Bromfield).

¹⁵¹ Porovnaj v zmysle definíciu recepčnej tradície z pera L. Vajdovej: „Je to pamäť kultúry a civilizácie, ktorá si vo vlastnom prostredí uchováva informačný fond prekladateľských, recepčných a všeobecne kultúrnych aktivít a ktorá sa nachádza v dynamickom vzťahu so súčasnosťou.“ Vajdová, L. *Sedem životov prekladu*, 2009, s. 203.

¹⁵² Výskumu vplyvu socialistickej ideológie na dejiny slovenskej literatúry sa od 90. rokov systematicky venuje R. Bílik. V tomto kontexte za zmienku stoja prívlastky, ktoré jednotlivým obdobiam slovenských literárnych dejín od r. 1945 do r. 1989 dáva. Roky 1945 – 1948 nazýva rokmi sporov o orientáciu; tvorbu z rokov 1949 – 1956 zas označuje za industrializovanú literatúru; obdobie 1956 – 1963 označuje za obdobie sporov tradicionalistov a modernistov; r. 1963 – 1971 zas označuje za veľké provizórium; napokon roky 1972 – 1989 v slovenskej literatúre označuje za obdobie hľadania náhradných riešení. Porov. Bílik, R. *Slovenská literatúra po roku 1945*. In *Slovenská literatúra*, 1994, č. 1 – 2, s. 3 – 21 a Tenže. *Literárny život na Slovensku v r. 1956 – 1989*. In *Slovenská literatúra*, 1994, č. 3, s. 176 – 190. Bílik v nasledujúcom období podrobnejšie zmapoval literárny život slovenskej literatúry aj monograficky. Základom jeho interpretácie dejín slovenskej literatúry už od 90. rokov zostáva pohľad cez literárny život a formálne i neformálne literárne inštitúcie.

sa pohybovali v okruhu autorov okolo časopisu *Mladá tvorba* a v 60. rokoch pracovali na rozličných pozíciách v literárnych inštitúciách.¹⁵³ S nástupom normalizácie sa profesijné zaradenie viacerých z nich mení, pričom tieto zmeny súvisia so zmenou politických pomerov. V r. 1970 navyše zaniká *Mladá tvorba* ako platforma, ktorá mohla podnecovať ich stretnutia a prípadnú ďalšiu spoluprácu. Politické okolnosti normalizácie pritom viacerých z nich stavajú vlastne do úplne opačných úloh.¹⁵⁴

Historickú dynamiku diskurzu o prekladoch beatnickej poézie na Slovensku spoluurčuje ešte niekoľko ďalších osobitostí, ktoré súvisia so špecifikami postavenia literárneho systému a aj s jeho vnútornou organizáciou.

3.2.2.6 Dynamika vzťahu centra a periférie literárneho systému

V historickom priestore diskurzu o prekladoch americkej literatúry a beatnickej poézie sa prejavuje dynamika vzťahu medzi etablovaným centrom literárneho systému (knižná produkcia) a jeho menej kontrolovanými perifériami (časopisectvo).

Počas obdobia socializmu sa objavili len dve knižné vydania beatnickej poézie. Skutočné dôkazy o živom záujme o hodnoty beatnickej poézie nachádzame v dobovom časopisectve, v ktorom bolo často možné prezentovať i názory a informácie nekonvenujúce vládnej ideologickej línii. V tomto prípade zohráva teda literárny časopis ako neformálnejšia a otvorenejšia inštitúcia literárneho systému významnú úlohu.

¹⁵³ J. Vilikovský a V. Mihálik pôsobili do konca 60. rokov ako vydavateľskí redaktori; Válek od r. 1962 viedol MT, po r. 1966 do r. 1967 Romboid, potom bol až do r. 1968 predsedom ZSS; Buzássy pôsobil ako redaktor a neskôr šéfredaktor MT.

¹⁵⁴ J. Buzássy v 70. rokoch nejaký čas po zrušení MT nemohol publikovať; J. Vilikovský začal od r. 1970 pôsobiť v akademickom prostredí; M. Válek a V. Mihálik prešli do vysokej politiky. Prvý menovaný sa na dlhé roky stal ministrom kultúry Slovenskej socialistickej republiky; druhý menovaný sa koncom r. 1969 stal predsedom Snemovne národov.

4 *Mladá tvorba*, beatníci a dejiny prekladu – okolnosti, súvislosti, historické pozadie

Časopis *Mladá tvorba* bol v období na prelome 50. a 60. rokov vskutku jednou z najdôležitejších slovenských literárnych arén. Ak chceme preskúmať slovenské časopisecké preklady beatnickej poézie v kontexte dobovej recepcie americkej literatúry na Slovensku, je z viacerých príčin vhodné začať v MT.

Ako naznačuje už názov, *Mladá tvorba* bol časopis, ktorý mal v literárnom systéme úlohu usmerňovať mladú literatúru a kultúru, mal byť „spisovateľskou liahňou“ a jednotiacou platformou mladej literatúry. V jeho začiatkoch bolo silne prítomné politické gesto. Zrejme nielen v dôsledku uvoľňovania politických pomerov, ale aj vďaka emancipačným úsiliam celého literárneho poľa sa začiatkom 60. rokov 20. storočia časopis čoraz viac liberalizoval, jeho pôvodné „služobné úlohy“ sa čoraz viac odsúvali do úzadia, sústredil okolo seba silnú generáciu mladých tvorcov a vytvoril si svojbytný diskurz. Prítomnosť silnej generácie tvorcov (z ktorých viacerí sú aktívni ešte aj dnes) a nadčasovosť niektorých spisovateľských, prekladateľských a žurnalistických výkonov nás oprávňuje súhlasiť s konštatovaním, že *Mladá tvorba* zostáva nadčasovým fenoménom.¹⁵⁵

4.1 Časopis *Mladá tvorba* ako predmet dejín prekladu

Obdobie najvýraznejšej aktivity tohto časopisu sa kryje s obdobím, keď sa v preklade do slovenčiny objavujú prvé beatnické básne. Tieto texty na Slovensku prekladali prekladatelia z vtedajšej mladej generácie, ktorých tvorivá a u mnohých aj profesijná dráha bola v tom čase spätá s týmto periodikom. Hovoríme o M. Válkovi, ktorý redakciu MT viedol v r. 1962 – 1966, J. Buzássym, ktorý bol šéfredaktorom od r. 1967, či J. Vilikovskom a Z. Bothovej, ktorí v časopise publikovali preklady, recenzie prekladov a články o preklade. Ako sme už naznačili, MT bola v tomto čase veľmi progresívnym časopisom a jej obsah bol nesmierne rôznorodý; do veľkej miery anticipovala funkcie neskoršej *Revue svetovej literatúry*. Na jej stránkach vyrastali mladí prekladatelia a sformovala sa tu aj jedna silná generačná poetika prekladu (Trnavská skupina).¹⁵⁶

Okrem toho časopis priťahoval mnohých mladých autorov, budúcich etablovaných spisovateľov a prekladateľov, aj takých, ktorí si to po čase s písaním a prekladaním rozmysleli. Bol tiež terčom mocenských zásahov a predmetom kultúrnej politiky v socialistickom štáte, ktorý na prelome 50. a 60. rokov zažíval obdobie nesmelého politického odmäku. Pýtať

¹⁵⁵ Podrobnejšie v Darovec, P. – Barborík, V. *Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996*, 1996.

¹⁵⁶ Konkretisti z Trnavskej skupiny „poetiku“ vlastného prekladania vyložili v manifeste *Bude reč o preklade* (In MT, 1958, č. 4); reflexii prekladu sa venovali aj ďalej (pozri napr. Feldek, L. *Z reči do reči*, 1977). Hlavné však aktívne prekladali, a to pomerne široký okruh básnikov. Povedzme J. Stacho prekladal poľských autorov K. I. Gałczyńskiego a T. Różewicza; francúzskych autorov symbolistického razenia J. A. Rimbauda, T. Corbièra a P. Verlaina i solitérov J. Préverta a Saint-John Persa; anglofónnych autorov D. Thomasa, C. Sandburga a W. Whitmana; prekladal ale aj hispánskych autorov P. Nerudu a F. G. Lorcu. Porov. Trnavská skupina – konkretisti, 2006, s. 583. Viac o tomto probléme ďalej.

sa preto, ako sa americká kultúra a americké básne vnímali na stránkach MT, je rozhodne oprávnené – minimálne ako rozumný a dobrý začiatok výskumu dobového diskurzu.

Z historického hľadiska nemožno korpus *Mladej tvorby* považovať za jediný zdroj relevantných informácií o fenoméne Beat Generation v Československu. Aj keď MT na určitý čas predstavovala jedno z centier postupne sa emancipujúceho literárneho poľa na Slovensku, preceňovaním historickej úlohy časopisu by sme ignorovali faktický stav poľa v danom období. Kontakt s dobovými materiálmi nás presvedča, že medzi literárnymi časopismi tej doby prebiehala živá komunikácia, snažili sa zaujať čitateľa, získať si v jeho očiach prestíž. Ignorovať nemožno ani v tej dobe špecifické ekonomické hľadisko.¹⁵⁷ Stránky MT takisto dokumentujú hojný kontakt s českými literárnymi a kultúrnymi periodikami (z nich najvýznamnejšie s ohľadom na náš predmet výskumu bolo periodikum *Světová literatura* či v 50. rokoch časopis *Květen*¹⁵⁸). Informácie získané z MT musíme preto vo výklade dopĺňať informáciami získanými z iných časopisov.

Kultový časopis ovplyvňujúci literárny život do takej miery, do akej ho ovplyvňovala *Mladá tvorba*, sa nestáva predmetom histórie iba na základe textov. Ján Buzássy, posledný šéfredaktor MT, sa k životu časopisu v jeho vrcholnom období (v tomto prípade v období pred zastavením jeho vydávania v r. 1970) vyjadruje nasledovne: „V posledných štyroch až piatich rokoch jeho existencie sa tam utvoril taký silný a inšpiratívny tím, ktorý vydával Mladú tvorbu len akosi ľavou rukou popri tom, čím sme žili. [...] Tvorivosť redakcie možno teda nebola iba na vytlačení stranách, ale najmä v tom, čo ostalo.“¹⁵⁹

Mikrohistória, v tomto prípade informácie k téme získané od pamätníkov¹⁶⁰, musí zákonite tvoriť súčasť výkladu. Pri jej čítaní sa konfrontuje dnešná predstava „stavu vecí“,

¹⁵⁷ Aj literárne časopisy počas socializmu si na seba museli zarobiť, preto obsahovali aj reklamy. Vychádzali vo veľkých nákladoch, distribuovali sa do siete novinových stánkov, no rozhodujúce pre ich prežitie bolo množstvo predplatiteľov. Ekonomická súťaž však bola obmedzená tým, že vydavateľstvá (do ich správy patrili aj literárne časopisy) nemohli priamo hospodáriť so svojimi výnosmi. Pozri v tomto zmysle návrh D. Kužela, aby sa systém otvoril – Kužel, D. Marginália. In MT 1968, č. 8, s. 2. Zodpovednosť za vlastné hospodárenie a závislosť na dotačnej politike štátu dávali štátnym orgánom formálnu i neformálnu moc nad týmto segmentom literárneho poľa. Príkladom uplatnenia ekonomického formálneho zásahu proti „odbojným“ časopisom bolo napríklad zníženie nákladov KŽ, SP a MT začiatkom roka 1957. Oficiálnym dôvodom bol vraj údajný nedostatok papiera. Porov. Marušiak, J. Slovenská literatúra a moc, 2001, s. 36 a nasl. Náklad MT sa potom zvýšil v r. 1961.

¹⁵⁸ O vzťahoch českej a slovenskej literatúry a ich reflexii na stránkach literárnych časopisov v období 50. a 60. rokov pozri Málková, I. Návraty ke konkrétnému. In Slovenská literatúra, 2008, č. 2 – 3, s. 112 – 129; Málková, I. Komplementarita a asymetrie. In Slovenská literatúra, 2008, č. 6, s. 442 – 451.

¹⁵⁹ Rozhovor s Jánom Buzássym. Darovec, P. – Barborík, V. Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996, 1996, s. 23.

¹⁶⁰ Materiál tohto druhu je mimoriadne žánrovo rôznorodý (v škále od memoárov cez knihy rozhovorov) je dnes dobre dostupný. Porov. zoznam použitých zdrojov na konci. Pojem mikrohistória súvisí so súčasnými kulturologickými a sociologickými obratmi v translatológii a reflektuje sa na základe vzťahu medzi veľkými, t. j. politickými, dejinami a tzv. dejinami zdola, kultúrnou históriou, dejinami každodennosti a pod. Pozri prehľad metodologických východísk

získaná najmä zo štúdia histórie (rôzneho druhu), článkov a dobových dokumentov, s ich pamäťou.¹⁶¹ Ako naznačuje aj citovaný výrok, „život“ *Mladej tvorby* sa neodohrával len na tlačných stránkach.

4.1.1 Tri „fázy“ čítania *Mladej tvorby*

V *Mladej tvorbe* nás v tejto práci zaujíma americká kultúra (ktorej súčasťou je aj literatúra) a spôsob jej reprezentácie. Potenciálnym predmetom záujmu je potom každý text súvisiaci s americkou kultúrou (na základe súčasnej interpretácie a súčasných znalostí). Efektívna vertikálna analýza MT môže byť realizovaná na troch úrovniach / v troch fázach. Tie možno považovať za rozličné stupne konfrontácie s historickým materiálom, ktoré umožnia postupný systematický prienik k jeho obsahovým osobistiam s ohľadom na jeho vlastný kontext.

4.1.1.1 Úroveň paratextov

Paratexty sú metapragmatické textové elementy na okraji textov v pravom zmysle slova, uvádzajúce, vymedzujúce či komentujúce dané texty. Patria medzi ne obsah, názov, poznámky pod čiarou, venovania, úvody, predslovy, doslovy (označované spolu ako „peritexty“), ale aj komentáre, recenzie či súkromné zápisky o diele (spolu ako „epitexty“).¹⁶² V pôvodnom vymedzení G. Genetta medzi paratexty patria aj preklady (ako komentáre k pôvodnému dielu), čo však s ohľadom na translatologický výskum nie je funkčné vymedzenie a nie je ho možné akceptovať.¹⁶³ V prvej fáze prechádzame obsahy jednotlivých ročníkov MT, všimame si pri tom, či a ako sú znázornené preklady, čo bolo preložené z americkej literatúry, čo sa písalo o americkej literatúre a kultúre a kto texty písal či prekladal (ak budú v obsahoch uvedené mená). Výsledkom analýzy na tejto úrovni je bibliografický

a prístupov v Munday, J. Using primary sources to produce a microhistory of translation and translators. In *The Translator*, 2014, č. 1, s. 64 – 80.

¹⁶¹ Darovec, P. – Barborík, V. *Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996, 1996*, s. 5.

¹⁶² Porov. Genette, G. *Paratexts*, 1997. Paratexty, samozrejme, možno chápať ako intertextuálny jav. Natíska sa preto otázka, či nie je vhodnejšie klasifikovať vymenované javy na základe inej typológie. Domnievame sa, že žiadna z iných typológií intertextuálnych javov nedocneňuje práve metapragmatický a priestorový charakter pojmu paratext. Napr. A. Popovič skutočne spomína niektoré z menovaných javov, napr. v rámci svojej typológie afirmatívnych metatextov (*Teória umeleckého prekladu*, 1975, s. 229 – 232) či v rámci kategórie metatextov, ktorú nazýva „náhrada za prototexty“ (*Ibidem*, s. 228). Popovič však metatexty celkovo chápe ako textové varianty prototextov, čo v tomto prípade nie je využiteľné. Podobné výhrady možno mať aj voči Kristeovej typológii.

¹⁶³ Ak by sme preklad akceptovali len ako paratext, museli by sme prijať jeho ontologickú podriadenosť originálu. To absolútne popiera výsledky výskumu napr. v postkoloniálnej translatológii (kde sa dokázal hegemonický vplyv prekladov na prijímajúcu kultúru) či Touryho (a Popovičov) koncept pseudoprekladov. Degradovali by sme tak kultúrnu relevanciu prekladovosti ako takej. Porov. Tahir-Gürçağlar, Ş. What Texts Don't Tell. In *Crosscultural Transgressions*, 2002, s. 45 – 47.

zoznam, ktorý poskytne veľmi rudimentárne odpovede na otázky „koľko sa preložilo“, „čo sa preložilo“ a „kto preložil“.

4.1.1.2 Úroveň textov

Na tejto úrovni analyzujeme konkrétne texty. Špeciálne sa z korpusu zameriavame na texty a preklady, v ktorých sa bude preberať problematika prekladu, poézie, Beat Generation a kultúrnej produkcie súvisiacej s Beat Generation (nakolko sme to dnes schopní interpretovať). Treba si všímať žáner textov, voľbu slov, a to najmä s ohľadom na slová so špecifickými dobovými konotáciami (napr. „stranícky“, „ľud“, „marxistický“, „pokrokový“, „socializmus“ a pod.); dôležitá je aj otázka presupozícií, rozprávačského postoja a tiež obrazné prostriedky, ich prítomnosť a expresivita. V prípade prekladov je nutné posudzovať spomenuté aspekty aj s ohľadom na originály. Táto úroveň čítania prameňov umožňuje odpovedať na otázku „ako vyzerajú konkrétne texty“. Pokiaľ ide špeciálne o beatnickú poéziu, v epitextoch o beatnickej generácii (recenzie, komentáre, správy a pod.) je možné nájsť „neuralgické body“ na neskoršiu interpretačnú konfrontáciu originálov s prekladmi s ohľadom na dobovú recepčnú situáciu.

Na tomto mieste musíme ešte upozorniť na tri dobové metatextové žánre objavujúce sa v *Mladej tvorbe*.¹⁶⁴ Práve odvodené texty významným spôsobom figurujú v diskurze o americkej literatúre a beatnikoch. Metatextovosť pri nich chápeme ako istý stupeň priznanej odvedenosti od prototextu v inom jazyku alebo od prototextu prekladu. Táto „odvedenosť“ sa vyznačuje selekciou a rôznymi formami funkčnej textovej manipulácie a možno ju označiť za kamufláž diskurzu, ktorej cieľom bolo obhajovať a chrániť literárne hodnoty. Ďalej diskutovaná klasifikácia vychádza z Popovičovej ontologickej systematiky odvodených textov (metatext ako text o texte)¹⁶⁵ a z Genettovej priestorovej systematiky odvodených textov (paratext ako text na okraji iného textu)¹⁶⁶.

Prvé dva typy textov súvisia s dobovými obhajobami cudzej literatúry v očiach vtedajšej verejnosti, no najmä pred vtedajšou reštriktívnou kultúrnou politikou. Tieto metatextové žánre možno navzájom rozlišovať na základe postavenia v konceptuálnom priestore textov literárneho vzdelávania. Prvý typ nazývame metatextová apologetika. Tieto typy (meta) textov sú v chronologicky sukcesívnom vzťahu k cudzojazyčným textom alebo k textom prekladov. Metatextová apologetika natoľko využíva diskurz „literárneho dogmatizmu“¹⁶⁷, až sa dá povedať, že proti ideológii bojuje jej vlastným diskurzom. Ide v tomto zmysle o cieľavedomý pastiš, ktorý v očiach súdobého čitateľa, navyknutého „čítať medzi riadka-

¹⁶⁴ Podrobnejšie sa tomuto fenoménu venujeme v štúdií Tyšš, I. Discourse camouflage in the representation of American literature in the literary magazine “Mladá tvorba”. In *World Literature Studies*, 2017, č. 2, s. 73 – 85.

¹⁶⁵ Popovič, A. Teória metatextov, 1974.

¹⁶⁶ Genette, G. Paratexts, 1997.

¹⁶⁷ Pozri, ako si tento fenomén (nepomenúva ho) všíma Z. Semínová na pozadí dobových polemík o hodnote diela E. Hemingwaya – Semínová, Z. Počátky časopisu Světová literatura a angloameričtí autoři. In *Souvislosti* [online], 2003, č. 1 – 2.

mi“, pomáhal maskovať (ideovú) afirmatívnosť, pričom vytváral publikačný precedens pre čoraz širšie pole diskurzu.

Od metatextovej apologetiky musíme odlíšiť paratextovú kamufláž.¹⁶⁸ Ide pri nej o typy (meta)textov, ktoré stoja akoby na prahu či hranici cudzojazyčných textov alebo textov prekladov. Sú to paratexty ako predslovy, doslovy, margá, autorské medailóniky a pod., v ktorých sa hodnoty prezentovaného cudzieho diela alebo autora interpretujú v zhode so socialistickou ideológiou. Autor sa v nich prezentuje ako „pokrokový“, jeho názory ako „zdravé“, aj keď sa často konštatuje, že ešte do hĺbky nepochopil marxistický svetonázor. Tento typ textov buduje na postupe nedeštruktívneho palimpsestu, možno ho čítať ako „paralelný recepcný návod“¹⁶⁹.

Tretím metatextovým žánrom, s ktorým sa stretáme v analýze dobových textov, je syntetizujúci preklad. Ide v podstate o selektívny metatext – kombináciu preložených segmentov s prerozprávanými (syntetizujúcimi) pasážami. Keďže sa text ale chápal ako autorský text, prekladateľ sa chápal ako jeho autor. Bol to žáner príznačný pre svoju dobu a aj jeho časté označenie – „recenzia s ukázkami“ – je azda zámerne vágne. Porovnajme v tomto ohľade spomienky J. Vilikovského, ktorý takéto recenzie tiež písal: „Bola to takzvaná recenzia s ukázkami, čo bol protištátny literárny žáner, ktorý zaviedla česká *Světová literatura*: čo sa mohlo, sa preložilo, čo sa nesmel, sa dopísalo, predstierajúc, že ide o recenziu.“¹⁷⁰

Syntetizujúce preklady sa ale objavujú aj vo forme tzv. čítaní zo zahraničnej tlače či v článkoch o aktuálnych problémoch zahraničných literatúr. Pojem „syntetizujúci preklad“ uprednostňujeme pred dobovým označením „recenzia s ukázkami“, pretože náš výskum ukazuje, že nie vždy mali tieto typy odvodených textov podobu recenzie.

4.1.1.3 Úroveň kontextov

V neposlednom rade sa na texty skúmané predtým na jazykovo-štylistickej úrovni treba pozeráť aj z hľadiska kontextu. Zaujímať nás musí kontext času publikácie, pozícia (v ktorej rubrike, na ktorej strane) a to všetko najmä s ohľadom na sociálnu realitu, na ktorú text odkazuje, a s ohľadom na osobu autora. Je predsa rozdiel, ak recenziu antológie americkej poézie píše anglista, ktorý pracuje vo vydavateľstve, než ak ju píše začínajúci kritik bez znalosti východiskového jazyka. Na tejto úrovni sa už dostávame k explanácii a historickej kritike.

¹⁶⁸ O podobnom metatextovom žánri hovorí aj K. Bednárová, ktorá to, čo nazýva „metatextová kamufláž“, spomína v súvislosti s prekladateľskou autocenzúrou. Paratexty, ako sú doslovy, predslovy či texty na obálkach, podľa nej „intencionálne vysvetľovali prekladový text v línii oficiálnej ideológie a týmto spôsobom umožňovali vydávanie [...]“. Jej vymedzenie považujeme za priúzkke. Minimálne pre potreby nášho výskumu sa ako vhodné ukazuje komplexnejšie chápanie metatextových apologetických žánrov. Porov. Bednárová, K. *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I*, 2013, s. 74.

¹⁶⁹ *Ibidem*, s. 75.

¹⁷⁰ Vilikovský, J. – Magová, G. Jazyk je nejlepší detektor lži. In *Romboid*, 2013, č. 5 – 6, s. 9.

Pri archeologickom skúmaní dobových prameňov sa však nesmieme uzatvárať v apriórne vymedzovaných korpusoch – práve naopak, objekt výskumu musí formovať definície.¹⁷¹ Čo ak sa v MT nachádza poznámka redakcie o plánoch publikovať viac kritik prekladov poézie? Nenájde ju v obsahu ročníka, jedine pri listovaní daným číslom. Čo ak nájdeme v niektorom z analyzovaných článkov odkaz na polemiku alebo článok v inom časopise; čo ak MT uverejnila len zlomok prekladov pôvodne vydaných v inom časopise? Nemali by sme sa doň pozrieť? A čo vlastne s inými časopismi? Nemohli preklady beatnikov vyjsť aj v *Slovenských pohľadoch* či neskôr v *Romboide* a v *Revue svetovej literatúry*? Samozrejme, že áno.

Mladá tvorba bola dôležitým časopisom v dôležitom období, v ktorom pôsobili dôležití ľudia – a zhodou historických okolností to boli tí, ktorí prekladali a komentovali texty, čo sledujeme. MT bola bránou do literatúry a bola naozaj rôznorodá. Predpokladáme, že jej stránky dokážu naznačiť dobovú situáciu – ukážu, kto bol kto, čo kto robil, kedy to robil a aj čo si o tom ostatní mysleli. MT však nebola jediným časopisom. Navyše sa pohybujeme v dobe, keď sa mnohé veci rozhodovali bez záznamov, prípadne už k záznamom nemáme prístup. Potrebujeme z textov rekonštruovať dobu a hľadať skryté príčiny vzniku prekladových javov. Potrebujeme preto všetok kontext, ktorý dokážeme získať.

Napriek tomu, že je nutné hľadať na širší kontext, úroveň analýzy tohto kontextu je závislá od jeho relevancie vo vzťahu k výskumnému problému. Načrtnutý korpus MT zužujeme prechodom na nižšiu úroveň analýzy. Pri iných s témou súvisiacich korpusoch textov (napríklad z iných časopisov, bibliografií a pod.) môžeme zostať napríklad len na úrovni paratextov.

Dlhodobý výskum MT nás presvedčil o tom, že samotný materiál sa „vzpiera“ dôslednej kategorizácii iba z hľadiska textovej kritiky a pragmatiky. Deduktívne vymedzený korpus textov, ktorý by bol následne podrobený trojstupňovej hierarchickej analýze (úroveň paratextov, textov a kontextov), v tomto prípade nezaručí konzistentný výklad. Dobové texty sú príliš variabilné, pričom ich variabilita úzko súvisí s historickým kontextom, s ktorým sú svojou časovosťou úzko previazané. Pragmatickú analýzu je preto potrebné doplniť historiografickými údajmi a pokúsiť sa ich syntézou dospieť k výkladu.

4.2 Periodizácia *Mladej tvorby*

Periodizačné medzníky sú vlastne pokusy o historiografickú syntézu. Na to, aby mali dostatočnú orientačnú platnosť a boli účelné, je potrebné integrovať do ich priemetu na časovú os čo najviac relevantných historických okolností.¹⁷² V tejto súvislosti spomeňme niekoľ-

¹⁷¹ Pym, A. *Method in Translation History*, 2010, s. 65.

¹⁷² Porov. Popovičovo konštatovanie o modelovaní literárnohistorického procesu periodizačnými medzníkmi: „Kritériá periodizácie sú vo svojej povahe komplexné, tak ako je komplexný aj sám literárnohistorický proces. Preto sa nemôžu pri periodizácii uplatňovať iba výlučne „literárne“ hľadiská, ale treba pracovať s celým radom ideovo-spoločenských aspektov.“ Popovič, A. *Preklad v literárnohistorickom procese*. In *Originál – Preklad*, 1983, s. 250 – 258.

ko relevantných okolností, na základe ktorých možno periodizovať vývin časopisu *Mladá tvorba*. Pre „život“ tohto časopisu predkladáme nasledujúcu periodizáciu:

1. obdobie rokov 1956 – 1959
2. obdobie rokov 1960 – 1963
3. obdobie rokov 1964 – 1970

Výber periodizačných medzníkov zhodnocuje analýzu P. Darovca a V. Barboríka, ktorí si všimli vývin úvodníkov v MT.¹⁷³ Podľa týchto bádateľov historický prierez úvodníkmi MT odhaľuje, že sa v nich miešali a zrážali tri jazyky: jazyk časopisu, jazyk ideológie a jazyk „života samého“. Možno tvrdiť – a dosvedčujú to aj ich rozhovory s pamätníkmi – že úvodník bol ako exponované miesto (de facto určené na deklaratórne rečové akty) často využívaný na submisívne prejavy zdanlivo konvenujúce dobovej ideológii. Úvodník bol preto miestom kamufláže diskurzu¹⁷⁴, servilných povinných zdravic ku komunistickým sviatkom a i.¹⁷⁵ Na druhej strane, inokedy jeho autori hojne pracovali s podtextom, iróniou či alegóriou.¹⁷⁶ Vo vrcholnom období časopisu (v druhej polovici 60. rokov) v podpísaných úvodníkoch nachádzame aj veľmi polemické a priame narážky nielen na dianie v literatúre, ale aj v spoločnosti.¹⁷⁷ Úvodník predstavuje „hlas časopisu“¹⁷⁸, miesto, ktoré je tradične vyhradené redakcii – nie je to text zvonka, nie je v ňom voluntarizmus autorského gesta, lebo hovorí za organizáciu. Práve preto je vhodné zmeny v „jazyku“ úvodníkov dávať do súvislosti so zmenami redakčných koncepcií v dialógu s mocou.

Rok 1956, keď sa začala vydávať MT, sa v makrohistorických súvislostiach strednej a východnej Európy zapísal do dejín ako rok tzv. odhalenia kultu osobnosti J. V. Stalina, ktorý zatriasol režimami satelitných štátov v celej sfére geopolitického vplyvu ZSSR. V tom

¹⁷³ Porov. ich esej „Z reči do reči“ v Darovec, P. – Barborík, V. *Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996*, 1996, s. 29 – 38.

¹⁷⁴ Porov. zaujímavé vyjadrenie J. Buzássyho: „Najmä v prvých ročníkoch *Mladej tvorby* sa kompromis s dobou vybavil nejakým úvodníkom, ktorý šéfredaktor vždy zadovážil od niekoho, kto bol takpovediac ideovo nesporný.“ Rozhovor s Jánom Buzássym. *Ibidem*, s. 25.

¹⁷⁵ Napr. Ferko, M. *Sovietsky človek*, 1956, č. 3, s. 81; Koyš, P. *Druhá osudová – februárová*, 1960, č. 2, s. 42 – 43; Daniš, J. *Pred slávnym výročím*, 1961, č. 1, s. 1 – 2 a mnohé iné. Pred rokom 1964 boli zdravice a takéto príležitostné úvodníky samozrejmosťou.

¹⁷⁶ S alegóriou sú späté úvodníky zo sérií *Symposion* (roč. 1969) a *Dekameron* (roč. 1970). *Symposion* sú štylizované ako dialogické epizódky z antiky, v ktorých slávne osobnosti antického Grécka (Sokrates, Solón, Sapfo a pod.) hovoria príbehy o moci a cnostiach, ako je múdrosť, sila a spravodlivosť. Nie je ťažké čítať ich na pozadí skepsy z nastupujúcej normalizácie. Úvodníky *Dekameron* sú zas štylizované ako bocacciovské rozprávania príbehov na potešenie, povzbudenie a poučenie v pekných i ťažkých časoch.

¹⁷⁷ Ide najmä o rôznorodé úvodníky zo série *Marginálie*, ktoré sa objavujú v roč. 1966 a 1968 miesto klasických úvodníkov. Darovec a Barborík ich podľa toho, na čo reagujú, rozdeľujú do troch skupín: po prvé, reakcie časopisu na „podnety zvonku“; po druhé, články o vzťahu literatúry k spoločnosti a politike a články o aktuálnom dianí v literatúre; po tretie, vyjadrenia k aktuálnym spoločenským témam. Pozri „Z reči do reči“ v Darovec, P. – Barborík, V. *Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996*, 1996, s. 37.

¹⁷⁸ Azda preto sa redakcia vo vôbec prvom čísle prihovára čitateľskej verejnosti v 1. os. singuláru. Porov. *Miesto manifestu*. In *MT 1956*, č. 1, s. 1 – 2.

istom roku sa odohrali protesty v Poľsku a revolúcia v Maďarsku. V politickom živote vtedajšieho Československa sa zdanlivo nedialo nič. Na „pád kultu“ však veľmi skoro reagovali československí spisovatelia a československá mládež. Kultúrno-politickou udalosťou roka v Československu bol II. zjazd Zväzu československých spisovateľov¹⁷⁹ (ďalej aj „ZČSS“) 22. až 29. apríla 1956, na ktorom sa spisovatelia viac či menej otvorene postavili mocenskému diktátu KSČ a „schematizovaniu“ kultúry pod jednotným šíkom socrealizmu.¹⁸⁰ Aj keď mnohé z najnaliehavejších požiadaviek zjazdu zostali nenaplnené alebo boli naplnené len čiastočne (slobodnejšia diskusia sa objavila len v literárnych časopisoch) a obdobie relatívne „neoktrojovanej“ literatúry trvalo len krátko, niektoré z výsledkov zjazdu zakotvených v jeho rezolúcii sa podarilo zachovať.

Česká literárna historiografia uvádza, že obdobie pozjazdového „uvoľnenia“ definitívne spečatila mimoriadna konferencia ZČSS v marci 1959, ktorá odštartovala sériu personálnych opatrení a zmien v edičných plánoch vydavateľstiev. Boli tiež zrušené literárne časopisy *Květen* a *Nový život*.¹⁸¹ Represie v tomto období zasiahli MT už po januári 1959¹⁸², no zásah proti slovenským časopisom bol zo strany KSS uskutočnený skôr, dokonca už na prelome rokov 1956 a 1957, keď sa zintenzívnila činnosť Správy tlačového dozoru a následne sa pristúpilo aj k ekonomickým represáliám proti časopisom.¹⁸³ Zásah proti MT v roku 1959 bol však ešte závažnejší. Už súčasníci videli, že výrazne narušoval sľubnú konjunktúru slobodnejšieho umeleckého gesta, signalizovanú najmä predchádzajúcim ročníkom. Možno preto súhlasí s A. Popovičom, ktorý sa nazdáva, že práve rok 1959 výrazne narušil sľubnú kryštalizáciu autorských poetík a zmenil ráz časopisu.¹⁸⁴

Rok 1960 prináša do časopisu *Mladá tvorba* výrazné zmeny v proklamovanej filozofii tvorby a obmenu žánrov. Vo všeobecnosti tiež badať menšiu vôľu presadzovať experiment v tvorbe a aj v axiológii literárnej kritiky badať väčšiu rozdrobenosť. Možno tak spolu s V. Žemberovou konštatovať, že od r. 1960 sa na stránkach časopisu vo väčšej miere presadzuje spoločenská objednávka.¹⁸⁵ V r. 1960 z vedenia redakcie MT odchádza M. Ferko a jeho miesto preberá P. Koyš.

¹⁷⁹ Zväz československých spisovateľov bol v tom čase ešte organizovaný podľa sovietskeho vzoru, čo znamená, že mal priame napojenie na stranícky aparát a nevídanú kontrolu nad inštitúciami literárneho života. Hneď po svojom založení v marci 1949 Zväz viedol kampane proti niektorým tvorcom a zo svojej moci existenčne ohrozoval iných. Porov. Bláhová, K. Svaz československých spisovateľů. In Slovník české literatury po roce 1945 [online], 2011.

¹⁸⁰ Porovnaj napr. kritické diskusné príspevky F. Hrubína či J. Seiferta. In Z dějin českého myšlení o literatuře 2, 2002, s. 432 – 443.

¹⁸¹ Pozri Bláhová, K. Svaz československých spisovateľů (1). In Slovník české literatury po roce 1945 [online], 2011.

¹⁸² Kampaň proti MT sa začala výhradou voči časopisu publikovanou v straníckom periodiku Pravda 30. 1. 1959.

¹⁸³ Porov. Marušiak, J. Slovenská literatúra a moc, 2001, s. 32 – 35.

¹⁸⁴ Popovič bez okolov píše: „Vývinový zlom z r. 1959 narušil organický vývin a v jej koncepcii [koncepcii MT – I. T.] sa pociťuje strata programu.“ Popovič, A. Črta o Mladej tvorbe z rokov 1956 – 1959. In SP 1965, č. 9, s. 39.

¹⁸⁵ Žemberová, V. Mladá tvorba v súvislostiach. In Časopis Květen a jeho doba, 1994, s. 65 – 66.

Rok 1963 je opäť rokom spisovateľského zjazdu¹⁸⁶, ktorého výsledky znovu priniesli isté uvoľnenie pomerov v literatúre. Hĺbka zmien, ktoré od nasledujúceho ročníka (1964) badať v úvodníkoch¹⁸⁷ a vlastne aj v obsahu, nás oprávňuje chápať tento ročník ako začiatok nového obdobia. Ako konštatujú Darovec s Barboríkom, od r. 1964 „spôsob artikulácie už nepripomína jazyk zjazdových uznesení. Hovorí sa osobnejšie, donedávna jednoznačné sa problematizuje, nespochybniteľný spôsob reči je podrobený ironii“.¹⁸⁸ Rokom 1964 MT vstupuje do svojho vrcholného obdobia. Určenie posledného periodizačného medzníka „fatálne“ ovplyvňujú politické udalosti – v r. 1970 je rozhodnutím Zväzu slovenských spisovateľov (ďalej aj „ZSS“) činnosť časopisu *Mladá tvorba* zastavená.¹⁸⁹

4.3 Okolnosti vzniku *Mladej tvorby* a raná koncepcia časopisu

Časopis *Mladá tvorba* vznikol vďaka snahám „zdola“, žiadostiam krúžkov mladých spisovateľov z celého Slovenska a dopytu mladých¹⁹⁰, ale aj ústupkom „zhora“ súvisiacim najmä s dočasným politickým odmäkom vo vzťahu k spisovateľom po odhalení kultu osobnosti. Spomenúť treba aj občiansku odvahu (alebo politickú prezieravosť) niektorých predstaviteľov ZSS a vtedajšieho Povereníctva školstva a kultúry.¹⁹¹ Vznik MT a s ním súvisiace ústupky mladým spisovateľom možno chápať aj ako istú snahu režimu o uvoľnenie napätia medzi nespokojnou vysokoškolskou mládežou.

Aj keď sa v slovenskej literárnej historiografii ustálil názor, že vznik slovenského literárneho časopisu pre mladých bol priamym dôsledkom rezolúcie II. zjazdu ZČSS¹⁹², je to zjednodušujúci výklad. Slovenskí spisovatelia a prekladatelia (ktorí boli vtedy súčasťou ZSS) zúčastňujúci sa pražského zjazdu si uvedomovali, že na celorepublikovom zjazde nebol na slovenské problémy adekvátny priestor, a že teda „[b]udeme si musieť vyriešiť naše veci“¹⁹³ na vlastnom stretnutí ZSS. Napriek tomu však na pražskom zjazde slovenskí literáti neboli ako stážisti.

V hlavnej sekcii zjazdu vystúpila s príspevkom Zvýšiť majstrovstvo prekladu umeleckej literatúry prekladateľka Zora Jesenská.¹⁹⁴ Vo svojom príspevku, ktorý je z dnešného hľa-

¹⁸⁶ III. zjazd ZČSS sa konal 22. – 24. 5. 1963

¹⁸⁷ Pozri ironický redakčný úvodník Manifest účastníkov atentátu (in MT 1964, č. 2, s. 1) a porovnaj ho so servilnými sebakritickými úvodníkmi z predchádzajúceho obdobia.

¹⁸⁸ „Z reči do reči“. Darovec, P. – Barborík, V. *Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996*, 1996, s. 36.

¹⁸⁹ Bližšie k okolnostiam zastavenia MT pozri vyjadrenia pamätníkov (najmä M. Ferka a J. Buzássyho) v už spomínanej práci P. Darovca a V. Barboríka.

¹⁹⁰ Pozri vyjadrenia spisovateľa a prekladateľa J. Kota, člena bratislavského Krúžku mladých autorov a neskoršieho redaktora MT (s. 6 – 7), vyjadrenia neskoršieho spolupracovníka MT K. Földváriho (s. 12 – 13) a vyjadrenia prvého šéfredaktora MT M. Ferka (s. 16 – 17) in Darovec, P. – Barborík, V. *Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996*, 1996.

¹⁹¹ Pozri tiež už citovaný fragment zo spomienok M. Ferka, kde si spomína aj na veľmi konkrétny a osobný prejav benevolencie moci, ktorý pomohol financovať založenie MT.

¹⁹² Naposledy aj v najnovšom vydaní *Dejín slovenskej literatúry II*, 2009.

¹⁹³ Lazarová, K. [V diskusii sa nehovorilo...]. In *KŽ*, 1956, č. 19, s. 4.

¹⁹⁴ Jesenská, Z. *Zvýšiť majstrovstvo prekladu umeleckej literatúry*. In *KŽ*, 1956, č. 18, s. 4 – 6.

diska preplnený neprimeraným množstvom dobových floskúl a prekvapí v ňom aj ostentatívny dôraz na tzv. princíp straníckosti literatúry pri prekladoch, hovorila Jesenská okrem iného aj o korpusoch českej a slovenskej prekladovej literatúry. Porovnávala prax a kvalitu prekladania v medzivojnovom období a v súčasnosti, kde upozornila na zlepšenia v oblasti kvality prekladania i redigovania prekladov. Pod zdanlivou konformnosťou jej vyjadrení najmä v prvej časti príspevku¹⁹⁵ nájdeme aj náznaky kritiky vtedajšej prekladovej politiky. Okrem mnohého iného upozorňuje Z. Jesenská na to, že v ostatnom čase panovalo v Československu „byrokraticky pohodlnícke stanovisko“ k výberu autorov a diel na preklad, čiže výber diel na preklad nebol systematický a koncepcný. To sa, samozrejme, odzrkadlilo nielen na prekladoch zo sovietskej literatúry¹⁹⁶, ale aj vo vzťahu k literárnej tvorbe pochádzajúcej zo Západu. Upozorňuje vlastne na ideologickú manipuláciu podoby prekladového korpusu:

Vo vzťahu k západným literatúram sa zasa príliš zužoval výber na tých, ktorí sa hlásia k nášmu svetonázoru. Nevedeli sme a nevedelo sa, čo so spisovateľmi kritickými síce voči buržoázii, ale predsa ešte nie úplne vymanenými z jej zajatia, čiže nevedelo sa, čo s literatúrou dnešného kritického realizmu, ktorý na západe ešte prirodzene existuje, ako ešte nedávno prirodzene existoval aj u nás. [...] ... ba zabúdali sme aj na komunistov, ak nepísali priamo o triednom boji...¹⁹⁷

Jesenská tvrdí, že v dôsledku ignorovania západnej literárnej a kultúrnej produkcie vzniká stav nedostatočnej alebo dokonca úplne absentujúcej informovanosti o týchto literatúrach a kultúrach. Obmedzujú sa tak podľa nej možnosti „veľkých ideových diskusií, ktoré sa predsa môžu rozhrmieť aj okolo preložených diel“. Argumenty, že so Západom možno pri recepcii viesť veľké ideové diskusie či k nemu a jeho literatúram možno pri recepcii literatúry pristupovať bojovne, treba považovať za kamufláž diskurzu. Argumenty tohto typu nachádzame od konca 50. rokov do polovice 60. rokov pri mnohých obhajobách vydaní západných autorov.¹⁹⁸ Možno ich preto považovať za súčasť metatextovej

¹⁹⁵ Zo súčasného čítania sa zdá, akoby bol Jesenskej referát rozdelený na dve časti: v prvej sa dobovo konformným spôsobom vyjadruje k prekladateľskej politike (prekladový korpus, edičná politika, globálna kvalita prekladov poézie a prózy a pod.), v druhej glosuje vlastnú prekladateľskú problematiku, všímajúc si vzťah vernosti („realistický preklad“) a voľnosti („prekladateľská svojvôľa“), naznačuje základné rámce uvažovania o kultúre v preklade, venuje sa aj otázkam jazyka v preklade (kde tak, aby sa to hodilo pre jej funkčné chápanie jazyka, argumentuje aj s tzv. Stalinovými staťami o lingvistiky) či hovorí o potrebe odbornej a dobre rozšírenej kritiky prekladu. Pozri Ibidem.

¹⁹⁶ Jesenská upozorňuje, že by sme sa v Československu nemali obávať vydávania aj takých literárnych diel, ktoré sú priamo v ZSSR kritizované. Ako naznačujú dejiny prekladov zo sovietskej literatúry a aj jej neskoršia prekladateľská prax, na Slovensku sa tento trend v 60. rokoch skutočne etabloval. Porov. heslá venované významným prekladateľom-rusistom v Slovníku slovenských prekladateľov umeleckej literatúry, A – K – 20. storočie, 2015; príp. v Kusá, M. Literárny život. Literárne dianie. Literárny proces, 1997.

¹⁹⁷ Jesenská, Z. Zvýšiť majstrovstvo prekladu umeleckej literatúry. In KŽ, 1956, č. 18, s. 4.

¹⁹⁸ Porovnaj napríklad analýzu Škvoreckého štúdie o Hemigwayovi v 5. čísle Svätej literatúry z r. 1956, kde verbálnym a názorovým inštrumentárium marxistickej literárnej kritiky (čiže ná-

apologetiky prekladu v období socializmu. Takáto apologetika sa uplatnila aj pri recepcii autorov Beat Generation.

V príspevku Jesenská aj s ohľadom na redakčnú prax prekladu kritizuje prílišnú typizáciu vydavateľských domov, ktorá podľa nej vedie k ich monopolizácii byrokrati, čo málo dbajú o umelecké hodnoty sprostredkované prekladom. Monopolizácia a centralizácia vydavateľstiev je jednou z najzreteľnejších črt slovenského prekladového priestoru v období socializmu.

Vo všeobecnosti možno vystúpenie Zory Jesenskej na II. zjazde ZČSS – akokoľvek opatrné a ideologicky konformné sa môže dnes zdať – považovať za signál zmeny kurzu v kultúrnej praxi prekladu. Umelecký preklad bude po r. 1956 až do r. 1970, ako uvidíme aj na príklade prekladov beatnickej poézie, sledovať vlastný kurz a čoraz viac sa aspoň v periférnych publikačných priestoroch (napr. literárnych časopisoch, na scénach tzv. divadielok poézie a pod.) osamostatňovať spod diktátu komunistickej kultúrnej politiky.

Druhé významné vystúpenie zo strany slovenských spisovateľov na II. zjazde, ktoré s ohľadom na tému práce stojí za zmienku, nepýtalo na seba na prvý pohľad toľko pozornosti, keďže sa s ním jeho autorka prihlásila iba v rámci zjazdovej diskusie. Spisovateľka a prekladateľka Katarína Lazarová, ktorá bola v tej dobe aj laureátkou Štátnej ceny K. Gottwalda, bola podľa všetkého prvou autorkou v Československu, ktorá verejne upozornila na existenciu cenzúry.¹⁹⁹ Lazarová konštatuje, že tlačový dozor bol v decembri 1953 ustanovený aj pre oblasť krásnej literatúry a stal sa tak jednou z príčin ďalekosiahlej morálnej diskreditácie spisovateľov v 50. rokoch. Ako totiž hovorí, cenzúra má vážnejšie dôsledky: „Nejde len o to, že ľudia, ktorí s literatúrou nemajú nič spoločného, zasahovali do našich diel, ale ide o pocit, že nado mnou musí byť dozor, teda, že som nespoľahlivá.“²⁰⁰

Hoci Lazarová verí, že najvyšší predstavitelia štátu o tomto rozšírení cenzúry nevedeli, a vždy sa drží svojho komunistického presvedčenia, vo svojich vyjadreniach je mimoriadne kritická. Upozorňuje napríklad aj na kádrovanie tvorivých pracovníkov spojené s dobovými antiintelektuálnymi náladami: „Nastala smiešna a tragická situácia, keď sa každý, kto nemal aspoň jedného rodiča negramotného a nebol aspoň zo 16-člennej rodiny, považoval za podozrivého.“²⁰¹

Spomína aj perzekúcie a prenasledovanie inteligencie pred r. 1954 (napr. akciu B), pričom dodáva, že v tom čase spisovatelia nevystúpili na podporu kolegov, ale ďalej písali budovateľskú literatúru, ktorej antagonistami boli vždy príslušníci inteligencie „alebo aspoň vysokoškolskí“. Je pritom zrejmé, že na Slovensku väčšina inteligencie (podľa jej vyjadrení 95 %) pochádza z robotníckych a roľníckych rodín.

strojmi metatextovej apologetiky a paratextovej kamufláže) obhajuje český preklad diela Starec a more. Pozri Semínová, Z. Počátky časopisu Světová literatura a angloameričtí autoři. In Souvislosti [online], 2003, č. 1 – 2.

¹⁹⁹ S týmto konštatovaním prichádza J. Marušiak v Slovenská literatúra a moc, 2001, s. 15 – 17. Náš výskum jeho tvrdenie potvrdzuje.

²⁰⁰ Lazarová, K. [V diskusii sa nehovorilo...]. In KŽ, 1956, č. 19, s. 3.

²⁰¹ Ibidem.

Lazarovej vystúpenie zvyrazňuje niekoľko podstatných historických momentov, ktoré súvisia s fenoménom časopisu *Mladá tvorba* a aj s podobami slovenského prekladania a prekladu americkej literatúry. V prvom rade, Lazarová preukázala neobyčajnú občiansku odvahu v tom, že upozornila na škodlivý vplyv cenzúry²⁰²; v druhom rade jej ostrá kritika naznačuje morálnu diskreditáciu spisovateľov, ktorá sa stane jedným z predmetov generačného rozporu medzi staršou a mladšou generáciou literátov; napokon treba podčiarknuť, že Lazarová sa ostro stavia proti akémukoľvek „biľagovaniu“²⁰³ intelektuálov, a to v dobe, keď sa zo strany staršieho dogmatického vedenia štátostrany ešte vždy podporovali nálady proti intelektuálom a keď stagnovali reformy v školstve.²⁰⁴

Rezolúcia II. zjazdu ZČSS sa nesie v zmierlivejšom duchu. Aj keď konštatuje oprávnenosť kritiky vyslovenej v hlavných zjazdových referátoch, bremeno omylov jednoznačne prechádza na individuálnych spisovateľov, a nie – ako opatrne naznačovali samotní literáti – na represívny štátny aparát. Rezolúcia uzatvára kritické diskusie sériou rozšírených a v sledovanom období často opakovaných floskúl o nedostatočnej bojovnosti literatúry a o jej straníckosti. Rezolúcia paradoxne obracia aj kritiku dogmatizmu a nedostatočnej kvality schematickej budovateľskej literatúry 50. rokov, keď konštatuje, že literárne nedostatky „súvisia bezprostredne so stagnáciou našej celej ideologickej práce“²⁰⁵. V podtexte takéhoto vyjadrenia nie je ťažké čítať, že literatúra sa ešte vždy chápe v marxisticko-leninskej interpretácii ako súčasť ideológie, čiže sa zdôrazňuje jej výchovná a indoktrinačná funkcia.

Pokiaľ ide o úlohy, ktoré nové vedenie ZČSS v rezolúcii vyslovuje, tie možno zhrnúť do nasledujúcich bodov.²⁰⁶ Žiada sa odstránenie byrokracie a zjednodušenie práce vo zväze spisovateľov. Prioritou malo byť nezaťažovať spisovateľov činnosťou, ktorá by „nahradzovala činnosť osvetových orgánov“. Veľmi podstatnou sa v tejto súvislosti javí aj požiadavka na úpravu vedenia spisovateľských zväzov – žiada sa, aby rozhodovanie o spisovateľských problémoch mal na starosti širší stavovský okruh zodpovedných. Podľa prijatej rezolúcie je pre ZČSS dôležité aj udržiavanie kontaktov s inými umeleckými zväzmi a podpora literatúry národnostných menšín.

Vo vzťahu k literárnej tvorbe ideologicky oklieštená rezolúcia predsa len vyslovuje dôležité požiadavky. Vo vzťahu k mladým autorom žiada, „aby sa hľadali lepšie a pružnejšie formy starostlivosti o nové talenty“, pričom sa priama realizácia oných foriem prenecháva na starosti nižším výkonným zložkám zväzu. V rezolúcii sa tiež dočítame o potrebe lepšie-

²⁰² Za zmienku ale stojí, že sa priamo vo svojom príspevku zmieňuje aj o tom, že ju o svojej podpore pri kritizovaní nezdravých javov v spisovateľskom živote podporil sám V. Široký.

²⁰³ Metafora L. Mňačka, ktorú použil vo svojom zmierlivom článku o bratislavských študentských protestoch. Porov. Mňačko, L. Nebiľagujme inteligenciu!. In KŽ, 1956, č. 22, s. 6.

²⁰⁴ O diskusii o stave školstva na stránkach KŽ a jej následnom potlačení dogmatickým vedením KSS na popud Novotného pražského vedenia pozri bližšie Marušiak, J. Slovenská literatúra a moc, 2001, s. 22 a nasl.

²⁰⁵ Rezolúcia II. zjazdu čs. spisovateľov. In KŽ, 1956, č. 18, s. 1.

²⁰⁶ Porovnaj Ibidem.

ho vzájomného poznania českej a slovenskej literatúry. Vo vzťahu k prekladu a poznaniu cudzích literatúr v rezolúcii odznieva jasná požiadavka, že literatúra by sa mala zoznamovať s inonárodnými podnetmi. Na prvé miesto sa ešte vždy kladie sovietska literatúra, ale činovníci deklarujú, že si odteraz chcú všímať „s väčšou pozornosťou všetky podnety kultúry svetovej“.²⁰⁷

S cieľom naplniť túto požiadavku vzniká v r. 1956 po zjazde ZČSS český prekladateľský časopis *Světová literatura* (ďalej aj „SL“).²⁰⁸ S ohľadom na tému tejto monografie a teraz diskutované okolnosti vzniku *Mladej tvorby* (ktorá, pripomíname, vznikla v tom istom roku) možno upozorniť na niekoľko historicky relevantných osobitostí SL a porovnať ich so situáciou MT:

a) Časopis *Světová literatura* sa prioritne zameriaval na prekladanie zahraničnej literatúry a na informovanie o nej.

V porovnaní s touto úzkou špecializáciou bola *Mladá tvorba* skôr časopisom „pre všetko“, pričom preklad sa v nej aj s ohľadom na „sanitárne“ funkcie pre mladú literatúru, ktoré mala plniť, nemohol ani zďaleka vyskytovať v dostatočnej miere. MT v období r. 1956 – 1965 ani napriek často deklarovanej a diskutovanej komplementarite českej a slovenskej literatúry²⁰⁹ nechápe českú SL ako komplementárny časopis (ako napr. v prípade *Května*). Na stránkach MT sa zmienky o SL objavujú až v ostentatívne minimálnom množstve.²¹⁰

²⁰⁷ Všetky citované a parafrázované segmenty vyberáme z už citovaného textu rezolúcie publikovanej v KŽ.

²⁰⁸ Okolnosti vzniku tohto časopisu sú – podobne ako v prípade MT – komplexnejšie: o vznik SL sa dlhoročnou prácou pričínil jej prvý šéfredaktor J. Řezáč; zanedbateľné nie sú ani čoraz viac rezonujúce hlasy prvej českej generácie univerzitne vzdelaných prekladateľov, ktorá v tomto období vstupovala do praxe; do úvahy treba brať aj veľký symbolický, kultúrny a „ľudský“ kapitál sústredený už v tom čase v Státnom nakladateľství krásnej literatúry, hudby a umění (neskorší Odeon), ktoré SL vydávalo. Aj v prípade SL sa ukazuje, že moc spravila len nutný ústupok. Podrobnejšie k okolnostiam vzniku pozri 3. číslo SL v r. 1968, príp. rozhovory s pamätníkmi v publikácii *Slovo za slovom*, 2012; resp. Semínová, Z. *Počátky časopisu Světová literatura a angloameričtí autoři*. In *Souvislosti* [online], 2003, č. 1 – 2.

²⁰⁹ Pojem komplementarita v historickom zmysle nemožno chápať priamočiaro ako demarkáciu českých a slovenských „prekladateľských záujmových sfér“, ale skôr ho možno modelovať ako napätie v prekladateľských politikách, čitateľských preferenciách a na rovine komparácie konkrétnych prekladateľských výkonov. Tento pojem treba dávať do súvislosti s pojmami, ako sú napr. vyplňanie bielych miest, preklad z druhej ruky, generačný preklad, oneskorenosť prekladu a pod. V tejto súvislosti porovnaj, ako česko-slovenské vzťahy v dejinách prekladu chápe K. Bednářová vo svojich *Dejinách umeleckého prekladu na Slovensku* 1, 2013, s. 59 – 69. Z dobového hľadiska možno upozorniť na zaujímavú diskusiu o česko-slovenskom prekladaní na stránkach SP v r. 1961, ktorá podľa všetkého podnietila aj vnútroliterárny preklad poézie P. O. Hviezdoslava.

²¹⁰ Prvá správa o SL sa v MT objavila v r. 1957, pričom sa v nej konštatovala potreba obdobného časopisu aj pre slovenskú literatúru. Porov. návrat k tomuto článku v MT 1965, č. 2, s. 52. Ďalej porov. napr. Mináčovo kritické vyjadrenie na adresu autorov, ktorých svetovosť sa podľa neho meria tým, čo v poslednom čase vychádza vo Světovej literature. Mináč, V. O modernosti, svetovosti a iných veciach. In MT 1958, č. 4, s. 1; príp. kritický článok *Posledné čísla Světovej lite-*

Presne naopak, slovenskú *Revue svetovej literatúry* (ďalej aj „RSL“, vznikla v r. 1965) MT chápala ako komplementárny časopis. Redakcia MT sa dosť skoro rozhodla prehodnotiť svoj prístup k prekladom, pretože sa nazdávala, že konečne vznikol časopis, ktorý zabezpečuje pravidelné a systematické informácie o zahraničnej literatúre – „a tým sa slovenské literárne časopisy aj trochu odbremenili od povinnosti informovať“²¹¹. Od vzniku RSL sa *Mladá tvorba* rozhodla venovať väčší priestor prekladom navrhovaným prekladateľmi, pričom by sa už nebral celkom ohľad na proporcionálnosť jazykov.

Výsledky výskumu venovaného prekladom beatnickej poézie na Slovensku však dokazujú, že minimálne v prípade týchto textov (a kultúrnych stereotypov s nimi súvisiacich) možno konštatovať, že recepcia českých (najmä časopiseckých) prekladov zohrala významnú úlohu. Tieto okolnosti budeme reflektovať aj ďalej. Tento záver súvisí aj s nasledujúcim špecifikom SL.

b) *Svetová literatúra* mala taký vysoký náklad, že postupom času rozhodne nebol problém dostať sa k nej na Slovensku.

Podobne ako pri iných dobových literárnych a kultúrnych periodikách v období socializmu, aj SL vychádzala v (dnes) neuveriteľne vysokých nákladoch. Už v prvom roku jej vydávania náklad zrástol zo 4 000 výtlačkov na 6 000 a v nasledujúcom ročníku sa ešte zdvojnásobil; v r. 1958 – 1963 vychádzala SL v náklade 15 000 výtlačkov; v ročníku 1964 bol náklad 17 000 výtlačkov; o rok nato 20 000 výtlačkov, aby sa napokon ustálil na 26 500 výtlačkoch v r. 1967.²¹² Vysoké náklady svedčia o obľúbenosti SL, ktorá sa v priebehu 60. rokov stala skutočne kultovým čítaním. Výška nákladov svedčí tiež o tom, že časopis (aspoň čiastočne) rátať aj s odbytom u slovenských čitateľov, čo skutočne aj bola pravda.

V porovnaní so SL boli náklady *Mladej tvorby* menšie. To vyplýva aj z faktu, že priority bol časopis určený len pre slovenský trh. Náklad MT sa na konci 60. rokov, čiže v období pred ukončením vydávania časopisu, pohyboval okolo 8 000 výtlačkov.²¹³ V dnešnom ohľade rozhodne úctyhodné číslo sa nemohlo merať s nákladom SL: česká prekladateľská revue vychádzala takmer v triapolkrát vyššom objeme. Vysoké náklady *Svetovej literatúry* sú však aj dôkazom mimoriadne silného postavenia vydavateľstva, ktoré za týmto úspešným časopisom stálo.

ratury (in MT 1963, č. 2), v ktorom sa uvádza, že SL v poslednom čase publikuje iba preklady zo svojho domovského vydavateľstva. Viac článkov o SP v MT nenachádzame.

²¹¹ Takto sa vyjadril vtedajší šéfredaktor MT v diskusii o stave slovenského prekladu Problémy prekladu v MT 1966, č. 3, s. 19.

²¹² Zelinský, M. Svetová literatúra. In Slovník české literatury po roce 1945 [online], 2002.

²¹³ Informáciu čerpáme iba zo sekundárnych zdrojov – Balogh, A. Infarkt urýchlil skon Mladej tvorby. In SME 21. 8. 2008 [online]; príp. Darovec, P. – Barborík, V. Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996, 1996. O počte výtlačkov jednotlivých čísel nenájdeme informácie v tiráži časopisu. Na Slovensku zatiaľ nie je k dispozícii sumarizujúci prehľad nákladov literárnych časopisov. Ide pritom o zásadný údaj pre sociológiu literatúry, ktorý je súčasťou hesiel jednotlivých literárnych časopisov v českom Slovníku české literatury po roce 1945 [online]; príp. s ním už bežne pracujú aj študentské práce, napr. Skalická, Š. Literární časopis jako instituce, 2011.

Časopis *Světová literatura* vznikol pri veľkom vydavateľstve (najznámejšie je pod názvom Odeon), ktoré časopis dokázalo personálne zabezpečiť zo širokých radov svojich spolupracujúcich prekladateľov.

Ako sa zhodujú viacerí pamätníci z okruhu spolupracovníkov menovaného vydavateľstva²¹⁴, jeho projekty okolo seba združili už od konca 50. rokov silnú prekladateľskú generáciu.²¹⁵ O čitateľskom (v tomto prípade aj hospodárskom) úspechu SL svedčí aj fakt, že časopis sa dokázal presadiť aj bez ekonomickej podpory štátnych kultúrnych inštitúcií, keďže vznikol pod podmienkou, že pôjde o projekt, ktorý by bol „naprosto soběstačný, který nebude na kulturních institucích nic vyžadovat“.²¹⁶ Podobný osud mala aj *Mladá tvorba* – aj keď časopis takisto patril pod veľké vydavateľstvo (Vydavateľstvo časopisov ZSS, neskôr Slovenský spisovateľ), musel si na seba zarábať sám, takže fakt, že prežil a že vychádzal v pomerne vysokých nákladoch, svedčí o tom, že išlo o čitateľsky úspešný projekt.

Na margo vtedajších redakcií a spôsobu práce v nich treba ešte odcitovať osobnú spomienku niekdajšieho redaktora MT J. Kota:

Redakcie neraz pracovali v stiesnených priestoroch [...] a pracovný režim bol všade rovnaký: nie podľa pracovného času, ale podľa potreby. Redakcia však bola nielen výrobňou časopisu, ale doslova tvorivou dielňou. Dennodenne prichádzali spolupracovníci so svojimi podnetmi, prebiehali vášnivé diskusie o vydaných knihách i celkových tendenciách v spoločenskom a kultúrnom živote.²¹⁷

Táto spomienka dokumentuje, že aj napriek nedostatočnému ekonomickému a organizačnému zázemiu sa literárne časopisy v období socializmu stávali ostrovmi neformálneho literárneho života, „neuralgickými bodmi“ v dynamickej časti vtedajšieho literárneho poľa. Publikáčnymi možnosťami k sebe priťahovali najmä mladých a začínajúcich autorov a prekladateľov, a preto niet divu, že ich kultúrny a symbolický kapitál prevyšoval ich ekonomický kapitál a všetky jeho obmedzenia.

Práve potreba kumulácie kultúrneho a symbolického kapitálu, ktorých hodnota degradovala v 50. rokoch, potreba navrátiť sa k autentickým zdrojom a motiváciám životného výrazu, jednoznačne spája vznik *Mladej tvorby* s dobovými spoločenskými pohybmi medzi mládežou v r. 1956. Ako naznačujú viacerí pamätníci, rozhodujúcim impulzom pre vznik slovenského kultúrneho a literárneho časopisu mladých boli bratislavskí poslucháči

²¹⁴ Pre lepšiu orientáciu uvádzame vývoj názvu spomenutého vydavateľstva: Státní nakladatelství krásné literatury, hudby a umění (1953 – 1960); Státní nakladatelství krásné literatury a umění (1961 – 1965); Odeon, nakladatelství krásné literatury a umění (od 1966). V jeho gescii bola klasická literatúra, domáca literatúra a súčasná svetová spisba. Bližšie k histórii vydavateľstva pozri Příběh, M. et al. Odeon. In Slovník české literatury po roce 1945 [online], 2013.

²¹⁵ Porov. Slovo za slovom, 2012. Viacerí z pamätníkov považujú za kľúčové najmä obdobie r. 1953 – 1968, keď pod vedením Jana Řezáča bola ustanovená vnútorná štruktúra jednotlivých redakcií a boli nastavené zásadné procesy. Tie pomohli zabezpečiť komerčný úspech, ktorý umožnil aj vydávanie tzv. náročnejších titulov.

²¹⁶ Podľa Semínová, Z. Počátky časopisu Světová literatura a angloameričtí autoři. In Souvislosti [online], 2003, č. 1 – 2.

²¹⁷ Kot, J. – Passia, R. Od politiky a ideologie už bočím. In Romboid, 2013, č. 10, s. 13 – 14.

Filozofickej fakulty UK, ktorí sa v rámci svojho literárneho krúžku snažili zorganizovať celoslovenskú literárnu súťaž pre mladých autorov a takisto sa aj usilovali o založenie literárneho časopisu.²¹⁸ Rozhodujúcim činiteľom, ktorému sa podarilo integrovať tieto študentské snahy „zdola“ a ústupky ZSS, bol vtedajší redaktor *Kultúrneho života* Milan Ferko. Komunikácia mladých so zväzom spisovateľov prebiehala v „dusej“ atmosfére leta 1956, ktorú poznamenali študentské rezolúcie žiadajúce okrem reformy školstva aj širšie spoločenské a kultúrne zmeny²¹⁹, a manifestácie mladých proti režimu z mája 1956²²⁰. Okrem toho v českej i slovenskej tlači prebiehala živá a kritická diskusia o reformách vzdelávacieho systému.²²¹ V tomto období sa dovedty dogmatické politbyro československej štátostранy nedokázalo dôstojne vysporiadať s dedičstvom kultu osobnosti, politických procesov a represálií 50. rokov a nevlá jej vedenia uznať vlastné politické chyby znižovala jeho dôveru najmä v očiach intelektuálov. Navyše, strana si kampaňami proti vzdelaným vrstvám obyvateľstva ešte viac podkopávala svoju pozíciu v očiach kultúrnej verejnosti.

Ak sa teda dívame na okolnosti vzniku časopisu *Mladá tvorba* z naznačeného spoločenského hľadiska, možno povedať, že oné pamätníkmi často skloňované „ústupky“ či „prejavy dobrej vôle“ zo strany moci sa uskutočnili s cieľom zabezpečiť „detenziu“ spoločenských nálad medzi intelektuálmi a znovu obnoviť spoločenskú jednotu. Nový literárny časopis vzniká teda v čase, ktorý historik Juraj Marušiak hodnotí ako obdobie prvého pokusu o destalinizáciu. Jeho periodizácia kultúrnych dejín ilustruje politickú nestabilitu a stupňujúcu sa spoločenskú tenziu celého obdobia r. 1953 – 1968²²²:

- 1953 – 1955: politika tzv. nového kurzu
- 1956 – 1957: prvý pokus o destalinizáciu
- 1958 – 1962: zamrznutý posttotalitný režim

²¹⁸ Pozri rozhovory s pamätníkmi, na ktoré sme sa už odkazovali. Prehľadne sú uvedené aj v použitej literatúre.

²¹⁹ Podľa najnovších zistení ponovembrovej historiografie sa študentské rezolúcie žiadajúce v podstate návrat k sociálnodemokratickým princípom riadenia spoločnosti a ekonomiky šírili z prostredia pražských študentov združených vo fakultnom výbore ČSM Praha II. Rezolúcie sa osobnými kanálmi šírili po študentských internátoch po celej republike, pričom v jednotlivých študentských výboroch dochádzalo k ich väčším či menším úpravám. Požiadavky študentov strana nemienila akceptovať, v mediálnej kampani sa ich snažila degradovať a takisto sa jej podarilo zmanipulovať aj obraz študentských manifestov v zahraničí. Udalosti z jari a leta 1956, ktoré boli de facto prvým verejným vystúpením proti stalinizmu v strednej Európe, sa preto mohli náležite doceniť až po páde režimu. Porov. predbežnú správu o výskume Matthews, J. P. C. Majales, 1998, príp. jej české vydanie v Matthews, J. P. C. Majáles 1956, 2000; o bratislavských udalostiach informuje práca Blaha, A. et al. Pyžamová revolúcia, 2007; vo všeobecnosti sa však na udalosti roka 1956 prihliada vo všetkých novších prácach o študentskom hnutí v Československu, napr. Pažout, J. Mocným navzdory, 2008; Blažek, P. Vyhoštení krále majálesu. In Paměť a dějiny, 2011, č. 2; Svatoš, M. Pražské studentské majálesy let 1956 – 1968 [archív I. T.].

²²⁰ Bratislavský majáles sa konal 12. mája 1956, pražský majáles zas 20. mája 1956.

²²¹ Podrobnejšie o tejto diskusii, jej pozadí a represáliám, ktoré si vyžiadala, pozri Marušiak, J. Slovenská literatúra a moc, 2001.

²²² Marušiak, J. Slovenská spoločnosť a kultúra v 50. a 60. rokoch, 2011 [poster].

- 1962 – 1963: nová vlna destalinizácie (kritika kultu osobnosti)
- 1964 – 1968: reformujúci sa posttotalitný režim

Zo systémového hľadiska tak možno rok 1956 hodnotiť ako obdobie dočasnej entropie, prehodnocovania platných noriem a spôsobov „literárneho správania“. Niet preto divu, že vo vtedy novej *Mladej tvorbe* nájdeme okrem vyhlásení, že ide o časopis mladých so všetkým, čo to so sebou prináša, aj rozšírenú konceptuálnu metaforu „jednoty literárnych síl“. Nie náhodou sa tiež na prvú stranu dostala noticka z kampane na získanie predplatiteľov, kde aktívny mladý muž informuje, že z predplatiteľov, ktorých sa mu podarilo získať, sú „okrem jedného úradníka – samí robotníci“.²²³ Táto entropia je charakteristická pre celé prvé obdobie časopisu.

²²³ Tak to čítame na 1. strane MT, 1956, č. 1. Podobne tento motív interpretujú P. Darovec a V. Barborík v *Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996*, 1996.

5 Prvé obdobie Mladej tvorby (1956 – 1959)

5.1 Základná charakteristika

V tomto období sa ešte len profiluje štruktúra a tematické zameranie časopisu. *Mladá tvorba* musí hľadať spôsoby, ako osloviť čitateľov. Príspevky oscilujú medzi oficiálnou deklaratívnou rétorikou, ktorá značí verejné prihlásenie sa ku kultúrnej politike štátu, a literárnym experimentom mladých. Je príznačné, že časom sa dobovo konformné texty aj fyzicky čoraz viac dostávajú na perifériu časopisu – najmä do úvodníkov. V prvých rokoch sa neobjavujú žiadne preklady z americkej literatúry, a ak sa vôbec zmienky o americkej literatúre a kultúre objavujú, ich informačná hodnota je (až na dve recenzie)²²⁴ pomerne malá. Tieto zmienky nachádzame najmä v periférnych rubrikách MT (na konci). Redakcii sa v programových článkoch (pozri ďalej) darí popri liberálnejšom modeli pôvodnej literatúry formulovať aj liberálnejší prístup k prekladu. Tým sa vlastne vytvára platforma na kolektívne vystúpenie prvej básnickej a prekladateľskej skupiny – Trnavskej skupiny – v r. 1958. Po ich vystúpení, v ktorom sa zasadzujú za vlastné predstavy skupinového a generačného prekladu, v časopise stúpa počet básnických prekladov a rastie aj počet a kvalita článkov o anglofónnej literatúre.

5.2 Analýza ročníkov 1956 – 1959

V tiráži prvého čísla prvého ročníka sú otlačené nadšené reakcie nádejných čitateľov a mladých literátov. Úvod do časopisu sa volá Miesto manifestu a je písaný v sugestívnej 1. os. singuláru (t. j. časopis sa v ňom personifikuje). V úvode sa objavuje ideologicky zaťažené (a v tej dobe hodnotiace) adjektívum „socialistický“ a využíva sa v súvislosti s kultúrou a umením. V článku sa okrem iného hovorí aj o 1. päťročnici. Je teda pomerne silne ideologicky ladený a zasadený do konkrétneho času. S ohľadom na ďalší vývin slovenskej (a prekladovej) literatúry stojí tiež za zmienku, že už v úvodnom slove k čitateľom MT deklaruje, že chce prispieť k vytváraniu literárnych skupín mladých autorov. Veľmi kriticky sa stavia k dedičstvu grémií socialistických spisovateľov z raných päťdesiatych rokov: „... nová spisovateľská generácia nemôže vyrásť v kurzových liahňach pod patronátom oddelenia Sväzu spisovateľov pre prácu so začínajúcimi autormi.“²²⁵ V článku sa zdôrazňuje dôležitosť literárnych časopisov pre rozvoj literatúry.

Miesto a hodnota socialistického realizmu, to boli v tomto období estetické otázky s politickým dosahom. Socialistický realizmus sa v úvode do MT neodmieta, v článku sa chápe ako „základný postoj dnešného umelca“, no MT sa ohradzuje proti jeho „vulgárnemu a úzkemu chápaniu“ a žiada v umeleckej tvorbe právo na experiment. V článku sa hovorí o socialistickom realizme ako o „široko chápanej platforme“.²²⁶ S ohľadom na hodno-

²²⁴ Zrejme neprekvapí, že autormi oboch recenzií, ktoré budeme analyzovať ďalej, sú anglisti J. Kot a J. Vilikovský.

²²⁵ Miesto manifestu. In MT 1956, č. 1, s. 1.

²²⁶ Ibidem, s. 1 – 2.

tenie socialistického realizmu tak redakcia MT de facto formuluje modernistickú zásadu kreatívneho prisvojovania si literárnej tradície a zároveň sú formulácie, ktoré pri opisoch socialistického realizmu používa, prejavom metatextovej doby.²²⁷

V článku sa deklaruje aj želaný modus postoja k svetovej literatúre, ktorej poznanie – a tu nie je náhoda, že v pozadí uvažovania stojí preklad – podľa redakcie nesmie byť fragmentárne a nesystematické: „Nemožno poznávať súčasnú francúzsku poéziu, čínske maliarstvo alebo pokrokovú americkú prózu len z neúplných a náhodilých ukážok, bez živého styku s nimi, bez ich bezprostredného poznania, ktorého sa najmä im mladým [spisovateľom – doplnil I. T.] vôbec nedostáva.“²²⁸

Vo vtedajších politických siločiarach bolo tiež potrebné programovo vymedziť aj vzťah k sovietskej literatúre, ktorý by podľa MT mal byť „bratský“, ale „ako k vlastnej tvorbe úprimný a kritický“.²²⁹ V tomto konštatovaní možno badať opatrné deklarovanie nového prekladateľského režimu k sovietskej literatúre, ktorý sa odzrkadlí najmä na výbere diel na preklad.²³⁰ Celkovo vzaté začínajúca *Mladá tvorba* vyhlasuje, že sa „v rámci možností“²³¹ bude snažiť orientovať na hodnotnú zahraničnú literatúru. V kontexte česko-slovenských vzťahov treba zas spomenúť, že sa v diskutovanom článku spomína aj budúca spolupráca s vtedajším českým progresívnym literárnym periodikom *Květen*, ktorá v ďalších ročníkoch pomôže rozšíriť okruh prispievateľov MT a otvorí časopis pre teoretické diskusie o problémoch tzv. poézie všedného dňa. Tie budú mať ďalekosiahly dosah aj na podobu slovenskej pôvodnej a prekladovej poézie.

V úvode tretieho čísla ročníka 1956 nachádzame oslavný článok s prvkami reportáže M. Ferka s názvom *Sovietsky člověk*. Je príznačný pre obdobie neistoty po páde tzv. kultu osobnosti. Chápanie sovietskeho človeka, ktorého životná úroveň sa v tej dobe ani zďaleka nepribližovala československému štandardu, ako človeka budúcnosti z dnešného pohľadu vyznieva ako sebaklam. Je tiež nápadná snaha ponúknuť iný, vedecko-rationálny a utopistický kultúrny stereotyp Ruska, ktorý by mal nahradiť klasický mysticko-religiózný topos „širokej ruskej duše“. Nové vedomie proletárskeho „svetoobčianstva“ by takto malo byť základom československo-sovietskych vzťahov: „Nie už ‚širokaja ruskaja duša‘, ale hlavne

²²⁷ O širokom chápaní socrealizmu písali a pred jeho vulgarizáciou varovali už v 50. rokoch stranícki pohlavári. Porov. napr. prehľadový článok Štoll, L. – Taufer, J. Proti sektárstvu a liberalizmu – za rozkvet nášeho umění. In *Z dějin českého myšlení o literatuře* 2, 2002, s. 80 – 95.

²²⁸ I Miesto manifestu. In *MT* 1956, č. 1, s. 2.

²²⁹ *Ibidem*, s. 2.

²³⁰ Táto komplexná otázka nie je predmetom tejto monografie. Pokiaľ nám je známe, neexistujú výskumy recepcie ruskej literatúry, ruskej sovietskej literatúry i literatúr iných národov Sovietskeho zväzu v *Mladej tvorbe*. Evidujeme jedine prácu M. Kusej, ktorá si tento korpus textov všíma v Slovenských pohľadoch. Porov. Kusá, M. Ruská (sovietska) literatúra v Slovenských pohľadoch v r. 1960-70. In Kusá, M. *Literárny život. Literárne dianie. Literárny proces*, 1997.

²³¹ Slová citované priamo z článku. Redakcia MT tu veľmi správne anticipuje, že časopis takého formátu a zamerania nebude schopný plne saturovať potreby poznania zahraničnej literatúry.

sovietsky občiansky mrav a spoločenská vyspelosť nás navzájom zblížili, predchli citmi spolubojovníkov, súdruhov.“²³²

V čísle 3 nachádzame aj príspevok k diskusiám o hodnote diela E. Hemingwaya, ktorý bol v tomto období pomerne sledovaným autorom.²³³ Jozef Kot pre MT hodnotí slovenský preklad *Starca a mora*.²³⁴ Na jeho recenzii je zaujímavé, že svoje pozitívne hodnotenie novely využíva na obhajobu nutnosti a hlavne práva myslenia a mýlenia sa, čo v r. 1956 mohlo ešte vždy pôsobiť trúfalo. O ideovom východisku novely píše mimoriadne emfaticky: „Ako každá sponď je i ona nesúrodou, eklektickou a nepochopiteľnou. Spontánnou, bez apriórnych daností a deterministických predpojatostí. V čase najväčšej úfnosti prichodí strašlivý pád. Za krvopotným víťazstvom musí nasledovať hanebná porážka.“

Preklad P. Javora (pseudonym P. Ždána) považuje miestami za stereotypný a tvrdí, že nie vždy adekvátne zachytáva „básnivosť Hemingwayovho štýlu“. Napriek tomu, že pozitívne hodnotí štýl a ideový plán diela, nedostatok autorovej koncepcie vidí v tom, že neponúka kolektivistické riešenie. Recenzia je cenná aj v tom, že Kot v nej upozorňuje na súvislosti tohto Hemingwayovho diela s inými významnými dielami anglickej a americkej literatúry.

Za recenziou je graficky odčlenený krátky text, ktorý na ňu tematicky nenadväzuje. Je to skôr krátka obhajoba hodnoty americkej literatúry tzv. Stratenej generácie, o ktorej Kot píše, že zmizla „z edičných plánov našich vydavateľstiev a katalógov verejných knižníc“. Posledná veta článku je potom typickým príkladom využitia paratextovej kamufláže s cieľom hľadať spoločné prieniky socialistických a amerických hodnôt, a tým v očiach moci legitimizovať kultúrne kontakty: „Veríme, že preklad Hemingwayovej prózy *Starec a more* nie je poslednou lastovičkou literatúry, ktorá si vydobyla čestné miesto v službách spoločenského pokroku. Bez ohľadu na terajšie a naraz podhodené ‚hriechy‘ jej tvorcov.“

V čísle 4 nachádzame článok Jána Škamlu Hlavné zábrany nie sú v metóde, v ktorom žiada širšie a kritickejšie chápanie socialistického realizmu. Z hľadiska už naznačených vzťahov k českému kontextu je podstatný článok neskoršieho českého slovakistu Z. Eisa *Za umenie všedného dňa*²³⁵, v ktorom hovorí o stretnutí mladých spisovateľov z okruhu *Května* 8. – 10. novembra 1956 v Dobříši. Eis si v článku všíma aj programové state básnikov všedného dňa publikované v uvedenom českom periodiku. Prekážky uskutočnenia programu poézie všedného dňa vidí najmä v tom, že programu chýba perspektíva, a v tom, že sa vyhýba súdom. Uvažovanie o poézii všedného dňa a o perspektívach modernej poézie vo všeobecnosti sa, ako uvidíme, stanú v ďalších rokoch určujúcim aj pre vývoj

²³² Ferko, M. Sovietsky človek. In MT 1956, č. 3, s. 81.

²³³ O slovenskej recepcii Hemingwaya v období 50. a 60. rokov podrobnejšie pozri Pliešovská, L. *Od Buckovej k Updikovi*, 2016. Pokiaľ ide o dielo, ktoré je predmetom aj tu komentovanej recenzie, teda *Starec a more* (1956, prel. P. Javor), Pliešovská konštatuje, že sa naň „pomerne ľahko dalo nazeráť cez optiku ideologickosti“. *Ibidem*, s. 96.

²³⁴ Kot, Jozef. *Rybárska pieseň Ernesta Hemingwaya*. In MT, 1956, č. 3, s. 116.

²³⁵ Pozri Eis, Z. *Za umenie všedného dňa*. In MT, 1956, č. 4, s. 144 – 145.

moderného prekladania poézie. Jeho základy ležia práve vo vyrovnávaní sa s programom tzv. poézie všedného dňa.

Mimoriadne zaujímavý článok, svedčiaci o politickom odmäku aj v recepcii americkej literatúry, napísal pre MT č. 4 v roku 1956 Jozef Kot. Ide vlastne o dvojrecenziu, z ktorej je v tomto kontexte závažná prvá časť. Cez prizmu kritiky románu *Silas Timberman* (prel. J. Trachta) v nej problematizuje kvalitu a prínos tvorby amerického socialistického autora Howarda Fasta, o ktorom píše, že „donedávna Fast platil za j e d i n é h o predstaviteľa súčasnej americkej prózy“ (zdôraznené v origináli – I. T.)²³⁶. Kotovi sa dielo zdá umelecky nevyspelé a nevidí sa mu ani epicky presvedčivé. Román kritizuje za čierno-bielosť a tézovitosť a od tohto záveru sa dostáva aj ku kritike skostnatených predstáv o socialistickom realizme: „Našťastie máme za sebou časy, kedy sme verili v samospasiteľnosť témy a kedy sme kvalitu umeleckého diela merali jeho aktuálnosťou. Nech je ako chce, aj dielo tak talentovaného tvorca, akým je nepochybne Howard Fast, poznačili mylné a obmedzené predstavy o socialistickom realizme.“

Vzhľadom na to, že Fast bol pre svoje socialistické presvedčenie a pozitívne prijatie v Sovietskom zväze²³⁷ v 50. rokoch najprekladanejším americkým autorom do slovenčiny²³⁸, je takéto odsúdenie mimoriadne závažné a dobre ilustruje začínajúce liberalizačné procesy v literatúre.

V bilancujúcom a zároveň programovom úvodníku prvého čísla ročníka 1957 nazvanom *Vzbura proti konvenčnosti* šéfredaktor *Mladej tvorby* Milan Ferko vystupuje proti fenoménu konvenčnosti, ktorý vidí nielen v umení, ale aj vo vzťahu k spoločenskej realite. Tu podľa neho konvenčnosť znamená neochotu vziať na seba zodpovednosť. V tomto kontexte rezonuje aj narážka na XX. zjazd KSSZ. Na základe skúseností z príspevkov mladých autorov prichádzajúcich do MT Ferko ako konvenčnú chápe folklorizujúcu poéziu – jeho článok je preto apelom na väčšiu umeleckú výbojnosť mladých literátov. Zároveň najmä v poézii žiada o návrat k súčasnosti.

Práve v požiadavkách o navrátenie sa poézie do súčasnosti možno badať aj istú reflexiu českej poézie všedného dňa, ktorá – aj keď bola prijímaná s výhradami – takto nepriamo podnecovala ďalšie diskusie. S tým súvisí aj nedostatočné poznanie svetovej literatúry, ktorého príčiny Ferko vidí práve v tom, že ani len literatúra a literárne vzdelanie už neprekračujú hranice:

Nech sa na vec dívame z akejkoľvek stránky – príčina väzí aj v nedostatočnej sčítanosti, v slabom poznaní svetovej literatúry. Generácie pred nami, pravda, mali v tomto ohľade lepšie možnosti. Kedysi mladí literáti – tí šikovnejší a rozhladenejší – zabehli si do Francúzska na štúdiá, alebo na dlhšie cesty tak ako my dnes do Zakamenného Kvietku... Pár týždňové oficiálne zájazdy po záhumní dnes to nemôžu nahradiť. To je

²³⁶ Kot, J. Čakali sme viac. In MT, 1956, č. 4, s. 156.

²³⁷ V roku 1954 bol dokonca odmenený Stalinovou medzinárodnou cenou mieru. Homberger, E. Howard Fast [obituary]. In The Guardian [online], 14 March 2003.

²³⁸ Ako uvádza L. Pliešovská, v r. 1949 – 1956 vyšlo na Slovensku v prekladoch 15 Fastových poviedok, 12 románov a 1 báseň. Porov. Pliešovská, L. Od Buckovej k Updikovi, 2016, s. 84.

prvá polovica problému. Druhá je tá, že dnešní stredoškóoláci a vysokoškóoláci alebo nijako, alebo veľmi ťažko sa dostanú napríklad k poézii Apollinaira, Baudelaira a tak ďalej podľa abecedy.²³⁹

S ohľadom na dobu publikovania a funkciu tohto článku treba poznamenať, že potreba prekladu sa v ňom formuluje najmä s ohľadom na potrebu rozvíjania mladej, modernej literatúry, pričom časopis *Mladá tvorba* si do ďalšej práce dáva za cieľ dôraznejšie informovať o spoločenských otázkach súvisiacich so životom mladých. V dobovom ovzduší ťažko predvídateľných mocenských zásahov do kultúry, závislých často od európskej geopolitickej situácie,²⁴⁰ sa ukazuje silná previazanosť a súčinnosť prekladu so snahami o narušenie „stalinského monolitu“²⁴¹.

V tom istom čísle nájdeme aj článok Literatúra a obchod, v ktorom neznámy autor rieši otázku čítanosti kníh de facto ako otázku čitateľnosti: naznačuje, že kvalitná a autentická literatúra si za všetkých okolností nájde svojich čitateľov. Je zaujímavé, že v článku sa objavujú zoznamy obľúbených kníh, no keďže sa autor neodvoláva na žiadne zdroje, relevanciu jeho tvrdení nemožno overiť. Za zmienku tiež stojí, že sa autor zamyšľa aj nad potrebami slovenského knižného trhu. Tvrdí napríklad aj to, že slovenský trh potrebuje „viac súčasnej svetovej literatúry“²⁴², pričom k svetovej literatúre zaraďuje aj literatúru sovietsku; pri nej však upozorňuje, že ju netreba „prekladať bezhlavo“. Za dôležitú pre slovenský trh považuje aj ľahšiu literatúru, satiru, dobrodružnú literatúru a cestopisy a nezabúda ani na rozprávky, detskú literatúru a literatúru pre mládež. Potrebné sú podľa neho aj popularizačné diela a príručky (nazýva ich „základné tituly knižného trhu“), napr. pre domácich majstrov alebo o zdravom životnom štýle. Zrejmý je podľa autora aj nedostatok slovníkov, ktorých absencia znemožňuje prax cudzích jazykov. V článku tak čítame jeden z prvých náčrtov kontúr vtedajšieho knižného trhu.

V čísle dva v ročníku 1957 sa v rubrike Zo sveta, ktorá v týchto ročníkoch predstavuje periférnu rubriku notíciek na posledných stranách, dočítame o tom, že anglická cenzúra zakázala hry troch amerických autorov, pričom v dvoch prípadoch (pri T. Williamsovi a R. Andersenovi) to bolo vraj pre homosexuálny námiet.²⁴³

²³⁹ Ferko, M. Vzbura proti konvenčnosti. In MT 1957/1, s. 2.

²⁴⁰ Rok 1956 bol rokom protestov proti režimu v Poľsku, ako aj rokom krvavo potlačenej maďarskej revolúcie. Napätie v regióne sa odzrkadlilo aj na celkovej spoločenskej nervozite v iných satelitoch ZSSR. Porov. Judt, T. Postwar, 2005; Marušiak, J. Slovenská literatúra a moc v druhej polovici päťdesiatych rokov, 2001.

²⁴¹ Pojem v intenciách chápania R. Pipesa. Pozri jeho Komunizmus, 2007.

²⁴² Literatúra a obchod. In MT, 1957, č. 1, s. 29.

²⁴³ [ANGLICKÁ CENZÚRA...]. In MT, 1957, č. 2, s. neuvodená.

V nasledujúcom čísle kritickým článkom Ivana Mojíka pokračuje diskusia o tzv. poézii všedného dňa.²⁴⁴ Autor podpísaný iniciálami „jk“²⁴⁵ prispieva do čísla recenziou Boorovho prekladu z poézie a statí Walta Whitmana (vyšiel toho roku pod názvom *Pozdrav svetu*).²⁴⁶ Recenzent tvrdí, že Whitman inšpiroval iných veľkých básnikov (Sandburg, Majakovskij, P. Neruda); napriek tomu je vraj výber „útržkovitý, vskutku len minimálny“. Kladne hodnotí úvodnú štúdiu J. Boora, keďže si všima aj formálnu stránku (čiže problematiku Whitmanovho dlhého voľného verša), no menej uspokojuvajúca je podľa neho kvalita Boorových básnických prekladov. Recenzent sa nazdáva, že v prípade takého významného autora, ako je Whitman, by bolo vhodné súborné dielo. Číslo uzatvára rubrika Zo sveta, kde za zmienku stojí príklad socialistickej apropriácie diela západného autora – spisovateľ Jack London sa považuje za „proletárskeho“ spisovateľa.²⁴⁷ Takáto (nad)interpretácia plnila často úlohu paratextovej kamufláže, ktorej cieľom bolo napomôcť k etablovaniu západného „kapitalistického“ autora do kontextu slovenskej socialistickej prekladovej literatúry.

V čísle 4 sa čitateľom MT predstavuje nová edícia vydavateľstva Mladé letá – Edícia mladých autorov, pričom jej redaktori naznačujú, že špecializácia vydavateľstiev podľa sovietskeho vzoru nepodporuje zdravú súťaživosť mladých literárnych tvorcov.²⁴⁸ V uvedenom čísle MT nájdeme aj obranný článok K. Földváriho Pravda života je nedeliteľná²⁴⁹, v ktorom odvracia ideologicky motivované útoky menej známeho „konjunktúrneho“ kritika na mladých prozaikov z okruhu časopisu *Mladá tvorba*. Z nášho hľadiska je na článku zaujímavý spôsob, akým jeho autor preberá a obracia rozšírené floskuly schematizmu, napr. „kladný hrdina“ či „slúžiť ľudu“, čím naznačuje, že sú to len rétorické figúry bez reálneho obsahu. Článok bol však taký ostrý, že si vyžiadal priamy zásah moci do fungovania časopisu a Földvári musel z redakcie MT odísť.²⁵⁰

²⁴⁴ Mojík v podstate program všedného dňa napáda ako nedostatočný, priúzký, málo angažovaný a jedným dychom kritizuje aj vtedajší progresívny prúd slovenskej lyriky. V slovenskej literárnej historiografii sa jeho tu prezentovaný program „racionálnej poézie“ tradične chápe ako alternatíva k rúfusovskému subjektivismu. Porov. Mojík, I. Dnešok je naša pevnina!. In MT, 1957, č. 3, s. 65 – 66.

²⁴⁵ Za týmito iniciálami sa skrýva Jozef Kot, ktorý v Mladej tvorbe okrem tohto skratkového podpisu používal aj stredné hlásky krstného mena a priezviska (-zo-). Informácie získané z osobnej komunikácie (október 2017).

²⁴⁶ jk. Whitman v slovenčine. In MT, 1957, č. 3, s. 95.

²⁴⁷ [JACK LONDON – PSEUDONYM?]. In MT, 1957, č. 3, s. neuvedená. L. Pliešovská na margo Londona konštatuje, že hlavne v raných 50. rokoch pri ňom socialistická kritika „zamlčovala“ idey Nietzscheho filozofie, čím ho v recepcii interpretačne sploštovala. Porov. Pliešovská, L. Od Buckovej k Updikovi, 2016, s. 91.

²⁴⁸ Edícia mladých autorov. In MT, 1957, č. 4, s. 101.

²⁴⁹ Földvári, K. Pravda života je nedeliteľná. In MT, 1957, č. 4, s. 103 – 104.

²⁵⁰ Že išlo o politické rozhodnutie s osobným a protekčným pozadím, potvrdzujú svedectvá viacerých vtedajších činiteľov časopisu. Porov. Darovec, P. – Barborík, V. Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996, 1996.

V čísle 4 nájdeme aj kritický článok B. Kováča o poézii všedného dňa²⁵¹, ktorý dokazuje nesmierny záujem o tento fenomén českej literatúry. Autor v podstate považuje „naturalizmus“ květnovcov za bezperspektívny: v dobe, keď sa „okolo tvoria dejiny“, musí podľa neho poézia vidieť širšie súvislosti. Aj keď nejde o ideologicky podfarbený článok, dobre ilustruje axiológiu svojej doby.

Mimoriadne zaujímavý text, publikovaný takisto v č. 4, je článok Súčasná situácia v anglickej literatúre.²⁵² Jeho autor je podpísaný skratkou „Podľa nem. – tma“. Ide o text so selektívnym metatextovým charakterom, ktorý by sme pre jeho prekladový, interpretujúci a zároveň sumarizujúci charakter mohli označiť za syntetizujúci preklad štylizovaný ako čítanie zo zahraničnej tlače²⁵³, čiže text oscilujúci medzi prekladom, afirmatívnym nadväzovaním typickým pre prerozprávanie a interpretačnou manipuláciou.²⁵⁴ Na základe týchto štýlových vlastností možno predpokladať, že skratka podpisu je skratkou naznačujúcou metatextový postup²⁵⁵ – mohlo by ísť o text preložený a „poskladaný“ z nemeckých literárnych časopisov. Tento typ článkov, podpísaný rovnakým „autorom“, sa objavuje aj v iných číslach tohto ročníka. Pokiaľ ide o obsah, je to v podstate článok o súčasnom románe a jeho formách. Na rovine obsahu tiež badať ideologickú manipuláciu: dnes takmer neznámy proletársky, robotnícky autor (Len Doherty) sa kladie ako protiváha k moderným experimentátorom s románom. Ide o manipulovanie obrazu anglickej literárnej histórie. Okrem toho sa spomína aj rastúca popularita prekladov sovietskych autorov v Spojenom kráľovstve.²⁵⁶ V článku sa spomína aj anglický proletársky román *The Ragged-Trousered Philanthropists* (Filantropi v roztrhaných nohaviciach). Možno teda konštatovať, že v článku sa stretávame s klasickou formou ideologicky zaťaženej marxistickej interpretácie literárneho vývinu v anglofónnych krajinách, ktorej cieľom je doslova „ŕhanie“ robotníckych a proletárskych autorov z análov obrovskej literárnej produkcie západného sveta.

Ideovým protikladom takýchto zmanipulovaných „čítaní“ zo zahraničnej tlače a aj príznakom uvoľnenia politického gesta je článok z druhej polovice roka 1958. Komentovať ho už na tomto mieste má zmysel práve preto, že dokumentuje dramatickú zmenu postoja. V článku nazvanom Niekoľko podnetov J. Kot hovorí o niekoľkých knihách zo západných

²⁵¹ Kováč, B. Poézia všedného dňa?. In MT, 1957, č. 4, s. 109.

²⁵² Podľa nem. – tma. Súčasná situácia v anglickej literatúre. In MT, 1957, č. 4, s. 127.

²⁵³ Pričom je dôležité poznamenať, že tento typ článkov sa nikdy neodkazuje na konkrétne zdroje. Nanajvýš sa objavujú všeobecné konštatovania typu „v americkej tlači“, „americkí vedci tvrdia“ a pod.

²⁵⁴ Bližšie k tomuto pojmu pozri predchádzajúcu kapitolu.

²⁵⁵ Podobne ako dodnes v tlači používané skratky zdrojov z agentúrnych správ.

²⁵⁶ Túto informáciu je dnes ťažké potvrdiť. Je známe, že preklady klasickej ruskej literatúry (t. j. Tolstoj, Dostojevskij, Turgenjev a pod.) sa v anglofónnom svete dodnes tešia veľkej úcte, podobne aj nekonvenční sovietski autori, ako napr. M. Bulgakov či V. Jerofejev – je však ťažké hovoriť o univerzálnej obľúbenosti sovietskej literatúry. Porov. esej o prekladoch Tolstého v Beard, M. Facing Death with Tolstoy. In *The New Yorker* [online], November 5, 2013, príp. diskusiu o ruských klasikoch Prose, F. – Moser, B. What Makes the Russian Literature of the 19th Century so Distinctive?. In *The New York Times* [online], Nov. 25, 2014.

literatúr, ktoré vyšli na Slovensku v zhruba rovnakom čase.²⁵⁷ Tvrdí, že takmer všetky diela potvrdzujú sociálnu angažovanosť autorov. Tú podľa neho obchádza len E. A. Poe v diele *Príhody Arthura Gordona Pyma z Nantucketu* (prel. Ivan Krčméry). Príznačné pre časopis, ktorý sa zasadzoval za právo na umelecký experiment, je, že autor recenzie obhajuje Poeov dôraz na iracionálnosť ako jeden z konštitutívnych príznakov autorovej tvorby. Na druhej strane, doslov prekladu sa mu vidí príliš faktický, a pritom „hodnotí málo a celkom obchádza Poeovu estetiku“.²⁵⁸ V článku sa ďalej krátko vyjadruje k slovenským prekladom z tvorby Johna Steinbecka (*O myšiach a ľudoch*, prel. K. Dlouhý), Sinclaira Lewisa (dielo *Martin Arrowsmith*, prel. M. Ruppeldt) a G. Greena (*Tichý Američan*, prel. T. Ruppeldtová). Krátko ale komentuje aj slovenské preklady z diel francúzskych spisovateľov J. R. Blocha a Vercorsa. Recenzia je dôkazom nielen o zvýšenej aktivite v prekladaní západných literatúr, ale aj o pozitívnom prijatí týchto prekladov čitateľskou verejnosťou. Sám recenzent preklady víta a považuje ich za užitočné.

V čísle 5 v MT 1957 nachádzame polemický článok E. Grečnera²⁵⁹ o poézii všedného dňa, kde o mladej generácii hovorí ako o „rozčarovanej“, čím prepája kontext literatúry a spoločenského života: „Lebo nič iného v hnutí ‚květnovcov‘ som nebral za svoje, iba tam cítenú snahu odpútať sa od šablón a dogmy a prilnúť (sic!) k skutočnosti bez povier a ilúzií (teda nie k hocakej skutočnosti, ale práve videnej bez povier a ilúzií)!“²⁶⁰ (s. 153)

Upozorňuje tiež na to, že nedostatok autenticity v literatúre je dôsledkom nedostatku mravnosti v živote ako takom: „Viac, ako chrbtica literárneho smeru, nám chýba prostá ľudská chrbtica – mravná.“²⁶¹ Ku skutočnosti treba podľa neho pristupovať bez predsudkov, pritom však zdôrazňuje, že skutočnosť je poznateľná, iba sa na ňu treba správne dívať.

Článok je dôkazom, že sa v danej dobe už množili volania po literatúre pravdivo (t. j. neschematicky) zobrazujúcej život súčasníka: „... pravdivá literatúra, vyhotovujúca portrét svojej doby, nemôže v nej zobrazovať len to, čo sa jej hodí (kladný typ, úderník, šťastný družstevník), ale i to, čo spoločnosti hyzdí tvár, čo je jej nepríjemné!“²⁶²

Aj keď sa v ňom nehovorí o preklade, článok je aj z nášho hľadiska zaujímavý, pretože sa v ňom ilustruje tendencia aspoň časti mladých literátov²⁶³ spájať literárne gesto so spoločenským gestom a s vôľou pomocou literatúry a umenia reformovať stalinizmom deformovanú spoločnosť. Tendencia spájať umenie so životom má v spoločenskej klíme

²⁵⁷ (jk). Niekoľko podnetov. In MT, 1958, č 8 – 9, s. 60 – 61.

²⁵⁸ Ibidem, s. 60.

²⁵⁹ Grečner, E. Namiesto polemiky. In MT, 1957, č. 5, s. 153.

²⁶⁰ Ibidem.

²⁶¹ Ibidem.

²⁶² Ibidem.

²⁶³ Za zmienku stojí, že hneď pod článkom je uvedená nasledujúca poznámka redakcie, kde sa okrem iného dočítame: „Redakcia však nesúhlasí s jeho vývodmi, lebo povyšujú pasívnu podriadenosť faktom života na základný princíp umeleckej metódy.“ Aj z tejto poznámky je zrejmé, že spájať umenie so životom bola ešte v tých časoch požiadavka, ktorá potenciálne mohla mať až politický dosah.

kritiky kultu osobnosti zrejme politické konotácie. Keďže je táto tendencia prítomná aj u beatnikov, je nutné poukázať na možné typologické súvislosti.

V tomto čísle pokračuje séria článkov o súčasnej svetovej literatúre. Článok o austrálskej literatúre má opäť výraznú ideologickú tendenciu: opäť sa väčší dôraz kladie na tzv. pokrokových autorov a na ich aktivity spojené s robotníckym hnutím a takisto sa priestor venuje skrytej, inokedy zjavnejšej kritike kapitalistického systému. Na poslednej strane piateho čísla nájdeme aj dve noticky z americkej literatúry. Prvá je zdanlivo banálna zmienka o tom, že spisovateľ Howard Fast vystúpil z Komunistickej strany USA, pričom sa v nej zamlčiava, že dôvodom vystúpenia bola nespokojnosť so stranou po odhalení kultu osobnosti a nesúhlas s potlačením revolúcie v Maďarsku.²⁶⁴

Po prvý raz sa v týchto notickách v súvislosti s americkou knižnou kultúrou spomínajú aj zoznamy bestsellerov: „THE NEW YORK TIMES BOOK REVIEW prináša sústavne po spôsobe športových tabuliek zoznam kníh, ktoré idú najviac na odbyt – tzv. bestsellerov.“²⁶⁵

V letnom čísle 6 – 7 roku 1957 nachádzame Kotovu recenziu prekladu románu amerického spisovateľa S. Lewisa *Z rodu kráľovského* (prel. V. Szathmáry-Vlčková).²⁶⁶ Recenzent konštatuje, že Lewis po slovensky vychádza znova „po rozpačitom mlčaní“. Príznačný pre dobu je jazyk, akým sa Kot románu vo svojej reflexii zmocňuje. Aj keď kniha podľa neho nie je vrcholným Lewisovým dielom, autor sa ním „osvedčuje“ ako „dôsledný demokrat a humanista“. Kot si je súčasne veľmi dobre vedomý limitov slovenského prekladového korpusu, keď píše, že hoci podobná kritickorealistická próza už v poslednom čase vyšla (Wright, Caldwellová a pod.), dielo, ako je toto, treba privítať: „Pomáha nám (dielo S. Lewisa – doplnil I. T.) rozbíjať mnohé mýty okolo americkej literatúry a rukolapne nás presvedča, na ktorej strane barikády stáli a stoja najlepší americkí spisovatelia.“²⁶⁷

Táto na prvý pohľad okrajová recenzia marginálneho diela, ktorá je skôr kritikou samotného románu ako jeho prekladu, svojimi politickými narážkami dobre ilustruje meta-textovú apologetiku, ku ktorej sa v záujme americkej literatúry a jej poznania často uchýľovali vtedajší odborníci. Apologetika, ako je táto, v podstate vychádza z rámca „hľadania pokrokovosti“ v západnej literatúre, ktorý vo vzťahu k prekladovej politike predostrela na II. zjazde ZČSS Zora Jesenská.

²⁶⁴ Uvádzame celý text noticky z MT, 1957, č. 5, s. neuvedená: „HOWARD FAST, známy americký spisovateľ, vystúpil z Komunistickej strany USA. Je to ďalší dôsledok zmätku a bezradnosti, ktorá zavládla v kruhoch západnej pokrokovej inteligencie v súvislosti s hodnotením posledných udalostí.“

K tomu porovnaj životopisné údaje z nekrológu spisovateľa: Homberger, E. Howard Fast [obituary]. In The Guardian [online], 14 March 2003.

²⁶⁵ [THE NEW YORK TIMES BOOK REVIEW], ibidem.

²⁶⁶ Kot, J. Znova Sinclair Lewis. In MT, 1957, č. 6 – 7, s. neuvedená.

²⁶⁷ Ibidem.

Na posledných stranách nasledujúceho čísla nachádzame veľmi tendenčný a ironický článok Očami Západu²⁶⁸, ktorý je o recepcii sovietskej literatúry na Západe. Tvrdí sa v ňom, že skreslenie obrazu sovietskej literatúry v tamojšej tlači má ideologické pozadie.

V poslednom (12.) čísle druhého ročníka *Mladej tvorby* nachádzame súbor krátkych informatívnych recenzií o nových knihách. Texty sa venujú pôvodnej, no najmä prekladovej literatúre. Figuruje medzi nimi aj krátka recenzia J. Vilikovského o slovenskom preklade životopisu V. van Gogha z dielne amerického autora Irvinga Stonea.²⁶⁹ Aj keď recenzent chváli výber diela na preklad, výkon prekladateľky Š. Baránikovej kritizuje – vraj v jej texte cítiť „nedostatok citu voči originálu i slovenčine“. Tendenciu, že sa cez recepciu inonárodnej literatúry recenzenti kriticky vyjadrovali k stavu domáceho literárneho života, potvrdzuje text Š. Janíka.²⁷⁰ Jeho autor v ňom na podklade recenzie prekladu Serafimoviča predstavuje podprahovú kritiku schematicky chápaného socialistického realizmu.

Posledný článok, zrejme nie náhodou podpísaný len skratkou, opäť využíva žáner recenzie na vyslovenie stanoviska k vtedajšiemu slovenskému literárnemu životu.²⁷¹ V článku sa konštatuje, že keďže slovenská literatúra kvalitou i kvantitou nedokáže uspokojiť požiadavky čitateľov, treba prekladať. Podľa autora sa potom ale treba dôsledne a kriticky pýtať, čo prekladať. Dodáva, že do slovenčiny sa neprekladajú vrcholy inonárodných literatúr. Na tomto základe kritizuje výber konkrétneho diela: východonemecký román Mundstocka *Jasné noci* podľa neho neprináša nič nové a navyše je schematický. Záver recenzie je príznačne všeobecný: „Je správne, keď sme kritickí ku tvorbe slovenských spisovateľov, ale musíme sa konečne všetci (teda i vydavateľskí pracovníci) naučiť kritičnosti aj vo vzťahu k autorom inonárodným. Vynikajúcim nie je každé dielo, napísané v svetovom jazyku, a diela priemerné si predbežne dokážeme produkovať i sami.“²⁷²

Tretí ročník *Mladej tvorby* je prelomový, pretože časopis si v tom čase už konsolidoval základňu prispievateľov a na jeho stránkach sa začína prekladateľsky aktivizovať mladá generácia. Najvýraznejšie sa generačný prvok v preklade prejaví v prekladaní poézie.

V druhom čísle v r. 1958 nachádzame (zrejme) Kotovu²⁷³ recenziu prekladu Dreiserovej *Jennie Gerhardtovej* (prel. V. Szathmáry-Vlčková). Recenzent sa priamo vyjadruje k výberu textu na preklad a tiež ku kvalite realizácie prekladu. Recenzii dáva názov hovoriaci za všetko – Zbytočný a zlý preklad.²⁷⁴

²⁶⁸ -lo-. Očami Západu. In MT, 1957, č. 10, s. neuvedená.

²⁶⁹ Vilikovský, J. Irvinga Stona poznáme ako citlivého odborníka – životopisca. In MT, 1957, č. 12, s. 383 – 384.

²⁷⁰ Janík, Š. [Zvykli sme si...]. In MT, 1957, č. 12, s. 384.

²⁷¹ MM. [Pri všetkej úcte...]. In MT, 1957, č. 12, s. 384.

²⁷² Ibidem.

²⁷³ jk. Zbytočný a zlý preklad. In MT, 1958, s. 30.

²⁷⁴ K prekladateľke V. Szathmáry-Vlčkovej pozri heslo v pripravovanom 2. diele Slovníka slovenských prekladateľov umeleckej literatúry 2. Jeho súčasťou je aj krátka interpretácia jej prekladateľskej poetiky, ktorá sa vyznačovala syntaktickými kalkami, monotónnosťou a strojenosťou riešení a pomerne neprirodzeným jazykom.

Štvrté číslo *Mladej tvorby* v r. 1958 vstúpilo do dejín slovenskej literatúry ako tzv. číslo Trnavskej skupiny, ktorého takmer legendárny štatút podčiarkuje i aféra s cenzúrnym zásahom.²⁷⁵ Cenzúrny zásah narušil zamýšľaný skupinový charakter čísla tým, že sa musel vynechať kľúčový manifest o poézii (Bude reč o poézii) a aj niektoré články.²⁷⁶ Manifestačnému vystúpeniu trnavských básnikov však predchádzalo ešte jedno významné manifestačné vystúpenie.

5.2.1 *Válkove Cesty poézie: nástup generačného prekladu*

Článok M. Válka *Cesty poézie síce na prvý pohľad nehovorí o preklade, no jeho apel na nové, moderné kvality poézie možno vo svetle neskorších diskusií o generačnom charaktere prekladu poézie*²⁷⁷ (tento pojem pozri ďalej) čítať aj ako apel na hľadanie nových kvalít vo svetovej poézii. Tento článok je mimoriadne rozporuplný, preberá jazyk svojej doby (čiže sa aj v ňom objavuje metatextová apologetika), no zároveň vyznačuje cestu k modernej poézii, ktorá vychádza z ontológie tzv. poézie všedného dňa a tvorivo čerpá inšpiračné zdroje z inonárodnej poézie. Je pritom logické, že na cesty k modernej poézii bol potrebný práve preklad.

„Neskorý debutant“²⁷⁸ Válka mal už v čase pred vydaním svojej prvej zbierky *Dotyky*, ktorá znamenala vývinový impulz pre slovenskú poéziu tej doby²⁷⁹, konkrétnu predstavu o tom, ako by mala vyzeráť moderná poézia. Pojem „moderná“ tu možno chápať s ohľadom na tri kontexty. V prvom rade ide o kontext progresívnej, kvalitnej svetovej poézie, za ktorou, ako sa zdalo, po období schematizmu slovenská literatúra zaostáva. V druhom rade ide o modernosť v zmysle reakcií literatúry na moderný život so všetkým, čo so sebou prináša.²⁸⁰ V treťom rade ide o modernosť vo vzťahu k avantgardným poetikám domácej proveniencie (napr. poetika L. Novomeského, poetizmus, techniky surrealizmu a pod.).

Historici slovenskej literatúry obsah a „dosah“ článku *Cesty poézie* často redukujú tým, že ho dávajú do súvislosti iba s manifestačným vystúpením Trnavskej skupiny. Je pravda, že Válkov článok vyšiel v 3. čísle *Mladej tvorby* v r. 1958, teda v marci, iba mesiac

²⁷⁵ Podrobne sa k nej vyjadril jeden z členov Trnavskej skupiny L. Feldek v spomienkovej knihe *Prekliata Trnavská skupina*, 2007.

²⁷⁶ Zaujímavé je, že informácia o tomto cenzúrnom zásahu sa k čitateľom o pár rokov nato dostala zo stránok samotnej *Mladej tvorby*. V r. 1964 sa v 5. čísle objavuje úryvok zo Slobodovho románu *Narcis*. V medailóniku autora sa priamo konštatuje, že integrita 4. čísla z r. 1958 bola vážne narušená.

²⁷⁷ Tento pojem sa vo významnej diskusií o preklade na stránkach MT objavuje v r. 1966. Pozri ďalej.

²⁷⁸ Týmto prívlastkom sa spolu s V. Turčánym a M. Rúfusom tradične označuje v slovenskej literárnej historiografii.

²⁷⁹ Pojem vývinový impulz používa I. Hochel. Porov. jeho kapitulu *Premeny slovenskej literatúry v Sedlák, I. et al. Dejiny slovenskej literatúry II*, 2009.

²⁸⁰ Porovnaj v tomto ohľade aj ďalej diskutované poňatie modernosti u V. Mináča. Je potom jasné, že modernosť v tomto zmysle otvára priestor aj komunistickému utopizmu.

pred (čiastočným) vydaním skupinového čísla Trnavskej skupiny.²⁸¹ Na základe uvedených okolností sa tento Váľkov „manifest“ dával do súvislosti nielen s jeho vlastnou tvorbou (napr. báseň *Estetika* sa často považuje za jeho ars poeticu a „básnickú odpoveď“ na článok), ale aj do súvislosti s tvorbou iných básnikov. Niekoľko citátov však jasne odhalí hĺbku a mnohostrannosť Váľkovej „definície“ poézie²⁸².

Nová poézia by podľa M. Váľka mala byť realistická, nie surrealistická, pretože „[f]ormálne výdobytky surrealizmu dávno prešli do básnického aparátu súčasných básnikov“. Odmietanie surrealizmu, ktorý sa teoreticky napájal na štrukturalistické tradície vedy v období prvej Československej republiky, je takisto príznakom svojej doby. Moderná poézia by podľa Váľka mala byť drzá a sama sebou, pretože „[p]ríde z ulice a bude hovoriť rečou ulice“. Ale modernosť poézie podľa neho neznamená posadnutosť voľným veršom: ona totiž „[b]ude využívať a zneužívať voľný verš, neskôr sa bude disciplinovať a bude hľadať 999 neobjavených možností verša tradičného“. Moderná poézia by sa mala funkčne približovať aj próze, ale v konečnom dôsledku „udrží si verš a bude pracovať so stále zložitejším poetickým aparátom“, do ktorého integruje aj prózu. Nová poézia by nemala rezignovať na už etablované tvárne prostriedky, ktoré by ale mala využívať na svoje ciele. Ony budú iba, a túto časť Váľek v texte zdôrazňuje, „druhým pólom, potrebným ku kontrastu“.

Už spomenutý realizmus modernej poézie by sa vo Váľkovej koncepcii dal chápať ako realizmus života, ktorý „vybuduje si nevyhnutne širšiu základňu pre tento pojem“. Nová poézia by mala vidieť (a vedieť) nové javy a nové súvislosti, ktoré sa bude snažiť pomenovať; ona „[o]bjaví veci netušené a nové, a bude chcieť o nich hovoriť“. Nová poézia by podľa Váľka mala byť nadosobná v tom zmysle, že „prerastie osobnú tragédiu svojho tvorcu“ a bude aj všeludská v zmysle pozitívneho „civilného heroizmu“. Básnik teda chápe poéziu nielen ako nadosobnú, ale aj ako socialistickú. Mala by byť optimistická, mala by „cítiť osudovosť doby“ a zároveň by sa mala „zachvievať pôrodnými kčmi novej éry ľudstva“.

Pokiaľ ide o metaforu, nová poézia by mala priniesť aj novú, prekvapujúcu metaforu, azda aj nezrozumiteľnú, ale jej existencia bude oprávnená, pokiaľ bude spĺňať svoju funkciu. Touto funkciou by podľa Váľka malo byť „podporovať zrozumiteľnosť celej básne, zrozumiteľnosť idey“, pretože „[i]dea dáva veršom básne nielen existenčné oprávnenie a zmysel, ale ‚prepožičiava‘ im osobitnú, špecifickú, práve pre túto príležitosť vytvorenú emotívnosť“. Moderná poézia by nemala byť „večná“, ale, naopak, poézia sa vo Váľkovom chápaní „začína tam, kde sa začínajú okolnosti“. A nanajvýš zaujímavé je, že ešte dodáva, že „okolnosti sú dané ideou“.

Pokiaľ ide o inšpiračné zdroje, moderná poézia by sa podľa Váľka mala inšpirovať nielen americkou poéziou („Masters“), francúzskou („Aragon, Eluard“), ale aj sovietskou poéziou. Napriek tomu by však podľa Váľka mala byť aj vlastenecká.

²⁸¹ Na toto si spomína L. Feldek v knihe *Prekliata Trnavská skupina* (2007) a iste nie zhodou okolností sa na základe tohto Váľkovho manifestu pokúša rekonštruovať stratený manifest Trnavskej skupiny. Feldek totiž priamo tvrdí, že „Váľek za termínom ‚moderná poézia‘ vidí nielen Trnavskú skupinu, ale aj seba“ (s. 63).

²⁸² Čerpáme z verzie článku *Cesty poézie vo Váľek, M. Básnické dielo*, 2005, s. 367 – 372.

Vidíme teda, že Válek chápe „novosť“ básnického výrazu vo viacerých prepojených, miestami ambivalentných významoch. Jej zrejším základom je však integrálne prepájanie prekladateľského a básnického naturelu v tom zmysle, že preklad sa organicky napája na pôvodnú tvorbu a pôvodná tvorba si ako svoj korektív vyžaduje preklad. Válek, ktorý sa v ďalších rokoch etabloval nielen ako básnik, ale aj ako prekladateľ²⁸³, takto otvára dvere novému chápaniu básnického prekladu, ktoré nachádza svoje prvé naplnenie v prekladateľskom vystúpení tzv. Trnavskej skupiny hneď v nasledujúcom čísle *Mladej tvorby*.

5.2.2 Vystúpenie Trnavskej skupiny: konkrétna prekladateľská generácia

V 4. čísle *Mladej tvorby* v r. 1958 sa hlasom L. Feldeka provokatívne hlási o slovo nová básnická skupina, ktorú v dejinách slovenskej literatúry označujú ako Trnavská skupina²⁸⁴ alebo konkretisti²⁸⁵, neskôr aj neopoetisti²⁸⁶. V jej rámci okrem Feldeka spočiatku vystupovali básnici a prekladatelia Ján Stacho, Jozef Mihalkovič a Ján Ondruš.²⁸⁷ Aj keď číslo MT, v ktorom konkretisti predstúpili pred čitateľskú verejnosť, nebolo plne realizované, predsa prináša interpretácia jeho reálnych kontúr zaujímavé výsledky aj s ohľadom na tu sledovanú problematiku. Chápanie prekladu poézie ako tvorivého činu básnika svojej doby a generácie silno poznačilo podobu a chápanie prekladového korpusu v 60. rokoch 20. storočia.

Hneď v úvode sledovaného 4. čísla MT nachádzame polemicky ladený úvodník V. Mináča O modernosti, svetovosti a o iných veciach.²⁸⁸ Hovorí o módnych autoroch medzi mladými spisovateľmi (Hemingway, Faulkner, Dos Passos, Joyce, Proust, Kafka). Ide podľa neho o nesúrodú skupinu autorov, ktorí „... [m]ajú spoločný len znak svetovosti; čo znamená, že vychádzajú v poslednom čase v Světovej literatúre a že ich svet, t. j. isté literárne kruhy v Paríži, v Londýne a v iných západných metropolách uznal za svetových.“²⁸⁹

²⁸³ Pozri jeho súborné prekladateľské dielo v publikácii *Preklady*, 1977. Podľa slov M. Valentovej (z osobných rozhovorov) doslovom knihy mala byť štúdia A. Popoviča a B. Hochela, ktorá vyšla až neskôr. Pozri Popovič, A. – Hochel, B. *Preklady Miroslava Válka*. In SP, 1978, č. 6, s. 119 – 124.

²⁸⁴ K vytvoreniu skupiny L. Feldeka, J. Stacha, J. Mihalkoviča a J. Ondruša podnietil M. Válek. Feldek o tom po rokoch píše: „Čo keby ste si tak, chlapi, spravili skupinu?“ – Túto myšlienku vysloví v prvý decembrový deň roku 1957, tesne po tom, ako prečítam priateľom *Hru pre tvoje modré oči*, v Štefánke Miroslav Válek.“ Feldek, L. *Prekliata Trnavská skupina*, 2007, s. 53.

²⁸⁵ Pozri záverečnú štúdiu editorky A. Bokníkovej-Tóthovej v *Trnavská skupina – konkretisti*, 2006, s. 590 – 591.

²⁸⁶ „Konkretisti“ opierajú sa v takej veľkej miere o zakladateľa poetizmu [V. Nezvala], že by sa skôr mali volať „neopoetistami“ Turčány, V. *Nástup mladej básnickej generácie...* In *Slovenská literatúra*, 1975, č. 6, s. 492.

²⁸⁷ Neskôr sa pridala Ján Šimonovič a so skupinou sa voľne asociovala aj poetka a prekladateľka Lýdia Vadkerti-Gavorníková. Pozri kalendárium tejto básnickej skupiny v *Trnavská skupina – konkretisti*, 2006.

²⁸⁸ Mináč, V. *O modernosti, svetovosti a o iných veciach*. In MT, 1958, č. 4, s. 1 – 2.

²⁸⁹ *Ibidem*, s. 1.

Odsudzujúci komentár naznačuje, že už v tom čase bola česká *Světová literatura* obľúbená aj v slovenských literárnych kruhoch. Tým, že modernosť spája s módnosťou, dostáva sa Mináč na pozíciu, z ktorej konštatuje, že mladí adepti literatúry nehľadajú nové hodnoty systematicky; zdá sa mu, že hľadajú len hodnoty pre hodnoty, akoby to bola póza. Nestačí podľa neho len mechanicky napodobňovať – naznačuje, že aj v tom je istý schematizmus. Mináčov článok je ideologicky podfarbený: moderný je podľa neho vznik socialistických štátov a moderné sú aj rozpory, ktoré so sebou fenomén socializmu prináša. V závere článku Mináč vyslovuje mienku, že z tzv. buržoáznej literatúry „netreba robiť nové božstvo“.²⁹⁰ Dá sa uvažovať, či sa redakcia nerozhodla zaradiť Mináčov kritický úvodník práve preto, aby bol v očiach moci akousi protiváhou proti vystúpeniam konkretistov, ktoré – aj keď boli oklieštené – boli na svoju dobu pomerne razantné a ostré.

V tomto čísle nachádzame potom aj Feldekovu prekladateľskú ars poeticu – Bude reč o preklade²⁹¹. Nová skupina a „generácia“²⁹² básnických prekladateľov sa prihlasuje apelatívne, tón manifestu je pomerne provokatívny svojou priamočiarosťou a kritickými zo všeobecnými o stave súčasného slovenského prekladania poézie.

Konkretisti konštatujú, že básnický preklad má byť systematická činnosť, ktorá by nemala pripúšťať improvizáciu, hoci prax prekladu je vraj úplne opačná: „Pravdaže sa u nás v básnickom preklade improvizuje. Roboty veľa, chlapov málo, nepobijú sa. Zarábajú si slušne. Normy žiadne. Na nijaký podfuk sa nepríde. Recenzia prekladu je vyčerpávajúca, pohodlný slovenský kritik ju nerobí.“²⁹³

Je zaujímavé, ako v citovanom fragmente obracia topos „básnickej roboty“²⁹⁴: od chápania práce šľachtiacej človeka sa presúvame k obrazu šlendriánskej roboty bez ladu a skladu, ktorá ale zhodou historických okolností prináša niektorým vyvoleným zisk.²⁹⁵ Kritika noriem básnického prekladu (teda ich absencie), ako aj nie prvý raz konštatovaných nedostatkov v kritike prekladu sa v tomto kontexte ešte zosilňuje.

Feldek sa v manifeste stavia proti historizácii v preklade poézie (nazýva tento jav „patinový prekladateľský názor“)²⁹⁶, keď tvrdí, že preklad „má zachovať teda predovšetkým bezprostredný vzťah“, čiže má na čitateľa prekladu pôsobiť tak aktuálne a dôverne, ako

²⁹⁰ Ibidem, s. 2.

²⁹¹ Feldek, L. Bude reč o preklade. In MT, 1958, č. 4, s. 6 – 8.

²⁹² Feldek v manifeste píše, že sa rozhodli „[s]tať sa generáciou, ktorá si nastolí tvrdý prekladateľský názor“. Ibidem, s. 6.

²⁹³ Ibidem, s. 6.

²⁹⁴ Pozri Váľkov prototypálny verš v Ohýbačoch železa (zb. Dotyky) „Je to práca tak trocha básnická“. Tento autorský postoj k fenoménu práce V. Mikula interpretuje ako fetišizáciu a nachádza v ňom vlastne vývinovo regresívny prvok smerujúci k revitalizácii básnického schematizmu. Porov. Mikula, V. Démoni súhlasu i nesúhlasu, 2010, s. 96 a nasl.

²⁹⁵ Je určite zaujímavé, že typologicky podobný prístup „obrátenia“ toposu práce využíva vo svojom slávnom Sklenom vrchu (1954) aj A. Bednár. Historické okolnosti naznačujú, že kritiky nedostatočne kvalitnej práce počas obdobia „budovania socializmu“ v 50. rokoch sa objavujú práve v nami sledovanom období. Porov. Lipták, L. Slovensko v dvadsiatom storočí, 2011.

²⁹⁶ V tomto odseku citujeme z Feldek, L. Bude reč o preklade. In MT, 1958, č. 4, s. 6 – 7.

vo svojom čase pôsobil originál na svojho čitateľa. Zároveň však autor manifestu vystupuje proti nefunkčne voľnému prekladu. Na rovine konkrétnych prekladateľských riešení sa v duchu tejto maximy Feldek stavia za dobrú slovenčinu a neošúchané synonymá.

Konkretistické chápanie základného problému prekladu poézie demonštruje Feldek niekoľkými kritickými poznámkami na margo prekladov básní C. Sandburga (prel. J. Stacho) a L. Hughesa (prel. R. Skukálek).²⁹⁷ Základné východisko svojho prístupu k prekladu poézie charakterizuje takto: „Nemá sa prekladať s l o v o , ale slovné spojenie, veta, hádzanie iskry, a s o c i á c i a (zdôraznené v origináli – I. T.). To je tá základná jednotka. POZOR SKLO. Taký preklad považujeme za dobrý.“²⁹⁸

Feldekovo chápanie základnej jednotky prekladu má tu integrálnejší charakter ako klasické chápanie tohto pojmu v translatologických teóriách ekvivalencie.²⁹⁹ Chápanie prekladu poézie de facto ako prekladu asociácie vychádza jednak z konkretistickej poetiky básnikov Feldeka, Stacha, Mihalkoviča, Ondruša a Šimonoviča a jednak aj z dobovej spoločenskej objednávky (ako ju zrejme videl autor manifestu) po umelecky a esteticky zrelších prekladoch poézie. Preklad asociácie ako základného princípu básne privádza k nutnosti pochopiť výstavbu básne, internalizovať si rukopis prekladaného autora a básniky sa s ním stotožniť.

V chápaní asociácie ako základnej jednotky prekladu poézie u konkretistov dochádza k etablovaniu diskurzu o tzv. generačnom či skupinovom preklade poézie, o nutnosti prekladu poézie básnikmi a aj k podstatnej aktualizácii chápania konceptu prekladateľských dvojíc. Zámerom básnikov Trnavskej skupiny z MT č. 4 z r. 1958 na dôveryhodnosti pridáva fakt, že sa na tom istom mieste okrem manifestov prezentovali aj ukázkami pôvodnej tvorby a prekladmi.³⁰⁰

5.2.3 Nové chápanie prekladateľských dvojíc u konkretistov

V manifeste Bude reč o preklade sa problém prekladateľských dvojíc chápe v tesnej previazanosti na požiadavku, že „poéziu nemôžu prekladať nebásnici“, aj keď v reálnej praxi

²⁹⁷ Kým Stachov preklad Feldek prijíma a chváli, ku Skukáľkovmu má výhrady, zdá sa mu, že bol robený narýchlo. Zaujímavá je v tomto kontexte aj jeho nasledujúca poznámka: „Prekladáme niekedy v časovej alebo finančnej tiesni.“ Ibidem, s. 7.

²⁹⁸ Ibidem, s. 7.

²⁹⁹ V lingvisticky orientovaných koncepciách translatológie, vychádzajúcich z klasického lingvistického štrukturalizmu (porov. prehľad a interpretáciu týchto prác v Pym, A. Exploring translation theories, 2010, s. 6 – 24), sa esencialisticky chápaná ekvivalencia hľadala na rozličných úrovniach jazykového systému. Pozri aj kapitolu 3.6 Typy prekladu v slovníku Originál – Preklad, 1983.

³⁰⁰ V čísle okrem prekladov francúzskych básnikov (takmer výlučne surrealistov – Eluard, Desnos, Prévert), poľských básnikov (rozsiahla báseň Gałczyńskiego), hispánskych básnikov (P. Neruda, F. G. Lorca) nachádzame aj preklady americkej poézie, konkrétne L. Hughes – Blues smútku za domovom (prel. L. Feldek); E. Lee Masters – Pani Meritová, Washington McNeely (prel. J. Mihalkovič); C. Sandburg – Préria (prel. J. Stacho). Je zrejme, že výber prekladov má tiež manifestačný charakter.

poéziu prekladajú „uprednostnene jazykovznalí“. Za touto výčitkou, ktorá je jasne adresovaná aj literárnym inštitúciám³⁰¹, možno čítať práve chápanie básnického prekladu ako estetického činu. Svoju výčitku a požiadavku zároveň Feldek ďalej rozvíja takto: „Zakorenila sa u nás v tom najprimitívnejšom znení téza verného prekladu. S l o v á (zdôraznené v origináli – I. T.). My, čo máme slovníky v malíčku, do toho! Básnici sú práve dnes na jazyky slabí ako Achilles na päť. Prekladali by vo dvojici...“³⁰²

V tejto zrejme zámerne zjednodušenej formulácii naznačujúcej rozpor medzi vernosťou a umeleckou adekvátnosťou sa etabluje nové chápanie prekladateľských dvojíc. Jeho dosah, podnetnosť a čiastočne aj protirečivosť možno doceniť len v širšom chronologickom a teoretickom rámci.

Problém prekladateľských dvojíc je z teoretického hľadiska nepresným (aj keď historicky odôvodneným) pomenovaním javu, ktorý sa v súčasnej slovenskej translatológii najčastejšie označuje ako podveršový preklad.³⁰³ Ide tu o typ nepriameho prekladu³⁰⁴, v ktorom sa komunikačná úloha prekladateľa ako subjektu a expedienta literárneho komunikátu³⁰⁵ rozdeľuje medzi filológa³⁰⁶ a prebásňovateľa³⁰⁷. Výmena informácií medzi týmito dvoma činiteľmi sa uskutočňuje prostredníctvom „jazykového média“³⁰⁸. Ako dosvedčujú

³⁰¹ Porov. napríklad polemiku okolo požiadavky nanovo prekladať španielskeho básnika F. G. Lorcu, ktorého konkretisti považovali za svoju básnickú inšpiráciu. Táto požiadavka sa na stránkach MT objavuje v č. 4 v r. 1964, keď sa J. Šimonovič pod svojimi prekladmi Cigánskych romancí v rozhovore s L. Feldekom na adresu Žáryho prekladov Lorcu vyjadruje kriticky a trochu bezmocne konštatovaním „Nie je dobré... Čo s tým“ (Feldek, L. – Šimonovič, J. Rozhovor s prekladateľom. In MT, č. 4, 1964, s. 19). Redakcia MT dala Š. Žárymu priestor na odpoveď, v ktorej nielenže fundovane vysvetľuje pozadie vzniku svojich prekladov z Lorcu (spolupráca s hispanistom V. Olerínym, po prvý raz vyšiel už v r. 1954), ale aj verejne vyhlasuje, že pokiaľ Šimonovič dobre preloží celého Lorcu (nielen tri romancy, ktoré dovtedy publikoval), sám ho navrhne na vydanie v Kruhu milovníkov poézie. Nevedno, či za tým stála aj blahosklonnosť Š. Žáryho, ale v r. 1969 Šimonovičovi Lorca skutočne vyšiel. Pozri Žáry, Š. Poznámka k interview so Šimonovičom. In MT, č. 4, 1964, s. 20.

³⁰² Feldek, L. Bude reč o preklade. In MT, 1958, č. 4, s. 8.

³⁰³ Používa sa aj názov preklad z podstročníka, často sa hovorí aj o prebásňovaní.

³⁰⁴ Takto E. Bubnášová označuje všetky typy prekladov, kde prekladateľ nepracuje priamo s originálom. Porov. Bubnášová, E. Preklad z druhej ruky v slovenskej literatúre. In *World Literature Studies*, 2011, č. 4, s. 81.

³⁰⁵ Pozri Popovič, A. Teória umeleckého prekladu, 1975, 50 a nasl.

³⁰⁶ Tu filológ chápe ako odborníka na východiskový jazyk a východiskovú literatúru.

³⁰⁷ Tu prebásňovateľa chápe ako básnika.

³⁰⁸ Popovič tento termín používa pre preklad z druhej ruky, čiže jazykové sprostredkovateľstvo. To podľa neho „aktivizuje“ sám prekladateľ v prípade, že nepozná jazyk pôvodiny. V praxi podveršového prekladu (prekladateľských dvojíc) sa ukazujú dve situácie. Napríklad J. Felix sám inicioval veľké preklady klasiky a k spolupráci si prizýval básnikov; z rozhovoru s J. Vilikovským sa dozvedáme, že niekoľko ráz projekty prekladu vo dvojici iniciovali sami prebásňovatelia (napr. Mihálik chcel preložiť Ferlinghettiho a Válek Corsa – a oslovili na spoluprácu J. Vilikovského), v inom prípade zas Vilikovský preklad podľa vlastných slov inicioval a koordinoval sám (napr. výber z diela R. Jeffersa pripravoval on, Mihálik s ním spolupracoval). Porov. Popovič, A. *Ibidem*, s. 58.

príklady spolupráce prekladateľských dvojíc³⁰⁹, toto jazykové médium predstavuje korpus pomocných textov a textotvorných inštrukcií vznikajúcich v kooperácii medzi filológom a prebásňovateľom. Prekladateľský proces pri podveršovom preklade možno rozdeliť do troch fáz:

- (1) recepcia originálu;
- (2) doslovný preklad s poznámkami³¹⁰;
- (3) prebásnenie doslovného prekladu³¹¹.

Tri fázy procesu sa ale v prípade prebásňovateľa môžu prekrývať. Napríklad V. Turčány spomína, že pri prekladaní *Pekla* sám pomaly vnikal do taliančiny a že sa vlastnými silami bytostne oboznamoval s osobitosťami Danteho geniálnej poetiky.³¹² Nepochybne to bol prípad aj iných prebásňovateľov. Týmto sa vlastne dostávame k praxeológii prekladateľských dvojíc.

Popovič rozdeľuje dôvody vzniku prekladateľských dvojíc do dvoch skupín – na tzv. vecné (odborné) a praktické.³¹³ Obidve skupiny dôvodov zohrali významnú úlohu aj v dejinách prekladu poézie v 2. polovici 20. storočia. Medzi vecné dôvody Popovič radí potreby prijímajúceho kontextu vydávať niektoré diela najmä klasickej a staršej literatúry v tzv. kritických vydaniach. Filologické poznámky tu preto majú nielen utilitárnu, ale spolu s literárnohistorickými paratextami (najčastejšie doslovy) aj informatívnu funkciu, možno

³⁰⁹ V 5. čísle Romboidu z r. 1970 si môžeme pozrieť textové ukážky zo spolupráce Jozefa Felixa a Viliama Turčányho na preklade *Pekla*. Pozri O prekladaní vo dvojici. In Romboid, 1970, č. 5, s. 13 – 22. Z nich možno s istými výhradami rekonštruovať podobu prekladateľského procesu prekladu poézie v prekladateľskej dvojici. Pri pohľade na tieto materiály prekvapí akási „long-distance“ podoba ich spolupráce. Keď vezmeme do úvahy, ako sa kedysi prekladalo vo dvojici (napr. arabské spisy v Toledu v 12. storočí, k tomu porov. Pym, A. *Negotiating the frontier*, 2000), očakávali by sme živú interakciu – rozhovor, tvorivú kooperatívnu polemiku. Osobné spomienky V. Turčányho však o ničom takom nesvedčia. Pozri Turčány, V. V prekladateľskej dvojici. In Romboid, 1970, č. 5, s. 23 – 26. Podobne si na spoluprácu prekladateľských dvojíc spomína aj J. Vilikovský: so spolupracujúcimi básnikmi si posielali koncepty doslovných prekladov (s metrickými alebo interpretačnými poznámkami) a prebásnených verzií a stretli sa až potom, aby prediskutovali prípadné zmeny a zodpovedali si prípadné otázky. Informácie v tejto i predchádzajúcej poznámke čerpáme z e-mailovej komunikácie s J. Vilikovským v júni 2016.

³¹⁰ Ako nasvedčuje filologická prax J. Felixa, poznámky filológa objasňovali nielen jazykové významové nuansy, ale pokrývali aj literárnohistorické okolnosti a štýlové osobitosti originálu. Felixove poznámky nezriedka prechádzajú do interpretácie.

³¹¹ Otázka intralingválneho prekladu z doslovného prekladu do prebásnenia zostáva dodnes otvorená. Nachádzame jediné kompaktné vyjadrenie k tejto problematike. V diskusii o preklade v r. 1966 J. Stacho konštatuje, že prekladateľské dvojice sú vyhovujúcim riešením: „Preklad veršov sa totiž nedeje cez slová, prekladaním slov. A ak, možno už popredu povedať, že to bude zlý preklad.“ Aby sa podľa Stacha dala adekvátne prekladať poézia, je potrebné „prečítať originál“ v tom zmysle, že treba pochopiť systém poetiky prekladaného básnika. On sám sa snaží „pochopiť a pretlmočiť“ stav a „asociatívnu väzbu obrazov a ich sled pri budovaní metafory ap.“ Pozri Stachove vyjadrenia v diskusii *Problémy prekladu*. In MT, 1966, č. 3, s. 14.

³¹² Pozri Turčány, V. V prekladateľskej dvojici. In Romboid, 1970, č. 5, s. 23 – 26.

³¹³ Pozri Popovič, A. Prekladateľské dvojice z teoretického hľadiska. In Romboid, 1970, č. 5, s. 26.

ich v tejto podobe radiť medzi metatexty literárneho vzdelania.³¹⁴ Podveršový preklad tu potom možno chápať ako paratext k originálu – a nie je v tomto zmysle náhodné, že reprezentatívne kritické vydania často vychádzajú aj v dvojazyčnom vydaní.³¹⁵

Podobne, ako je pri preklade z druhej ruky, aj praktické dôvody vzniku prekladateľských dvojíc možno vnímať ako problém praxeológie, resp. sociológie prekladu: súvisia totiž so vzťahmi medzi jazykmi v konkrétnych historických situáciách a s otázkou tzv. jazykovej neprístupnosti originálu.³¹⁶ Empirický výskum *Slovenskej národnej bibliografie* však dokazuje opačnú situáciu – „ako najčastejšie východiskové jazyky pri preklade z druhej ruky sa paradoxne vyprofilovali angličtina, ruština, francúzština a nemčina.“³¹⁷ Je logické predpokladať podobné tendencie aj pri podveršových prekladoch.

Do nástupu konkretistov možno v prípade podveršových prekladov ako najreprezentatívnejšie projekty vnímať práve kritické vydania klasikov a staršej literatúry. Začiatkom 60. rokov sa však mladí básnici (okrem už spomenutých básnikov Trnavskej skupiny i Válek, Mihálik a Buzássy) v spolupráci s filológmi púšťajú do prekladov diel súčasných i klasických svetových básnikov. Preklad modernej poézie sa v ich podaní stáva jednak generačnou záležitosťou a zároveň predstavuje tvorivý čin. S nástupom konkretistov sa tak zreteľne posúva chápanie „poľa pôsobnosti“ prekladateľských dvojíc. Za tým, že tieto dvojice prekladajú aj anglofónnu literatúru (okrem beatnikov i T. S. Eliota, E. Pounda, H. D. a i.), možno vidieť bytostné stotožnenie sa s poetikou alebo aspoň životným postojom³¹⁸ prekladaných autorov. Za tým, že sa preklad realizoval vo dvojici, treba však vidieť aj fakt spomínaný Feldekom – jazykovú bariéru, ktorú do veľkej miery vyvolala vtedajšia geopolitická situácia. Aj keď sa podveršový preklad už v 2. polovici 20. storočia vnímal ako „nutné zlo“, vedelo sa, že pri ňom hrozí riziko významových i básnických strát, kooperácia kompetentného filológa s básnickou osobnosťou zaručovala v očiach vtedajších čitateľov i zainteresovaných integritu básnického textu.

Nie je len historickou zhodou náhod, že po vystúpení Trnavskej skupiny sa prekladu na stránkach *Mladej tvorby* dostáva viac priestoru. Dokumentuje to aj vyhlásenie tzv. Veľkej prekladateľskej súťaže MT v lete 1958. S touto súťažou sa na stránkach *Mladej tvorby* etabluje teoretický diskurz o preklade.

³¹⁴ K pojmu „literárne vzdelanie“ pozri zodpovedajúcu kapitolu v Popovič, A. – Miko, F. *Tvorba a recepcia*, 1978.

³¹⁵ Významné kritické vydania poézie vychádzajú na Slovensku prinajmenšom od r. 1948. Pozri napr. Felixove projekty prekladu diel F. Villona a Danteho.

³¹⁶ Popovič v tomto zmysle hovorí o kultúrnom provincionalizme, ktorý sa podľa neho netýka iba málo rozvinutých jazykov, ale môže postihnúť i väčšie kultúry. Pozri Popovič, A. *Prekladateľské dvojice z teoretického hľadiska*. In *Romboid*, 1970, č. 5, s. 26.

³¹⁷ Bubnášová, E. *Preklad z druhej ruky v slovenskej literatúre*. In *World Literature Studies*, 2011, č. 4, s. 85.

³¹⁸ Pozri napr. Buzássyho vyjadrenia o jeho postoji k Allenovi Ginsbergovi. Štrasser, J. – Buzássy, J. *Byť svoj*, 2013, s. 172.

5.2.4 Veľká prekladateľská súťaž v r. 1958-59: začiatky teórie prekladu v MT

V lete v r. 1958 (dvojčíslo 6 – 7) *Mladá tvorba* vyhlasuje Veľkú prekladateľskú súťaž, dlho trvajúci súbeh (termín uzávierky 31. jún 1959, čiže mal trvať rok) zameraný na básnický preklad. Cieľ súťaže bol dlhodobý – zvýšenie úrovne slovenského básnického prekladu – a preto bolo nutné zaujať s problémom prekladania poézie aj čitateľov a nádejných básnikov. Aj z týchto základných informácií badať, že iniciatíva Trnavskej skupiny padla v redakčnom kolektíve vedenom M. Ferkom na úrodnú pôdu.

Účastníci museli preložiť dve povinné básne a jednu podľa vlastného výberu. Medzi povinné preklady patrili nasledujúce texty: V. Majakovskij: Lavý pochod; J. W. Goethe: Ružička; A. Rimbaud: Samohlásky.

K básňam poskytla MT aj doslovný preklad, pričom jeho potrebu odôvodnili nasledovne: „Uverejňujeme originál aj ich doslovný preklad v pretlmočení našich popredných prekladateľov, aby nerobili ťažkosti tým, ktorí neovládajú príslušný jazyk.“³¹⁹ Z toho je zjavné, že si redakcia samotná uvedomuje, že v daných podmienkach je prax prekladateľských dvojíc skutočnou nevyhnutnosťou.

Zaujímavý je ale široký dosah súťaže, ktorý redakcia predpokladá: „Redakcia dúfa, že v priebehu tejto súťaže podarí sa ustáliť a objasniť mnohé prekladateľské zásady a že súťaž bude mať teda praktický aj teoretický dosah.“³²⁰

V nasledujúcom čísle MT (dvojčíslo 8 – 9) vyhlásili ceny Veľkej prekladateľskej súťaže. Súťaž ale podľa všetkého vyvolala enormný záujem aj medzi etablovanými literátmi: porotu súťaže totiž redakcia ešte nemohla vyhlásiť, pretože viacerí nádejní porotcovia prejavili záujem zúčastniť sa súťaže.³²¹ Zároveň sa ohlásilo, že preklady básní podľa voľného výberu sa budú uverejňovať od budúceho čísla priamo v časopise *Mladá tvorba*.

V čase, keď mala prebiehať súťaž, sa redakcia MT rozhodla uverejňovať aj teoretické state o prekladaní poézie, recenzie básnických prekladov a aj názory čitateľov týkajúce sa prekladu ako takého a najmä prekladu poézie. Tieto články boli zaradené do voľnej série Hovoríme o prelade. Líšili sa žánrom (recenzia, kritika, výber citátov³²² a pod.) i kvalitou. Nájďme medzi nimi syntetizujúci preklad v podobe recenzie knihy pojednávajúcej o rudimentárnych problémoch prekladu³²³, článok o česko-slovenskom prekladaní, v ktorom

³¹⁹ Veľká prekladateľská súťaž. In MT, 1958, č. 6 – 7, s. 26.

³²⁰ Ibidem.

³²¹ Veľká prekladateľská súťaž. In MT, 1958, č. 8 – 9, s. 21. Členov poroty vyhlásili až v poslednom čísle r. 1958. Boli nimi Jozef Felix, Móric M. Dedinský, Pavol Horov, Zora Jesenská, Miroslav Válek a Štefan Žáry.

³²² Citáty sa vyberali z Levého Českých teorií prekladu, boli „volené menej s ohľadom na ich aforistický šarm; viac išlo pri ich výbere o praktickú osožnosť pre tých, ktorým prístup k Levého Českým teoriám prekladu pôsobí ťažkosť“. Táto kniha sa vôbec v období rokov 1957-59 v teórii prekladu na stránkach MT často skloňovala, svedčí to o tom, že išlo v československom kontexte vskutku o priekopnícke dielo. Porov. Hovoríme o prelade. In MT, 1959, č. 1, s. 30.

³²³ Podľa Inostr. lit. C. U. Hovoríme o prelade. In MT, 1958, č. 8 – 9, s. 45. Ide o recenziu knihy Theodora H. Savoryho *The Art of Translation* (1957).

sa nastoľuje požiadavka rovnamej štylistickej hodnoty prekladu³²⁴, objavuje sa aj kritika prekladu³²⁵.

Najzaujímavejší článok z uvedenej série sa objavuje až v poslednom čísle r. 1958 a je recenziou Levého knihy České theorie překladu (1957).³²⁶ Recenzia je do veľkej miery aj komentárom k zlému stavu slovenského prekladateľstva. Konštatuje sa v nej, že chýba teória a nie je dostatočné ani vzdelávanie prekladateľov. V článku sa tiež formuluje potreba slovenského časopisu zameraného iba na preklady.

Potreba takého časopisu sa odôvodňuje existenciou „obce prekladateľov“: „Prekladatelia tvoria obec, ktorá sa síce nevyrovná počtom obci ovocinárov, ale ak považujeme za prirodzené, že ovocinárstvo, ba dokonca každá odroda jabĺk má svoju vlastnú teoretickú literatúru, prečo by nemal byť osobitný časopis zaoberajúci sa problematikou prekladania.“³²⁷

Článok týmto implikuje, že preklad je v záujme štátu (veď je tiež položkou štátneho rozpočtu), a preto časopis by v tomto zmysle fungoval ako prevencia. Tvoril by základy pre budúce dejiny slovenského prekladu a aj pre tvorbu teórie, pretože „(n)útil by prekladateľov teoreticky myslieť a formulovať zásady remesla“ a pomáhal vychovávať mladých prekladateľov.

Veľká prekladateľská súťaž pokračovala aj v ročníku 1959, a to až do jesene. Výsledky boli vyhlásené v dvojčíisle 8 – 9.³²⁸ Vo vyhlásení sa konštatuje, že súťaž ukázala preväpivo veľký záujem o svetovú poéziu, no kvalita prekladov sa porotcom nezdała dostatočná. V tomto kontexte sa opäť vyslovuje požiadavka lepšie vychovávať prekladateľov a aj už praktikujujúci prekladatelia sa vraj musia ďalej školiť. Redakcia nespokojná s úrovňou zaslaných príspevkov sa uchýľuje k pomerne šalamúnskemu riešeniu: keďže časť prekladateľov nespĺnila požiadavky kvalitou prekladov a časť zasa nespĺnila podmienky súťaže, porota upustila od pôvodného zámeru rozdeliť súťažiacich do dvoch kategórií (začínajúci a skúsení), ale jednoducho udelila odmeny s ohľadom na kvalitu prekladu i skúsenosti prekladateľa; takisto sa zrušili pôvodne stanovené ceny a udeľovali sa iba odmeny. Celkovo sa súťaže zúčastnilo 21 prekladateľov³²⁹, niektorí získali knižné odmeny. Redakcia odmeny zasielala spolu s odbornými posudkami prekladov.

K vyhláseniu je pripojená ešte krátka noticka M. M. Dedinského.³³⁰ Člen poroty považuje súťaž za prínosnú pre vývin slovenského básnického prekladu a pre slovenskú literatúru vôbec. Z tohto konštatovania možno vyčítať, že preklad sa prirodzene chápe ako súčasť domácej literatúry. M. Dedinský konštatuje, že školy (ako stredné, tak i vysoké)

³²⁴ Furdík, J. Hovoríme o preklade. In MT, 1958, č. 10, s. 26 – 28.

³²⁵ Janík, Š. Hovoríme o preklade. Hrdina socialistickej poézie. In MT, 1959, č. 6 – 7, s. 58.

³²⁶ E. K. Hovoríme o preklade. In MT, 1958, č. 12, s. 18 – 19.

³²⁷ Ibidem, s. 19.

³²⁸ Výsledky Veľkej prekladateľskej súťaže. In MT, 1959, č. 8 – 9, s. 31.

³²⁹ Pre zaujímavosť uvádzame zoznam takto odmenených prekladateľov: Ján Kostra – 1 000 Kčs; Viola Cígerová – 1 000 Kčs; Vítazoslav Hečko – 800 Kčs; Marián Kováčik – 600 Kčs; Mikuláš Kasarda – 600 Kčs; Ján Šimonovič – 600 Kčs; Filip Sabol – 400 Kčs; Juraj Bulko – 400 Kčs.

³³⁰ Dedinský, M. M. Na záver. In MT, 1959, č. 8 – 9, s. 31.

nedostatočne podnecujú a usmerňujú záujem mladých o svetovú poéziu, a pritom tento záujem medzi mládežou vraj je. Rozvoju kompetentného básnického prekladu podľa neho bráni aj nedostatočná znalosť poetiky (tentoraz slovenskej). Kladne tiež hodnotí, že prekladateľov sa – na slovenské pomery – zúčastnilo dosť, pričom sa domnieva, že Literárny fond i Zväz spisovateľov by mal s mladými do budúcnosti rátať. Súťaž takto prirodzene dokazuje, že sa v radoch mladých prekladateľov objavoval dostatok talentov na možnú generačnú výmenu. Ako jeden z dôvodov nedostatočného naplnenia podmienok súťaže M. M. Dedinský vidí aj nedostatočne rozvinuté štúdium jazykov. Opäť sa tu objavuje tvrdenie o nedostatočnej jazykovej kompetencii, ktorá je aj jedným zo sociologických determinantov fungovania prekladateľských dvojíc pri anglofónnej poézii.

V tomto čísle sa ako posledný článok zo série Hovoríme o preklade objavuje veľmi kvalitná, no, žiaľ, dnes pomerne málo známa štúdia Jána Vilikovského Niekoľko poznámok o preklade.³³¹ Práca v úvode obsahuje útržkovitý, ale veľmi dobrý historický exkurz o dejinách prekladu na Slovensku a jeho postavení. Potom už Vilikovský hovorí o súčasnosti: konštatuje, že aj keď cieľom prekladania je systematicky obsiahnuť vrcholné zjavy svetovej literatúry, v súčasnosti nie sú slovenskí čitatelia a odborníci spokojní s úrovňou prekladu. Zvyšok štúdie venuje práve kvalite a úrovni prekladu.

Okrem toho, že Vilikovský rieši základné teoretické problémy prekladu, t. j. vernosť a voľnosť, dobovosť a starnutie prekladu a pod., implicitne sa veľmi zreteľne odkazuje na vtedy ešte stále zamlčované dedičstvo československého štrukturalizmu.³³² V tomto článku hovorí o „modernej českej prekladateľskej škole“, pričom ju opisuje ako školu reflektujúcu vplyv modernizmu na zmenu vnímanosti obecnstva. Z odkazov na Levého a B. Mathesia je potom zrejmé, že má na mysli štrukturalizmom ovplyvnené prístupy k prekladu. Zo štrukturalistického inštrumentária preberá aj pojem funkcia, keď hovorí o „plastických“ rozmeroch diela v preklade a reprodukcii „funkčných dominánt“ originálu v preklade. Mukařovského chápaniu sémantického gesta³³³ sa zas približuje, keď hovorí o štýle v preklade:

Každá pasáž, každá veta, ba syntagma literárneho výtvoru je výsledkom stretnutia viacerých zreteľov: významového, gramatického, štylistického; v poézii pribúdajú aspekty rytmické a eufonické (kam zaradzujeme aj rým). To všetko vnucuje autorovi jediný možný výraz, jediné slovo. Úlohou dobrého prekladateľa nie je – ako sa

³³¹ Vilikovský, J. Niekoľko poznámok o preklade. In MT, 1959, č. 8 – 9, s. 44 – 46.

³³² O peripetiách slovenského štrukturalizmu a jeho vzťahu s marxistickou ideológiou pozri zborník *Od iniciatívy k tradícii*, 2005; v ňom najmä historické state J. Bakoša a N. Krausovej.

³³³ Sémantické gesto je pojem, s ktorým pracuje J. Mukařovský, keď konštatuje, že formálny rozbor diela metódou štrukturalizmu môže vyústiť

„ve zjištění „formálního“, a přece konkrétního „sémantického gesta“, jímž je dílo organizováno jako jednota dynamická od nejjednoduchších prvků k nejobecnějšímu obrysu. Přes svou zdánlivou „formálnost“ je sémantické gesto něco zcela jiného než forma pojatá jako vnější roucho díla; je faktem sémantickým, významovou intencí, třebaže kvalitativně neurčenou.“ Mukařovský, J. *O jazyce básnickém*. In *Studie II*, 2007, s. 61 – 62.

mnohí dodnes domnievajú – podať významový (či nebodaj slovníkový) ekvivalent tohto slova, ale objaviť nevyhnutnosť, ktorá za ním stojí a nájsť zodpovedajúci výraz v materinskom jazyku.³³⁴

Pokiaľ ide o preklad poézie, podľa Vilikovského je tu dôležitá otázka, do akej miery je forma záväzná pre báseň. Na jednej strane sú podľa neho formy, ktoré sa cítia ako záväzné (sonet, blankvers, antické rozmery a pod.), ale v preklade je zároveň tendencia nahrádzať konvenčné cudzie metrum konvenčným domácim. Tvrdí, že „[v]oľný verš a moderná poézia však odstránili zbytočnú precitlivosť v tomto smere“.³³⁵ Konštatuje tiež, že v porovnaní s prekladateľskými tradíciami v iných krajinách (napr. vo Francúzsku) sa v slovenskej prekladateľskej praxi pôvodná forma zvykne zachovávať: „Zastávame názor – dokázaný ostatne históriou – že najlepšie preklady bývajú formálne zodpovedajúce originálu (ak nie zhodné s ním); ale každý prekladateľ by mal uvážiť, či v niektorých prípadoch (zvýraznené v origináli – I. T.) veci neprospeje, ak povolí formálnu väzbu.“³³⁶

Vilikovský píše aj o problémoch jazyka prekladu. Slovenčina je podľa neho – aspoň teda prechodne – štylisticky málo diferencovaná. V súvislosti s prekladom americkej literatúry tvrdí o hovorovom štýle, že je preň dôležitý rytmus, kadencia, vetná stavba, slovník; priamočiara vulgárnosť je až na poslednom mieste: „Např. hovorový štýl sa už narodil – treba len počúvať; z kníh sa také čosi nenaučíš. V tomto prípade má rozhodujúcu váhu kadencia, stavba vetná, slovník; t o t o (zvýraznené v origináli – I. T.) je štylistickou podstatou např. amerického dialógu – grafické vyznačenie a vulgarizmy sú len dodatočným dôsledkom úsilia o autentický záznam.“³³⁷ Netreba ani zdôrazňovať, aký dôležitý je tento typ expresivity pri prekladaní beatnikov.

Vilikovský vidí problém literárnej slovenčiny v tom, že ešte nemá ustanovený kánon. Domnieva sa pritom, že preklad môže „raziť cestu“ len z estetického a ideového hľadiska, no jazykovo sú jeho limity určované úzom národných spisovateľov. Myslí si tiež, že na Slovensku je potrebné na úrovni slovenských jazykovedcov riešiť aj problémy žargónu a slangu, prekladatelia si do tých čias totiž museli pomáhať, ako vedeli sami. Zásadným problémom v jeho očiach aj naďalej zostáva praktická štylistika, štylizovanie. Konštatuje, že prekladateľ sa nemôže spoliehať len na to, ako by niečo povedal bežný Slováčok, ale výrazy treba vnímať aj s ohľadom na diferencovanosť jazyka a vyjadrovacích prostriedkov literatúry.

V tomto zmysle hovorí o akejsi „realistickej prekladateľskej škole“, reprezentovanej najviac Z. Jesenskou³³⁸, ktorá hlása realistické používanie jazyka v diele, pričom v jej chápaní má jazyk „slúžiť tomu, čo má vyjadrovať“. Túto samozvanú zásadu potom niektorí prekladatelia interpretujú tak, že jazyk má byť čistý (t. j. rustikálny) a živý (expresívny).

³³⁴ Vilikovský, J. Niekoľko poznámok o preklade. In MT, 1959, č. 8 – 9, s. 45.

³³⁵ Ibidem.

³³⁶ Ibidem.

³³⁷ Ibidem.

³³⁸ Tu znova odkazujeme na už diskutované Jesenskej vystúpenie na II. zjazde ZČSS.

Aplikáciou takejto normy vzniká nedostatočne diferencovaný štýl, ktorý je príliš expresívny, aj keď obratný. Otázka prekladateľskej normy („prekladateľského názoru“) úzko súvisí s jazykom. Treba preto zvýšiť citlivosť a čistotu jazyka, nedbať na staré, naučené formy kompozície a vyhýbať sa rustikálnosti a svojvoľnej expresivite. Žiada širšiu diskusiu o prekladateľstve, ktorá by prispela k uvedomejšej tvorivej práci prekladateľov.

Štúdia J. Vilikovského je jedným z prvých dôkazov rodiacej sa integrálnej teórie prekladu 60. rokov. Bolo nutné jej venovať priestor, pretože sa v nej nastoľujú a aspoň rámcovo riešia aj niektoré problémy súvisiace s beatnickými prekladmi: ide najmä o otázky prekladu poézie (funkčné chápanie prekladu formy) a otázky hovorového a literárneho jazyka.

5.2.5 Rok 1959 v MT: medzi konsolidáciou a progresívnosťou

Ako sme už konštatovali v analýze periodizačných medzníkov, mocenský zásah po januári 1959 radikálnym spôsobom zasiahol do fungovania časopisu. Nenastali síce ešte zmeny v redakcii, ale časopis musel zmierniť svoj slubne liberálny ráz. Jedným z verejných aktov súhlasu, ktoré mali v systéme komunikačných stratégií socializmu svoje miesto už od obdobia stalinizmu, bola sebakritika. Na podobu časopisu v tomto ročníku malo silný vplyv politické gesto, ktorého diktát sa prejavil najmä v podobe politicky exponovaných, ideologicky konformných úvodníkov³³⁹ a príležitostných článkov³⁴⁰.

Napriek tomuto znepokojivému trendu však v poslednom ročníku prvého obdobia *Mladej tvorby* nachádzame dovtedy nevídané množstvo recenzií, článkov a správ o americkej literatúre. V časopise sa tieto články posúvajú z periférnych rubriek na posledných stranách časopisu do stredu jednotlivých čísel, zväčšuje sa ich rozsah a aj vo väčšine prípadov sa zbavujú ideologického slovného balastu a pre dobu príznačných skreslení. V tomto ročníku sa po prvý raz v MT vôbec objavuje aj správa o amerických beatnikoch.

V čísle 5 v r. 1959 nachádzame tzv. recenziu s ukážkami (hra T. Williamsa)³⁴¹, objavujú sa aj prvé preklady z tzv. pokrokových západných autorov (aj v tomto prípade preložené prekladateľskou dvojicou)³⁴².

³³⁹ Pozri už komentovaný sebakritický redakčný úvodník Nadšení budúcnosťou, kde redakcia v zhode s dobovou axiológiou vyhlasuje, že nie každý protest je revolučný, ale len taký, ktorý slúži proletariátu. Na margo politiky prekladu zo západných literatúr sa zas dočítame toto: „Poznávanie súčasnej literatúry západného sveta je samozrejme nutné, ale musí byť kritické, vysvetľujúce, útočné.“ Pozri Nadšení budúcnosťou. In MT, 1959, č. 2, s. 1 – 3. Aj iné úvodníky z tohto ročníka sú silne dobovo konformné. Napr. Kot, J. Do nového obdobia. In MT, 1959, č. 3, s. 1 – 4; „vesmírne optimistický úvodník“ o Sputniku Veľké perspektívy. In MT, 1959, č. 6 – 7, s. 1 – 2; Ferko, M. Viac úspechov, viac optimizmu. In MT, 1959, č. 12, s. 1 – 2.

³⁴⁰ Napr. kritická, ideologicky podfarbená rezolúcia z II. celoslovenskej porady spolupracovníkov *Mladej tvorby*. In MT, 1959, č. 2, s. 17.

³⁴¹ Bergerová, O. Tennessee Williams – Zostupujúci Orfeus. In MT, 1959, č. 5, s. 24 – 26. V tejto práci uvedený žáner chápeme ako syntetizujúci preklad.

³⁴² Peter Tempest. Prel. P. Urban a J. Majerník. In MT, 1959, č. 5, s. 26.

V MT 1959 č. 5 nachádzame v „skrátenom preklade“ článok Jacka Lindsayho.³⁴³ Článok je z nášho hľadiska zaujímavý, pretože ilustruje niekoľko metatextových komunikačných stratégií uplatňovaných vo vzťahu k informačným zdrojom zo západných literatúr. Tzv. skráteneý preklad možno považovať za syntetizujúci preklad, keďže sa v ňom okrem prekladu systematicky uplatňuje interpretácia (v tomto prípade manipulácia) prvkov originálu. Hneď v úvode článku je krátka charakteristika, kde sa upozorňuje, že pojmy západného myslenia o literatúre sa dosť líšia od československých pojmov. Druhým komunikačne markantným momentom je zdroj tohto článku – časopis *Mainstream* sa označuje ako americký ľavicový týždenník. Bol zdrojom viacerých článkov v slovenských literárnych časopisoch. Na tretí moment upozorňujeme priebežne – v takejto „pokrokovej“ literárnej kritike sa často protežujú autori z dnešného hľadiska len málo známi, takmer bezvýznamní, a to často iba pre ich vhodné politické presvedčenie. Pokiaľ ide o obsah článku, Lindsaymu ide „o kritiku tzv. módných autorov“ v mladej anglickej poézii.

V tom istom čísle nachádzame aj Kotovu recenziu slovenského prekladu románu *Nahí a mŕtvi* od Normana Mailera (prel. Š. Barániková).³⁴⁴ Text nemožno označiť za kritiku prekladu – ide skôr o recenziu románu ako protivojnového diela. Recenzent, aj keď je anglista a aj keď to pri iných recenziách prekladov robil, sa tu nevenuje prekladu, ale najmä hodnotí románu, pričom víta najmä zobrazenie sociálneho protestu v diele.

Celkovo možno konštatovať, že 5. číslo *Mladej tvorby* z r. 1959 bolo mimoriadne bohaté na informácie z anglofónnych literatúr.

V 10. čísle MT nachádzame mimoriadne ideologicky tendenčný článok A. Kozmu o hrôzu budiacej zločinnosti americkej mládeže nazvaný *Kde nájdú ideál?*.³⁴⁵ Článok je postavený ako kaleidoskop anekdot z rozličných výpovedí, súdnych a policajných zápisníc. Je to teda syntetizujúci preklad. Operuje sa v ňom s pojmami ako „podľa štatistík“ či „štatistiky uvádzajú“, „píšu americké časopisy“, ale neuvádzajú sa žiadni autori a žiadne konkrétne zdroje. Článok zobrazuje Ameriku ako krajinu zločinu, rasovej nerovnosti a zločinnej mládeže združujúcej sa vo vraždiacich gangoch. V článku sú neprirodzene stylizované repliky, ktoré sa prezentujú ako autentické výpovede mladistvých delikventov.³⁴⁶ Nazdávame sa, že autorova manipulácia faktov má za cieľ za všetkých okolností pripisovať hrôzostrašné zločiny mládeži³⁴⁷ a naznačiť ich kauzálnu súvislosť s nezdravým americkým spôsobom života (dysfunkčné rodiny, honba za peniazmi, vplyv hororov, nefungujúce školstvo). Pre hyperbolické výjavy násilia a zvrátenosti článok nadobúda takmer bulvárny charakter a z dnešného hľadiska prekvapuje, že bol vôbec zaradený do MT. Článok by sa tak dal označiť ako text na politickú objednávku.

³⁴³ Jack Lindsay: K dvom smerom v anglickej poézii. In MT, 1959, č. 5, s. 27 – 28.

³⁴⁴ Kot, J. Kniha protestu. In MT, 1959, č. 5, s. 29

³⁴⁵ Kozma, A. Kde nájdú ideál?. In MT, 1959, č. 10, s. 16 – 18.

³⁴⁶ Napr. „Áno, sudca, je neskoro. Takto sme vyrástli. Nepoznáme nič iného ako ideály gangu, sudca.“ Ibidem, s. 16.

³⁴⁷ Spomína napr. aj masového vraha Howarda Unrutha, ktorého vek v dobe, keď v amoku zavraždil 13 ľudí na newyorskej ulici, okresáva o 10 rokov (z 28 na 18). Porov. Ibidem, s. 16.

V 11. čísle sa objavuje rozhovor s „pokrokovým americkým spisovateľom“ Phillipom Bonoskym³⁴⁸, v ktorom sa na stránkach MT po prvý raz skloňuje názov Beat Generation. V tomto rozhovore slovenskí redaktori nazývajú beatnikov „zbitou generáciou“. Podľa Bonoskeho je beatnické hnutie, ktoré „[v]zniklo zo sporov okolo zbierky Allena Ginsberga *Zavíjanie* (sic!) (Howl)“, iba módou. Americký komunista ich generáciu považuje za „vo-pred porazenú“, prechodnú literárnu kuriozitu a tvrdí, že ich vzbura súvisí iba so sexom, drogami a alkoholom. V tomto kontexte treba poznamenať, že redakcia MT sa Bonoskeho na beatnikov pýta s úplnou samozrejmosťou, čitateľom ich ani slovom nepredstavuje. Možno teda predpokladať, že sa rátalo s tým, že čitatelia MT už aké-také informácie o beatnikoch majú, a to či už z českej *Světovej literatury*³⁴⁹ alebo zo stránok *Slovenských pohľadov*, kde v r. 1959 vyšli až dva pomerne rozsiahle články o beatnikoch.³⁵⁰ Nástup beatnikov na stránky *Mladej tvorby* možno teda s ohľadom na iné dobové periodiká hodnotiť ako oneskorený.

V poslednom čísle r. 1959 nachádzame recenziu *Antológie americkej poézie 20. storočia* (1959, prel. J. Kot a R. Skukálek) z pera J. Vilikovského.³⁵¹ V kladnej recenzii Vilikovský píše, že takáto kniha musí byť jednak zoznámením, má byť kritickým pohľadom, ale aj slúžiť bežnému čitateľovi, ktorý americkú poéziu až tak dobre nepozná. Domnieva sa, že by knihu nebolo zaškodilo uviesť pár básňami z Whitmana, aj keď preklad z neho už vyšiel (r. 1957), keďže on „takým či onakým spôsobom – poznačil temer každú stránku moderného amerického básnictva“.

Prvé obdobie časopisu predstavuje fundamentálnu fázu, kde bolo potrebné sústrediť sa na širšie súvislosti, aby bolo možné popísať základné tendencie v chápaní básnického prekladu a americkej literatúry. V tomto období *Mladá tvorba* takmer nereflektovala básnikov Beat Generation. To sa zmení v nasledujúcich rokoch. Pri ďalších analýzach sa už preto budeme viac zameriavať najmä na okolnosti konkrétnejšie súvisiace s touto témou. Všeobecné tendencie praxeológie prekladu, naznačené v prvom období (prekladateľské dvojice, nedostatočná znalosť angličtiny, problém s jazykom prekladu, tendencia k manipulácii informácií o americkom kontexte a pod.), sa v nasledujúcich obdobiach len málo menia. Orientácia časopisu *Mladá tvorba* sa však významne mení – už od r. 1963 sa objavujú prvé spoločenské témy. Náš výskum ukazuje úzku previazanosť týchto tém s reflexiou Beat Generation.

³⁴⁸ Hovorí Phillip Bonosky. In MT, 1959, č. 11, s. 30.

³⁴⁹ Tu v letnom čísle vyšli prvé Zábranove preklady z A. Ginsberga spolu s rozsiahlou štúdiou I. Hájka.

³⁵⁰ Ide o tieto články: Ruppeldt, M. Vysilená generácia. In SP, 1959, č. 2, s. 148 – 161; Orlovo-vá, R. – Kopelev, L. Stratená generácia studenej vojny. In SP, 1959, č. 4, s. 362 – 379.

³⁵¹ Vilikovský, J. Antológia americkej poézie. In MT, 1959, č. 12, s. 28.

6 Druhé obdobie *Mladej tvorby* (1960 – 1963)

6.1 Základná charakteristika

V tomto období *Mladej tvorby* možno najmä na exponovaných miestach (v úvodníkoch, zdraviciach, príležitostných článkoch) zreteľne badať prítomnosť politického gesta, ktoré sa prejavuje najmä v politicky konformnej rétorike, no nezriedka zasahuje aj do axiológie textov. Aj napriek tomu si však časopis zachováva veľkú otvorenosť, v každom zo sledovaných štyroch ročníkov sa objavuje zhruba rovnaký objem informácií o americkej literatúre. Oproti prvému obdobiu utícha záujem o otázky súvisiace s prekladom poézie. Objavujú sa však články dokumentujúce nové chápanie poézie v nastupujúcej dobe masovej kultúry (napr. téma nákladov básnických kníh, reflexia tzv. divadiel poézie a pod.). Zároveň možno na sledovanom materiáli dokumentovať čoraz väčší záujem o témy súvisiace s československou mládežou a jej životným štýlom.

6.2 Analýza ročníkov 1960 – 1963

V sledovaných ročníkoch časopisu sa v korpuse dobových dokumentov oproti súboru textov z predchádzajúceho obdobia podstatne zužuje diapazón tém súvisiacich s tu pertraktovanou problematikou. Nesúvisí to však s politickým gestom, ktoré obmedzovalo výber – zúženie kvantity tém so sebou prináša hlbší záujem o niektoré vybrané problémy. Hĺbka záberu tak lepšie než v predchádzajúcom období umožňuje sledovať diskurz o americkej literatúre, literatúre Beat Generation a beatnickej kultúre.

Redakcia, vedená od 3. čísla r. 1960 Pavlom Koyšom, musela zavše hľadať spôsoby, ako balansovať na hrane konformity a nonkonformity. Ak sa pozrieme na úvodníky, ktorých analýza prináša najrelevantnejšie dôkazy o postavení časopisu a jeho vzťahu k centrálnym literárnym inštitúciám, možno konštatovať vysoký stupeň konformity s dobovou ideológiou. Najmä v r. 1960 a 1961 časopis MT s „kalendárnou“ pravidelnosťou reaguje na socialistické štátne sviatky³⁵² a nechýbajú ani konformné reakcie na aktuálne (politicky) významné udalosti³⁵³; v úvodníkoch a príležitostných článkoch v MT sa až úsmevným spôsobom odzrkadľuje utopistická nálada po vtedajších úspechoch sovietskeho vesmírneho programu³⁵⁴. Úvodník MT v r. 1961-62 je ale najmä platformou na prezentáciu do-

³⁵² Napr. Koyš, P. Druhá osudová – februárová. In MT, 1960, č. 2, s. 42 – 43; bilančná anketa k 15. výročiu oslobodenia Roky obrody, roky rozletov v č. 4 r. 1960, s. 123 – 124; podobu celého čísla 10 v r. 1960 „poznamenalo“ výročie VOSR; úvodník k 40. výročiu založenia KSČ a ČSM v Daniš, J. Pred slávnym výročím. In MT, 1961, č. 1, s. 1 – 2.

³⁵³ Napr. úvodník Tibora Procházku, vedúceho oddelenia SÚV ČSM, Rozospievané mladé státisíce (In MT, 1960, č. 3, s. 81 – 82) o úspešných a prospešných Súťažiach tvorivosti mládeže; básnická zdravica na novú ústavu Turan, J. SOCIALIZMUS. In MT, 1961, č. 5, s. neuvedená.

³⁵⁴ V utopistickom duchu je napr. úvodník Juraja Špitzera Človek atómového veku (in MT, 1960, č. 6 – 7, s. 162 – 4) a v tom istom roku je celé 12. číslo venované téme kozmických letov. Noticka o Gagarinovom lete do vesmíru „svieti“ hneď na prvej strane literárneho časopisu MT v č. 4 r. 1961.

bovej kultúrnej politiky. Nezriedka sa v ňom zdôrazňuje jednota, prízvukuje optimizmus, zachádza sa neraz k vulgarizujúcemu zjednodušovaniu.³⁵⁵ Apologetika literárnych stanovísk časopisu v článkoch-odpovediach využíva politické argumenty.³⁵⁶ Možno súhlasiť so záverom P. Darovca a V. Barboríka, že politizujúci úvodník v rokoch 1960-61 natoľko nekorešpondoval s obsahom a zámerom časopisu, že sa ho možno práve preto redakcia (vedená už M. Válkom) rozhodla v číslach r. 1962 vypustiť – nahradili ho biografické skice výtvarníkov, básne alebo rozhovory.³⁵⁷

Od r. 1963 sa ráz úvodníkov mení. Aj keď tieto texty zostávajú politicky ladené, sú už otvorenejšie a na niektorých miestach aj kritické. Redakcia si, neraz v metatextových apologetikách preberajúc dobový jazyk politiky, žiada viac dôvery pre estetické „výboje“ mladej literatúry³⁵⁸; opatrne sa dotýka aj politicky nebezpečných tém³⁵⁹. Aj z pohľadu úvodníkov možno preto čísla MT 1963 považovať za anticipáciu nasledujúceho obdobia, v ktorom sa časopis MT v maximálne možnej miere oslobodzuje spod direktív kultúrnej politiky.

6.2.1 Americká kultúra a literatúra v druhom období MT

Vo všeobecnosti možno konštatovať, že v tomto období MT americkú literatúru a kultúru reflektuje pravidelne a ku koncu sledovaného obdobia čoraz častejšie a intenzívnejšie. Časté sú recenzie, informatívne články a tiež kritiky prekladov.³⁶⁰ Od r. 1961 sa začínajú objavovať preklady amerických básnikov a o rok nato nachádzame aj tri rozsiahlejšie články s tematikou Beat Generation.

Treba však zároveň dodať, že duch utopizmu bol v tom čase príznačný pre celú literatúru. Pozri Šrank, J. Tematika vesmírnych letov v slovenskej poézii prelomu 50. a 60. rokov XX. storočia. In Rak, 2001, č. 4, s. III – XVII.

³⁵⁵ Napr. P. Koyš konštatuje, že tým, že sa slovenskí autori chcú učiť od „západných majstrov“, preberajú aj ich pesimistický svetonázor, neoprávnený a nesprávny. Porov. Koyš, P. [Priznajme si...]. In MT, 1961, č. 2, s. 1 – 2.

³⁵⁶ Odpoveď na vskutku banálne poznámky o jazykovej úrovni niektorých príspevkov v MT z dielne dnes už zabudnutého kritika núti časopis k takémuto záveru: „Dovoľujeme si pripomenúť, že kritériá ideových a umeleckých výstrelkov MT odsúdila už redakcia v predošlom obsadení.“ Pozri Kam kráčaš Bohuš Kováč?. In MT, 1961, č. 3, s. neuvedená.

³⁵⁷ Pozri Darovec, P. – Barborík, V. Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996, 1996, s. 35.

³⁵⁸ Vec dôvery. In MT, 1963, č. 1, s. 1.

³⁵⁹ Napr. názoru mladých na omyly počas kultu osobnosti – Chceme viac ako len rúcať. In MT, 1963, č. 4, s. 1; o spoločenskej skepse voči humanitným vedám spôsobenej kultom osobnosti – O nehodnotných hodnotách, In MT, 1963, č. 6 – 7, s. 1.

³⁶⁰ Od konca 50. rokov si slovenskí recenzenti všímali české preklady americkej literatúry. Podľa Pliešovskej tento jav súvisí aj so silným postavením českej prekladateľskej revue Světová literatura. Porov. Pliešovská, L. Od Buckovej k Updikovi, 2016, s. 154. Pri prekladovej poézii to bola do istej miery aj nutnosť – české knižné preklady americkej poézie vychádzali v sledovanom období skôr. Dôkazom tejto tendencie je aj článok J. Šimonoviča, v ktorom víta český preklad poézie amerického moderného klasika Robinsona Jeffersa. Šimonovič, Ján. Jeffers u nás. In MT, 1960, č. 8 – 9, s. 331 – 332.

V r. 1960 sa aj MT oneskorene pridáva k vtedy už uzavretým polemikám o hodnote diela E. Hemingwaya³⁶¹, keď sa J. Kot vyhraňuje voči J. Vilikovskému, pričom jadrom ich sporu je prioritá čitateľskej interpretácie diela pred interpretáciou autorskou.³⁶² Tento spor ilustruje, že dielo E. Hemingwaya sa už plne prijímalo ako jeden z vrcholov svetovej literatúry.

J. Vojtek v recenzii ďalšieho amerického klasika, kritického realistu Sinclaira Lewisa, interpretuje slovenský preklad jeho diela *Elmer Gantry* (prel. P. Javor)³⁶³ ako útok na „neduhu“ organizovaného náboženstva v USA a jeho hlavnú postavu interpretuje ako náboženského oportunistu. Recenziu však už nemožno označiť za ideologicky podfarbenú.

To, že dobová klíma „vesmírneho optimizmu“ a zvýšený záujem o sci-fi prinášali aj záujem o preklad amerických diel tohto žánru, dokumentuje recenzia (nie kritika prekladu) diela R. Bradburyho *Zlaté jablká slnka* (1959, prel. J. Vilikovský).³⁶⁴

V tomto ročníku sa objavuje aj prvý článok o jazze.³⁶⁵ Tomuto fenoménu sa v nasledujúcich ročníkoch bude venovať viac pozornosti, pričom sa už nebudú opomínať jeho americké korene a sociálne úlohy.

V r. 1961 pokračujú recenzie preloženej americkej literatúry.³⁶⁶ Objavujú sa tiež prvé obsažnejšie komentáre o súčasných amerických spisovateľoch (A. Miller) a aj o živote v Spojených štátoch. Tento typ prostredníctvom však ešte stále buduje na syntetizujúcom preklade a jeho informačná hodnota je ešte vždy poznačená zjednodušeniami, nepochopením a ideologicky podnieteným skreslením.³⁶⁷ V tomto ročníku sa (po prvý raz v MT vôbec) objavuje blok preložených básní amerického autora. Čitateľom MT sa v 6. – 7. čísle v preklade J. Mihalkoviča predstavuje Robinson Jeffers. V bloku absentuje akákoľvek živo-

³⁶¹ E. Hemingwaya dogmatická kritika 50. rokov zatracovala, známa je z tohto obdobia napr. deštruktívna kritika J. Boučka *Trubaduři nenávisti* (1952). „Právo“ na Hemingwaya polemicky vydobyli anglisti na stránkach *Světové literatury* až v r. 1956. Porov. Semínová, Z. *Počátky časopisu Světová literatura*. In *Souvislosti* [online], 2003, č. 1 – 2.

³⁶² Kot, J. Niekoľko kacírskych poznámok. In MT, 1960, č. 4, s. 158, ide o recenziu na Bednárov preklad *Komu zvoní do hrobu*; Kot, J. Poznámka o poznámke. In MT, 1960, č. 8 – 9, s. 338.

³⁶³ Vojtek, Juraj. *Americký Tartuffe*. In MT, 1960, č. 10, s. 383.

³⁶⁴ Recenzentovi I. Mojíkovi sa kniha nezdá dobrá, umelecky presvedčivá a psychologickú kresbu v nej považuje za tézovitú. Aj keď si neodpúšťa kritické narážky na Ameriku, intuitívne pomenúva problém: sci-fi, dovtedy odmietaná, sa s príchodom doby vesmírneho objavovania dostáva do vážnej literatúry, a preto je dobré ju reflektovať. Mojík, I. *Zlaté jablká fantázie*. In MT, 1960, č. 4, s. 159.

³⁶⁵ Riška, G. *Kniha o jazze*. In MT, 1960, č. 5, s. 198. Ide o recenziu na knihu J. Rychlíka *Pověry a problémy jazzu* (1959), ktorá je vraj prvou ucelenou knihou o problémoch jazzu v Československu.

³⁶⁶ Ani teraz ale nemajú podobu kritik prekladov. Pozri I. M. (zrejme opäť I. Mojík): *Melancholický portrét*. In MT, 1961, č. 1, s. 40, recenzia na český preklad diela G. Steinovej *Hodná Anna*.

³⁶⁷ Máme tu na mysli nasledujúce články: -kf-. *Arthur Miller o dnešnej americkej kultúre*. In MT, 1961, č. 4, s. 40; Kenda, M. *Hra o všetko*, In MT, 1961, č. 8 – 9, s. 76. Prvý článok je prehľadom prerozprávajúcich útržkov názorov A. Millera na vtedajšiu americkú kultúru. Druhý článok je recenziou preloženej knihy J. Deysa *Vysoká hra* (1961). Prvý možno označiť za syntetizujúci preklad.

topisná a literárnohistorická informácia, možno preto predpokladať, že redakcia usúdila, že ide o básnika čitateľom už dostatočne známeho.³⁶⁸

Rok 1962 prináša na stránky MT rapídne zvýšenie záujmu o americkú literatúru a kultúru. Prejavuje sa to ako v recenziách, tak aj v prekladoch a informáciách o literatúre a kultúre (najmä jazz). Za zmienku stojí recenzia na takmer 600-stranovú českú antológiu *Americká lidová poezie* (1961), v ktorej autor o americkom folklóre hovorí, že je to mestský, moderný, nepetrifikovaný folklór, a preto ľahšie zasahuje až do dnešných dní, pričom dodáva, že je to „podhubie, z ktorého vyrástla robustná poézia Whitmanova a Sandburgova“.³⁶⁹ V prípade Sandburga sa u čitateľov recenzie zrejme opäť predpokladá české prostredníctvom.³⁷⁰

Druhou významnou „recenziou“ americkej literatúry v tomto ročníku je Bothovej článok o Ferlinghettiho próze *Her*. Ide sčasti o syntetizujúci preklad, sčasti o skicu o poetike modernizmu a Beat Generation a len naostatok o recenzii. Podrobnejšie sa jej budeme venovať ďalej.

Z prekladov nájdeme v č. 2 básne „amerického básnika“, ktorý je podľa medailónika „pôvodom z Britskej Guyany“ Martina Cartera. Texty pôvodne vyšli v americkom „pokrokovom“ literárnom mesačníku *Mainstream*. Zrejme sa spojitosť s americkým komunistickým kontextom zámerne zdôrazňuje, aby sa podčiarkla autorova „pokrokovosť“.³⁷¹ Básne preložila prekladateľská dvojica J. Buzássy a Z. Bothová. Je to ich prvá spolupráca na preklade, v ďalších ročníkoch MT však nájdeme čitateľa ďalšie preklady z pera tejto dvojice. Hneď za týmto prekladom nachádzame preklad poviedky amerického prozaika Williama Faulknera *Ruže pre Emíliu* (prel. Magda Gregorová).³⁷² Pred poviedkou nachádzame nasledujúci oznam redakcie MT:

Na besedách a v listoch nás žiadali naši čitateľa, aby sme uverejnili častejšie preklady zo svetovej literatúry. Vyhovujeme im a pripravujeme v tomto roku poviedky napr. zo sovietskej, poľskej, rumunskej, švédskej, francúzskej, talianskej literatúry. Vychádzame z toho, že treba uverejniť mladých autorov a takých spisovateľov, ktorí ďalekosiahle ovplyvnili literatúru 20. storočia, hlavne mladú generáciu.

Z tejto poznámky vyplýva, že MT si uvedomovala dopyt po prekladoch zo strany čitateľov. Za zdôraznenie ale v tomto prípade stojí posledná veta. Táto naznačuje, že redakcia

³⁶⁸ Opäť možno predpokladať sprostredkujúcu úlohu českých prekladov – do roku 1961 vyšli po česky už tri knihy poézie R. Jeffersa (1958, 1960, 1961). Pozri komentovaný preklad: ROBINSON JEFFERS. Prel. J. Mihalkovič. In MT, 1961, č. 6 – 7, s. 37 – 39.

³⁶⁹ -rs-. Folklór a súčasnosť. In MT, 1962, č. 1, s. 39. Autorom je zrejme Rudolf Skukálek, ktorý sa v tomto období tiež venoval prekladom z americkej poézie.

³⁷⁰ Prvý český preklad z tvorby tohto básnika vyšiel v r. 1960.

³⁷¹ MARTIN CARTER. Prel. J. Buzássy – Z. Bothová. In MT, 1962, č. 2, s. 9. Nie je jasné, prečo (pravdepodobne) prekladatelia napísali bibliografickú noticku tak chaoticky. Isté je, že Carter sám seba vždy považoval za karibského básnika, a aj keď bol ľavičiar, viac sa angažoval v boji proti kolonializmu. Pozri Paddington, B. Martin Carter. In Caribbean Beat [online], 1995, č. 13.

³⁷² Faulkner, W. *Ruže pre Emíliu*. Prel. M. Gregorová. In MT, 1962, č. 2, s. 10 – 14.

veľmi dobre chápe, že musí aspoň v obmedzenej miere publikovať autorov relevantných pre danú dobu a hlavne autorov, ktorých diela mohli v slovenskom kontexte pôsobiť ako impulzy. MT sa však tento záväzok podarilo splniť len čiastočne. Okrem tohto prekladu z Faulknera sa v jesennom čísle objavuje autorov nekrológ.³⁷³

Americkú kultúru v MT r. 1962 zastupuje aj voľná séria článkov o jазze v č. 1, 4, 8 – 9, 11 a 12. V prvom článku zo série G. Riška robí prehľad o dovtedajšej teoretickej reflexii tohto hudobného štýlu v Československu, pričom sa snaží zbúrať aj niektoré mýty; hovorí tiež o postupnom prieniku jazzu na československú hudobnú scénu.³⁷⁴ V článku I. Martina, napísanom pri príležitosti 25. výročia úmrtia G. Gershwin, vidno, že americká hudba sa v tom čase znova vnímala ako kultúrny a kultivovaný fenomén.³⁷⁵ G. Riška sa ďalej venoval histórii a prehistórii jazzu³⁷⁶, seriál pokračuje výkladom vývoja jazzových slohov³⁷⁷ a je zakončený článkom, ktorý sa zaoberá rozšírením a spoločenským dosahom jazzu. Jeho autor, I. Wasserberger, okrem iného konštatuje, že mladých jazz zaujíma pre svoju dynamickosť a spätosť so súčasným životom, podčiarkuje pritom hodnoty slobody, bezprostrednosti a improvizácie: „Džez odzrkadľuje dynamičnosť a napätie našich dní. Je to umenie mladé a strhujúce. Najpríťažlivejšou vlastnosťou džezu je spontánnosť a bezprostrednosť.“³⁷⁸

Diskutované články naznačujú po období zamlčievania a ideologickej kritiky v 50. rokoch³⁷⁹ veľký záujem o otázky jazzu už na začiatku nového desaťročia. Zároveň sa v nich ukazuje silná spätosť jazzu so životným pocitom a názorom mladých ľudí. Jazz – a štýly tanečnej hudby, ktoré podnietil (swing, twist) – je v tomto období jedným z kultúrnych fenoménov československej mládeže. Články o životnom štýle mladých jazzmanov, ktoré sa objavia v ďalších ročníkoch MT, nemožno preto považovať za náhodné.

V r. 1963 sa na stránkach MT č. 1 objavuje mysteriózna poviedka Lotéria americkej autorky Shirley Jacksonovej. V čísle, kde bol text publikovaný, však z textu vypadlo meno autorky – v errátach v nasledujúcom čísle sa potom autorka mylne označuje za „anglickú prozaičku“. V tomto ročníku nájdeme aj reportáž na pokračovanie Zahodte kľúče od pekiel z pera J. Jánošova. Je to text o živote a osudoch amerického letca, ktorý zhodil atómovú

³⁷³ Ten sa na jeho literárny odkaz díva kriticky, keďže sa v ňom okrem iného konštatuje: „Pretože autor sám patril k spoločnosti, ktorú vo svojich dielach odsúdil k zániku, nachádzame v ňom veľa rozporov. Snažil sa vybudovať si akúsi filozofiu, ktorá by naznačovala cestu vykúpenia, miesto riešenia sa však dostal iba k mysticismu.“ Z. B. William Faulkner. In MT, 1962, č. 8 – 9, s. 56 – 57.

³⁷⁴ Riška, G. Jazz. In MT, 1962, č. 1, s. 31 – 32.

³⁷⁵ Martin, I. Moderný romantik. In MT, 1962, č. 4, s. 37

³⁷⁶ Riška, G. Korene džezu. In MT, 1962, č. 8 – 9, s. 70 – 71. Autor sa v článku dokázal vyhnúť ideologicky zjednodušujúcim výkladom pôvodu jazzu (jeho bezvýmnočné spájanie s hudbou utláčaných Afroameričanov a pod.). Rámcový prehľad názorov na jazz v Československu pozri Kotača, J. Jazz v socialistickém Československu, 2014.

³⁷⁷ Wasserberger, I. Vývoj džezových slohov, In MT, 1962, č. 11, s. 36 – 37.

³⁷⁸ Wasserberger, I. O spoločenskej úlohe jazzu. In MT, 1962, č. 11, s. 33.

³⁷⁹ Porov. interpretáciu názorov na jazz v strednej Európe po r. 1945: Ritter, R. Between Cultural Alternative and Protest. In Musicologica [online], 2011, č. 1.

bombu na Hirošimu. Text má charakter syntetizujúceho prekladu, je písaný na základe pôvodných amerických a českých zdrojov.³⁸⁰

6.2.2 *Beat Generation* v druhom období MT

Vo svojom druhom období prináša MT niekoľko relevantných článkov o problematike Beat Generation. Niektoré z týchto textov vskutku prinášajú aj prelomové informácie a možno sa domnievať, že mohli ovplyvniť recepciu beatnikov ako literárneho hnutia na Slovensku.

Kým v r. 1961 nachádzame v MT len maličkú noticku o tom, že „JACK KEROUX (sic!), príslušník americkej beat generation, vydal novú knižku, nazvanú *Lonesome Traveller*, z ciest po USA a Európe“³⁸¹, letné číslo MT v roku 1962 prináša tri pomerne rozsiahle texty o beatnikoch. Prvým z nich je preklad úryvkov z Corsovej básne *Bomba*.³⁸² Segmenty slávnej básne, ktorá sa na stránkach MT objavuje vôbec ako prvý preklad z Corsa do slovenčiny, doslovne preložili Anna Hečková a Zora Válková a prebásnil Miroslav Válek. Text pôvodiny, v ktorom sa ironizujú vtedy už menej známe reálie zlatého veku americkej popkultúry z obdobia pred 2. svetovou vojnou, je v preklade zvládnutý dobre. Zachováva sa grotesknosť výrazu, juxtapozícia zdanlivo nesúrodých obrazov a ironicko-sarkastický tón. Preklad je dobre čitateľný, je funkčnou interpretáciou originálu a text (písaný dlhým žalmickým veršom whitmanovskej tradície) je tiež mimoriadne dobre rytmizovaný. Nezachovala sa akurát pôvodná typografická úprava básne do tvaru atómového hríbu, do ktorej text zasadili pri jeho prvom vydaní vo vydavateľstve City Lights Books, čo však zrejme ani nebolo v technických možnostiach časopisu.

K básni *Bomba* (zrejme jej prekladateľa) pripojili aj životopisný a interpretačný medailónik. To, že sa tento medailónik rozhodli k textu pripojiť, svedčí o tom, že Corsa nepovažovali za autora slovenským čitateľom dostatočne známeho (ako to bolo napr. v prípade R. Jeffersa a i.). Informácie, ktoré krátky text poskytuje, sú však nekorektné a skresľujúce. V krátkom texte je okrem iného zvláštne preložený názov Corsovej debutovej zbierky *The Vestal Lady on Brattle* (1955) ako „Cudná lady na starinárskom trhu“³⁸³. Nepresná informácia sa objavuje pri označení Corsa ako „študenta cambridgeskej“ univerzity – z autorovho životopisu pritom vyplýva, že nikdy formálne neštudoval, iba v 50. rokoch chodil do Harvardovej knižnice v meste Cambridge, Massachusetts, čítať poéziu.³⁸⁴ Tieto dve nepresnosti možno označiť za vecné chyby vzniknuté z nedostatočnej informovanosti o americkom kontexte, typickej pre Československo v tej dobe. V medailóniku sa však absolútne nespomína Corsov pobyt za mrežami za rôzne delikty. Vo východiskovej kultúre bol pritom tento detail z jeho životopisu neoddeliteľnou súčasťou autorovej literárnej kurióznosti a výdatne prispieval k predajnosti jeho kníh. Vynechanie tejto informácie, ktorá už v tej

³⁸⁰ „Reportáž“ vychádzala od druhého čísla po číslo 6 – 7.

³⁸¹ [JACK KEROUX...]. In MT, 1961, č. 3, s. neuvedená.

³⁸² Corso, G. *Bomba*. In MT, 1962, č. 6 – 7, s. 42 – 44.

³⁸³ Pozri ibidem, s. 43. Domnievame sa, že v pôvodnom názve je slovná hračka postavená na tabu: *brattle* – *brothel* (slk. bordel).

³⁸⁴ Porov. Gregory Corso [Biography]. In Poetry Foundation [online], 2017.

dobe bola zbulvarizovaná natoľko, že sa o nej muselo vedieť aj v Československu, možno považovať buď za prezieravý ústupok cenzúre, alebo za cenzúrny zásah.³⁸⁵

Ako ideologická protiváha k rebelovi Corsovi pôsobí reportáž Rusky E. S. Romanovovej³⁸⁶ o neutešenom postavení a stave poézie v kapitalistickej Amerike. Text je hneď za Corsovou básňou. Reportáž je síce prehľadom amerických vydavateľstiev a literárnych časopisov (spomína sa aj Ferlinghettiho vydavateľstvo City Lights Books a beatnický časopis *Evergreen Review*), základná axiológia článku je však silne poznačená ideologickým rozporom Západ – Východ. V texte autorka prezentuje klasickú ideologickú interpretáciu beatnickej poézie postavenú na nesprávnom chápaní beatnickej „neangažovanosti“. Poéziu beatnikov podľa Romanovovej charakterizujú predovšetkým „výboje“, ktoré sú „neraz neisté, zmätené, tragické“.³⁸⁷ Ako je pre marxistických kritikov beatnikov spoza železnej opony v tomto období typické, aj táto autorka nachádza lepšiu poéziu v tvorbe dnes už absolútne neznámych amerických robotníckych a socialistických autorov. Jej chápaniu beatnikov nemožno vyčítať nedostatočnú informovanosť (veď priamo v Amerike bola a cituje aj americké zdroje) – a preto tu možno jednoznačne hovoriť o ideologicky podmienenom interpretačnom rámci.

Hneď za Romanovovej článkom nájdeme v 6. – 7. čísle MT synkretický text slovenskej anglistky Zuzany Bothovej nazvaný Na hraniciach vlastného ja.³⁸⁸ Aj keď by na prvý pohľad malo ísť o recenziu či recenziu s ukážkami knihy *Her* (1960) Lawrence Ferlinghettiho, text má charakter aj literárnohistorickej skice. Recenzovaný text je modernistická próza o neschopnosti komunikácie a hľadani vyvolenej s prvkami symbolizmu, písaná prúdom vedomia. Na príklade prózy *Her* Bothová tiež objasňuje pojem prúd vedomia. Zaujímavá je jej poznámka, že zdanlivo disparátne prvky tvoriace prúd vedomia zjednocuje „výsledný duševný pocit“, pričom vo Ferlinghettiho prípade sa jej tento pocit vidí „veľmi beatnický“. V úvode recenzie sa vyjadruje aj k beatnikom ako literárnej skupine. Tvrdí, že Ferlinghettiho pozitívny postoj k životu, sociálny postoj a sociálna kritickosť mnohých jeho básní ho skôr odlišujú od beatnikov, ku ktorým podľa nej patrí. Pre beatnikov je podľa nej typická neangažovanosť, orientácia na samého seba. V závere recenzie hovorí, že čitateľ zvyknutý na realistickú prózu môže byť z práce, ako je táto Ferlinghettiho, zmätený – nejde tu totiž o pravdivé vyobrazenie spoločnosti. Z tohto východiska charakterizuje životný pocit beatnikov:

S kritériami, ktoré tradične uplatňujeme pri hodnotení literárnych prác, by sme nepochodili. Treba si uvedomiť, že americká literatúra už v predchádzajúcich generáciách bola hodne individualistická... Čiže beatnická spisba svojím individualizmom vlastne len rozvíja už jestvujúcu tradíciu. Člen Beat Generation pozná iba seba, jeho jediným problémom a cieľom je sebavýskum. Autor teda to nové, čo nám chce pove-

³⁸⁵ O fenoméne básnikov za mrežami (Corsa nevynímajúc) a ich obraze v očiach americkej čitateľskej verejnosti pozri Nelson, M. *Branded Man*. In *The Paris Review* [online], March 23, 2016.

³⁸⁶ Romanovová, E. S. Zoči voči poézii dnešnej Ameriky. In MT, 1962, č. 6 – 7, s. 45 – 49.

³⁸⁷ *Ibidem*, s. 46.

³⁸⁸ Bothová, Z. Na hraniciach vlastného ja. In MT, 1962, č. 6 – 7, s. 49 – 50.

dať, hľadá v sebe; a že tam nachádza obrazy šialené, pocity stiesnenosti, zúfalstva – to je vlastne nepriamy obraz prostredia, v ktorom žije...³⁸⁹

Bothová tak vlastne nabáda na iný spôsob čítania beatnikov. V podtexte svojej recenzie vlastne žiada, aby sme vystúpili zo zažitých interpretačných rámcov – inak beatnikov nepochopíme. Je voči tejto americkej literárnej skupine – v porovnaní s predchádzajúcimi stanoviskami sovietskej kritičky – maximálne vecná, nie je ideologicky predpojatá. Svojím spôsobom vlastne beatnikov v očiach čitateľov zrovnoprávňuje s inými zjavmi svetovej literatúry.

Hneď v 1. čísle MT r. 1963 trochu prekvapivo nachádzame blok básní Vladimíry Čerepkovej, mladej pražskej poetky, ktorá vôbec po prvýkrát publikuje svoje verše. Čerepková sa v českej literárnej historiografii zaraďuje medzi českých beatnických autorov z okruhu pražskej poetickej kaviarne Viola (spolu s ňou V. Hrabě a I. Machulková).³⁹⁰ Týchto autorov spájala s beatníkmi outsiderský životný pocit, obdobné neangažované štylizácie a výber až profánnych básnických tém „z okraja spoločnosti“.³⁹¹ Možno len hádať, ako sa o vtedy mladučkej Čerepkovej redakcia *Mladej tvorby* vôbec dozvedela, jej debut na stránkach slovenského časopisu možno považovať za kuriozitu.

6.2.3 Problémy prekladu v druhom období MT

V porovnaní s prvým obdobím časopisu *Mladá tvorba*, v ktorom sa po vystúpení Trnavskej skupiny redakcia zaktivovala na podporu prekladu poézie, v druhom období časopisu zostávajú takéto snahy iba v rovine redakčných oznamov. Problémy prekladu (poézie i prekladu vôbec) sa – až na jednu ďalej spomenutú polemiku – riešia v rokoch 1960-63 na stránkach časopisu minimálne.

V prvých dvoch ročníkoch sledovaného obdobia nenachádzame v MT ani jeden článok, v ktorom by sa pertraktovala problematika prekladu. V r. 1962 v č. 5 nachádzame v MT Škamlovu kritiku prekladu Sluckého knihy *Čas* (1962, prel. J. Majerník),³⁹² pri ktorej za zmienku stojí jedine poznámka, že preklad niekedy nemá pre prijímajúcu literatúru funkciu impulzu, pretože sa v nej pociťuje už ako niečo „realizované“, a preto „stáva sa viacmenej s v e d e t v o m (zvýraznené v origináli – I. T.) vlastných autorových úsilí“³⁹³. Je to v súvislosti so sovietskou literatúrou na svoju dobu pomerne smelé konštatovanie.

Pod článkom nachádzame nasledujúci odkaz redakcie MT: „Redakcia MT chce v budúcnosti pravidelne sledovať prekladovú literatúru, najmä poéziu, prekladanú mladými. Pripravujeme preto sériu článkov, rozborov a recenzií, zaoberajúcich sa touto problematikou...“

³⁸⁹ Ibidem, s. 50.

³⁹⁰ Pozri Meď, J. Vladimíra ČEREPKOVÁ. In Slovník české literatury po roce 1945 [online], 2016. Nekrológ Čerepkovej pozri v ob. Ve Francii zemřela česká beatnická básnířka Vladimíra Čerepková. In iDnes.cz [online], 12. srpna 2013.

³⁹¹ O skutočných genetických súvislostiach je mimoriadne ťažké uvažovať a nie je to ani predmetom tejto monografie.

³⁹² Škamla, J. Dielo a preklad. In MT 1962, č. 5, s. 27 – 28.

³⁹³ Ibidem, s. 27.

Toto vyhlásenie svedčí o tom, že redakcia si veľmi dobre uvedomovala, aká dôležitá je výmena prekladateľských generácií a aké odlišné je nové chápanie prekladu poézie u mladých, no načrtnuté ciele sa jej v sledovanom období nepodarilo realizovať.

Jedine v nasledujúcom čísle nachádzame plodnú polemiku o preklade poézie. Ide vlastne o č. 6 – 7 z leta 1962, o ktorom sme už informovali v súvislosti s beatníkmi. V tomto čísle nachádzame rozsiahlu kritiku prekladu knihy Tadeusza Różewicza *Nepokoj* (prel. J. Majerník). V naznačených historických súvislostiach ani neprekvapí, že autormi kritiky sú L. Feldek a J. Mihalkovič.³⁹⁴ Vo svojej kritike Feldek a Mihalkovič vyslovujú niekoľko zaujímavých poznámok o praxi prekladu poézie ako takej. Upozorňujú napríklad na to, že „prevládajúce básnické princípy“ domácej poézie ovplyvňujú prácu prekladateľa. V súvislosti s Majerníkovým prekladom poľského moderného básnika upozorňujú tiež na systematické „znehodnocovanie obrazov“. Podnetne využívajú konceptuálnu metaforu posunu³⁹⁵, keď píše, že v preklade J. Majerníka často dochádza k „posúvaniu do inej intonačnej roviny“³⁹⁶. Prekladateľ poézie by podľa Mihalkoviča a Feldeka mal preniknúť do intonačnej roviny prekladaného básnika, a to buď analyticky, alebo intuíciou. Intonačná rovina je totiž rukopis básnika, čiže posun v intonácii je priamym dôsledkom všetkých typov nedostatkov prekladu: „Tak ako je maliar poznateľný podľa niektorých čiar, musí byť básnik poznateľný podľa niektorých veršov.“³⁹⁷

Takéto široké chápanie intonácie, básnického hlasu, možno dávať do súvislosti s dychovou poéziou, typickou pre beatníkov. Ide v praxi o to, že sa v takomto prirodzenom, priam fyziologickom chápaní básnického výrazu, ktoré je typické pre celú poéziu 60. rokov³⁹⁸, prekonáva stará dichotómia obsah – forma. Báseň sa tak „oslobodzuje“ od formálnej manieri a viazanosti na písané slovo a stáva sa prostriedkom hovorenej reči. Toto má svoje dôsledky nielen na chápanie poézie v hnutí Beat Generation, ale čiastočne aj na chápanie poézie ako takej (na Slovensku najmä v prostredí tzv. divadiel malých foriem).

Hneď za kritikou prekladu čítame v MT odpoveď dotknutého prekladateľa – Jána Majerníka.³⁹⁹ Majerník píše o vplyve Różewicza na súčasnú mladú slovenskú poéziu (konkretisti), a preto sa domnieva, že skôr, ako písať kritiku prekladu, by mali poľského básnika konfrontovať s vlastnými názormi na poéziu. V tomto bode vidíme, že polemika (ktorá už ďalej nepokračovala) naznačuje výhody i nebezpečenstvá tzv. generačného prekladu poézie. Kým na jednej strane plní generačný preklad vývinotvornú funkciu⁴⁰⁰, na strane druhej predstavuje riziko tendenčného „prepisu“ autora dominantnou poetikou prekladateľa.

³⁹⁴ Feldek, L. – Mihalkovič, J. O špecifickej váhe slova. In MT, 1962, č. 6 – 7, s. 60 – 64.

³⁹⁵ Toto pomenovanie nevyužívajú ako termín, no v tom, ako ho opisujú, možno badať isté podobnosti s jeho chápaním vo vtedy sa rodiacej slovenskej teórii prekladu.

³⁹⁶ Ibidem, s. 63.

³⁹⁷ Ibidem.

³⁹⁸ Porov. v tomto zmysle kulturologické skice o jednotlivých obdobiach slovenskej poézie v Hajko, D. Päťdesiat rokov slovenskej poézie 1948 – 1998, 2004.

³⁹⁹ Majerník, J. Kritik na špecifickej dráhe. In MT, 1962, č. 6 – 7, s. 66 – 67.

⁴⁰⁰ Pojem chápeme v intenciách K. Bednárovej. Pozri jej Miesto a funkcia prekladu v kultúre národa. In K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku II., 1994, s. 8 – 23.

V r. 1963 nachádzame v MT problematiku prekladu len v poznámkach a reakciách časopisu na dobové literárne dianie. V č. 6 – 7 nájdeme vyjadrenie na margo fungovania českého Klubu přátel poezie, ktorý v tom čase už tretí rok vychádzal v pražskom Československom spisovateli.⁴⁰¹ V článku sa operuje s číslom „25-tisíc milovníkov poézie“. Nie je pritom jasné, či ide o náklad, abonentov, alebo nejakým iným spôsobom zistený počet čitateľov. Článok tiež rámcovo oboznamuje s vydavateľským plánom na najbližšie dva roky a vyslovuje nádej, že sa raz objaví podobný klub aj na Slovensku.

V ďalšom čísle sa objavuje správa o tom, že svoju činnosť od januára r. 1965 začne slovenský Klub priateľov poézie.⁴⁰² Autorovi článku prekáža, že nedávno čiastočne zverejnený plán tejto edície je už rozpísaný na roky 1965-67. Zdá sa mu to nezmyselné, pretože medzitým doma alebo vo svete môže vyjsť pozoruhodné dielo, ku ktorému by sa členovia KPP práveže mali dostať.

Tieto správy o edičných plánoch a abonentskom princípe niektorých knižných edícií dokumentujú príkry kontrast medzi nákladom kníh a ich reálnou čítanosťou. Tento rozpor si podľa všetkého uvedomovali aj exponenti kultúry v danej dobe.

6.2.4 Divadielka poézie

Špecifické postavenie poézie v sledovanom období dokumentuje článok z 10. čísla MT 1963 – Poézia a čísla.⁴⁰³ Vraj článok vznikol ako reakcia na nedávne diskusie o vydávaní poézie, kde sa raz tvrdilo, že vydávanej poézie je priveľa, inokedy zas, že primálo. Autor preto podáva faktický rozpis nákladov a vydaných titulov za rok 1962. Čerpá pritom z bibliografie „podniku Nové knihy“. V uvedenom roku vyšlo celkovo 124 básnických kníh, za celý československý trh, ale tri tituly (Puškin, Neumann, Botto) vyšli celkovo v obrovskom úhrnom náklade takmer 250-tisíc výtlačkov, čím sa dramaticky zmenila štatistika. Básnické knihy autor delí na pôvodnú tvorbu súčasných domácich autorov, vydania klasikov a prekladovú poéziu. Z údajov okrem iného vyplýva, že prekladová poézia vychádzala v priemerných nákladoch nad 10-tisíc výtlačkov a klasici dokonca nad 12-tisíc. Takmer 35 % zo všetkých titulov vydaných v r. 1962 predstavovali preklady, pričom ich priemerný náklad bol nad 10-tisíc kusov. Na výšky nákladov ale vplýval najmä český Klub přátel poezie (fungoval totiž čiastočne na abonentskom princípe). Ďalšie čísla sú mimoriadne pozoruhodné: na knižný trh sa ročne dostáva cca. 5 až 8-tisíc kníh (knižných titulov, nezávisle od nákladu), a poézia z toho predstavuje 1 až 2 %. V reálnych číslach v r. 1962 vyšlo v Československu takmer milión básnických kníh, ale je otázne, či sa tých takmer milión básnických kníh naozaj dostalo ku skutočným záujemcom. Autor sa nebojí povedať, že problémom je zlá distribúcia, ktorá nedokáže knihy distribuovať a rozpredať, keďže je nepružná.

⁴⁰¹ -jv-. [Nebýva zvykom...]. In MT, 1963, č. 6 – 7, s. 74.

⁴⁰² -jjj- Klub priateľov poézie aj na Slovensku. In MT, 1963, č. 8 – 9, s. 75.

⁴⁰³ -kw-. Poézia a čísla. In MT, 1963, č. 10, s. 36 – 37.

Záver článku naznačuje, že na knižnom trhu začínajú pôsobiť odstredivé sily a postupne sa upúšťa od vydavateľského a distribučného centralizmu podľa sovietskeho vzoru, etablovaného po februárovom prevrate: „Oproti minulým rokom sa však situácia zlepšila tým, že o distribúciu sa v mnohých prípadoch starajú priamo vydavateľstvá, či už subskripciou prostredníctvom čitateľských klubov, alebo voľného predaja vo svojich reprezentačných, prieskumových predajniach.“⁴⁰⁴

Z dát prezentovaných v článku vyplýva, že možno polemizovať s predstavou „zlatého veku poézie“ počas bývalého režimu – čísla skôr nasvedčujú tomu, že niekoľko básnických zbierok vydaných každý rok s dnes neuveriteľnými nákladmi umožnilo „plánovačom kultúry“ vykázať činnosť. Otázna je aj efektivita distribúcie a tiež nezodpovedaná zostane otázka, nakoľko knižné kluby (napr. tie dva spomenuté vyššie) fungujúce na abonentskom princípe skresľovali reálnu predajnosť kníh na trhu a narušali hospodársku súťaž medzi vydavateľstvami. Samozrejme, ďalšou otázkou je distribúcia kníh do siete knižníc, ktorá podľa pamätníkov fungovala veľmi dobre.⁴⁰⁵

Po prvých známkach politického odmäku v kultúre po r. 1956 sa do Československa vracia vlastný domáci kabaret, ktorého bohatá tradícia siahala do prelomu 19. a 20. storočia. Po r. 1956 sa tradícia kabaretu obnovila najmä v súvislosti s prepájaním divadelnej performance, hudby, scénických efektov a hovoreného slova do synkretickej formy tzv. text-appealov.⁴⁰⁶ Scény vznikali mimo priestorov oficiálnej kultúry, v kaviarňach a vo vinárňach veľkých miest Československa.⁴⁰⁷ Tento fenomén organicky súvisí s tzv. malými javiskovými formami.⁴⁰⁸

O tomto fenoméne, ktorý možno označiť za prechod literatúry do masovej kultúry, informuje *Mladá tvorba* najmä v súvislosti s tzv. divadlami či divadielkami poézie. Nové formy prezentácie poézie súvisia s problematikou poézie Beat Generation, keďže vďaka nim sa v recepčnom vedomí členov prijímajúcej kultúry etablovala predstava performatívnej poézie, ktorá znamenala ústup od tradičných literárskych a intelektuálnych aspirácií, čo sa s poéziou tradične spájali.

Mladú tvorbu zaujímalo dianie najmä na bratislavskej malej javiskovej scéne. Celkovo v tomto období počet článkov o tomto fenoméne prevyšuje počet článkov napríklad

⁴⁰⁴ Ibidem, s. 37.

⁴⁰⁵ Za cenné usmernenie tu ďakujeme recenzentke monografie K. Bednárovej. Tento aspekt literárnej sociológie zostáva na Slovensku málo preskúmaný.

⁴⁰⁶ Tradícia text-appealov sa spája s históriou divadelnej scény v pražskom jazzovom klube Reduta, ktorý vznikol v r. 1956, pričom prvé text-appealy tu už o rok nato realizovali J. Suchý a I. Vyskočil. Tradícia text-appealov následne prechádza do divadla Na zábradlí a do divadla Semafor a mnohých iných. Porov. Divadlo. In Reduta Jazz Club [online], 2016.

⁴⁰⁷ Medzi slávne pražské scény patrila okrem Reduty aj poetická vináreň Viola, kde sa stretávali pražskí beatnici a kde v r. 1965 pri svojej návšteve Prahy trávil čas aj A. Ginsberg. Na Slovensku okrem divadielok poézie – o ktorých budeme podrobnejšie informovať – bola v tomto období obľúbená najmä Tatra revue, ktorej vznik sa spája s činnosťou L. Kalinu. Porov. Kalinová, A. – Juráňová, J. *Mojich 7 životov*, 2012, s. 213 a nasl.

⁴⁰⁸ Pozri Štefko, V. *Malé javiskové formy*. In *Javisko* [online], 2007, č. 2.

o javoch súvisiacich s prekladom. V 11. čísle MT v r. 1960 nachádzame po prvý raz mená Milana Lasicu a Júliusa Satinského, ktorých činnosť sa v tom čase spájala s „pravidelnými nedelnými sväzácymi predpoludniami“ pri Obvodnom výbore ČSM Bratislava I, ktorých „jadrom sa stali koncerty džezovej (občas vážnej) hudby, recitácie básní, interviewy“ a tešili sa veľkému záujmu medzi mládežou.⁴⁰⁹ Začiatkom 60. rokov okrem sväzácych predpoludní mohla mládež navštevovať aj dve divadielka poézie. Prvé bolo viac-menej profesionálne, združovalo hercov z SND, vzniklo v r. 1960 a sídlilo sprvoti v priestoroch Divadla hudby na Nedbalovej ul. v Bratislave (neskôr prešlo na Sedlársku ul.). Druhé divadielko malo ochotnícky charakter, nazývalo sa Divadielko poézie Za rampami a MT o ňom informuje podstatne menej.⁴¹⁰

V prvom článku z r. 1961 sa o Divadielku poézie informuje len s ohľadom na poéziu prezentovanú v jeho programe.⁴¹¹ Hneď ďalšia správa je však podrobnejšia, všima si finančné zázemie súboru (vznikol „iba z číreho nadšenia“ a zostáva finančne takmer nepodporovaný); podrobne sa tiež informuje o jeho programoch (o. i. pásma z Majakovského, Nezvala, Žáryho). Predovšetkým sa však autor v trocha otcovskom tóne zamýšľa nad ďalšími perspektívami Divadielka poézie ako malej javiskovej formy. Aj keď uznáva miesto experimentu v tomto snažení, domnieva sa, že jadrom inscenácie by mala zostať snaha o prienik k zmyslu básne, „k jej atmosfére, zázemiu a bytostnému poetickému tepu“. Takisto by vraj pre Divadielko poézie bolo dobré, aby si našlo vlastný interpretačný štýl, prednes, „ktorý by absorboval do seba zmenu psychiky, mentality i intelektu, skrátka životného pocitu človeka našich dní.“⁴¹² V ďalšom článku sa približujú tvorivé plány divadielka, redaktor MT robí rozhovor s jeho režisérom I. Lembovičom.⁴¹³

K Divadielku poézie sa MT vracia opäť v r. 1963. V jednom článku informuje o tom, že súbor Divadielka poézie mal úspech s programom z tvorby V. Mihálik, na ktorý nadviazala séria jeho autorských čítaní. Mihálik bol tak prvý autor, ktorý svoju novú zbierku prezentoval ešte skôr, ako vyšla tlačou.⁴¹⁴ Koncom roka sa objavuje kritickejší článok, v ňom sa tvrdí, že Divadielko si dosiaľ nenašlo svojho diváka. Problémom vraj bola nízka kvalita vystúpení, pretože súbor zápasil s finančnými problémami, scéna „hľadala peniaze, kde sa len dalo, i za cenu umeleckých ústupkov“⁴¹⁵. Problémy súboru však vraj neraz spôsobilo aj neprofesionálne správanie hercov profesionálov.

⁴⁰⁹ Kde hrá dobrý džez. In MT, 1960, č. 11, s. neuvedené.

⁴¹⁰ Aj keď malo Divadielko poézie Za rampami skôr ochotnícky charakter, podľa spomienok M. Kusej (z osobného rozhovoru) v ňom okrem neprofesionálnych hercov často vystupovali aj hereckí profesionáli, napr. M. Lasica a J. Satinský či Pavol Mikulík. Divadielko okrem iných diel inscenovalo aj slávne Gałczyńskiego panoptikum Zelená hus či úryvky z Beckettovho Čakania na Godota.

⁴¹¹ Hovorí sa o pásme poézie mladých slovenských básnikov pod názvom Dotyky – T. Janovic, M. Kováč, I. Mojík, M. Rúfus a i. Porov. noticku BRATISLAVSKÉ DIVADIELKO POÉZIE. In MT, 1961, č. 5, posledná strana.

⁴¹² M. P. Divadielko poézie a ako ďalej. In MT, 1961, č. 6 – 7, číslovanie strán v prameni poškodené.

⁴¹³ Divadielko poézie v novej sezóne. In MT, 1961, č. 10, s. 39 – 40.

⁴¹⁴ -jjj-. [Bojovali sme oň dlhé mesiace...]. In MT, 1963, č. 2, s. neuvedená.

⁴¹⁵ -jjj-. Divadielko poézie do novej sezóny, In MT, 1963, č. 8 – 9, s. 75.

Malé scény – ich víťazstvá, porážky i problémy – sú znakom nástupu masovej kultúry, charakterizovanej vzájomným prenikaním žánrov a destabilizáciou literárneho kánonu. Aj ony pomáhajú literárnemu poľu väčšmi sa angažovať v spoločenských problémoch. Pri tom všetkom zase raz bude *Mladá tvorba*.

6.2.5 „Zlaté šesťdesiate“ v druhom období MT

Šesťdesiate roky v USA a v západnej Európe možno charakterizovať ako obdobie sociálnych rozporov, študentskej nespokojnosti, sexuálnej revolúcie. Bolo to obdobie boja za občianske, rasové a ľudské práva. Nie nadarmo sa o ňom hovorí, že poznačilo celú generáciu. Téma mládeže sa často prekrýva s progresívnymi prúdmi myšlienok. Pri kontakte s dobovými dokumentmi o spoločnosti zo 60. rokov v Československu (tu s korpusom *Mladej tvorby*) možno v nich pozorovať zvýšený dôraz na životný štýl mládeže a jej morálku a takisto snahu riešiť generačné rozpory. V sledovanom období MT sa ešte len pozvoľna objavujú spoločenské články a reportáže, ktorých „boom“ nastane až v nasledujúcom období. Napriek tomu, že v istom zmysle ide o akési „prvé lastovičky“, snahu o zistenie, kam až pod dohľadom cenzúry možno zájsť, tieto články predsa nastolujú závažné problémy. Keďže sa v nasledujúcom období vo viacerých ohľadoch ukáže ich silná previazanosť na tematiku Beat Generation, je potrebné aspoň rámcovo naznačiť, čo si tieto články všímali počas svojej iniciačnej fázy.

Už od študentských protestov v r. 1956 sa problematika vysokého školstva, jeho hodnoty a kvality ukazujú ako pálčivé problémy spoločnosti. Článok *Alma mater* prináša veľmi skeptický pohľad na systém vysokého školstva v Československu.⁴¹⁶ Jeden z čerstvých absolventov nielenže píše o rôznych nedostatkoch na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského, ale rovno konštatuje, že celé štúdium je príliš formálne a je často len otázkou zvládnutia normatívnych učebníc. Článok je takto symptómom opätovne sa prebúdajúceho kritického spoločenského vedomia voči škole ako inštitúcii.

Rok 1963 prináša hneď v 1. čísle MT prvý článok o životnom štýle a kultúre mladých.⁴¹⁷ Hovorí sa v ňom o twiste ako o hudobnom a tanečnom fenoméne, ktorý zachvátil mládež. Autori článku tvrdia, že akokoľvek sa twist ľuďom nemusí páčiť, mladí ho tancujú, a preto sa treba pozrieť na jeho pôvod a aj na to, čo sa na ňom páči mládeži, ktorá vraj má byť socialistická. Z článku vyplýva, že twist sa hrával aj v Bratislave a v očiach mladých súvisel s jazzom a rokenrolom. Zaujímavá je sebacharakteristika chlapca, ktorý je členom twistovej kapely: „Mám sedemnášť rokov, trochu užšie nohavice a dlhšie vlasy. Takým sa u nás niekedy hovorí chuligán.“⁴¹⁸

Táto výpoveď naznačuje silný rozpor vo vnímaní alternatívnych spôsobov zábavy a životného štýlu v očiach mladých a v očiach staršej generácie a štátu. Ide o problém, ktorého

⁴¹⁶ Kameník, P. *Alma mater*. In MT, 1962, č. 6 – 7, s. 12 – 14.

⁴¹⁷ Vojtek, J. – Puskalier, B. *Twist okolo twistu*. In MT, 1963, č. 1, s. 26 – 31.

⁴¹⁸ *Ibidem*, s. 24.

zostrenie dokumentuje aj historiografia. Stupňovanie tohto rozporu dokumentujú aj ďalšie články o životnom štýle mládeže.

Na vtedajšie pomery *Mladej tvorby* veľmi nekonvenčne pôsobí článok manželov Vojtekových *Noc v tieni barovej lampy*.⁴¹⁹ Je to kaleidoskopicky a humorne písaná reportáž (od pohľadov hostí cez personál a hudobníkov až po doktora zo záchytky a prokurátora) o bratislavských nočných podnikoch, ktorej zámer by sa dal zhrnúť slovami – aj takto sa baví československá spoločnosť. Článok možno označiť za predzvesť toho, čo sa na stránkach MT objaví v nasledujúcom období.

⁴¹⁹ Vojtková, V. – Vojtek, J. *Noc v tieni barovej lampy*. In MT, 1963, č. 8 – 9, s. 45 – 53.

7 Tretie obdobie *Mladej tvorby* (1964 – 1970)

7.1 Základná charakteristika

V období rokov 1964 – 1970 sa v *Mladej tvorbe* s rozličnou modalitou a intenzitou realizuje heslo „literatúra – umenie – život“⁴²⁰ z podtitulu časopisu. Ako sa ukáže aj v nasledujúcej analýze, tri tematické okruhy z podtitulu jeden od druhého v historickom priereze rozličným spôsobom závisia. Taktiež sa vzájomne napájajú tematickým potenciálom, čím rôznym spôsobom pomáhajú utvárať „rukopis“ časopisu v období, ktoré možno označiť za jeho vrcholné a, žiaľ, aj posledné. Z hľadiska objemu textov, ale aj z hľadiska dobovej relevancie je dominujúcim žánrom v tomto období reportáž, ktorú najmä na konci 60. rokov mladí literáti chápajú ako generačný žánor.⁴²¹ Reakcie na august 1968 a poaugustový vývoj sa odzrkadľujú hlavne v periférnych rubrikách (v úvodníkových Margináliách, príp. v alegorických úvodníkoch Symposion alebo v humoristicko-ironickom Zápisníku⁴²² v závere), len zriedkakedy sa ich podarí dostať do exponovanejšej podoby článku v centrálnej, rubrikovej časti časopisu.⁴²³

7.2 Analýza ročníkov 1964 – 1970

V tomto období nie je možné z globálneho hľadiska jednoznačne stanoviť tematický profil časopisu, keďže témy sa veľmi prelínajú. Pokiaľ ide o vzťah „so svetom“, ktorý tlmočia úvodníky, možno konštatovať, že od r. 1964 sa tieto texty veľmi kriticky, občas dokonca útočne, zameriavajú najmä na otázky samotnej literatúry, pričom pozvoľna prechádzajú aj k širším otázkam literárneho života a kultúrnej a spoločenskej politiky.⁴²⁴

Za zmienku stoja s ohľadom na sledované obdobie dve významné zmeny v MT, ktoré možno označiť za zmeny koncepčného a technického charakteru. Na konci r. 1965 redakcia ohlasuje čitateľom, že od budúceho roka sa v časopise objaví rubrika venovaná

⁴²⁰ Podtituly časopisu sa v období rokov 1956 – 1970 menili nasledujúcim spôsobom: 1956 – 1958 – podtitul: mesačník pre literatúru a umenie; 1959 – podtitul: literatúra – umenie; 1960 – podtitul: mesačník pre literatúru a umenie; 1961 – podtitul: mesačník pre literatúru, umenie, život; 1962 – 1963 – podtitul: umenie – literatúra – život; 1964 – 1970 – podtitul: mesačník pre literatúru, umenie (a) život.

⁴²¹ Napr. K. Peteraj hovorí o reportáži ako možnom oslobodení sa od „estrádnej stádovitosti“ na ceste k človeku svojej generácie. Peteraj, K. Marginália. In MT, 1968, č. 4, s. 3.

⁴²² Tu pozri napr. nasledujúce virtuózne ironické články: Don Quijote de la Sancho Panza. Všetdné dni a každý je streda. In MT, 1968, č. 8, s. 60 – 61; KRÁTKY PREJAV PRE KAŽDÚ PRÍLEŽITOSŤ. In MT, 1968, č. 9, s. neuvedená; Mitana, D. [28. októbra]. In MT, 1968, č. 10, s. neuvedená.

⁴²³ V tomto zmysle pozri hádam jediný článok svojho druhu: Petřík, V. Malé novoročné vyvolávanie pamäti. In MT, 1969, č. 2, s. 18 – 19.

⁴²⁴ Porov. napr. v sukcesívnom slede Manifest účastníkov atentátu. In MT, 1964, č. 2, s. 1 o literárnych hodnotách a „nehodnotách“; L. F. Na konci jednej neschodnej cesty. In MT, 1964, č. 3, s. 1 o kulte spoločenskej zodpovednosti za kult osobnosti; Hrivnák, P. O nesmrteľnosti. In MT, 1965, č. 4, s. 3, kde sa konštatuje: „Mladá tvorba predovšetkým nechce byť mocenským nástrojom na popieranie toho druhého – len preto, že je iný.“

základným otázkam tvorby, určená pre začínajúcich autorov. Okrem nej vraj pribudne viac aktuálnych článkov a reportáží o mládeži. Podľa vyjadrenia redakcie sa vraj čitatelia dožadujú aj väčšieho množstva prekladov a informácií o zahraničnej literatúre, a MT sa im pokúsi v rámci možností vyhovieť. Aj v dôsledku týchto zmien sa od r. 1966 zväčšuje rozsah časopisu (zo zhruba 56-58 strán na 64 strán), no po novom bude vychádzať iba desať čísel ročne (v lete MT nebude vychádzať), pričom dôjde aj k miernemu zvýšeniu ceny (na 3 Kčs).⁴²⁵

Druhá významná zmena sa udiala na začiatku r. 1968 a mala skôr koncepčno-organizačný charakter. V rubrike Teória sa chcú redaktori venovať veľkým postavám najmä zahraničnej literatúry.⁴²⁶ V rámci jednotlivých blokov rubriky bude vždy publikovaný portrét autora, úryvky z jeho románu a esej o hlavnej postave „na spôsob vnútorného monológu s ňou [...] tak, že v postave pisateľ uvidí živého človeka, s ktorým bude konfrontovať svoju ľudskú skúsenosť“.⁴²⁷ Zmyslom má byť duchovne orientovať človeka na literatúru. V rubrike Teória sa ďalej budú venovať slovenskej literatúre, budú tam štúdie a eseje „na tzv. delikátne estetické, literárne a mysliteľské témy“ a závažné preklady, ktoré „hovoria i do našich problémov“.⁴²⁸ V rubrike Recenzie plánujú uplatňovať väčší kvalitatívny výber: predovšetkým sa budú orientovať na mladú pôvodnú literatúru, ale aj kvalitnú zahraničnú. Z tohto vyplýva, že MT sa r. 1968 začína jednoznačnejšie profilovať na kvalitnú zahraničnú literatúru, ku ktorej problémom prináša vlastné otázky a vlastné náhľady. Možno teda zhrnúť, že *Mladá tvorba* chcela byť aj koncom 60. rokov unikátnym časopisom, mienila oslovovať svojich čitateľov, bránila sa stagnácii.

7.2.1 Literárny život

Otázky literárneho života, ktoré sa v sledovanom období preberajú na stránkach *Mladej tvorby*, možno charakterizovať ako reakciu na problémy súvisiace so zmenami literárneho systému. V druhej polovici 60. rokov sa aj v literárnom systéme na Slovensku narúšal status quo medzi žánrami tzv. vysokej a nízkej literatúry. V centralizovanom literárnom systéme sa k nim navyše pridáva súbor problémov súvisiacich s vydavateľským centralizmom a cenzúrou. Do prvého súboru problémov možno zahrnúť už naznačené otázky súvisiace s nefungujúcou knižnou distribúciou, knižnými klubmi a tzv. vydavateľskými gesciami. Zrušenie cenzúry v r. 1968 spolu s postupnou liberalizáciou literárneho systému počas tzv. Pražskej jari prináša do reflexie literárneho života aj tému slobody slova a komentáre k politickým zásahom do literatúry. Problematizácia všetkých spomenutých javov na stránkach *Mladej tvorby* naznačuje, že druhá polovica 60. rokov bola z hľadiska literárneho života dynamickým obdobím, ktoré odštartovalo viacero dlhodobých zmien literárneho života.

⁴²⁵ [Milí čitatelia.] In MT, 1965, č. 12, s. 33.

⁴²⁶ V pláne boli Cíger-Hronský (!), Kafka, Camus, Hemingway, Sartre, Švantner a i. Pozri Vanovič, J. Marginália. In MT, 1968, č. 1, s. 2 – 3.

⁴²⁷ Ibidem, s. 2.

⁴²⁸ Ibidem.

Otázky slobody literatúry sa v MT pred rokom 1968 naznačovali len v podtexte článkov umiestnených v periférnych rubrikách, ako bol najmä humoristický Zápísník, rubrika s notickami, úryvkami a komentármi. V jednom Zápísníku nachádzame otlačený segment prejavu V. Huga z júna 1878. Hovorí v ňom o práve spisovateľa a práve ľudského rodu vo vzťahu k represívnej moci štátu. Článok podľa komentára v MT vtedajšia (uhorská) cenzúra odmietala povoliť. Otlačený fragment možno čítať aj v súvislosti s fungovaním literárneho systému v socializme, čo si uvedomujú aj redaktori MT, keď k nemu poznamenávajú, že citované myšlienky sú stále aktuálne. Veľký spisovateľ jednoznačne – a príznačne – konštatuje, že sloboda spisovateľa je sloboda myšlienky: „Kniha náleží priemyslu a obchodu; predáva sa a kupuje sa; je to vlastníctvo vytvorené, nie nadobudnuté, a iste vlastníctvo zo všetkých najmenej popierateľné. A toto nerušiteľné vlastníctvo despotickej vlády rušia; konfiškujú knihu, domnievajú sa, že takto konfiškujú spisovateľa.“⁴²⁹

Po zrušení cenzúry v r. 1968 nachádzame v MT viacero článkov, ktoré tento krok spomínajú, no tematicky sa už viac dotýkajú vtedy aktuálnych problémov literárneho života, napr. vzťahom medzi tzv. vysokou a nízkou literatúrou (o tom aj ďalej) alebo otázkam kvality slovenskej žurnalistiky a efektívnosti redakčnej práce vo vydavateľstvách.⁴³⁰ Omnoho pálčivejšie sa téma cenzúry objavuje v období nastupujúcej normalizácie v r. 1969 – aj keď nastoľovať ju v tom čase bolo mimoriadne problematické. V tomto roku okrem už spomenutých ironicko-sarkastických alegórií z cyklu Všedné dni a každý je streda, reagujúcich na spoločenské pomery, a fatalistických dialógov Symposion, v ktorých sa neraz sekundárne objavujú motívy vynúteného mlčania⁴³¹, nachádzame v tomto ročníku aj niekoľko priamych narážok na neslobodné pomery v literatúre či aspoň na politizáciu literárnej scény.⁴³² Prvou z nich je noticka redakcie na ohlas (nie je isté, či skutočného) čitateľa, ktorý sa pýta, ako to má MT s cenzúrou. Vzhľadom na to, že po r. 1968 nikdy nebola preventívna cenzúra oficiálne obnovená, no určite fungovala v zostrenej represívnej forme⁴³³, redakcia časopisu odpovedá v duchu dobového „realizmu“: „So živými je ľahko. Po chvíli uznajú, že sú sprostí a cenzúra je múdra. Len mŕtvi sú ešte stále tvrdohlaví.“⁴³⁴

Najväčším a zároveň posledným publikačným gestom odporu časopisu voči praktikám normalizačnej cenzúry bol oznam čitateľom zo 7. čísla r. 1970, že predchádzajúce dve čísla MT (t. j. čísla 5 a 6) nevyšli „na základe rozhodnutia Slovenského úradu pre tlač a informácie č. 149/1970“.⁴³⁵ V tomto období bol však už odpor zbytočný.⁴³⁶

⁴²⁹ VICTOR HUGO (1878). In MT, 1966, č. 7, s. 64.

⁴³⁰ Napr. Vanovič, J. Marginália. In MT, 1968, č. 6, s. 2 – 3; Peteraj, K. Marginália. In MT, 1968, č. 6, s. 3.

⁴³¹ Repka, P. Symposion. In MT, 1969, č. 9, s. 2 – 3.

⁴³² Aivar, A. X. [Milé literárne šteňatá!]. In MT, 1968, č. 7, s. 61.

⁴³³ Pozri Hochel, I. Premeny slovenskej literatúry v 50. – 80. rokoch 20. storočia. In Sedlák, I. et al. Dejiny slovenskej literatúry II, 2009, s. 243 a nasl.

⁴³⁴ ĎAKUJEME ZA OPÝTANIE. In MT, 1969, č. 1, s. 63.

⁴³⁵ OZNÁMENIE. In MT, 1970, č. 7, s. 63.

⁴³⁶ Potvrdzujú to aj vyjadrenia J. Buzássyho. Pozri Štrasser, J. – Buzássy, J. Byť svoj, 2013, s. 95. Ideologickú kritiku Mladej tvorby, ktorá za normalizácie prebrala diskurz z Poučenia z krízo-

Veľmi významné diskusie o podobe literatúry sa na stránkach MT uskutočnili v súvislosti s konjunkťou tzv. populárnej literatúry (t. j. žánre ako western, horor, detektívka, dobrodružná literatúra a pod.), ktorej návrat v 60. rokoch signalizovala práve proliferácia prekladov, a to najmä z anglického jazyka. V tejto súvislosti treba pripomenúť, že MT, podobne ako aj iné slovenské literárne časopisy⁴³⁷, sa snažila opätovne etablovať tieto dovtedy zaznávané žánre, často aj v podobe celých tematických čísel (venovaných napr. westernu – MT 1964/12 či dobrodružnej literatúre – MT 1965/12). V tematických číslach alebo na ich základe aj neskôr⁴³⁸ sa potom intenzívne diskutovala problematika postavenia tzv. populárnej literatúry. Redaktori tematických čísel často priamo tvrdili, že zaznávanie populárnych žánrov v 50. rokoch malo často aj ideologické pozadie⁴³⁹, pričom označovali konštatovania o nízkej kvalite tradičných československých edícií tzv. brakovej literatúry (napr. Rozruch, Rodokaps) za príliš paušálne. Všeobecne vzaté, v konkrétnych prekladoch a zárodkoch teoretickej diskusie o týchto žánroch sa búrali mýty o nedostatočnej kvalite populárnej literatúry a hľadalo sa pre ňu zodpovedajúce miesto v literárnom systéme.⁴⁴⁰

Niet preto divu, že sa s ohľadom na zmeny čitateľských preferencií ozývali aj hlasy volajúce po zodpovedajúcich zmenách vo vydavateľskej politike. Komentátori literárneho života sa napríklad dovoľovali lacnej, kvalitnej paperbackovej edície domácej a preloženej literatúry, ktorá by sa venovala najmä literatúre faktu a nebola by prístupná iba cez príhlášku do čitateľského klubu.⁴⁴¹

vého vývoja, presvedčivo dokumentuje nedávno odhalený posudok Analýza mesačníka Mladá tvorba v rokoch 1966 – 1970 z r. 1980. Autormi textu sú I. Cvrkal, O. Marušiak, J. Škamla a Br. Truhlář. V posledných piatich ročníkoch časopisu z marxistických pozícií hodnotia literárnu teóriu a kritiku, ako aj pôvodnú a preloženú beletriu. Ako najvážnejšie koncepčné výhrady voči MT uvádzajú ústup od socialistickej koncepcie literatúry, úzko skupinový rámec časopisu a ľahostajnosť voči marxizmu, socialistickému realizmu a sovietskej literatúre. Porov. Teplan, D. Analýza mesačníka Mladá tvorba v rokoch 1966 – 1970. In Litikon, 2017, č. 1, s. 211 – 228.

⁴³⁷ Prekvapivo nevynímajúc ani „tradičné“ Slovenské pohľady, ktoré tiež v priebehu 60. rokov publikovali westernové, dobrodružné, detektívne a hororové poviedky. Porov. bibliografiu Kormúth, D. Bibliografia anglickej a americkej literatúry, 1995.

⁴³⁸ Napr. diskusia o westerne iniciovaná v MT v č. 12 v r. 1964 priniesla hneď v ďalšom čísle MT (t. j. 1965, č. 1) prínosnú diskusiu o vydávaní westernov (vtedy sa žánr pomenúval kovbojka, príp. indiánka) s predstaviteľmi slovenských vydavateľstiev – Zahrmia [kolty] v edičných plánoch?. In MT, 1965, č. 1, s. 28 – 31.

⁴³⁹ Porov. v tomto zmysle vyjadrenie K. Földváriho: „Vlna záujmu [o western – doplnil I. T.] sa zodvihla tak vysoko, že zasiahla dokonca i nás – aj keď roky odsudzovania a mlčania vyvažujeme predbežne ešte stále skôr diskusiami o westernoch literárnych i filmových, než zoznamovaním sa s konkrétnymi dielami.“ Földvári, K. Dobrodružstvá odvahy a cnosti. In MT, 1964, č. 12, s. 1 – 2.

⁴⁴⁰ Ako príklad reflexie pozri Sadecký, P. Old Shatterhand verzus James Bond 007. In MT, 1965, č. 12, s. 6 – 15.

⁴⁴¹ Hrivnák, P. Marginália. In MT, 1966, č. 7, s. 2.

K podobe literárneho systému (s ohľadom na jeho rozvrstvenie, predajnosť kníh, trhové podmienky a pod.) však na stránkach MT nájdeme aj kritické vyjadrenia.⁴⁴² J. Vanovič napr. na jar v r. 1968 vystriha pred totálnou komercializáciou a bulvarizáciou knižného trhu, keď priamo hovorí, že československý socializmus je v snahe konvenovať čitateľom a zaistiť tak vysoké odbyty kníh ešte horší od kapitalistického knižného trhu:

Tam aspoň pri všetkom naháňaní peňazí a zisku zostávajú vydavateľovi peniaze na vysokohodnotné, náročné tituly, určené neraz iba užšiemu kruhu, tam si môžu dovoliť vydávať veci a vecičky zdanlivo bezvýznamné, odbornícky a záujmovo luxusné či labužnícke, na druhej strane zas premnohé edície na spôsob livre de poche.⁴⁴³

Pomerne odvážnu poznámku o nekoncepčnom a nesystematickom prekladaní do slovenčiny v ostatných dvadsiatich rokoch čítame v *Mladej tvorbe* na margo Knížekovej bibliografie *Preklady z iných literatúr do slovenčiny 1945 – 1968*:

Koncepciu si nadiktoval obchod (to ešte), ale najmä strnulá a schématická (sic!) ideológia. Západné literatúry – až na pár „preverených“ autorov – boli tabu, ale zato sme to vyrovnali poriadnou kopou sorealistického balastu a dokonale sme zmystifikovali čitateľa, pokúšajúceho sa zorientovať vo vývinovom procese inonárodných literatúr. Českým prekladateľom sa poväčšine podarilo splatiť tieto dlhy, slovenským iba kde-tu.⁴⁴⁴

Vzhľadom na to, že sa v tom čase už pomery v slovenskej kultúre „normalizovali“ po vzore politiky, mohla byť takáto poznámka publikovaná len v periférnej rubrike (aj typograficky odsunutá na margo) a pod pseudonymom.

Okrem tém súvisiacich s populárnou literatúrou na stránkach MT v r. 1964 pokračujú aj články o malých javiskových formách a divadielkach poézie, ktorým sa veľkej pozornosti dostávalo aj v predchádzajúcom období. Vo všeobecnosti sa v týchto správach konštatuje jednak nedostatočné finančné a materiálne zázemie slovenských scén v porovnaní s rozvitejšími a zrejme finančne rentabilnejšími českými scénami. Za zmienku tiež stojí, že sa v týchto rokoch v MT po prvý raz objavuje zmienka o jazzových večeroch beatnickej poézie v pražskej vinárni Viola.⁴⁴⁵ Po r. 1965 sa však s ďalšími správami o bratislavskej scéne malých javiskových foriem v MT už nestretávame.

⁴⁴² Okrem Vanovičovej pozri aj Švihranovu stať, kde kritizuje módu prekladov špionážnych románov na pokračovanie v slovenských denníkoch, pričom sa domnieva, že špionážny román, tak často uverejňovaný v 50. rokoch, je dnes už „otrepaný“. Švihran, L. Prekladateľské veľdielo. In MT, 1966, č. 3, s. 48 – 49.

⁴⁴³ Vanovič, Július. Marginália. In MT, 1968, č. 4, s. 2.

⁴⁴⁴ Jašter. a [Autor Dr. Libor Knížek...]. In MT, 1969, č. 7, s. 64.

⁴⁴⁵ Pozri (st). Rušíme, rušíte, rušia. In MT, 1964, č. 5, s. neuvedená; -m-. Bratislavské nové formy. In MT, 1964, č. 5, s. neuvedená.

7.2.2 Americká kultúra a literatúra

V sledovanom období sa na stránkach MT objavuje pomerne dosť prekladov a recenzií prekladov americkej literatúry. Oproti predchádzajúcim obdobiam nachádzame viac prekladov poézie. Súčasný literárnohistorický výskum naznačuje, že išlo o preklady amerických básnikov, ktorých koncepcie poetiky významne vplývali na najmladšiu generáciu slovenských básnikov (najmä Osamelých bežcov).⁴⁴⁶ Pokiaľ ide o literárnohistorický domicil prekladaných básnikov, išlo väčšinou o inovatívnych realistických autorov (E. M. Masters⁴⁴⁷), modernistických autorov⁴⁴⁸ (T. S. Eliot⁴⁴⁹, E. Pound⁴⁵⁰) a aj o autorov Beat Generation a ďalších básnikov⁴⁵¹.

V súvislosti s vtedajšou modernou (či modernistickou) americkou literatúrou sledovaného obdobia vyslovuje v r. 1964 anglistka Z. Bothová na svoju dobu pomerne odvážny súd. Priamo tvrdí, že po druhej svetovej vojne slovenská literatúra z hľadiska „literárnej formy“, zaostala za inými vyspelými literatúrami: „Mladšia spisovateľská generácia, ktorá sa snaží nájsť adekvátnejšiu formu na vyjadrenie svojho životného pocitu, naväzuje (sic!) práve na ten prúd modernizmu, ktorý sa naďalej pestoval v krajinách, kde k žiadnym revolučným zmenám vo vývoji spoločnosti nedošlo.“⁴⁵²

⁴⁴⁶ L. Somolayová vidí súvislosť medzi presunom centra umeleckých inovácií z Paríža do New Yorku v 60. rokoch a inšpiráciami mladých slovenských básnikov: kým konkretisti boli ešte vždy viac orientovaní na parížsky modernistický a avantgardný okruh, Osamelí bežci sa už pri hľadaní inšpirácií viac orientovali na Ameriku. V ich tvorbe a vyhláseniach o podobe tvorby (manifestoch, vyjadreniach, úvahách a pod.) možno preto detegovať viacero rôznorodých amerických zdrojov básnických, umeleckých a kultúrnych inšpirácií. Medzi zdrojmi inšpirácií podľa nej figurujú R. Jeffers, T. S. Eliot, E. Pound, Ch. Olson, americká popkultúra, „odkazy na pôvodné prírodné národy [Ameriky], ich historickú skúsenosť a civilizačné kvality“. Vzhľadom na dostupnosť týchto inšpirácií a ľudské i autorské afiliácie Bežcov zohráva v tomto období MT významnú úlohu. Zvláštne miesto medzi poetickými a životnými inšpiráciami Osamelých bežcov (najmä P. Repku) majú beatnici. O tom ale viac ďalej. Pozri Somolayová, L. K americkým inšpiráciám v tvorbe Osamelých bežcov. In Slovenská literatúra, 2007, č. 4, s. 312 – 318.

⁴⁴⁷ EDGAR LEE MASTERS. Prel. R. Skukálek. In MT, 1967, č. 2, s. 25 – 29. V súvislosti s Mastersom pozri aj recenziu na Skukálov a Flimelovej slovenský preklad – KP. Nahá realita. In MT, 1968, č. 8, s. 58 – 59.

⁴⁴⁸ Z prameňov vyplýva, že v prijímajúcej kultúre nebol ešte jednotný názor na rozdiely medzi slovenskými literárnohistorickými pojmami „moderna“ a „avantgarda“ na jednej strane a všeobecnejším, „difúznym“ anglo-americkým pojmom „Modernism“. Porov. k tomu napr. Bothovej zaraďovanie E. Pounda spolu s T. S. Eliotom k avantgarde a jej následné konštatovanie o prvom z menovaných: „Avantgardné nadšenie však čoskoro opadáva, skupiny sa rozpadávajú a Pound sa postupne ocitol v izolácii.“ EZRA POUND. Prel. J. Buzássy a Z. Bothová. In MT, 1966, č. 7, s. 38.

⁴⁴⁹ T. S. ELIOT. Prel. Ján Buzássy a Z. Bothová. In MT, 1965, č. 3, s. 6 – 7.

⁴⁵⁰ Pound, Ezra. O zásadách básnickej tvorby. Prel. Zuzana Bothová. In MT, 1965, č. 8 – 9, s. 26 – 29; EZRA POUND. Prel. J. Buzássy a Z. Bothová. In MT, 1966, č. 7, s. 38 – 39.

⁴⁵¹ Zaujímavý je napr. preklad poézie J. Updika, ktorého zaradenie možno považovať za literárnu kuriozitu, keďže bol autor u slovenských čitateľov známy skôr ako prozaik. JOHN UPDIKE. Prebásnil Ivan Mojík z doslovných prekladov Oľgy Hadrabovej. In MT, 1967, č. 8, s. 32 – 33.

⁴⁵² Bothová, Z. Dni a noci Ameriky. In MT, 1964, č. 10, s. 36.

Z tohto vyjadrenia vyplýva, že sa v tej dobe americká literatúra jednoznačne považovala za hodnotný inšpiračný zdroj pre slovenskú literatúru. Na margo prekladov poézie v MT v tomto období však treba hneď dodať, že všetci prelození básnici uvedení v tomto čase boli už v skoršom období prelození do českého jazyka. Slovenský preklad vstupoval preto do komplikovanejšej recepčnej situácie, ktorú charakterizujú dva historicky relevantné momenty:

a) Recepčné povedomie o českých prekladoch⁴⁵³ stupňuje vlastné nároky mladých básnikov-prekladateľov na kvalitu slovenských prekladov.

Existenciou recepčného povedomia sa vytvára tlak na kvalitu, ktorý spôsobí, že slovenské preklady „nesmú“ mať len informatívnu, lež skôr vývinotvornú funkciu. Literárna história a informácie o vplyve prekladov na domácu tvorbu tak nedávajú za pravdu V. Mihálikovi, ktorému sa vidí dôležité sa o preklady aspoň pokúsiť a vyplniť tak biele miesta v slovenskom prekladovom korpuse.⁴⁵⁴

b) Tlak silnejšej českej prekladateľskej kultúry vplýva na čitateľské očakávania, čím sa narušuje autonómny vývoj slovenských noriem prekladu a slovenskej praxe prekladu.

Na túto okolnosť v r. 1966 upozorňuje J. Vilikovský, keď tvrdí, že slovenčina nemá dostatočne rozvinutú tradíciu prekladov, a teda ani jazyka prekladu, a preto ani čitateľské konvencie nie sú dostatočne etablované: „Pritom sme ovplyvňovaní silnejšou prekladateľskou kultúrou českou, jednak priamo, lebo každý z nás číta české preklady, jednak nepriamo, cez čitateľa, ktorý ich číta tiež, navyká si na isté prekladateľské postupy a domáha sa ich od svojho prekladateľa.“⁴⁵⁵

Naznačené okolnosti považujeme za ďalší faktor zasahujúci do poľa dynamickej kauzality daného obdobia slovenského básnického prekladu, v ktorom významnú úlohu aj naďalej zohrávajú fenomény prekladateľských dvojíc a generačného či skupinového prekladu.

Pokiaľ ide o americkú prózu, len v skratke uvedieme, že MT v tomto období informačne a, nakoľko sa dalo, aj prekladmi mapovala vtedy súčasných autorov.⁴⁵⁶ Oblúbený bol u jej čitateľov Ph. Roth⁴⁵⁷. V r. 1969 zas mimoriadny záujem odborníkov vyvolalo Bellowovo dielo *Herzog*⁴⁵⁸, ktoré však v období vtedy nastupujúcej normalizácie nestihlo zo strá-

⁴⁵³ Pozri v tomto zmysle poznámky J. Stacha v diskusii Problémy prekladu, kde okrem iného konštatuje, že mnohí z moderných básnikov existujú v povedomí mladých slovenských poetov v českej verzii, čo teda len stupňuje ich vlastné nároky na kvalitu slovenských prekladov. Bližšie v Problémy prekladu. In MT, 1966, č. 3, s. 14.

⁴⁵⁴ Porov. Problémy prekladu. In MT, 1966, č. 3, s. 13. V období r. 1960 – 1968 pôsobil Mihálik ako vydavateľský redaktor, je preto možné, že motivácia takýchto vyjadrení súvisela aj s jeho pracovným zaradením.

⁴⁵⁵ Ibidem, s. 16.

⁴⁵⁶ MT neobchádza ani vtedy v slovenských periodikách dosť recipovaného T. Capoteho. V r. 1968 v časopise nachádzame aj jeho morbidnú poviedku Ako to vidím ja. Pozri Capote, T. Ako to vidím ja. Prel. K. Žáryová. In MT, 1968, č. 8, s. 35 – 38.

⁴⁵⁷ Pozri napr. list čitateľky: Škvarková, K. [Vážená redakcia]. In MT, 1967, č. 4, s. 63.

⁴⁵⁸ Bothová, Z. Herzog – Saul Bellow. In MT, 1969, č. 9, s. 18 – 19; Zajac, P. Herzog alebo Hrdinstvo pasivity. In MT, 1969, č. 9, s. 19 – 21; Greguš, P. Moses Herzog – iba človek. In MT, 1969, č. 9, s. 22 – 23.

nok MT dostatočne „rezonovať“ v širších literárnych kruhoch. Samozrejme, pri dobovej proliferácii prekladov z americkej literatúry (aspoň teda v porovnaní s predchádzajúcimi obdobiami) neignorovala MT ani recenzie prekladov.⁴⁵⁹

7.2.3 Problémy prekladu

Druhá polovica 60. rokov je obdobím prvej fázy rozvoja slovenskej integrálnej teórie prekladu, vychádzajúcej v tom čase z literárnej komparatistiky (Popovič, Ďurišin) a z komparatívnej štylistiky (Miko, Popovič). Nárast objemu článkov v *Mladej tvorbe* venovaných otázkam prekladu je teda prirodzený a kopíruje dobový publikačný profil ostatných vtedajších literárnych časopisov. Konceptia výberu prekladaných diel v MT a čiastočne aj reflexia prekladov a prekladania sa postupne menili po vzniku časopisu zameraného na otázky prekladu – *Revue svetovej literatúry* v r. 1965. Redakcia túto zmenu chápala ako zákonitú a chcela ju realizovať koncepčne. Mienila preto od r. 1966 viac posilniť iné než informatívne funkcie uverejňovaných prekladov, dať viac priestoru prekladateľom, aby mohli sami uskutočňovať výber textov bez ohľadu na proporcionálnosť jazykov. Plánovali tým programovo zmeniť MT na platformu skupinových a generačných prekladov, ktoré by v nej mali svoje miesto aj napriek tomu, že by knižne nemohli vyjsť.⁴⁶⁰

Už od začiatku tretieho obdobia sa v *Mladej tvorbe* objavilo niekoľko relevantných článkov o podstate prekladu. V diskusii o preklade „generačného básnika“ Trnavskej skupiny F. G. Lorcu⁴⁶¹ Š. Žáry vyslovuje svoju predstavu o okolnostiach vplývajúcich na vznik a recepciu preloženej poézie. Keď v r. 1964 približuje okolnosti vzniku svojho prekladu z Lorcu spred 10 rokov (jazyková spolupráca: V. Oleríny), hovorí o troch časových rozmeroch preloženého básnického diela. Preložené dielo podľa neho „osciluje“ v „dobe“ originálu, v „atmosfére“ vzniku prekladu a v čase vnímania prekladu. Atmosféru vzniku prekladu tvorí vraj „generačný vkus prekladateľa“ a jeho osobný prístup k prekladanému dielu.⁴⁶² Žáry sa takto nielenže vracia k pojmu generačný preklad⁴⁶³, ale na základe vlastnej prekladateľskej skúsenosti ukazuje aj mimoliterárne (často politické a ideologické) rámce tohto

⁴⁵⁹ Napr. Bothová, Z. Dni a noci Ameriky. In MT, 1964, č. 10, s. 35 – 36; Krulišová, O. Knižka čarovnej prostoty. In MT, 1969, č. 10, s. 58. Zaujímavá je aj recenzia prekladu D. Thomasa (hoci, samozrejme, nejde o amerického básnika) v podaní I. Štrpku. Recenzent, sám básnik, sa v nej pokúša rekonštruovať základné tvorivé gesto slávnejšieho kolegu. Štrpka, I. Poznámka k Dylanovi Thomasovi. In MT, 1966, č. 2, s. 58.

⁴⁶⁰ Pozri vyjadrenie vtedajšieho šéfredaktora MT P. Hrivnáka v Problémy prekladu. In MT, 1966, č. 3, s. 19. Nemožnosť vyjdenia niektorých textov v tomto bode netreba chápať ako otázku vplyvu politického gesta, ale ako trhový nevyhnutnosť – nie všetky preklady, ktoré vychádzajú v časopisoch, sú dostatočne rentabilné pre knižné vydanie. Tieto súvislosti si určite veľmi dobre uvedomovala aj vtedajšia redakcia MT.

⁴⁶¹ Cigánske romance. Prel. J. Šimonovič. In MT, 1964, č. 4, s. 18; Feldek, L. – Šimonovič, J. Rozhovor s prekladateľom. In MT, 1964, č. 4, s. 19; Žáry, Š. Poznámka k interview so Šimonovičom. In MT, č. 4, 1964, s. 20.

⁴⁶² Žáry, Š. Poznámka k interview so Šimonovičom. In MT, č. 4, 1964, s. 20.

⁴⁶³ V tomto zmysle veľmi zaujímavovo pôsobí fakt, že hneď za polemikou o generačnom preklade F. G. Lorcu je v sledovanom čísle MT zaradená Popovičova recenzia Jesenskej (prekladateľ-

javu.⁴⁶⁴ Na tomto príklade sa potom ukazuje, že potreba prekladať nanovo nesúvisí len so starnutím prekladu⁴⁶⁵ ako takým, ale aj so zásahmi politického gesta do dejín prekladu.

Významná diskusia, ktorej závery ovplyvnili aj koncepciu uverejňovania prekladu v časopise *Mladá tvorba*, bola otlacená v 3. čísle tohto časopisu r. 1966. Dostala názov Problémy prekladu.⁴⁶⁶ Keďže sme sa na ňu už niekoľko ráz odkazovali, priblížime iba jej kľúčové témy.

Tejto diskusie sa zúčastnili Zora Jesenská, Vojtech Mihálik, Anton Popovič, Ján Rozner, Ján Stacho, Viliam Turčány a Ján Vilikovský. Redakcia MT im položila nasledujúcich päť otázok:

1. Možno u nás hovoriť o vlastnej teórii prekladu? Ako ovplyvňujú teoretické úvahy stav a úroveň slovenského prekladu?
2. Aký je rozdiel v praxi slovenského prekladu včera a dnes?
3. Aká je možnosť výchovy prekladateľov?
4. Akú funkciu má prekladateľ a preklad v kontexte národnej literatúry?
5. Jestvuje problém generačných prekladov?⁴⁶⁷

Už zo samotných otázok vyplýva, že v diskusii sa pertraktujú témy ako preklad poézie, prekladateľské dvojice či problematika generačného alebo „skupinového“ prekladu (P. Hrivnák). Účastníci diskusie, viacerí z nich praktikujúci prekladatelia, hovoria aj o kvalite prekladu a možnostiach jeho honorovania. Vyjadrujú sa aj k otázkam výchovy prekladateľov, hovoria o edičnej praxi prekladu a viacerí z nich spomínajú kritiku prekladu ako „most“ spájajúci teóriu a prax prekladu. V diskusii (v jej šírke, obsadení a obsahu) možno nazrieť na kaleidoskop vtedajšieho slovenského myslenia o preklade.

S ohľadom na tému tejto monografie sa nad touto diskusiou naposledy pozastavíme pri probléme generačného prekladu. Z diskusie vyplýva, že Stachovmu chápaniu generačného prekladu ako praktickej nevyhnutnosti a možnosti básnického „privlastnenia“ sekundujú Jesenskej a Roznerove argumenty o slovenskom prekladateľskom trhu.

J. Rozner sa v jednom momente čuduje, prečo sa toľko hovorí o prekladaní poézie, keď sa poézie na československom trhu vlastne prekladá najmenej. K tomu Z. Jesenská dodáva, že slovenská kultúra je malá, nemá veľké zázemie prekladov, preto je logické, že preklady chýbajú a ťažko vznikne situácia, že by na Slovensku vyšli dva preklady toho istého autora súčasne: „Kto dnes miesto zaplní, zaplní ho prakticky na celú generáciu. To môže byť veľká

ských) Vyznaní a šarvátok. Pozri aj „časový názov“ samotnej recenzie – Popovič, A. Súčasnosť a preklad. In MT, 1964, č. 4, s. 30 – 31.

⁴⁶⁴ Pozri jeho konštatovanie: „Môj preklad výberu z Lorcu vznikol práve pred desiatimi rokmi [t. j. r. 1954 – pozn. I. T.], keď bolo ‚revolučným‘ činom už to, že si prekladateľ vybral práve Lorcu, meno síce revolučné, ale...“ Žáry, Š. Poznámka k interview so Šimonovičom. In MT, č. 4, 1964, s. 20.

⁴⁶⁵ Pozri Popovičov pojem starnutie prekladu. Ide v ňom o starnutie jazyka a starnutie diela s ohľadom na štylistické konvencie cieľovej literatúry. Porov. Originál – Preklad, 1983, s. 260.

⁴⁶⁶ Problémy prekladu. In MT, 1966, č. 3, s. 10 – 19.

⁴⁶⁷ Ibidem, s. 10.

nevýhoda pre národnú kultúru vtedy, ak vyjde slabý preklad významného básnického dieľa – a je to istá nevýhoda aj pre kritiku, ktorá nemá možnosť vo vlastnej národnej kultúre porovnaním zhodnotiť rozličné koncepcie prekladu.⁴⁶⁸

Problematika saturácie trhu, resp. možnosti/ochoty slovenského prostredia prijímať varianty prekladov či sériové preklady⁴⁶⁹ je mimoriadne závažná aj pri prekladoch beatnickej poézie. Dodnes vlastne predstavuje jeden z kľúčových faktorov pri uvažovaní o relevantnosti a rentabilite vydávania prekladov svetovej poézie na Slovensku.

V *Mladej tvorbe* sa okrem tejto diskusie objavilo aj niekoľko iných článkov o preklade, napríklad na svoju dobu mimoriadne podnetná štúdia J. Levého *Preklad, kultúrny univerzalizmus a diferenciacia*⁴⁷⁰, v ktorej hovorí o štatúte prekladu a prekladateľa v období masovej kultúry.

7.2.4 Beat Generation v treťom období MT

Významnú časť korpusu ohlasov na americkú literatúru na stránkach MT v sledovanom období tvorili ohlasy na literatúru Beat Generation. Tieto ohlasy mali rozličnú formu – od notíciek cez preklad až po literárnohistorický blok. Forma a historická sukcesia týchto ohlasov do istej miery odzrkadľuje zmeny chápania literárneho fenoménu Beat Generation v období od raných po neskoré 60. roky.

Prvým textom z tohto obdobia, v ktorom sa spomínajú americkí beatnici, je výpoveď mladého amerického spisovateľa Georgea Garretta.⁴⁷¹ Tento básnik a prozaik odpovedal r. 1964 na otázky *Mladej tvorby* listom. Na otázku, ako hodnotí „generáciu ‚beatnikov‘“, odpovedá veľmi kriticky. Nazdáva sa, že beatnici nie sú pravdiví, ale sú len obeťami bohatých excentrických mecénov: „... mali robiť služby, ktoré voľakedy v renesancii pripadli bláznovi alebo dvornému trpaslíkovi.“⁴⁷² Považuje ich za výtvor reklamy, za neautentických umelcov, ktorí podľa neho „nie sú ochotní znášať následky svojho presvedčenia“.⁴⁷³ Vraj beatnici nenávidia prácu a bránia sa utrpeniu, ktoré so sebou prináša život.

Ďalšia narážka na beatnikov v MT pochádza z toho istého roku. Je to humorno-ironická poznámka v záverečnej rubrike *Zápisník*, v ktorej sa hovorí o „slovenskej literárno-kritickej skupine DRUŽSTEVNÍ BEATNICI“, ktorým sa vraj po roku ich existencie zdalo,

⁴⁶⁸ Ibidem, s. 14.

⁴⁶⁹ Porov. pojmy opakovanosť prekladu a varianty prekladu. In *Originál / Preklad*, 1983, s. 260. Sériový preklad tu chápeme ako synonymum pojmov opakovanosť prekladu a varianty prekladu.

⁴⁷⁰ Levý, J. *Preklad, kultúrny univerzalizmus a diferenciacia*. Z angl. prel. B. Vilikovská. In *MT*, 1966, č. 3, s. 20.

Medzi inými prácami o preklade porov. napr. Hvičšovu recenziu Popovičovej monografie *Preklad a výraz* (1968), v ktorej možno celkom dobre vidieť moment „rozchodu“ rodiacej sa translológie (teórie prekladu) a literárnej komparatistiky. Hvišč, J. *Preklad ako výraz*. In *MT*, 1968, č. 9, s. 56 – 58.

⁴⁷¹ Garrett, G. [List Georgea Garretta.] In *MT*, 1964, č. 2, s. 32 – 33.

⁴⁷² Ibidem, s. 33.

⁴⁷³ Ibidem.

že boli viac bití, ako sami bili.⁴⁷⁴ Hra s významami angl. *beat*, s ktorého mnohoznačnosťou rátali aj samotní autori hnutia a ktorá sa dodnes vykladá rôzne, naznačuje zaujímavý problém chápania literárnohistorických a kultúrnohistorických pojmov a ich transpozíciu v preklade. Tento problém možno s pohľadom na politické gesto chápať v intenciách Lefeverovho pojmu prepis.⁴⁷⁵

V r. 1964 nachádzame na stránkach MT aj verše autorky z okruhu českých beatnikov – Inky Machulkovej.⁴⁷⁶ Pri textoch absentuje akýkoľvek životopisný či iný údaj o autorke, nie je preto zrejmé, akými cestami sa do slovenského literárneho periodika básne mladej českej poetky, štylizované ako lyrické impresie z prostredia pražských uličiek a „putyk“, dostali. Týmto cyklom básní sa beatnici (okrem jednej noticky⁴⁷⁷) na vyše dva roky z *Mladej tvorby* vytrácajú.

V r. 1967 sa na stránky MT vracia Gregory Corso v preklade M. Válka za jazykovej spolupráce J. Vilikovského.⁴⁷⁸ V porovnaní s úryvkami z básne Bomba, ktoré uverejnila MT r. 1962, výber z veršov predstavuje inú polohu básnika. Z veršov sa strácajú sociálne a religiózno-apokalyptické polohy a štylizácie. Skôr ide o poéziu snažiacu sa odhaľovať hrany a hraničné situácie v živote človeka. Prevládajúce motívy básní sú profánnejšie: život, sen, čas, jedlo. Vo svojej základnej tónine básne pôsobia skôr modernisticky, aj keď ich intonácia je novšia. Opäť sa ukazuje Corsov sklon k dlhému voľnému veršu. Výber obsahuje nasledujúce texty: Obrovská korytnačka; Malý stratenec; Za K. R. ktorý sa zabil vo väzení na Charles Street; Uvedomenie vo sne; Prežúvač vody; Disonancia; Jedlo; Benátky 1958.

Posledný článok o beatnikoch je z r. 1969. Je to pásmo úryvkov z dvoch esejí a úryvkov z Ginsbergovho Kadišu.⁴⁷⁹ Je to vôbec prvý slovenský preklad z Ginsberga. Literárne časopisy boli v tom čase jedinou platformou, kde ho bolo možné publikovať.⁴⁸⁰ Pásmo je zaradené do voľnej literárnohistorickéj rubriky vychádzajúcej vtedy od začiatku roka na stránkach *Mladej tvorby*. Tematické pásma boli venované jednotlivým „-izmom“ (čiže

⁴⁷⁴ [V Bratislave sa zišla...] In MT, 1964, č. 4, s. neuvedená.

⁴⁷⁵ Porovnaj jeho Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame, 1992.

⁴⁷⁶ INKA MACHULKOVÁ. In MT, 1964, č. 5, s. 26. Typické pre Machulkovej ranú lyriku sú miniatúry a miestami sarkastické lyrické výpovede o hľadaní lásky a kontaktu. Postupne v jej tvorbe silnie akcent na rozpory života v socializme. Viac o Machulkovej pozri: Svozil, B. – Jareš, M. Inka MACHULKOVÁ. In Slovník české literatury po roce 1945 [online], 2014.

⁴⁷⁷ Noticka informuje o tom, že Jack Kerouac „napísal nový román DESOLATION ANGELS o beatníckom hnutí v roku 1950 v San Franciscu a v Mexiku“. Viac o diele nehovorí, nie je pri nej uvedený ani zdroj informácií. JACK KEROUAC. In MT, 1965, č. 8 – 9, s. 56.

⁴⁷⁸ GREGORY CORSO. Preł. M. Válka a J. Vilikovský. In MT, 1967, č. 4, s. 36 – 38. Zrejme pre tlačovú chybu uviedli Vilikovského meno v errátach až v MT, 1967, č. 6, s. 58. Išlo už o texty vybrané z ich spoločne pripravovaného knižného prekladu výberu poézie G. Corsa, ktorý vyšiel r. 1968 pod názvom *Zmŕtvychvstanie smrti*.

⁴⁷⁹ BEAT GENERATION. Preł. J. Buzássy a Z. Bothová. In MT, 1969, č. 10, s. 46 – 49.

⁴⁸⁰ Ukážky z Ginsbergovej poézie nájdeme ešte v 1. čísle RSL z r. 1970. Dôvody informačného embarga na tvorbu A. Ginsberga v Československa súvisia s jeho vyhostením v r. 1965. Podrobnejšie o okolnostiach pozri Tyšš, I. Kauza Ginsberg v dejinách prekladu. In Letná škola prekladu 14, 2015, s. 78 – 92.

literárnym smerom a skupinám) modernej svetovej poézie 20. storočia, o ktorých sa v slovenskom kontexte dovtedy relatívne málo vedelo.⁴⁸¹ Podobne ako ostatné pásma, obsahuje aj to o Beat Generation krátku literárnohistorickú klasifikáciu v perexe, úryvky z dobových programových statí a následne úryvky z konkrétnych diel. Pri beatnikoch sa okrem faktu, že bola v pásme publikovaná časť básne Kadiš, možno tiež pozastaviť pri úryvkoch z dobových statí. Tie v tomto prípade predstavuje krátky segment z textu *Nezaujatosť* od K. Rexrotha a textu N. Mailera *Biely černochoch*. Segmenty publikované v pásme predstavujú selektívne metatexty, vyberané s cieľom synekdochicky čo najlepšie prezentovať základnú líniu uvažovania o sledovanom jave. Ak aj po rokoch badáme, že zvolené úryvky tematizujúce problémy neslobody a samostatnosti možno v kontexte doby ich publikovania v MT čítať aj ako spoločenský komentár, ukazuje sa tu nielen šikovnosť redaktorov, ale aj istý presah obrazov sveta či životných pocitov. Tento „presah“ možno z hľadiska dejín prekladu chápať ako apropiáciu originálu. Aj po rokoch preto zaujme schopnosť už vtedy „ideologicky nespoľahlivých“⁴⁸² redaktorov *Mladej tvorby* vyberať vhodné úryvky, v ktorých doboví čitatelia iste dokázali „čítať medzi riadkami“: „Totalitná spoločnosť kladie mimoriadne požiadavky na odvahu ľudí a čiastočne totalitná spoločnosť kladie dokonca ešte väčšie požiadavky, lebo všeobecná úzkosť je väčšia. Vskutku, ak niekto má byť človekom, často takmer každý druh nekonvenčného konania si vyžaduje neprimeranú odvahu.“⁴⁸³

Známu esej N. Mailera, v ktorej si autor všima fenomén spoločenskej revolty mladých inšpirovanej černošskou kultúrou v Amerike, možno vnímať aj v kontexte roku 1969 v Československu. Vtedajšia redakcia *Mladej tvorby* sa aspoň implicitne⁴⁸⁴ snažila vyjadriť nesúhlas s normalizačným režimom. Až z dnešného hľadiska vidíme, akú „neprimeranú odvahu“ si aj takéto subtilne a zdanlivo banálne vystúpenia vyžadovali.

Zároveň sa v tomto krátkom pásme prezentuje nový rozmer uvažovania o beatnikoch, a to literárnohistorický. Od tohto obdobia sa v slovenskej recepcii – akákoľvek kusá a neúplná v nasledujúcich rokoch bude⁴⁸⁵ – stretávame s hodnoteniami beatnikov ako javu patriaceho do literárnej histórie. Prirodzene, súvisí to s reálnou životnosťou tohto hnutia⁴⁸⁶,

⁴⁸¹ V ostatných číslach MT v r. 1969 sa čitateľom takto predstavili symbolizmus, expresionizmus, futurizmus, dadaizmus, surrealizmus, imagizmus, konštruktivizmus a poetizmus.

⁴⁸² Podľa J. Buzássyho sa už hneď po auguste 1968 množili útoky na Mladú tvorbu, ZSS sa neúspešne snažil časopis preniesť na ČSM. Osud časopisu bol spečatený v roku 1970. Pozri Štraser, J. – Buzássy, J. *Byť svoj*, 2013.

⁴⁸³ Mailer, N. *Biely černochoch* (úryvok). Prel. J. Buzássy a Z. Bothová. In MT, 1969, č. 10, s. 46.

⁴⁸⁴ Máme tu na mysli alegorické úvodníky *Symposion*, rozličné biblické citáty na obálkach a vôbec grafiku s tragickými motívmi, ktoré nachádzame v posledných dvoch ročníkoch *Mladej tvorby*.

⁴⁸⁵ V nasledujúcich rokoch evidujeme o beatnikoch naskrze len literárnohistorické články, až do r. 1988 úplne absentujú preklady konkrétnych textov. Ako príklady pozri: Kuželová, V. *Umelecké smery v západných literatúrach II (Americká literatúra)*. In *Slovenský jazyk a literatúra v škole, 1970-71*, č. 6, s. 180 – 185; heslo BEATNICI v *SLOVNÍKU literárnych smérů a skupin*, 1983, s. 23 – 24. Pozri aj prácu Jánošíková, Z. *Americká literatúra v Revue svetovej literatúry v r. 1965 – 1990*, 2016.

⁴⁸⁶ Je pravda, že sa už od polovice 60. rokov tvorivé i ľudské cesty kmeňových autorov hnutia Beat Generation rozišli a že hnutie prechádzalo do iných subkultúr. Porov. chronológiu hnutia v *Encyclopedia of Beat Literature*, 2006, s. 376 a nasl.

no, ako uvidíme ďalej, literárnohistorická kontextualizácia istým spôsobom odsúvala ďalší záujem o recepciu autorov hnutia. V tomto bode sa dostávame k otázkam inšpirácií beatníkmi v slovenskej literatúre 60. rokov.

7.2.5 *Beatníci a Osamelí bežci*

Americké inšpirácie v tvorbe Osamelých bežcov sa v slovenskej literárnej historiografii – aj keď pomerne zjednodušujúco – už tradične akceptujú.⁴⁸⁷ Diferencovanejší pohľad na povahu týchto inšpirácií zatiaľ prináša len niekoľko prác⁴⁸⁸, v ktorých sa skloňujú vplyvy amerického básnického regionalizmu v monumentalizujúcej verzii R. Jeffersa, teoretické postuláty o projektívnom verši Ch. Olsona⁴⁸⁹, vplyv T. S. Eliota a takisto dôležité sa zdá imagistické chápanie súhry dojmu a obrazu z reflexií a tvorby E. Pounda. Samozrejme, často sa hovorí aj o beatníckych inšpiráciách. Okrem básnických inšpirácií nachádzame v tvorbe básnikov P. Repka, I. Štrpku a I. Laučička americké motívy v podobe alúzií na americkú popkultúru⁴⁹⁰ a vôbec na americké geografické a kultúrne reálie. Za zmienku tiež stojí, že poézia Osamelých bežcov (najmä I. Štrpku) sa dáva do súvislosti s americkou postmodernou.⁴⁹¹

Pri amerických inšpiráciách v osamelobežeckej poézii treba podľa L. Somolayovej hovoriť o zdrojoch možných vplyvov, ktoré možno sledovať najmä s ohľadom na korpus vtedy dostupných prekladov modernej americkej poézie v češtine, slovenčine a v poľštine.⁴⁹² Zároveň však treba rozlišovať medzi „priznanými“ inšpiráciami (explicitne menovanými v manifestoch či v básňach) a inšpiráciami, ktoré možno detegovať ako implicitne prítomné na základe interpretácie osamelobežeckých textov. Pokúsme sa teda priblížiť beatnícké inšpirácie v textoch Osamelých bežcov v treťom období MT.

⁴⁸⁷ Porovnaj i najnovšie dejiny slovenskej literatúry – Sedlák, I. et al. *Dejiny slovenskej literatúry II*, 2009.

⁴⁸⁸ Pozri Kasarda, M. *Osamelí bežci*, 1996; Somolayová, L. *K americkým inšpiráciám v tvorbe Osamelých bežcov*. In *Slovenská literatúra*, 2007, č. 4, s. 312 – 318.

⁴⁸⁹ Je zaujímavé, že Olsonova koncepcia mala vplyv i na beatníkov. Porov. Hochel, B. *Doslov*. In Ginsberg, A. *Vytie*, 1990.

⁴⁹⁰ Tu treba ale dodať, že u Bežcov sa tieto motívy zapájajú do básne organickejšie než napríklad v tvorbe starších básnikov, kde tvoria len pozadie pre diferenciáciu, často ideologickú. Porov. v tomto zmysle napr. *Válkovu Skazu Titanicu*.

⁴⁹¹ Porovnaj v tomto zmysle úvodnú kapitolu Kasardovej monografie *Osamelí bežci*, 1996. Zaujímavé je však v súvislosti s postmodernou u Osamelých bežcov aj jeho tvrdenie o tom, že možno hľadať paralely medzi Bežcami a newyorskou „poetickou školou“ (existovala v tom istom čase ako beatníci), ktorá vraj tiež „pracuje s básňou ako s konceptom, s básňou ako neuzatvoreným celkom, ktorý má byť impulzom.“ Myšlienku ďalej nerozvádza, pôsobí preto príliš všeobecne. Porov. *záznam diskusie o Osamelých bežcoch*. In *Literika*, 1996, č. 3 – 4, s. 144.

⁴⁹² Kým české a slovenské preklady dostatočne mapuje aj táto práca, o poľských vplyvoch, ktoré podľa Somolayovej Repka, Štrpka a Laučička recipovali z poľského periodika *Literatura na Świece*, máme nateraz na Slovensku málo informácií. Pozri Somolayová, L. *K americkým inšpiráciám v tvorbe Osamelých bežcov*. In *Slovenská literatúra*, 2007, č. 4, s. 313.

Osamelí bežci sa ako skupina manifestačne po prvý raz prihlásili v januárovom čísle *Mladej tvorby* v r. 1964, čiže úplne na začiatku nami sledovaného obdobia. Svoj manifest nazývajú *Návrat anjelov* a je natoľko provokatívny, že sa po (auto)cenzúrnom zásahu dostáva do časopisu iba v oklieštenej a mierne pozmenenej podobe.⁴⁹³ V manifeste *Návrat anjelov* nachádzame okrem iného aj tento segment:

POÉZIU CHÁPEME AKO POSOLSTVO

Ako posolstvo ľuďom od tých, ktorí hovorili sedemdesiat hodín bez prestania (citovaný Allen Ginsberg) o ľútosti svojich životov.

Aj keď možno súhlasiť s názorom, že prvý manifest *Osamelých bežcov* sa skôr ako k estetike a poetike básnickej tvorby vyjadruje k etike⁴⁹⁴, nemožno pri interpretácii manifestu nebrať do úvahy výrazný vplyv A. Ginsberga, ako sa to neraz v slovenskej literárnej historiografii robí.⁴⁹⁵ Ginsberga a beatnikov v tomto etickom manifeste nemožno chápať ako vzor poetiky, ale skôr ako vzor etický a životný.

K tejto téze nás vedie niekoľko základných atribútov *prístupu* k poézii, ktorý mala trojica priateľov Repka, Štrpka a Laučík. Chápali básň ako pohyb, neustále stávanie sa, proces. Toto presvedčenie vychádzalo z ich životného a generačného naladenia. Ako prezrádzajú ich biografie, všetci traja mladí básnici (nar. 1944) v 60. rokoch aktívne športovali (Štrpka a Repka súťažne behali, Laučík bol jaskyniar), uskutočňovali spoločné „básnické“ poznávacie výlety autostopom.⁴⁹⁶ Slovom, bytostne sa stotožňovali s predstavou slobodného a tvorivého pohybu. Tento pohyb je pohybom k existenciálnemu uskutočňovaniu ľudskej podstaty.⁴⁹⁷ Je to pohyb osamelého bežca, ktorý je sám sebou, sám so sebou a sám proti se-

⁴⁹³ Podľa M. Kasardu nebol manifest v MT publikovaný celý: „V poslednej chvíli ho totiž – aj napriek tomu, že v redakcii bol po búrlivej debate a diskusii prijatý – cenzúra nepustila a z už vysádzanej *Mladej tvorby* stiahla.“ Kasarda, M. Prečo nie sú *Osamelí bežci* básnická skupina. In *Literika*, 1996, č. 3 – 4, s. 135. Úprava v texte manifestu nastala pravdepodobne pri sadzbe: v pôvodnej vete „Vojna je pre našu generáciu rovnako absurdný pojem ako komunizmus“ nachádzame v MT, 1964, č. 1 slovo „abstraktný“. Pozri úplné texty osamelobežeckých manifestov v *Manifesty Osamelých bežcov*. In *Literika*, 1996, č. 3 – 4, s. 138 – 140 (s týmito verziami pracujeme aj tu), príp. v prílohe Kasarda, M. *Osamelí bežci*, 1996. *Návrat anjelov* sa v pôvodnej podobe objavil až v SP v r. 1993.

⁴⁹⁴ Pozri Kasarda, M. Prečo nie sú *Osamelí bežci* básnická skupina. In *Literika*, 1996, č. 3 – 4, s. 135.

⁴⁹⁵ Pozri napr. Hochelovu interpretáciu tejto alúzie. Hochel, I. *Poézia* [2. polovice 20. stor.]. In Sedlák, I. et al. *Dejiny slovenskej literatúry II*, s. 375.

⁴⁹⁶ Porov. napr. interpretáciu jedného z podobných autostopových výletov:

„Už v roku 1964 sa vybrali na spoločnú cestu autostopom cez Poľsko k Baltickému moru. Zúčastnil sa na nej Laučík so Štrpkom, Repku, ktorý bol v tom čase na základnej vojenskej službe, z cesty informovali v poetických listoch. Nešlo len o prázdninový výlet, ale o sebapoznávaci, poetický roadtrip v duchu Jacka Kerouaca.“ *Osamelí bežci a návrat anjelov*. In .týždeň [online], 4. január 2015.

Pozri aj poznámku zo záveru druhého manifestu, *Prednosti trojnohých slávikov*: „Stretnete nás na cestách, osamelých bežcov vo vrcholiacej sezóne autostopu.“

⁴⁹⁷ Vo filozofickom zmysle, kde existencia predchádza esenciu a bytie je vlastne stávaním sa. Neprekvapia v tomto zmysle ani odkazy na A. Camusa v druhom manifeste *Bežcov*.

be.⁴⁹⁸ Individualistický a samostatný postoj osamelého bežca, dobrovoľne stojaceho mimo „bezpečného“ davu⁴⁹⁹ a mimo literárnych inštitúcií, neskompromitovaného skúsenosťou so stalinizmom, bol v tomto zmysle etickou výzvou, apeloval k osobnej zodpovednosti. Takýto pohyb potom znamená vôľu prijať zodpovednosť sám za seba.

V tomto zmysle možno čítať aj citovanú časť manifestu. Posolstvo básne, komunikácia či odovzdávanie správy, to sú motívy, ktoré sa v dobe publikovania manifestu pravidelne opakovali v poézii Osamelých bežcov a v tvorbe I. Štrpku ich čítame dodnes. V tomto zmysle je ale posolstvo aj to, čo spája osamelobežecké a beatnické chápanie poézie. Báseň sa v poetikách oboch skupín chápe ako čosi nedokončené, otvorené, niečo, čo sa plne realizuje až v komunikácii. Na tomto mieste treba interpretačne náležite „doceniť“ alúziu s menom Allena Ginsberga. Prepájajú (a navzájom „zvýznamňujú“) sa v nej motív komunikácie a motív pohybu, objavuje sa tak motív básnika putujúceho k ľuďom, „peripatetického“, chodiaceho proroka či bežca so správou.

Manifestačnosť citovaného vyjadrenia sa zvyrazňuje ešte aj tým, že veta, v ktorej figuruje Ginsberg, je časťou verša z jeho slávneho manifestu – básne *Howl*:

... who talked continuously seventy hours from park to pad to bar o Bellevue to museum to the Brooklyn Bridge,

Pri pohľade na alúziu je zrejmé, že Osamelí bežci pri tvorbe citovanej vety vychádzali z českého Zábranovho prekladu, alúzia je kalkom jeho preloženého verša.⁵⁰⁰

Explicitná aluzívnosť výrazu nás ale oprávňuje s interpretáciou pokročiť ešte ďalej – obsah alúzie totiž v citovanej formulácii možno interpretovať ako obsah posolstva. Bolo by teda možné uvažovať aj o akomsi beatnickom posolstve, resp. posolstve z obsahu Ginsbergovej slávnej básne.

Báseň *Howl* (zámerne teraz používame anglický názov) je báseň o generácii a generačnom životnom pociate a – patočkovsky povedané – o moci a bratstve bezmocných a otrasených, žijúcich vo „frenetickom“, nervóznom svete ovládanom molochom vojny, priemernosti a kapitalizmu. Príslušníci takejto „zbitej“ (angl. beat) generácie sú zároveň „blažení“ (angl. beatified) vo svojej vôli vystúpiť z bludného kruhu spoločenských stereotypov a prejsť na „tvrdé jadro vlastného vedomia“⁵⁰¹.

⁴⁹⁸ M. Kasarda dokazuje, že prototextom k názvu skupiny bola poviedka anglického ľavicového prozaika Alana Sillitoa *Osamelosť* cezpoľného bežca. Pozri Kasarda, M. *Prečo nie sú Osamelí bežci básnická skupina*. In *Literika*, 1996, č. 3 – 4, s. 136.

⁴⁹⁹ Porovnaj Kasardovu interpretáciu tohto gesta, keď okrem iného hovorí, že „odkaz osamelého bežca nie je ničím menším, než provokatívnym a provokujúcim gestom dobe a spoločnosti“. *Ibidem*, s. 136 – 7.

⁵⁰⁰ Porov. Zábranov preklad z r. 1959:
„... kteří hovořili sedmdesát hodin bez přestání, od parku
k silnici, k baru, k baru, k Bellevue, k muzeu,
k Brooklynskému mostu“

⁵⁰¹ Holmes, J. C. *This Is The Beat Generation*. In *The New York Times*. 16 November 1952. Prel. I. T.

Manifest možno teda čítať ako posolstvo o generácii a jej životnom pociťte. Na to, že by mohlo ísť o životný pocit podobný pocitu beatnikov, odkazuje aj samotný názov manifestu. Navrátiť sa anjelov totiž možno vidieť v súvislosti s Gingsbergovými profánnymi inkarnáciami anjelov v *Howl*:

„angelheaded hipsters“ (Zábrana: „hipstery s andělskými hlavami“) – „Mohammedan angels“ (Zábrana: „mohamedánské anděly“) – „visionary indian angels“ (Zábrana: „vizionárske indiánske anděly“) – the blond & naked angel (Zábrana: „plavovlasý & nahý anděl“) – „the madman bum and angel beat in Time“ (Zábrana: „šilného vandráka a anděla ubitého v Čase“) – „Angels! Crazy in Moloch!“ (Zábrana: „Molochu, v tobě sním o Andělech! Šílený v Molochovi!“).

Uvažovať o tom, že Osamelí bežci stotožňujú svoje etické posolstvo o mladej generácii s beatnickým posolstvom, nás oprávňujú aj ďalšie texty autorov z tohto okruhu.

Svoj druhý manifest publikovali Osamelí bežci v *Mladej tvorbe* č. 5 v r. 1964. Jeho celý názov je Prednosti trojnohých slávikov: Niekoľko bezočivosti s dierézou alebo Osamelí bežci o jazdcach bez koní. Už tento názov veľmi dobre ilustruje tematický rámec a zároveň ironický prístup k nemu, ktorý si mladí autori zvolili. Osamelí bežci odmietajú byť hlasom a svedomím národa a budovateľskými „veršovníkmi“ a odmietajú aj avantgardu „v medziach zákona“⁵⁰². Bežci tiež odmietajú hodnoty kanonizované literárnou históriou, prezentované stredoškólakom⁵⁰³. Pokiaľ ide o tradície domácej poetiky, s výhradami uznávajú Trnavskú skupinu a o trochu viac prijímajú M. Válka – len v nich totiž nachádzajú „indiferentné koncepcie seba a sveta“⁵⁰⁴. Bežci odmietajú „vstúpiť do brán slovenskej literatúry“, chcú poéziu žiť: „Poézia je pre nás spôsobom života a jeho poznania, prostriedkom preniknutia pod povrch javov a vecí, prostriedkom odhalenia, pochopenia ich vnútorných súvislostí s jednoznačným dôrazom na **súvislosti ľudské, existencionálne** (sic!).“ (zvýraznené v origináli – I. T.)⁵⁰⁵

Osamelý bežec sa tak angažovane stavia za človeka v snahe spájať sa s ním. V tomto zmysle básnici Osamelí bežci akcentujú potrebu zbaviť sa starých symbolov a objaviť novú, vyššiu syntézu. Cieľom je tu oslobodiť diskurz a založiť jeho utópiu.⁵⁰⁶ Často sa aj odkazujú na inonárodné literárne authority. Zaujímavé sú v tomto kontexte odkazy na Saint-John

⁵⁰² Prednosti trojnohých slávikov podľa Manifesty Osamelých bežcov. In *Literarika*, 1996, č. 3 – 4, s. 139.

⁵⁰³ V tomto zmysle pozri nasledujúce konštatovanie I. Štrpku, keď hovorí o príznačnej osamelosti osamelého bežca: „Literatúra bola inštitúciou. My sme nechceli byť v inštitúcii, pod jej kuratelou, nechceli sme sa jednoducho priradiť. Aj domáci literárny kontext sa nám zdal veľmi úzky, aj celá kultúrno-politická situácia.“ Podľa Kasarda, M. Prečo nie sú Osamelí bežci básnická skupina. In *Literika*, 1996, č. 3 – 4, s. 137.

⁵⁰⁴ Prednosti trojnohých slávikov podľa Manifesty Osamelých bežcov. In *Literika*, 1996, č. 3 – 4, s. 139.

⁵⁰⁵ Ibidem.

⁵⁰⁶ Koncept M. Foucaulta, ktorý predstavuje stupeň v gradácii štatútu diskurzu vo vzťahu ku komentáru. Utópia diskurzu znamená stále nový, svieži, nevinný a unikátny diskurz; je to častý ideál lyriky, neustále nový výraz. Porov. Foucault, M. *The Order of Discourse*. In *Untying the Text*.

Persa a jeho poéziu opodstatnenú samým človekom. Prepájajú etické a estetické, keď konštatujú, že jedine básnik je garantom svojej básne, no aj preňho je vraj zákon nevyhnutný.

Aj v tomto manifeste *expressis verbis* spomínajú beatnikov: „Romantikmi XX. storočia sú beatnici. Menej ukrutností.“⁵⁰⁷ Túto narážku možno v kontexte vyslovených názorov na „etiku poetiku“ chápať ako výzvu na tolerovanie romantickej excentrickosti, ktorá sa prirodzene spája s moderným umením.

Na podklade oboch manifestov možno beatnícké inšpirácie hodnotiť ako integrálnu súčasť etického prístupu k poetike, ktorý manifestujú Osamelí bežci. Zmysel beatnikov sa pre Bežcov ukazuje v tom, že svojím étosom symbolizujú autenticitu a bezprostredný prístup k životu.

Takýto humanizmus ľudskej prirodzenosti obhajuje aj D. Mitana vo svojom Otvorenom liste čitateľa Osamelým bežcom.⁵⁰⁸ V ňom de facto odhaľuje svojvoľný útok kritiky, skrývajúcej sa za rúskom verejného záujmu, na humanizmus poézie Osamelých bežcov. Prezentuje vlastné chápanie poézie ako pohybu, básne ako nástroja na spoznávanie. Báseň by podľa neho mala v čitateľovi vyvolávať asociácie – „a čerta sa starám, či sú správne, alebo nesprávne; blahorečím básnikovi, ktorý bol schopný ich vo mne vyvolať“.⁵⁰⁹

Týmito manifestačnými vystúpeniami sa na stránkach MT definitívne formuluje tendencia osamostatnenia literatúry a kultúry od ideológie a politiky. Angažovanosť umelca musí vyplývať z jeho vnútorného presvedčenia a starosti o človeka – a nie z angažovanosti politickej a socialistickej.

Túto potrebu Bežci akcentujú aj v letných mesiacoch r. 1968, keď sa v MT prezentujú s vyhlásením *Krásna vidina*.⁵¹⁰ V tomto texte priamo píšú o kríze totalitného systému. Tá podľa nich spočíva v tom, že sa predstavitelia moci zbabelo schovávali za skupinu, ktorú majú zastupovať. Výsledkom je odludštenie politiky. Domnievajú sa, že na to, aby sa neopakovali chyby včerajška, treba prispieť k mravnému obrodeniu človeka dneška. Toto obrodenie by malo byť postavené na slobode a humanizme. Program svojej básnickej skupiny s týmto cieľom prepájajú s existencialistickou autenticitou, vôľou prevziať zodpovednosť za vlastný život:

Najdôležitejšie je byť zodpovedným, každý sám, osobne, celým svojim žitým životom, byť autentický, byť sám sebou až na dno, sebou utvárať a zaručovať mravnú hodnotu, ktorá robí z jednotlivca človeka, t. j. toho, kto vedome a do dôsledkov prijíma **povinnosť byť človekom** (zvýraznené v origináli – I. T.) za každých okolností, objektívnych i subjektívnych, t. j. toho, kto je nepretržite osamelým bežcom bojujúcim so sebou a traťou a tak sa približujúcim unikajúcemu cieľu, dosahujúc spojenie so všetkými, čo bežia, bratstvo skrz pot bežeckého úsilia a stávajúc sa až takto pevným stavebným kameňom ľudského spoločenstva. Jeho zárukou. Sloboda je v nás.⁵¹¹

⁵⁰⁷ Ibidem, s. 140.

⁵⁰⁸ Mitana, D. Otvorený list čitateľa Osamelým bežcom. In MT, 1965, č. 4, s. 45.

⁵⁰⁹ Ibidem.

⁵¹⁰ Repka, P. – Štrpka, I. *Krásna vidina*. In MT, 1968, č. 6, s. 63.

⁵¹¹ Ibidem.

Za autenticnosťou „až na dno“ možno čítať aj beatnickú autenticnosť, ktorá spočíva vo vóli prijať zodpovednosť za vlastnú slobodu.

Posledným textom, čo vzhľadom na jeho tematiku možno považovať za osamelobežecký programový text, je Vrecková antológia popisov cesty (Na Dlhé Letné Dni), ktorú do predposledného čísla úplne posledného ročníka MT „zostavil Ivan Štrpka“.⁵¹²

Text má metatextový charakter, je to súbor prekladov úryvkov zo slávnych cestovateľských denníkov (J. Cook, kpt. Scott, Rasmussen a i.). Programovosť a manifestačnosť sú implicitné atribúty tohto článku. Informatívnu a záujmovú funkciu úryvky transcendujú spôsobom, akým sú radené (uplatňuje sa postup filmového strihu). Z celostného, hlbšieho čítania vyplýva, že cesta sa tu chápe ako fenomén ľudského života a ľudskej túžby, ako cesta spojená s objavovaním a dobývaním sveta a samého seba. Za zmienku stojí, že v texte sa ako jeden zo spôsobov cestovania spomína aj LSD. V *Mladej tvorbe* sa vôbec po prvý raz objavuje meno Timothy Leary, ktoré sa v období normalizácie bude skloňovať najmä v samizdate.⁵¹³ Medzi opismi cesty Štrpka uvádza aj niekoľko psychedelických zážitkov. Tým, že sú za sebou radené fyzické a psychedelické cesty, vynárajú sa medzi nimi zaujímavé súvislosti. V závere článku Štrpka uvádza aj úryvok z Kerouacovho románu *Na ceste*.

7.2.6 Generačné reportáže

Obdobie rokov 1964 – 1970 možno bez akéhokoľvek preháňania označiť za zlatý vek reportáže⁵¹⁴ o aktuálnych problémoch mládeže. Toto konštatovanie vyplýva z celkového objemu článkov (v korpuse ich je vyše 40⁵¹⁵), ale aj z ich štylistického bohatstva a prekvapivej tematickej variability. V tu prezentovanom prehľade nie je cieľom katalogizovať témy ani sa nechceme pokúsiť o detailný štylistický rozbor.⁵¹⁶ Cieľom je prezentovať niekoľko syntetizujúcich záverov, ktoré ilustrujú veľmi úzku prepojenosť sledovaných amerických a beatnických inšpirácií s kultúrou a obrazom sveta československej mládeže 60. rokov 20. storočia.

Pokiaľ ide o tematický diapazón reportáží v *Mladej tvorbe* v sledovanom období, možno povedať, že je až mimoriadne široký. Treba pritom zdôrazniť, že hovoríme *len* o repor-

⁵¹² Štrpka, I. Vrecková antológia popisov cesty (Na Dlhé Letné Dni). In MT, 1970, č. 7, s. 30 – 35. Určenie autorstva dávame do úvodzoviek, pretože podľa všetkého ide o syntetizujúci preklad.

⁵¹³ Porov. články v archíve časopisu Vokno na <http://www.vons.cz/vokno>

⁵¹⁴ Šesťdesiate roky sa v dejinách slovenskej žurnalistiky vo všeobecnosti považujú za zlatý vek reportáže. Išlo v tom čase o mimoriadne štylisticky i tematicky variabilný žáner. Medzi osobnosťami, ktoré podstatným spôsobom formovali tento žáner v sledovanom období, figurujú napr. G. Gryzlov, R. Kaliský, L. Mňačko a aj P. Repka. Zároveň treba dodať, že žáner reportáže tu nechápeme taxonomicky (t. j. podľa dnešných definícií), ale historicky. Rozhodujúcimi atribútmi pre jeho vymedzenie sú informatívnosť (operatívnosť výrazu) a autorská autenticita (forma ikonickosti, sebvýraz).

⁵¹⁵ Konkrétne 44 textov, pričom sme niekoľko reportáží publikovaných v MT do korpusu nezaraďovali, pretože nesúviseli s pracovnými definíciami delimitujúcimi korpus dobových textov.

⁵¹⁶ Čitateľa preto i na tomto mieste upozorňujeme na zoznam textov zaradených v korpuse dobových prameňov, ktorý je možné nájsť v použitej literatúre.

tážach o mládeži, na ktoré sa *Mladá tvorba* od r. 1965 programovo orientovala,⁵¹⁷ a že si všímame len reportáže v tomto periodiku.⁵¹⁸ Ako to vyplýva z reportáží pravidelne publikovaných od r. 1965 v MT, ale aj zo zvýšeného záujmu iných dobových periodík⁵¹⁹, populačne silné ročníky dospievajúce v období 60. rokov (angl. baby boomers)⁵²⁰ boli v tom čase spoločensky a aj politicky závažnou otázkou. V reportážach sa preto uvažovalo, akí mladí ľudia sú, aké sú ich hodnoty a aj ako sa bavia. V dobových reportážach vidíme prelínanie problémov mladých typických pre vtedajšie Československo (najmä vzťah k moci, možnosti vlastnej realizácie, školstvo a pod.) s problémami, ktorými v tom čase žila celá mládež v rozvinutých krajinách (sexuálna revolúcia, subkultúry, občianske a politické práva a pod.).

Z reportáží MT môžeme „vyčítať“ niekoľko pre dobu príznačných spoločenských tendencií. Tiež vidieť, ako sa k mladým stavala vtedajšia moc. Mládež a jej zábava boli predmetom kultúrnej a školskej politiky (cez mocenské „páky“ jednotného ČSM). Štátne orgány sa preto snažili „podchytiť“ novovznikajúce formy zábavy mladých (domáci jazz⁵²¹, twist⁵²², bigbít⁵²³, malé javiskové formy a pod.). Ako však vyplýva z reportáží, mládež tieto zásahy z oficiálnej sféry neprijímala s pochopením⁵²⁴ a často sa proti nim vyhaňovala.⁵²⁵

⁵¹⁷ Porov. už diskutovaný oznam [Milí čitatelia.] In MT, 1965, č. 12, s. 33. Okrem reportáží sa však v MT po r. 1965 objavovalo aj veľa notíc, krátkych správ či anekdot zo života mládeže. Svojimi postrehmi z bratislavských internátov do MT prispieval aj mladý D. Mitana. Aj toto dokumentuje programový záujem časopisu o mládež.

⁵¹⁸ Zaujímavé reportáže o aktuálnych spoločenských a politických otázkach súvisiacich s kultúrou vychádzali v tom čase aj v týždenníku Kultúrny život. Porov. Kultúrny život a slovenská jar 60. rokov, príp. Kalinová, A. – Juráňová, J. Mojich 7 životov, 2012.

⁵¹⁹ Napr. Smena, Kultúrny život, Mladý svet, Mladá fronta – a okrem nich aj množstvo študentských univerzitných či fakultných časopisov v Prahe, Brne a Bratislave. Už z reportáží v MT, ktorých autori často reagovali na texty v iných periodikách, si vieme spraviť celkom dobrý obraz o šírke spoločenského záujmu o daný problém.

⁵²⁰ Podľa amerických štatistík ide o generáciu narodenú medzi rokmi 1946 – 1964 v období relatívnej prosperity po 2. svetovej vojne. Toto rozhraničenie možno aplikovať aj na Československo. Porov. Bump, P. Here Is When Each Generation Begins and Ends, According to Facts. In The Atlantic [online], Mar 25, 2014.

⁵²¹ Pozri Csáder, P. Jazz-session. In MT, 1965, č. 8 – 9, s. 30 – 34. Tento článok indikuje prelom v dobovom chápaní jazzu: kým v prvej polovici 60. rokov sa jazz chápal najmä ako americký štýl postupne sa (opäť) zakoreňujúci v československej hudbe, tento článok už hovorí o plnokrvnej československej mladej jazzovej scéne, aktívnej najmä vo veľkých mestách ako Bratislava a Praha.

⁵²² Pozri názory o twiste v predchádzajúcom období MT. Twist bol medzi slovenskou mládežou populárny skôr v období raných 60. rokov, v druhej polovici 60. rokov si viac priazne získal tzv. bigbít.

⁵²³ Pozri Višňovský, P. Život s gitarou. In MT, 1964, č. 6 – 7, s. 5 – 6.

⁵²⁴ Potvrdzujú to aj výsledky dobového sociologického prieskumu medzi študujúcou mládežou v r. 1965 – mladí cítia averziu voči byrokrácii a zákazom a na študentskom živote si najviac cenia slobodu a nevšedné zážitky. Pozri Macháček, L. Študenti až príliš ideálni. In MT, 1964, č. 10, s. 38 – 41.

⁵²⁵ Napr. P. Repka v článku, ktorý je montážou z denníkových záznamov dospievajúcich chlapcov, dokumentuje, že sa medzi mládežou objavujú odmietavé reakcie na typické rituály socialistic-

Reportáže tiež ukazujú, že sa medzi mladými objavuje fenomén outsiderstva, silnie túžba žiť si po svojom, mimo oficiálne sankcionovaného realizačného priestoru. Jasný nesúlad medzi oficiálnym priestorom a súkromným priestorom dokumentujú reportáže P. Repku.

V reportážach a článkoch o mládeži sa často skloňuje slovo „generácia“. Mnohé z textov sa snažia mladú generáciu definovať. Viacerým dobovým komentátorom bolo jasné, že generácia, ktorá o budovateľských 50. rokoch a kulte osobnosti len počula, bude mať iný morálny profil, bude zákonite skeptickejšia a menej dôverčivá.⁵²⁶ Z dnešného hľadiska je zaujímavá vo viacerých reportážach opakovaná výčitka, že mladým je až príliš dobre a nevážia si, že nezažili vojnu a ani naozajstné kapitalistické vykorisťovanie (počas medzivojnového obdobia). Takéto argumenty možno dávať do súvislosti s protiintelektuálnymi náladami, ktoré často rozdúchavalo Novotného stranícke vedenie ešte aj v 60. rokoch.⁵²⁷ Sú v nich teda prítomné ideologické rámce. Na druhej strane možno takéto názory vidieť ako prirodzenú reakciu staršej generácie voči nonkonformite, ktorá sa vždy spájala s mládežou. Problémy nonkonformity a alternatívnych životných štýlov, čo sú typické témy pre 60. roky vo svete, autori reportáží v MT spočiatku riešia najmä na pozadí širších otázok o morálke a živote mládeže. V reportážach sa teda akoby mimochodom dočítame, že mladí českí jazzmani žijú v podstate na okraji spoločnosti⁵²⁸, vo viacerých článkoch sa len mimochodom hovorí o móde dlhých vlasov⁵²⁹ a sexuálna revolúcia „presvitá“ len na pozadí anekdotických príbehov o erotických hrách mladých ľudí⁵³⁰ či na pozadí reflexií o erotickosti výrazu v literatúre⁵³¹.

Na základe miery explicitnosti alúzií na aktuálne spoločenské okolnosti možno konštatovať, že reportáže o mládeži do r. 1967 majú prevažne gnómický charakter. Nastoľujú sa v nich – i keď často novou formou – otázky morálky mladých, napríklad v sérii článkov mapujúcich Božie prikázania ako filozofické, morálne a spoločenské problémy socializ-

kého života (napr. Prvý máj považujú za povinnosť). Čelia napr. aj hrozbám, že za zlé správanie budú mať zlé kádrové posudky. Pozri Repka, Peter. Už viem, aký mám byť. In MT, 1967, č. 5, s. 26 – 39.

⁵²⁶ Pozri v MT publikovaný úryvok z knihy rakúskeho marxistu, na ktorého názory o mládeži sa periodicky odkazujú viaceré reportáže v korpuse (najmä tie o morálke mladých ľudí): Fischer, E. Vacuum. Prel. P. Bžochová. In MT, 1964, č. 6 – 7, s. 38 – 44. Zaujímavé sú aj úvahy o mladej generácii z pera M. Rúfusa, kde okrem iného tvrdí, že jeho generácia bola „bohatšia o ilúziu“. Porov. Rúfus, M. Myšlienky s medailou. In MT, 1967, č. 3, s. 12 – 13.

⁵²⁷ Ako sme videli na začiatku tejto kapitoly, kampane proti intelektuálom sú reliktom stalinizmu. Nedôstojné správanie moci voči študentom vyvrcholilo v r. 1967 pri tzv. strahovských udalostiach. Negatívne spoločenské nálady po nich boli ďalšou z príčin vedúcich k zmenám na čele režimu v januári 1968. Porov. Pažout, J. Mocným navzdory, 2008.

⁵²⁸ Csáder, P. Jazz-session. In MT, 1965, č. 8 – 9, s. 30 – 34.

⁵²⁹ Zaujímavé je v tomto zmysle konštatovanie L. Macháčka. Dá sa povedať, že obdobné stanovisko k dlhým vlasom zastávali všetci vtedajší autori reportáží v MT: „... nie holá alebo nadmieru zarastená hlava, ale jej inteligencia rozhodne o budúcnosti tohto národa, tejto spoločnosti“. Macháček, L. Voľba, či obmedzenie?. In MT, 1966, č. 8, s. 40 – 43.

⁵³⁰ Repka, P. Nezosmilniš!. In MT, 1966, č. 8, s. 26 – 31.

⁵³¹ [Séria esejí na tému mravnosť nemravnosti]. In MT, 1966, č. 10, s. 18 – 33; Glocko, P. Má sadzač pätnásťročnú dcéru?. In MT, 1966, č. 10, s. 42 – 46.

mu.⁵³² Veľmi často sa objavujú aj reportáže o škole, ktoré sa postupom času čoraz viac stávajú tribúnou kritických hlasov mladých napr. na problematiku vzťahu žiak – učiteľ⁵³³ či na nedomyšlený koncept stredných všeobecno-vzdelávacích škôl⁵³⁴. Na stránkach MT sa v sledovanom období objavujú dokonca dva sociologické prieskumy mapujúce vtedy aktuálne otázky vysokého a stredného školstva.⁵³⁵

Od r. 1967 sa v reportážach objavuje väčšia miera aktuálnosti, reportéri často otvárajú témy, ktoré môžu pôsobiť ako kritika systému.⁵³⁶ Pri pohľade na tematiku reportáží a reakcií na ne možno konštatovať, že politické gesto slabne a moc ustupuje od formálnych represívnych zásahov (tresty v podobe zníženia nákladu, personálne výmeny a pod.).⁵³⁷ Po r. 1967 možno v článku o mladom murárskom učňovi čítať napríklad aj takúto narážku na kampaň proti tzv. máničkám z leta r. 1966⁵³⁸: „Mali sme peknú slnečnú jeseň a vyšlo nariadenie ohľadom dlhých vlasov. Určite viete, o čom hovorím. Mój mladší brat sa dal ostriať, dohola, celkom. Nepýtal sa, keď čítal to nariadenie, nehovoril to naše – prečo?

⁵³² Uvádžame ich chronologicky: Slovák, E. ... nebudeš mať iných bohov. In MT, 1966, č. 2, s. 30 – 34; Slovák, E. Nevezmeš mena jeho nadarmo. In MT, 1966, č. 3, s. 26 – 31; Slováková, J. Spomni, abys deň sviatočný svätzil. In MT, 1966, č. 4, s. 26 – 32; Slovák, E. Cti otca svojho a matku svoju. In MT, 1966, č. 6, s. 20 – 22; Kužel, D. Nezabiješ!. In MT, 1966, č. 7, s. 28 – 31; Repka, P. Nezo-smilníš!. In MT, 1966, č. 8, s. 26 – 31; Slovák, E. Nepokradneš!. In MT, 1966, č. 9, s. 28 – 33.

⁵³³ Pozri napr. kritické hlasy študentov v článku, ktorý sa pokúša mapovať, kde mladí vidia morálne opory: Slovák, E. Pred štartom a po páde. In MT, 1965, č. 5, s. 36 – 41.

⁵³⁴ Dvořák, P. Matúrou sa nič nekončí. In MT, 1966, č. 3, s. 32 – 35. Reakcia naňho: Slovák, E. Marginália. In MT, 1966, č. 7, s. 2 – 3.

⁵³⁵ Obe sú od L. Macháčka, ktorý sa v neskorších rokoch profiloval ako odborník na sociológiu mládeže a pedagogiku. Pozri Macháček, L. Študenti až príliš ideálni. In MT, 1964, č. 10, s. 38 – 41; Macháček, L. Volba, či obmedzenie?. In MT, 1966, č. 8, s. 40 – 43.

⁵³⁶ Najvýraznejším príkladom tendencie priamo kritizovať systém je pre MT napísaná esej Černý, V. Úloha mladého intelektuála v dnešnej dobe. In MT, 1968, č. 5, s. 17 – 19, kde sa okrem iného priamo píše o absolútnej, totalitnej štátnej moci, ktorá „osobuje si právo vyrábať životný názor a predpisovať ho.“ Ďalším príkladom sú až orwellovsky strhujúce spomienky bezmenného väzňa na vyšetrovacie praktiky v 50. rokoch v zápiskoch z Ruzyně nazvaných Traumatológia. In MT, 1968, č. 6, s. 30 – 35.

⁵³⁷ Porovnaj v tomto zmysle napr. veľmi kritickú reportáž o neuspokojivom a nenaplnenom živote mladých robotníkov v Partizánskom a protestný list vedenia partizánskeho závodu na tento text. Za náznak uvoľnenia pomerov považujeme aj to, že výmena názorov zostala na stránkach MT a podľa všetkého nemala dohru na ústrednom výbore strany. Bližšie pozri Madunická, J. – Móricaová, M. – Glocko, P. Kornatenie. In MT, 1967, č. 1, s. 30 – 35. List od podniku: [Pre týždňami dostala redakcia...]. In MT, 1967, č. 7, s. 50 – 51.

⁵³⁸ Kalendárium kampane je dobre spracované v článku Taragel, D. Komunistom prekázali dlhé vlasy. In SME [online], 10. máj 2012. Podrobnejšie o okolnostiach a pozadí celej kampane Pospíšil, F. – Blažek, P. Vraťte nám vlasy!, 2010. „Mánička“ bolo dobové pejoratívne označenie dlhovlasého chlapca. Je ale zaujímavé, že označovaná skupina si túto nálepku de facto privlastnila, a tým jej dala pozitívne konotácie. Porovnaj vyjadrenie pesničkára J. Hutku: „Z označení mánička jsme se tehdy velmi radovali. A tím, kým jsem se tehdy stal, jsem dosud.“ Šťastný, O. Kam se stahují „máničky“?. In iDnes.cz [online], 3. srpna 2010.

On je dosť nevzdelaný, a preto musel pochopiť, že v očiach našich otcov siaha na istoty, ktoré sú im posvätné.⁵³⁹

Fenomén dlhých vlasov bol pre dobu príznačný a do veľkej miery súvisel s alternatívnym životným štýlom. Kým staršia generácia vnímala módu dlhých vlasov ako smiešny či odsúdeniahodný vplyv zo Západu⁵⁴⁰, vtedajšia moc tento fenomén vnímala – čo vyplýva aj z jej reakcií, aj z dodnes zachovaných dokumentov – ako ideologické záškodníctvo. Názory mladej generácie na dlhé vlasy nemožno generalizovať: samozrejme, nachádzame pamätníkov, ktorí v nich videli symbol životného naladenia⁵⁴¹, pre iných mať dlhšie vlasy zas ako si patrilo k mladosti. V súvislosti s fenoménom dlhých vlasov v Československu sa často objavuje meno beatnického básnika Allena Ginsberga, ktorého návšteva z r. 1965 sa pre tzv. máničky či vlasáčov stala legendárnou a pre režim exemplárnou udalosťou. Ako konštatuje D. Taragel: „Jeho fotografie sa ocitli aj v miestnych časopisoch a všetci videli, že ide o poriadneho vlasáča, ktorý, kým ho komunisti nevyhostili, tu narobil poriadny vietor.“⁵⁴²

Aj v spojitosti s dlhými vlasmi sa na stránkach *Mladej tvorby* reflektujú alternatívne životné štýly a subkultúry mladých. Práve v tomto kontexte sa tu objavujú informácie o beatníkoch chápaných ako skupiny nekonvenčne žijúcich a nekonvenčne pôsobiacich mladých ľudí. Po prvý raz na nich v tomto zmysle upozorňuje spolupracovník MT v reportáži z návštevy Londýna, keď konfrontuje, čo sa o cudzej kultúre dozvedel doma, s realitou na mieste: „O kúsok ďalej postáva skupinka beatníkov s ležérnym nezájmom o všetkých okolo. Povestných ‚mods‘ a ‚rockers‘ vlastne ani nevidno. Myslím, že sa o nich viac hovorí, než by si skutočne zaslúžili. Pravda, skupiny vlasatých chlapcov možno stretnúť na každom kroku.“⁵⁴³

Beatníci sú teda podľa citovaného autora subkultúra alebo aspoň móda, pričom ich poznávacím znakom sú dlhé vlasy. Ide o stereotypizáciu. Na báze stereotypov o beatníckom životnom štýle je písaný aj článok *Život s beatníkmi*, ktorý vo svojom perexe avizuje, že MT chystá ďalšie články o tejto subkultúre.⁵⁴⁴ Tie sa však nerealizovali.⁵⁴⁵

V uvedenom článku opisovaný beatník, Čech Jirka, žije skoro ako bezdomovec v Bratislave. Reportérovi ukazuje svoj svet, ktorý tvorí malý privát u cigánskej rodiny s vylčnými oknami a slabou lampou. Jirka nielen žije, ale aj číta „beatnicky“: „Nad jedinou posteľou v provizórnej knižničke vládol Ferlinghetti, Corso, Ginsberg“. Mladík vraj svoj životný štýl chápe ako akt vzdoru, chce byť nezávislý, „robiť všetko inak, mať čosi svoje“. V článku

⁵³⁹ Tóno. Mój mladší brat. In MT, 1967, č. 1, s. 61. Ako je zřejmé, autor článku vystupuje pod pseudonymom. Text je zaradený až na konci čísla.

⁵⁴⁰ Pozri pitoreskné vyjadrenia staršej generácie v dobovej reportáži Nešvar dlouhých vlasů v socialistické společnosti, 1972.

⁵⁴¹ Porov. napr. dokument *Andělské vlasy* z cyklu *Fenomén Underground*, 2013.

⁵⁴² Taragel, D. Komunistom prekážali dlhé vlasy. In SME [online], 10. máj 2012.

⁵⁴³ Schreiber, J. Babylon Albionu. In MT, 1965, č. 10, s. 34. V duchu porovnávania československého a anglického kontextu sa nesie celý text.

⁵⁴⁴ *Život s beatníkmi*. In MT, 1966, č. 8, s. 61. Autora článku nebolo možné zistiť.

⁵⁴⁵ Narážku na bratislavských beatníkov nachádzame iba v reportáži P. Repku *Nezoslilniš!* v tom istom čísle MT na s. 31.

sa tiež opisuje jeho sklon k pitiu alkoholu a k požívaniu barbiturátov. Z podtextu je zrejmé, že ide o stratenú existenciu, autor článku pochybuje, že zvládne viesť normálny život. Žiaľ, o subkultúre bratislavských beatnikov sa už nezachovali ďalšie články; nie je preto jasné, či takáto skupina vskutku existovala, nakoľko sa stotožňovala s americkým „prototextom“, aké boli jej hodnoty atď. Z materiálov, ktoré máme, môžeme konštatovať, že označenie „beatnik“ použité na opis skupín mládeže možno chápať ako negatívny stereotyp. Iné, trochu zložitejšie konotácie toto slovo nadobúda v reflexii P. Repku.

Pokiaľ ide o štýl reportáží v *Mladej tvorbe*, je vzhľadom na veľkú variabilitu autorských rukopisov⁵⁴⁶ náročné a azda nefunkčné príliš zovšeobecňovať. Z hľadiska autorskej stratégie treba spomenúť postoj reportéra k námetu. Reportér *Mladej tvorby* je v článkoch o mládeži veľmi zainteresovaný, priam zaangažovaný v námete, svoj text štylizuje tak, že z neho cítiť bytostný záujem o tému. Subjekt reportéra často dokonca vyjadruje svoje vlastné názory na tému reportáže (napr. v komentároch v zátvorkách), ale aj mystifikuje, keďže sa často sám štylizuje do polohy mladého človeka, čiže svojho komunikačného partnera. Týmto sa narúša hranica medzi partnermi v interview – a reportáž tak nabera na sugestívnosti, viac evokuje než vyjadruje. Toto písanie má experimentálny charakter, mieša sa reportážna informatívnosť a ikonickosť výrazu, typická pre umelecký štýl, v tomto prípade modus správy so sebvýpoveďou. Z kompozičného hľadiska sú články mozaikami výpovedí, ktoré sa juxtapozičným priradovaním často konfrontujú a nečakaným spôsobom kontextualizujú. Často sa ako textotvorné princípy uplatňujú aj cyklickosť a rekurentnosť celých výpovedí. Z hľadiska modálnosti reportáže v MT často fungujú na princípe generovania otázok. Z tematickej analýzy pritom vyplýva, že odpovedí bolo vždy menej než páľčivých otázok.⁵⁴⁷

V dôsledku uplatnenia spomenutých textotvorných postupov články pôsobia ako kaleidoskop, miestami až groteskný. V takto štylizovanom type textov sa potom otvárajú možnosti na uplatnenie podtextovej a kontextovej irónie, ako môžeme vidieť v nasledujúcom segmente, kde sa výsmešne spája fyzikálne s metafyzickým: „A slovo skutkom sa stalo, družica letela po oblohe, mali sme prvý rok fyziku, ale prvú kozmickú sme už museli vziať na vedomie, náš učiteľ fyziky, starý profesor s fúzikmi nám ešte v ten deň rozšíril slovnú zásobu o slová perigeum a apogeum, a netvrdil, že je to diablov vynález.“⁵⁴⁸

Podobným spôsobom možno charakterizovať aj štýl reportáží Osamelého bežca P. Repku. V jeho prípade treba ešte dodať, že v období, keď Repka ako reportér intenzívne spolupracoval s *Mladou tvorbou*⁵⁴⁹, vychádzala aj jeho vlastná básnická tvorba z princípov

⁵⁴⁶ Najčastejšie medzi autormi reportáží figurujú E. Slovák a P. Repka, P. Glocko, J. Slováková a J. Madunická. Podrobnejšie pozri zoznam použitej literatúry.

⁵⁴⁷ A pritom len zriedkavo sa autori reportáží uchýlili k optimisticko-utopickým záverom v intenciách dobovej ideológie, ako napr. v Slovák, E. ... nebudeš mať iných bohov. In MT, 1966, č. 2, s. 30 – 34.

⁵⁴⁸ Slováková, J. Spomni, abys deň sviatočný svätil. In MT, 1966, č. 4, s. 28.

⁵⁴⁹ V korpuse neevidujeme všetky Repkove reportáže pre MT z r. 1964 – 1970. Ich zoznam pozri v bibliografickej poznámke P. Zajaca v Repka, P. Vstaň a choď, 1998. Celkovo týchto textov

reportáže. Jeden zo znalcov Repkovho diela konštatuje, že jeho rané básnické texty pre svoj reportážny charakter inklinovali k beatnickej podobe poézie.⁵⁵⁰ Na základe dostupného korpusu môžeme konštatovať, že beatnický étos a čiastočne aj podoby beatnickej poézie (najmä Ginsbergovej) ovplyvnili aj podobu Repkových reportáží o mladých ľuďoch v Československu.

V Repkových reportážach nachádzame alúzie na beatnikov ako básnikov a na ich životný pocit. Tieto narážky sú explicitné: využíva ich raz na opis československej reality života mladých, inokedy ako kvalifikátor životného postoja všeobecne. Priblížme si teraz na niekoľkých príkladoch, ako Repka v textoch v MT využíva slová so základom „beat-“:⁵⁵¹

1. „V rozhovore s jedným z *bratislavských beatnikov* sa vyskytlo slovo priemernosť. Chlapec vrel, že nechce byť priemerný. Na rozdiel od neho si myslím, že popustiť vlastnému telu, je tá najväčšia priemernosť.“⁵⁵²
2. „V pondelok je na programe krásne svitanie a *beatnické raňajky* (liter mlieka a vianočka).“⁵⁵³
3. „Novomanžel zeleno podperený a nevesta v bielom sa zastavili pri stánku s ovocím, hryzú jabĺčka a dôstojne pokračujú v začatej ceste, *akoby všetci Rusi boli beatnici*.“⁵⁵⁴
4. „Na zábradlí sedia hippies... Pavel mi vysvetľuje: To sú len polohippies. *Praví beatnici* chodia po ulici a kopú do škatule. Videl som to v Londýne.“⁵⁵⁵

Z príkladov vyplýva, že pomenovanie „beatnik“ a prívlastok „beatnický“ využíva P. Repka s autorskou licenciou, svojsky. Ako usudzujeme z jeho použitia, podstatné meno využíva jednak na pomenovanie niečoho, čo považuje za reálny denotát – subkultúru alebo prinajmenšom skupinu mládeže (príklady 1 a 4), pričom toto pomenovanie má uňho aj ironické konotácie (pr. 4). Vzťah k americkému vzoru sa demonštruje jednak tým, že pri každom použití Repka na zasadenie pojmu do slovenského kontextu využíva vnútornú explikáciu, niekedy v podobe kvalifikátora (pr. 1 a 4), inokedy v kontexte (pr. 3). Pomenovanie „beatnici“ teda u Repku znamená skupinu s akýmsi životným pocitom, vyhranenú voči bežným predstavám spoločnosti (pr. 1), svojrázne extravagantnú, milujúcu život (pr. 3), no vždy svojím spôsobom (až smiešne) imitujúcu americké vzory (pr. 4). Význam prívlastku „beatnický“ sa zdá byť ironický, dal by sa interpretovať ako význam odvodený od významu podstatného mena v pr. 3, pričom tu ale treba zdôrazniť, že obidva úryvky sú z jedného textu.

Repka publikoval vyše 12, pričom ich počet by bol vyšší, ak by sme medzi ne započítali aj sériu rozhovorov, ktoré urobil pre MT.

⁵⁵⁰ Vyjadrenie M. Kasardu v diskusii o Osamelých bežcoch v Literike, 1996, č. 3 – 4, s. 142.

⁵⁵¹ Slová v ukázkach zvýraznil I. T. Úryvky sú radené chronologicky.

⁵⁵² Repka, P. Nezosmilniš!. In MT, 1966, č. 8, s. 31.

⁵⁵³ Repka, P. Obloha do zlatista. In MT, 1967, č. 9, s. 38.

⁵⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵⁵ Repka, P. Dym nad domom. In MT, 1968, č. 7, s. 41.

Diskurz Repkových reportáží však presahuje *Mladú tvorbu*. Podobu reportážnych textov, ktoré vyšli v tomto periodiku, nemožno považovať za textologicky finálnu. Peter Repka r. 1969 odovzdal do vydavateľstva Smena rukopis knihy reportáží *Vstaň a choď*. Podľa spomienok vtedajšieho redaktora P. Zajaca, kniha bola „v roku 1970 kompletne vytlačená, no na základe cenzúrneho zásahu nebola napokon distribuovaná“.⁵⁵⁶ Takmer celý náklad bol zničený, opätovne mohla kniha vyjsť až v r. 1998.⁵⁵⁷ Podľa Zajaca boli do publikácie zaradené reportáže z konca 60. rokov (z r. 1967-69), ktoré boli už predtým publikované v MT. S posledným tvrdením však môžeme polemizovať na základe vlastného čítania a porovnávania textov v MT s textami v knihe reportáží (vydanie z r. 1998).⁵⁵⁸ Kým v textoch publikovaných v MT nachádzame len beatnické motívy, v reportážach uverejnených v knihe *Vstaň a choď* sú okrem motívov aj beatnické ponášky.⁵⁵⁹ V tomto zmysle treba vyzdvihnúť dva texty – Vzdušné zámky a The Generation.

Lyrická reportáž *Vzdušné zámky*⁵⁶⁰ je podobne ako iné Repkove texty publikované aj v MT postavená na cestovateľských impresiách radených akoby spôsobom filmového strihu.⁵⁶¹ V súvislosti so životným postojom Osamelých bežcov možno tvrdiť, že cestovanie a pohyb boli dôležitými atribútmi ich chápania poézie ako pohybu a života. V porovnaní s inými textami však možno v reportáži *Vzdušné zámky* čítať viac narážok na beatnické (vlastne kerouacovské) chápanie cestovania ako bezcieľneho sebaopoznávania. Cieľ tu nie je jasný, samotná cesta je cieľ, čo hneď v úvode reportáže naznačuje aj sám Repka: „(Táto

⁵⁵⁶ Pozri jeho bibliografickú poznámku v Repka, P. *Vstaň a choď*, 1998, s. 156.

⁵⁵⁷ Repkovi sa v r. 1970 podarilo získať niekoľko vytlačených exemplárov. Kniha prešla v r. 1998 opätovnými redakčnými úpravami. Porov. Repka, P. – Tinková, A. „Som udomácnený cudzinec,“ hovorí Peter Repka. In SME [online], 5. 9. 1998.

⁵⁵⁸ V knihe *Vstaň a choď* z r. 1998 figurujú nasledujúce texty: *Opustiť tento svet*, *The Generation*, *Obloha do zlatista*, *Kopanice Európy*, *Dym nad domom*, *Eastmancolor*, *Pomoc lesom*, *Vzdušné zámky*, *Mať odvalu na návrat* a *Pískať sa nesmie*. Väčšina textov sú reportáže z *Mladej tvorby*, ako uvádza Zajac; viaceré, najmä tie tematicky najaktuálnejšie (okolo udalostí pred a po auguste 1968) sú však iné oproti časopiseckým verziám. Z textu *Dym nad domom* oproti pôvodnej verzii v MT (pôv. v MT, 1968, č. 7, s. 40 – 47) vypadáva úvodná časť a text je kratší; text *The Generation* síce obsahuje pasáže z denníkov dospievajúcich chlapcov, ktoré už boli predtým pod názvom *Už viem, aký mám byť* uverejnené v MT (pôv. v MT, 1967, č. 5, s. 26 – 39), no text je omnoho dlhší a jeho celkové vyznenie je iné. Posledný text (*Pískať sa nesmie*) je mimoriadne sugestívna reportáž z prvého týždňa okupácie, ktorá bola hneď po napísaní uschovaná autorovým otcom a Repka podľa vlastných slov až do obdobia po r. 1989 „už ani nemal tušenie, že existuje.“ Porov. Repka, P. – Tinková, A. „Som udomácnený cudzinec,“ hovorí Peter Repka. In SME [online], 5. 9. 1998.

⁵⁵⁹ Pojem ponáška chápeme tak, ako ho definuje D. Ďurišin. Ponáška podľa neho patrí medzi internokontaktové formy medziliterárnej recepcie a ide pri nej o „cieľavedomé funkčne plne zdôvodnené prevzatie niektorých výstavbových ideovo-umeleckých prvkov inonárodného diela [...] navodenie určitých súvislostí, asociácií s týmito prvkami.“ Ďurišin, D. *Teória literárnej komparatistiky*, 1985, s. 190.

⁵⁶⁰ Repka, P. *Vstaň a choď*, 1998, s. 107 – 120.

⁵⁶¹ Ako príklad možno uviesť reportáže Repka, P. *Dym nad domom*. In MT, 1968, č. 7, s. 40 – 47; Repka, P. *Opustiť tento svet*. In MT, 1967, č. 8, s. 38 – 44; Repka, P. *V predvečer*. In MT, 1970, č. 4, s. 30 – 35.

cesta po Slovensku nebola naplánovaná. Nevedel som celkom presne, kde budem nasledujúcu noc spať a čo uvidím. Spoliehal som sa na reportérske šťastie a na to, že Slovensko je malé. Cesta za vzdušnými zámkami sa akosi nedá plánovať podrobne.)“ (formátované v origináli – I. T.)⁵⁶²

Cesta na Dušičky za vzdušnými zámkami, cesta za samým sebou a so samým sebou, ktorá nemá cieľ, len nečakané zastávky, sa takto stáva cestou sugestívnych zážitkov. Text, ktorý autor prezentuje, je viac než informatívnou reportážou, pôsobí ako lyrický text básne v pohybe, otvorenej básne. Repka pri svojej ceste transcenduje čas, nie je jasné, kedy sa cesta odohráva, zostávajú len priestorové koordináty. Časovosť sa mení na gnómičnosť, operatívnosť výrazu ustupuje ikonickosti. Tento aspekt je prítomný aj v nasledujúcom segmente, ktorý obsahuje alúzie na beatnikov (zvýraznené kurzívou – I. T.):

Vo chvíli, keď sa osamelá lokomotíva ženie neskororojesenným Slovenskom, skladám zrazu čiapku z hlavy, obraciam sa k západu a *kvíľivo* spustím dlhú pieseň, ktorú už nemôžem v sebe udržať, ktorá vybuchuje, páli, ktorá pomáha duši.

*Zomrel Jack Kerouac.*⁵⁶³

Beatnické kompozičné inšpirácie pomáhajú Repkovi utvárať celkový kompozičný pôdorys tejto lyrickej reportáže (ktorá je kerouacovsky ladeným stopárskym dobrodružstvom) a beatnické alúzie mu zas pomáhajú artikulovať životný pocit a určiť aspoň pre samého seba a samému v sebe čas v dobe, ktorá na jeho generáciu pôsobila ako koniec sveta.⁵⁶⁴ Písal sa rok 1969, normalizácia bola v plnom prúde, Jack Kerouac 21. októbra zomrel a na Dušičky sa mladý Peter Repka vydáva na cestu po Slovensku za vzdušnými zámkami. Podobnosť generačného pocitu, priam generačného mýtu, ktorý v citlivom jedincovi vyvoláva potrebu „kvíľivo sa vyspievať“ zo svojich žiaľov, nie je náhodná.

Beatnické inšpirácie pomáhajú Repkovi integrálne formulovať životný pocit mladej generácie aj v reportáži *The Generation*. Už samotný názov možno v tomto zmysle čítať ako odkaz na *The Beat Generation*. Text je kaleidoskopom denníkových zápiskov rámcovaných autorskými reflexiami, cez ktoré možno rozličným spôsobom nahliadať na problémy mladej generácie. Text akoby polemizoval s inými dobovými reportážami pokúšajúcimi sa definovať morálny a spoločenský profil mladej generácie. Repkov text však ide hlbšie než sondy E. Slováka a iných z r. 1965-66 – priamo totiž hovorí o faktoroch spôsobujúcich úpadok mladej generácie (osobný cynizmus, sexualita, interrupcie a pod.). Aj v Repkovej „reportáži“ sa objavujú definície generácie, ale sú to skôr definície básnické, ktorých

⁵⁶² Repka, P. *Vstaň a choď*, 1998, s. 107.

⁵⁶³ *Ibidem*, s. 112.

⁵⁶⁴ Pozri Repkovu neskoršiu poznámku o tom, ako odlišne vnímala august 1968 jeho generácia a generácia jeho otca: „Skoro ráno ma otec zobudil, strčil mi do ruky peniaze, nákupnú tašku a hovorí – choď kúpiť cukor, múku, obsadili nás Rusi. Otec bol z generácie, ktorá prežila II. svetovú vojnu, a tá reagovala: ide byť vojna, treba sa zásobiť. To bola reakcia cudzia rovnako mne ako, povedzme, tej dnešnej generácii. Im napadlo prvé toto, nám – strata slobody, koniec.“ Repka, P. – Tinková, A. „Som udomácnení cudzinec,“ hovorí Peter Repka. In *SME* [online], 5. 9. 1998.

ikonickosť výrazu ešte znásobuje refrénovitá úvodná formula „My sme tá generácia...“. Na kompozičnom pláne pôsobia potom ako kontrapunktiky pri prechodoch medzi žánrovo rôznorodými segmentmi tvoriacimi celý text. Akoby sa Repka týmto textom pýtal, aký prívlastok by táto jeho generácia, na ktorú sa treba dívať z mnohých strán, mala dostať. V texte reportáže *The Generation* sa na exponovanom mieste objavuje aj prívlastok „beatnický“. Citovo a morálne spustnutá dievčina takto uvažuje o rodine:

Ako žena už nič nepocítujem. Ubila som v sebe ženu.

Že chcem iba *dieťa beatnické*? To je isté. Ale nebudem o tom hovoriť. To sa pozná.⁵⁶⁵

V reportáži možno jednu z básnických definícií mladej generácie čítať ako priamu ponášku na slávny začiatok Ginsbergovho *Howl* (opäť modelovanú na základe Zábranovho prekladu)⁵⁶⁶: „Prááci česť, zdravili sme každý deň v škole a odučili sme sa robiť. Najlepšie hlavy tiež tejto generácie sú vedľa, vyšinuté, šialené bolesťou v horúčkach viery, že nájdu zlato na Klondiku duše, opäť presvedčení, že zomrieť za presvedčenie nie je samovražda. Príliš rozptýlení.“

Definícia mladej československej „zbitej“ generácie na „beatnický spôsob“ ukazuje nielen to, že americká literatúra koncom 60. rokov hlboko a prirodzene vplývala na literárny výraz najmladších tvorcov, ale dokumentuje aj príbuznosť životných pocitov, obrazov sveta.

7.2.7 Beatníci a generačný obraz sveta

Preklady beatnickej poézie v MT, diskutované vystúpenia Osamelých bežcov a experimentálne literárne reportáže „slovenského beatnika“ P. Repku naznačujú, že životný pocit beatnikov a ideová podstata ich vzbury proti establišmentu v akejkoľvek podobe, podstata ich cesty až na dno duše prenikli aj do náhľadov československej mládeže a do náhľadov na mládež. Samozrejme, nie je možné hovoriť o „vernom preklade“ hodnôt. Do určitej miery bolo slovenské „beatnictvo“ aj pózou, ponáškou a štylizáciou. Beatnický životný pocit, akokoľvek blahosklonne sa naň dnes musíme dívať, je prejavom snahy žiť si život po svojom, vytvárať si vlastný priestor a vlastné hodnoty.

Možno tak povedať, že beatníci prehovorili ku generácii, ktorá si hľadala miesto a meno vo svete. Žiaľ, tragické udalosti augusta 1968 a po ňom nastupujúca normalizácia zmrazili sľubné otváranie sa literatúry a zabránili tejto mladej generácii vstúpiť do produktívneho veku tak, ako by si bola predstavovala. Rok 1968 závažným spôsobom poznačil nielen recepciu beatnikov v Československu, ale aj sľubný rozvoj názorov a literárnych výrazov mladej generácie slovenských autorov. Ako americkí beatníci, tak aj Osamelí bežci boli v Československu na niekoľko rokov umlčaní.

⁵⁶⁵ Repka, P. *Vstaň a choď*, 1998, s. 45. Slová v ukážke zvýraznil I. T.

⁵⁶⁶ Porovnaj Zábranovu prekladateľskú konkretizáciu prvých veršov *Howl*:
„Viděl jsem nejlepší hlavy své generace zničené
šílenstvím, hystericky obnažené a o hladu,
vlekoucí se za svítání černošskými ulicemi a vztekle
shánějící dávku drogy [...]“

Záver

V monografii sme diskutovali teoretické východiská a metodologické predpoklady sociologicky zameraných dejín prekladu, ktorých „životaschopnosť“ sme následne demonštrovali na historickom prípade recepcie americkej literatúry a konkrétne beatnickej poézie v období socializmu na materiáli (škále) časopisu *Mladá tvorba*. Vo výbere témy sme sa zamerali na obdobie rokov 1956 – 1970, pretože ide z politického, kultúrneho i literárno-historického hľadiska o kľúčové obdobie. Že v tomto období vychádzal jeden z najdôležitejších slovenských generačných literárnych časopisov 20. storočia, nie je len historickou zhodou náhod. Takisto nie je historickou zhodou náhod, že práve v tomto období sa na Slovensku ožívujú a systematizujú aj kontakty s americkou literatúrou. Na základe skúmanej „mikrohistórie“ recepcie beatnickej poézie sa dá ešte uzavrieť, že v 2. polovici 60. rokov medzi československou mládežou silno rezonoval beatnický étos a životný štýl. Možno hovoriť až o istej apropiácii beatnických hodnôt slobody, samostatnosti a pocitu „stratenosti“ do obrazu a „sebaobrazu“ sveta mladých ľudí. Genetické a typologické súvislosti medzi cudzím (americkým, beatnickým) a domácim (československým, slovenským) kontextom najviac vidno na ploche žurnalistických textov, ktoré pre mladých autorov v 60. rokoch predstavovali jednu z najautentickejších foriem generačnej výpovede.

V metodológii práce sme vychádzali najmä zo sociologického modelu literárneho systému predstavovaného ako séria navzájom prepojených hypotéz v Even-Zoharovej teórii polysystémov. Teória polysystémov je v tomto prípade vhodným metodologickým východiskom, pretože anticipovala neskorší vývoj v sociológii prekladu a vďaka svojej všeobecnosti a semiotickému charakteru dokáže pomerne dobre akomodovať aj vlastné sociologické koncepty, napr. habitus či normy. V tejto práci sa tiež snažíme metodologicky odôvodniť a na materiáli podložiť adekvátnosť modelu dynamickej kauzality, ktorého autorom je sociológ prekladu A. Pym. Monografiu teda v druhom rade chápeme aj ako rozvinutie metodologických dôsledkov tohto modelu a takisto aj naznačenie možnosti analýzy dejín prekladu ako dejín poľa kultúrnej produkcie (P. Bourdieu). Tieto dôsledky pri pohľade na materiál, ktorý sme mali k dispozícii, chápeme najmä s ohľadom na materiálnosť textu a aj s ohľadom na sociálny, profesijný a (v neposlednom rade) inštitucionálny štatút prekladateľa. Ide o fenomény, ktoré majú ďalekosiahle dôsledky aj na ďalšie okolnosti dejín prekladu 2. polovice 20. storočia.

Skúmané historické fakty a okolnosti ukazujú, že aj v období socializmu bola nesmierne dôležitá materiálnosť textu. Dostať sa k originálom vôbec nebolo jednoduché, devízy boli vo vydavateľstvách obmedzené, občas bolo problematické poslať knihy aj súkromne. Preklady boli tiež v materiálnej forme – na papieri. Preklad mohol „zmiznúť“, pre prekladateľa bolo potenciálne veľmi nákladné a problematické zanášať do textu korektúry (pravidlo max. 5 opráv na jednej strane).

Prekladatelia sú ľudia, nie textové konštrukty. Ako sa dokázalo aj pri tejto práci, zdanlivo zjednodušená téza má závažné metodologické dôsledky. Keď človek číta denníky Jana

Zábranu, uvedomí si, ako veľmi intímne vo svojich prekladoch žil a tvoril to, čo mu nebolo umožnené žiť ako autorovi. Na druhej strane, v *Mladej tvorbe*, menovaní slovenskí prekladatelia (M. Válek, J. Buzássy, Z. Bothová, J. Vilikovský) skutočne „žili“, bola pre nich dôležitá, priviedla ich do literatúry, spájala ich s inými autormi a umelcami. O tomto časopise možno tak hovoriť ako o veľmi významnej neformálnej inštitúcii periférnej časti literárneho poľa.

Aké sú teda sociálne dejiny prekladu v období socializmu? Čo o nich prezrádza sonda do recepcie americkej literatúry a beatnickej poézie v *Mladej tvorbe*?

Dalo sa predpokladať, že americká literatúra a špeciálne beatnická poézia boli v literárnom systéme socialistického Československa z ideologických dôvodov odsúvané na perifériu literárneho systému a marginalizované, keďže ideové hodnoty, ktorými sa prezentovali, nekonvenovali obrazu sveta, ktorý sa snažil budovať vládnu režim. Tento predpoklad sa potvrdzuje čiastočne a to, do akej miery sa potvrdzuje, závisí od doby, keďže vplyv politického gesta na literatúru a kultúru bol v období socializmu rôzny a nie vždy rovnako efektívny. V sledovanom období rokov 1956 – 1970 sme videli rastúci záujem o americkú literatúru a beatnickú poéziu, ktorý sa však v prípade druhého javu prejavil najmä v časopisectve v podobe recenzií, článkov, reportáží, štúdií, prekladov a notíciek. Pritom však v slovenskej kultúre dlhšie ako v českej trvalo, než sa časopisecká recepcia prirodzene pretavila do podoby vydaného výberu z beatnickej poézie – prvá a jediná zbierka L. Ferlinghettiho, ktorý podľa doslovu „nie je vlastne ‚čistokrvným‘ beatnikom“⁵⁶⁷, vychádza až v čase, keď už v českom kontexte boli vydané tri výbery z Ferlinghettiho poézie. Podobné omeškanie sa ukazuje aj pri preklade G. Corsa. Táto „omeškanosť“ a aj fakt, že ako autora „prvého kontaktu“ si slovenský kontext vyberá autora, v ktorého tvorbe sa prototypné prejavy beatnickej vzbury saturujú menej, súvisí s dobovou rezervovanosťou centra literárneho systému voči hodnotám beatnickej poézie.

Pri recepcii americkej literatúry a literatúry Beat Generation v r. 1956 – 1970 zohralo významnú úlohu české prostredníctvo. České prostredníctvo vyplýva z dominantného trhového postavenia českých vydavateľských domov a z dominantného trhového, symbolického a kultúrneho postavenia českého prekladateľského časopisu *Světová literatura*, ktorý mal vysoký náklad a až do r. 1965 bol jediným periodikom v Československu špecializovaným na recepciu cudzích literatúr. Dôkazy, že v slovenskej recepčnej situácii 60. rokov zohrávali české preklady úlohy textov „prvého kontaktu“ a textov etablojúcich prekladateľskú a do istej miery aj recepčnú normu, sa významne ukazujú najmä pri modernej poézii (americkú poéziu nevynímajúc). Aj pri paratextoch o beatnikoch vidíme, že české prostredníctvo zohralo významnú úlohu – ich autori v mnohých prípadoch už pri písaní ráтали s tým, že informácie o beatnikoch boli už slovenským čitateľom dostupné najmä z českých zdrojov.

⁵⁶⁷ Vilikovský, J. LAWRENCE FERLINGHETTI [doslov]. In Ferlinghetti, L. Smutná nahá jazdkyňa, 1965, s. 148.

Závažným zistením je, že šírenie podnetov americkej literatúry vyplýva aj z dobového rozširovania americkej masovej kultúry (hudba, film, nové populárne žánrové formy literatúry a pod.). Druhá polovica 60. rokov je charakteristická prienikom americkej kultúry do československej kultúrnej publicistiky. Táto proliferácia diskurzov súvisí najmä s dobovými spoločenskými fenoménmi západnej Európy, čiže sexuálnou revolúciou, bojom za ľudské a občianske práva, protiatómovým hnutím a najmä s významným študentským hnutím. Historické súvislosti beatnického hnutia a angažovanosť jeho vedúcich predstaviteľov najmä v boji za občianske práva a práva menšín dáva hnutiu spoločenský, nielen spoločenskokritický rámec. Jeho úzky vzťah s mládežou, bohémou a subkultúrami z neho takisto robí viacznačný kultúrny fenomén.⁵⁶⁸ Kultúrnu a spoločenskú viacznačnosť hnutia výborne charakterizuje už viacznačnosť jeho názvu – byť „beat“ v priebehu rokov skutočne znamenalo viac než len „zbitá generácia“ dobrovoľne neangažovaných. Povedané platí v rôznych modalitách aj pre ostatné javy súvekej americkej literatúry. Dobové reflexie prekladov amerického literárneho života a prekladov z americkej literatúry dávali komentátorom možnosť konfrontovať cudzí kontext s domácim – a neraz z tejto konfrontácie vyslovovali aj kritické súdy o domácom literárnom živote. Recepcia americkej literatúry tak poskytovala platformu na postupnú liberalizáciu diskurzu o literatúre a kultúre. Vzhľadom na tlak politického gesta a pravdepodobnosť formálnych alebo neformálnych mocenských zásahov však často dochádza k častým a pomerne systematickým kamuflážam diskurzu, ktorých cieľom je chrániť a obhajovať literárne hodnoty, ako aj rozličnými publikačnými precedensmi rozširovať realizačné pole slobodnejšieho diskurzu. Na druhej strane, ku kamufláži diskurzu dochádza aj zo strany režimu. Často sa tak recepcia americkej literatúry ocitá uprostred ideologického boja, diskurzívnym mimikry preberá dobový jazyk kultúrnej politiky, a to významne komplikuje jej historiografické zhodnotenie bez prihliadnutia na patričný a neraz širší kontext.

K tomu všetkému sa ešte ukazuje, že obraz americkej literatúry bol v období rokov 1956 – 1970 skreslený v dôsledku nedostatočných znalostí o americkej literatúre. Toto sa potvrdzuje pri pohľade na mnohé prezentované dobové skreslenia v textoch informujúcich o beatnikoch. Tu však treba rozlišovať medzi omylmi vyplývajúcimi z nedostatočnej znalosti a dezinterpretáciami vyplývajúcimi z aplikácie marxistických triednych hľadísk na interpretáciu literatúry. Veľmi častým „omylom“ z druhej skupiny je hľadanie „pokrokových“ autorov (ktorí dnes väčšinou upadli do zabudnutia) ako protiváhy k „pomýleným“ formalistickým či individualistickým experimentátorom (ktorí dnes, práve naopak, tvoria jadro kánonu americkej literatúry).

Jasne sa ukazuje aj generačný rozmer recepcie americkej literatúry. Napríklad hodnoty beatnickej literatúry v sledovanom období inak vníma mládež (u ktorej miestami vidno až nekritický obdiv) a inak staršia generácia. Na základe dobových reportáží P. Repku, ale aj iných vtedajších mladých autorov sme videli, že generačný pocit vtedajšej mládeže možno

⁵⁶⁸ Porov. Mistríkova interpretáciu beatnikov ako americkej subkultúry. Mistrík, E. Alternatívne kultúry 4. In *Mládež a spoločnosť*, 1999, č. 1, s. 60 – 68.

chápať ako beatnický v tom zmysle, že mladí ľudia sa cítili neslobodní, ubití systémom a boli od polovice 60. rokov čoraz viac skeptickí voči „svetlým zajtrajškom“. Na druhej strane, aj čiastočný pohľad na dobové fenomény chuligánstva či dlhých vlasov nás presvedča o tom, že staršia generácia sa k skepse mladých stavala prinajmenšom odmietavo. Mladšiu generáciu na beatnickej poézii podľa všetkého priťahovalo podobné vnímanie sveta. Tu sa však dostávame na úplné hranice translatológie a oblúkom späť k literárnej komparatistike a kulturológii. Ak prijímame, že mládež 60. rokov trpko prežívala život v socializme (ako to koniec koncov dokumentuje rozsiahly skúmaný reportážny materiál), možno tu vidieť analógie medzi životným pocitom československej mládeže a beatnickým étosom. Toto vedomie súvislosti dokazujú konkrétne generačné výpovede artikulované na základe ponášok beatnických textov.

Domnievame sa však, že komplexné historické okolnosti recepcie americkej literatúry a beatnickej poézie v rokoch 1956 – 1970 do istej miery usúvzťažňujú všetky prezentované predpoklady. Relevanciu prekladaných textov a mieru zastúpenia jednotlivých historických príčin pri situáciách a udalostiach, v ktorých v sledovanom období figuroval preklad americkej literatúry a špeciálne beatnickej poézie, možno posudzovať na základe Pymovho modelu dynamickej kauzality:

- látkovými príčinami sú v prípade prekladu beatnickej poézie na Slovensku silné české prostredníctvom, nedostatok kontaktov s konkrétnym textovým materiálom, nedostatok informácií o americkej literatúre, nedostatočné jazykové zázemie pre angličtinu a fakt centrálne organizovaného a riadeného knižného trhu;
- formálnymi príčinami sú štatút prekladu poézie v 60. rokoch, fenomény ako prekladateľské dvojice a silné generačné chápanie prekladu;
- účelovými príčinami sú neustále akcentovaná potreba prekladu ako tvorivého činu, ktorý by podnietil ďalší rozvoj domácej literatúry na jednej strane a na druhej strane snaha vyplňať biele miesta v slovenskom prekladovom korpuse aj za cenu kvalitatívne horších prekladov;
- účinnými príčinami vzniku prekladov beatnickej poézie v sledovanom období sú samotní prekladatelia, ktorí v rokoch 1956 – 1970 pôsobili v periférnom literárnom poli, v časopise pre mladú literatúru *Mladá tvorba*, ktorý sa aj vďaka ich tvorivým činom a nasadeniu stal historickým fenoménom.

Spolupôsobenie týchto príčin vytvára diskurzívnu situáciu beatnických prekladov a eo ipso prekladov modernej americkej literatúry v období rokov 1956 – 1970. Diskurz, ktorý sa takto objavuje vo svojej šokujúcej a desivej historickej materiálnosti, je diskontinuitný, vnútorne protirečivý a nepravidelný sled udalostí. Tento diskurz nesmieme redukovať tým, že by sme naňho uplatňovali násilné hľadisko dneška.

Obdobie socializmu sa v knižnej kultúre Československa vyznačovalo mnohými proti-rečieniami. Na jednej strane evidujeme systematickú snahu vyplňať biele miesta v českom a slovenskom prekladovom korpuse prekladom nových diel, budovaním prekladateľských inštitúcií (vydavateľské redakcie, organizácia prekladateľskej obce, ceny pre prekladateľov

a pod.) a rozvojom knižného trhu. Na strane druhej možno v centralizovanej organizácii knižného trhu vidieť ideológiou usmerňovaného „dobre organizovaného netvora“⁵⁶⁹, ktorý tendenciou k politizácii kultúry, štátnymi dotáciami a obmedzovaním slobodného knižného trhu vytvára dobovo osobitné literárne pole, kde sa silne aktivizuje nonkonformita systémovej periférie.

Nazdávame sa, že jedným zo základných cieľov dejín prekladu v období československého socializmu je práve sledovať dynamiku medzi usmerňovaným, kanonizovaným a plne inštitucionalizovaným centrom literárneho systému a jeho nonkonformnými, menej usmerňovanými perifériami. Nie nadarmo sa v období vrcholu emancipačných snáh periférií na konci 60. rokov skloňuje medzi pamätníkmi metafora ostrovov. Systémové periférie boli v procese emancipácie literárneho poľa ostrovmi slobody výrazu a umeleckej i životnej autenticity. Treba však dodať, že tento modus relácií a krehkej rovnováhy ústupkov úplne rozrušilo obdobie normalizácie v 70. rokoch. Ďalší komplexný výskum recepcie americkej literatúry na Slovensku musí preto prirodzene pokračovať v tomto období.⁵⁷⁰

Výskum prezentovaný v tejto práci necháva otvorené mnohé otázky – a takpovediac otvára nové polia pôsobnosti. Nazdávame sa, že tu výskum „prípadovej recepcie“ americkej literatúry umožňuje formulovať ďalšie hypotézy a naznačiť nové smerovania výskumu.

1. Na základe získaných výsledkov sa ukazuje naliehavá potreba ďalšieho archeologického výskumu slovenských literárnych a kultúrnych časopisov v období socializmu, ktorý by poskytoval materiálnu bázu na ďalší výskum dejín prekladu tohto obdobia. Tento výskum by sa v prvých fázach orientoval na bibliografický súpis prekladov uverejnených v literárnych časopisoch v tomto období⁵⁷¹ a následne by sa na interdisciplinárnej báze pristúpilo k historickej explanácii a kritike. Druhým cieľom archeologických výskumov literárneho a kultúrneho by mala byť archeológia slovenského myslenia o preklade (o tom ešte v ďalšom bode).
2. Na základe získaných výsledkov sa ukazuje, že komplexný pohľad na historické okolnosti rozporuplného obdobia socializmu je možné získať jedine v prípade, že výskum dostupných dobových textových zdrojov konfrontujeme so skúsenosťou ľudí, ktorí v sledovanom období žili a pôsobili. Akokoľvek subjektívne obmedzené a psychologicky vyhranené sa môžu zdať, spomienky pamätníkov významným spôsobom pomáhajú historikovi prekladu orientovať sa v skúmanej problematike, umožňujú mu objavovať

⁵⁶⁹ Organizáciu možno vo vzťahu k prirodzeným hodnotám chápať ako „dobre organizovaného netvora“, čiže ako organizovaný a inštitucionalizovaný útlak a zločin, ktorý „je myšlienkovým konštruktom zrodeným na križovatkách metafor, nemá materiálnu podstatu, ale má moc nad realitou.“ Herec, O. Dobre organizovaný netvor, 2010, s. 17.

⁵⁷⁰ Takéto smerovanie naznačuje aj práca L. Pliešovskej *Od Buckovej k Updikovi*, 2016.

⁵⁷¹ Prvými prácami takéhoto typu sú už spomenuté materiálové bakalárske práce L. Varačkovej a D. Priščovej. Pozri Varačková, L. *Preklad v socialistických Slovenských pohľadoch*. Anotovaná bibliografia z r. 1948 – 1969, 2016; Priščová, D. *Preklad v socialistických Slovenských pohľadoch*. Anotovaná bibliografia z r. 1969 – 1989. Cenným prírastkom materiálových výskumov isto bude aj bakalárska práca D. Mikleovej *Preklad a myslenie o preklade v Mladej tvorbe 1956 – 1970: bibliografia* (odovzdanie plánované na r. 2018).

súvislosti a nachádzať nové fakty. Metóda tzv. oral history by sa preto mala stať samozrejmosťou súčasťou inštrumentária empirických dejín prekladu socializmu.

3. Na základe získaných výsledkov o silných vplyvoch českých prekladov na slovenskú recepcnú situáciu a azda aj slovenskú normu prekladu a dobovú recepcnú situáciu by bolo vhodné ďalej skúmať vzťahy medzi objemom prekladov, nákladmi a čítanosťou reálnych periodík s ohľadom na dobový časopisecký diskurz. Predpokladáme, že archeologický výskum by napokon pomohol odhaliť nielen vektory vplyvov českých prekladov, ale by aj priamo ukázal, v ktorých oblastiach literárnej produkcie bol český vplyv markantnejší ako v iných. Politické a sociologické rámce takéhoto uvažovania sú viac než zjavné a jeho presah do dnešnej situácie by azda pomohol spresniť či aspoň lepšie artikulovať niektoré dodnes prítomné skeptické hlasy o dominancii českej kultúrnej scény.
4. Na základe získaných výsledkov sa ukazuje veľmi silný, no pomerne „difúzny“ vplyv podnetov z americkej literatúry a kultúry na slovenskú kultúru 2. polovice 60. rokov. V recipovanej sekundárnej literatúre sa v tejto súvislosti dočítame o presune centra modernej kultúry z Paríža do New Yorku a celkovej zmene kultúrnej orientácie z avantgardy na postmodernu. Ako to naznačuje výskum publikačného priestoru literárneho časopisectva a literárneho života, v období 60. rokov sa skutočne narúšalo hegemonické postavenie tradičnej, písanej vysokej literatúry. To so sebou prinášalo doceňovanie nových literárnych žánrov, ako napr. detektívka, kriminálka, sci-fi, western a pod., a obrovský nárast kvality a výrazovej hĺbky žánrov tzv. masového umenia (film, televízia, kabaret), ktorých miesto a zmysel sa v dobovom diskurze prehodnocujú. Objavujú sa aj nové modalities umenia, napr. experimentálna poézia, happening, pop art, land art a pod., ktoré umenie dostávajú do verejného priestoru a otvárajú väčšiemu množstvu konzumentov. V týchto podujatiach a v ich reflexiách zohráva preklad významnú úlohu, a preto tiež patria do jeho dejín.
5. Výsledky práce aspoň s ohľadom na americkú literatúru ukazujú nesmierne bohatstvo a rozsah dobového myslenia o preklade. Domnievame sa preto, že aj táto téma by sa mohla stať predmetom hlbšej reflexie. Výskum dobových literárnych a kultúrnych časopisov by tak mohol pomôcť zaplniť biele miesta na mape slovenskej translatológie.⁵⁷²

Táto monografia ašpirovala na systematické skúmanie sociálneho aspektu v dejinách prekladu, čo v slovenských podmienkach predstavuje mierny odklon od tradičnejších prístupov, v ktorých základe stojí interpretácia a text. Napriek všetkému sa však nazdávame, že nejde o prístup, ktorý by v slovenskom kontexte predstavoval paradigmatický obrat. Práve naopak, Popovičove vymedzenia praxeológie a sociológie prekladu (ktoré sa konceptuálne prelínajú) možno s ohľadom na inherentnú historicitu prekladu a prekladania

⁵⁷² Projekt empirickej mapy translatológie na Slovensku, ktorá by obsahovala reálne údaje o uskutočnených výskumoch a naznačovala metodologicko-tematické väzby jednotlivých vedeckých prístupov a koncepcií, predstavil na medzinárodnej konferencii *Some Holmes and Popovič in all of us?* v októbri 2015 M. Djovčoš.

jednoducho rozšíriť o historický aspekt. Nazvime tento prístup *historická praxeológia prekladu*. Tento pojem, ktorý týmto dávame do pléna a v budúcnosti sa mu mienime podrobnejšie venovať, vychádza z chápania prekladu ako funkčne zameranej, cieľavedomej praktickej činnosti⁵⁷³ a pokrýva nasledujúce oblasti⁵⁷⁴:

1. historické rozmery spoločenskej realizácie prekladu (synchronný i vývinový pohľad), čiže otázky spoločenského vplyvu prekladu, čítanosti prekladu, kultovosti prekladu, otázky a formy nepriameho prekladu (preklad z druhej ruky, prekladateľské dvojice a i.) a pod.;
2. historická dynamika vzťahu medzi preskriptívnym (normatívnym) a deskriptívnym (praktickým) rozmerom prekladu, čiže vzťahy medzi kultúrnou politikou a prekladateľskou činnosťou, otázky implicitnosti a explicitnosti prekladateľských programov, otázka spoločenskej relevancie prekladateľských metód a pod.;
3. historická kritika prekladu⁵⁷⁵ a dejiny kritiky prekladu ako kultúrno-spoločenskej inštitúcie literárneho života;
4. dejiny redakcie a úpravy prekladu;
5. dejiny prekladateľských inštitúcií;
6. historické otázky súvisiace so spoločenskými úlohami didaktiky prekladu a tzv. prekladateľských pomôcok.

Takto vymedzenú historickú praxeológiu prekladu chápeme ako prirodzenú súčasť dejín prekladu. Nejde v žiadnom prípade o autotematickú disciplínu, ale o pokus o reprezentatívnu systematizáciu náhľadov na komplex vzťahov medzi prekladom, jeho dejinami a spoločnosťou.

Keď M. Foucault vystúpil v decembri 1970 so svojou inauguračnou prednáškou Rád diskurzu na Collège de France, vyslovil v nej želanie, že by chcel byť pohodlne a bezpečne zapojený v diskurze, ktorého rečou by hovoril a ktorý by hovoril jeho ústami. A aj keď spočiatku s obavami konštatoval, že sa zrejme pokúša etablovať nový diskurz, na záver pokorne uznal, že na Collège de France prišiel vlastne ako žiak svojich veľkých učiteľov. Odpusťme si okrídlené frázy o tom, že história je učiteľkou života. Domnievame sa, že

⁵⁷³ Ide o tradičný význam praxeológie, zdedený už z čias, kedy sa tento pojem objavuje v starovekej gréckej filozofii. Podrobne sa genéze tohto pojmu venuje Rakúska ekonomická škola, ktorej predstaviteľ L. E. von Mises tento termín v r. 1940 zavádza pre ekonómiu. Ekonomická činnosť podľa neho vychádza z apriorizmu ľudského konania. Praxeológia má podľa neho skúmať „spôsoby a prostriedky, ktoré si človek volí na naplnenie svojich konečných cieľov. Jej predmetom sú prostriedky, nie výsledky.“ Mises, L. *Human Action*, 1998, s. 21. Prel. I. T. O historických zdrojoch praxeológie pozri aj prehľadovú stránku Long, R. T. *What the Hell is Praxeology?* [online]. Podobne o praxeológii uvažuje aj Popovič, keď konštatuje, že praxeológia je teória „spoločenskej realizácie prekladu“. Popovič, A. *Poetika umeleckého prekladu*, 1971, s. 158.

⁵⁷⁴ Vychádzame z Popovičových vymedzení praxeológie a sociológie prekladu v publikáciách *Preklad a výraz*, 1968 (tu sa pojmy ešte priamo neobjavujú); *Poetika umeleckého prekladu*, 1971; *Teória umeleckého prekladu*, 1975; *Dictionary for the Analysis of Literary Translation*, 1975; *Originál – Preklad*, 1983.

⁵⁷⁵ Ako ju chápe Pym v *Method in Translation History*, 2010.

výskum, ako je tento, dodáva javom nášho prekladového priestoru komplexnosť a hĺbku, vďaka ktorým ich nie je možné jednoznačne generalizovať. História nie sú veľké príbehy, ale skôr komplex epizód, postojov a mimoriadne zložitých realít diskurzu. V tomto zmysle história preniká do každodennosti.

Použité zdroje

Sekundárna literatúra

- BAKOŠ, Mikuláš. *Vývin slovenského verša od školy Štúrovej*. Tretie vydanie, vo VSAV prvé. Bratislava : VSAV, 1966.
- BALOGH, Alexander. Infarkt urýchlil skon Mladej tvorby. In *SME* [online], 21. 8. 2008 [cit. 25-04-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1TMrO6c>
- BAYARD, Pierre. *Jak mluvit o knihách, které jsme nečetli*. Prel. Petra James. Brno : Host, 2010.
- BEARD, Mary. Facing Death with Tolstoy. In *The New Yorker* [online], November 5, 2013 [cit. 25-04-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1TNhb3c>
- Beatnici*. Zostavil a preložil Marián Andričík. Bratislava : Slovart, 2010.
- BEDNÁROVÁ, Katarína. Anton Popovič: between comparative literature and semiotics. In *World Literature Studies*, 2017, č. 2, s. 21 – 37.
- BEDNÁROVÁ, Katarína. *Dejiny umeleckého prekladu na Slovensku I: Od sakrálného k profánnemu*. Bratislava : VEDA, 2013.
- BEDNÁROVÁ, Katarína. Miesto a funkcia prekladu v kultúre národa. In *K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku II*. Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 1994, s. 8 – 23.
- BÍLIK, René. Literárny život na Slovensku v r. 1956 – 1989. In *Slovenská literatúra*, 1994, č. 3, s. 176 – 190.
- BÍLIK, René. Slovenská literatúra po roku 1945: Literárny život na Slovensku (1945 - 1989). In *Slovenská literatúra*, 1994, č. 1 – 2, s. 3 – 21.
- BLAHA, Anton et al. *Pyžamová revolúcia*. Bratislava : NEBOJSA, 2007.
- BLÁHOVÁ, Kateřina. Svaz československých spisovatelů (1). In *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha : ÚČL AV ČR, 2011 [cit. 25-04-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1NMybBQ>
- BLAŠČÁK, Fedor. Zabudnutá generácia. In *MEMORY KONTROL.org* [online], 12. 3. 2013 [cit. 25-04-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/22kQoPi>
- BLAŽEK, Petr. Vyhoštění krále majálesu: Allen Ginsberg a Státní bezpečnost. In *Paměť a dejiny*, 2011, č. 2. s. 28 – 43.
- BOURDIEU, Pierre. *Pravidla umění: Geneze a struktura literárního pole*. Nové upravené vydání. Přel. Petr Kyloušek, Petr Dytrt. Brno : Host, 2010.

- BUBNÁŠOVÁ, Eva. Preklad z druhej ruky v slovenskej literatúre. In *World Literature Studies*, 2011, č. 4, s. 79 – 90.
- BUMP, Philip. Here Is When Each Generation Begins and Ends, According to Facts. In *The Atlantic* [online], Mar 25, 2014 [cit 10-05-2016]. Dostupné na: <http://theatlntc/1TDRaAL>
- BURKE, Peter. Overture: the New History, its Past and its Future. In *New Perspectives on Historical Writing*. Edited by Peter Burke. Pennsylvania : Pennsylvania State University Press, 1992, s. 1 – 23.
- BUZÁSSY, Ján. Preklady starnú ako mušketeri. In GINSBERG, Allen. *Vytie*. Výber zostavila Zuzana Hegedúsová. V jazykovej spolupráci so Zuzanou Hegedúsovou prebásnil Ján Buzássy. Doslovy napísali Braňo Hochel a Ján Buzássy. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1990, s. 119 – 121.
- Constructing a Sociology of Translation*. Edited by Michaela Wolf and Alexandra Fukari. Amsterdam – Philadelphia : John Benjamins, 2007.
- CORSO, Gregory. *Zmŕtvychvstanie smrti*. Preložili Miroslav Válek a Ján Vilikovský. Bratislava : Smena, 1968.
- CREW, David F. Alltagsgeschichte: A New Social History „From Below“?. In *Central European History*, 1989, č. 3 – 4, s. 394 – 407.
- DAROVEC, Peter – BARBORÍK, Vladimír. *Mladá tvorba 1956 – 1970 – 1996: Časopis po čase*. Levice : L.C.A., 1996.
- Deväť životov: Rozhovory o preklade a literárnom živote*. Eds. Radoslav Passia – Gabriela Magová. Bratislava : Kalligram, 2015.
- Divadlo. In *Reduta Jazz Club* [online], 2016 [cit. 25-04-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1UIdXjG>
- DJOVČOŠ, Martin. – PEREZ, Emília. Bridging the mental Iron Curtain, or, re-exploring the „old“ in new contexts. In *World Literature Studies*, 2017, č. 2, s. 3 – 11.
- ĎURIŠIN, Dionýz. *Teória literárnej komparatistiky*. 2. vydanie. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1985.
- EAGLETON, Terry. *Ideology: An Introduction*. London – New York : Verso, 1991.
- Encyclopedia of Beat Literature*. Edited by Kurt Hemmer. New York : Facts On File, 2007.
- EVEN-ZOHAR, Itamar. *Polysystem Studies* [= *Poetics Today*, 1990, č. 1]. Monotematické číslo.
- FELDEK, Lubomír. *Prekliata Trnavská skupina*. Bratislava : Columbus, 2007.

- Fenomén Underground* [40-dielny cyklus dokumentárnych filmov]. Námet Břetislav Rychlík, Jiří Fiedor a František Čuňas Stárek. Réžia: Jana Chytilová, Jiří Fiedor, Václav Krístek a Břetislav Rychlík. Ostrava : Česká televize – Tvůrčí producentská skupina Lenky Polákové, 2013.
- FERENČÍK, Ján. *Kontexty prekladu*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1982.
- FERLINGHETTI, Lawrence. *Smutná nahá jazdkyňa*. Preložili Vojtech Mihálik a Ján Viličkovský. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1965.
- FINDRA, Ján. *Štylistika slovenčiny*. Martin : OSVETA, 2004.
- FIŠEROVÁ, Michaela. Rekonštrukcia vizuality komunizmu v období normalizácie. In *MEMORY KONTROL.org* [online], 12. 3. 2013 [cit. 25-04-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/25acK7U>
- FOUCAULT, Michel. *The Order of Discourse*. Translated by Ian McLeod. In *Untying the Text: A Post-Structuralist Reader*. Edited and Introduced by Robert Young. Boston – London – Henley : Routledge – Kegan Paul, 1981.
- FRANEK, Ladislav. *Štýl prekladu: Vývinovo-teoretická a kritická analýza slovenských prekladov Paula Claudela*. Bratislava : VEDA – Ústav svetovej literatúry SAV, 1997.
- GENETTE, Gérard. *Paratexts: Thresholds of interpretation*. Translated by Jane E. Lewin. Cambridge : CUP, 1997.
- GINSBERG, Allen. *Vytie*. Výber zostavila Zuzana Hegedúsová. V jazykovej spolupráci so Zuzanou Hegedúsovou prebásnil Ján Buzássy. Doslovy napísali Braňo Hochel a Ján Buzássy. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1990.
- Gregory Corso [Biography]. In *Poetry Foundation* [online], 2017 [cit. 20-03-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1O6QbfN>
- GROMOVÁ, Edita. *Úvod do translatológie*. Nitra : UKF, 2009.
- HAJKO, Dalimír. *Päťdesiat rokov slovenskej poézie 1948 – 1998*. Nitra : UKF, 2004.
- HEGEROVÁ, Viera – MAGOVÁ, Gabriela. Proskribovaní prekladatelia si našli svojich „figurantov“: Rozhovor s prekladateľkou a vydavateľskou redaktorkou Vierou Hegerovou. In *Romboid* 5 – 6/2014, s. 10 – 20.
- HEMMER, Kurt. Introduction. In *Encyclopedia of Beat Literature*. Edited by Kurt Hemmer. New York : Facts On File, 2007, ix – xii.
- HEREC, Ondrej. *Dobre organizovaný netvor*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2010.

- HOCHEL, Braňo. Doslov. In GINSBERG, Allen. *Vytie*. Výber zostavila Zuzana Hegedúsová. V jazykovej spolupráci so Zuzanou Hegedúsovou prebásnil Ján Buzássy. Doslovy napísali Braňo Hochel a Ján Buzássy. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1990, s. 107 – 117.
- HOCHEL, Igor. Poézia [2. polovice 20. stor.]. In SEDLÁK, Imrich et al. *Dejiny slovenskej literatúry II*. Martin : Matica slovenská, 2009, s. 313 – 403.
- HOCHEL, Igor. Premeny slovenskej literatúry v 50. – 80. rokoch 20. storočia. In SEDLÁK, Imrich et al. *Dejiny slovenskej literatúry II*. Martin : Matica slovenská, 2009, s. 228 – 256.
- HOLMES, James S. The Name and Nature of Translation Studies. Druhá, rozšírená pracovná verzia. In *APPTS – Amsterdam publications and prepublications in translation series*. Amsterdam: Translation Studies Section, Department of General Literary Studies, University of Amsterdam, 1975, s. 66 – 80.
- HOLMES, John Clellon. This Is The Beat Generation. In *The New York Times*. 16 November 1952.
- HOMBERGER, Eric. Howard Fast [obituary]. In *The Guardian* [online]. 14 March 2003 [cit. 15-04-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1rzDSi2>
- JAKUBEJ, Ján. Škola Annales. In *Studia historica Nitriensia*, 2014, č. 2, s. 354 – 377.
- JÁNOŠÍKOVÁ, Zuzana. *Americká literatúra v Revue svetovej literatúry v r. 1965 – 1990*. [Diplomová práca.] Školiteľ: prof. PhDr. Edita Gromová, CSc. Konzultant: Mgr. Igor Tyšš. Nitra : Katedra translatológie FF UKF, 2016.
- JESENSKÁ, Zora. Zvýšiť majstrovstvo prekladu umeleckej literatúry. In *KŽ*, 1956, č. 18, s. 4 – 6.
- JETTMAROVÁ, Zuzana. *Kontexty (v) prekladovosti*. [Dizertačná práca.] Školiteľ: prof. PhDr. Jana Králová, CSc. Praha : Ústav translatologie, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova, 2009.
- JETTMAROVÁ, Zuzana. Spoločenská a sociologická orientácia dnešnej západnej translatologie. In *Myslenie o preklade*. Editorka: Libuša Vajdová. Bratislava : Kalligram – Ústav svetovej literatúry SAV, 2007, s. 56 – 81.
- JUDT, Tony. *Postwar: A History of Europe Since 1945*. London : Penguin Books, 2005.
- JUROVSKÁ, Michaela – PASSIA, Radoslav. V každom umení je nevyhnutné aj remeslo: rozhovor s prekladateľkou Michaelou Jurovskou. In *Romboid*, 2013, č. 3, s. 7 – 19.
- K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku I*. Ed. Pavol Winczer. Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 1993.
- K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku II*. Ed. Katarína Kenížová-Bednárová. Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 1994.

- K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku III.* Ed. Katarína Kenížová-Bednárová. Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 1995.
- KALINOVÁ, Agneša – JURÁŇOVÁ, Jana. *Mojich 7 životov: Agneša Kalinová v rozhovore s Janou Juráňovou.* Bratislava : ASPEKT, 2012.
- KASARDA, Martin. *Osamelí bežci: Správy z ľudského vnútra.* Levice : Koloman Kertész Bagala, 1996.
- KASARDA, Martin. Prečo nie sú Osamelí bežci básnická skupina. In *Literika*, 1996, č. 3 – 4, s. 134 – 137.
- KNĚZEK, Libor. *Preklady z iných literatúr do slovenčiny 1945 – 1968: Bibliografia knižných prekladov beletrie a umenovedy do slovenčiny.* 1. zväzok. Bratislava : Diliza, 1969.
- KNĚZEK, Libor. *Preklady z iných literatúr do slovenčiny 1945 – 1968: Bibliografia knižných prekladov beletrie a umenovedy do slovenčiny.* 2. zväzok. Bratislava : Diliza, 1969.
- KORMÚTH, Dezider. *Bibliografia anglickej a americkej literatúry: Krásna literatúra a literárna veda na Slovensku v rokoch 1900 – 1970.* Martin : Matica slovenská, 1995.
- KOT, Jozef – PASSIA, Radoslav. Od politiky a ideológie už bočím: rozhovor s prekladateľom Jozefom Kotom. In *Romboid*, 2013, č. 10, s. 7 – 22.
- KOTAČA, Jiří. *Jazz v socialistickém Československu.* [Bakalárska práca.] Školiteľ: doc. PhDr. Vít Hloušek, Ph.D. Brno : Katedra mezinárodních vzťahů a evropských studií, Fakulta sociálních studií, 2014. 42 s.
- KOVAČIČOVÁ, Oľga. K otázkam recepcie svetovej literatúry v 60. rokoch 20. storočia na Slovensku a v Čechách. In *Česko-slovenské reflexe: 1968: (Jazyk – literatúra – kultúra)*. Editor Ivo Pospíšil. Brno : Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 2009, s. 117 – 126.
- KRALČÁK, Lubomír. *Pôvod hlaholiky a Konštantínov kód.* Martin : Matica slovenská, 2014.
- KRALČÁK, Lubomír. *Starosloviensky jazyk na Veľkej Morave.* Nitra : Publica Nitra, 2009.
- KUSÁ, Mária – GROMOVÁ, Edita – DJOVČOŠ, Martin. Súčasný stav slovenského myslenia o preklade. In *Myslenie o preklade na Slovensku.* Bratislava : Kalligram – Ústav svetovej literatúry, 2014, s. 13 – 31.
- KUSÁ, Mária. *Literárny život. Literárne dianie. Literárny proces: Vnútroliterárne, mimoliterárne a medziliterárne súvislosti ruskej literatúry 20. storočia.* Bratislava : VEDA, 1997.
- KUŽELOVÁ, Viera. Umelecké smery v západných literatúrach II (Americká literatúra). In *Slovenský jazyk a literatúra v škole, 1970 – 71*, č. 6, s. 180 – 185.

- Languages at War: Policies and practices of language contacts in conflict [research project]. In *University of Reading* [online]. Reading : University of Reading – Department of French Studies, 2009 – 2011 [cit 12-05-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1U8tAMo>
- LAZAROVÁ, Katarína. [V diskusii sa nehovorilo...]. In *KŽ*, 1956, č. 19, s. 4 – 5.
- LEFEVERE, Andre. *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. London – New York : Routledge, 1992.
- LEVI, Giovanni. On Microhistory. In *New Perspectives on Historical Writing*. Edited by Peter Burke. Pennsylvania : Pennsylvania State University Press, 1992, s. 93 – 113.
- LEVÝ, Jiří. *Umění překladu*. Praha : Ivo Železný, 1998.
- LEWIS, Julie. Charles Bukowski. In *Encyclopedia of Beat Literature*. Edited by Kurt Hemmer. New York : Facts On File, 2007, s. 30 – 31.
- LIPTÁK, Lubomír. *Slovensko v dvadsiatom storočí*. Štvrté vydanie, v Kalligrame tretie. Bratislava : Kalligram, 2011.
- Literika*, 1996, č. 3 – 4.
- LONG, Roderick T. What the Hell is Praxeology?. In *Praxeology.net* [online], dátum neznámy [cit. 22-09-2017]. Dostupné na: <http://bit.ly/2z649t5>
- MÁLKOVÁ, Iva. Komplementarita a asymetrie: Česká a slovenská beletristická tvorba, kritika a teorie ve vybraných časopisech šedesátých let 20. století jako obraz literárních vztahů. In *Slovenská literatúra*, 2008, č. 6, s. 442 – 451.
- MÁLKOVÁ, Iva. Návraty ke konkrétnímu: Situace časopisů Květen a Mladá tvorba ve druhé polovině padesátých let 20. století. In *Slovenská literatúra*, 2008, č. 2 – 3, s. 112 – 129.
- Manifesty Osamelých běžců. In *Literarika*, 1996, č. 3 – 4, s. 138 – 140.
- MARCELLI, Miroslav. *Michel Foucault, alebo Stať sa iným*. Bratislava : Kalligram, 2005.
- MARUŠIAK, Juraj. *Slovenská literatúra a moc v druhej polovici 50. rokov*. Brno – Praha : Prius – Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2001.
- MARUŠIAK, Juraj. Slovenská spoločnosť a kultúra v 50. a 60. rokoch [poster]. In *Kulturní dění a životní styl v Československu v 50. a 60. letech 20. století*. Projekt CZ.1.07/2.3.00/35.0037 (2012 – 2014): Popularizace nejnovějších výzkumných a vědeckých výsledků ÚHV FPF SU v oblasti historických věd. Opava : Slezská univerzita v Opavě, 2011.
- MATTHEWS, John. P. C. *Majáles 1956: Nevydařená revolta československých studentů*. Brno – Praha : Prius – Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 2000.

- MATTHEWS, John. P. C. *Majales: The Abortive Student Revolt In Czechoslovakia in 1956*. Working Paper No. 24. Washington, D.C. : Woodrow Wilson International Center for Scholars, 1998.
- MED, Jaroslav. Vladimíra ČEREPKOVÁ. In *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha : ÚČL AV ČR, 2016 [cit. 25-04-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1YfdqVl>
- MIKULA, Valér. *Čakanie na dejiny: State k slovenskej literárnej histórii*. Bratislava : Univerzita Komenského, 2013.
- MIKULA, Valér. *Démoni súhlasu i nesúhlasu: Dominik Tatarka, Miroslav Válek*. Bratislava : F. R. & G. , 2010.
- MISES, Ludwig von. *Human Action: A Treatise on Economics*. The Scholar's Edition. Auburn : Ludwig von Mises Institute, 1998.
- MISTRÍK, Erich. Alternatívne kultúry 4. In *Mládež a spoločnosť*, 1999, č. 1, s. 60 – 68.
- MISTRÍK, Jozef. *Štylistika*. Bratislava : SPN, 1996.
- MŇAČKO, Ladislav. Nebíľagujme inteligenciu!. In *KŽ*, 1956, č. 22, s. 6.
- MÜGLOVÁ, Daniela. *Komunikácia – Tlmočenie – Preklad, alebo Prečo spadla Babylonská veža?* Nitra : ENIGMA, 2009.
- MUKAŘOVSKÝ, Jan. *Studie II*. Druhé, brožované vydání. Připravili Miroslav Červenka a Milan Jankovič. Brno : Host, 2007.
- MUNDAY, Jeremy. Using primary sources to produce a microhistory of translation and translators: theoretical and methodological concerns. In *The Translator*, 2014, č. 1 (April 2014), s. 64 – 80.
- Nahý anjel (... alebo NAHLAS): Antológia beatnickej poézie*. Zostavil, preložil, medailóny, poznámky a doslov napísal Marián Andričík. Básne Kennetha Rexrotha preložil a poznámky k nim napísal Ján Kvapil. Bratislava : LITERA, 1995.
- NELSON, Max. Branded Man. In *The Paris Review* [online], March 23, 2016 [cit. 20-04-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/24DXS1i>
- Nešvar dlouhých vlasů v socialistické společnosti* [dobová reportáž], 1972. Osobný archív autora.
- NEWMARK, Peter. *A Textbook of Translation*. New York : Prentice Hall, 1988.
- O prekladaní vo dvojici. In *Romboid*, 1970, č. 5, s. 13 – 22.
- ob. Ve Francii zemřela česká beatnická básnířka Vladimíra Čerepková. In *iDnes.cz* [online], 12. srpna 2013 [cit. 25-04-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1rDQYKT>
- Od iniciatívy k tradícii: Štrukturalizmus v slovenskej literárnej vede od 30. rokov po súčasnosť*. Eds. P. Zajac a F. Matejov. Brno : Host, 2005.

- OLOHAN, Maeve. History of science and history of translation. In *The Translator*, 2014, č. 1, s. 9 – 25.
- Originál – Preklad: Interpretáčn terminológia*. Konceptia a redakcia Anton Popovič. Bratislava : Tatran, 1983.
- ORLOVOV, R. – KOPELEV, L. Straten generácia studenej vojny. In SP, 1959, č. 4, s. 362 – 379.
- Osamel beži a návrat anjelov. In *.tyždeň* [online]. 4. január 2015 [cit. 02-05-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1sjdQjQ>
- PADDINGTON, Bruce. Martin Carter: The Poems Man. In *Carribbean Beat* [online], 1995, č. 13 [cit. 20-03-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1OikfzQ>
- PAŠTEKOVÁ, Soňa. Transformácie obrazu ruskej litertry (1945 – 1970). In *Rusk litertra v slovenskej kultúre v rokoch 1825 – 2015*. Ed. Mária Kus. Bratislava: VEDA, 2017, s. 87 – 107.
- PAVLIGOVÁ, Mária. Litertra a sociálny stereotyp v kontexte 70. rokov 20. storočia – Nov slovo mladých vs. otvoren perspektíva. In *ČLOVEK: Časopis pro humanitn a společensk vždy* [online], 08. 06. 2012 [cit. 03-09-2017]. Dostupné na: <http://bit.ly/2f3qsKO>
- PAŽOUT, Jaroslav. *Mocným navzdory: Studentsk hnutí v šedestch letech 20. století*. Praha : Prostor, 2008.
- PIPES, Richard. *Komunizmus: Dejiny intelektuálneho a politického hnutia*. Prel. Marína Zavack. Bratislava : Slovart, 2007.
- PLIEŠOVSKÁ, Lbica. *Od Buckovej k Updikovi: Americk litertra na Slovensku v rokoch 1945 – 1968*. Bansk Bystrica : Belianum, 2016.
- POKORN, Nike. *Post-Socialist Translation Practices: Ideological struggle in children’s literature*. Amsterdam – Philadelphia : John Benjamins, 2012.
- POPOVIČ, Anton – HOCHEL, Braňo. Preklady Miroslava Válka. In SP, 1978, č. 6, s. 119 – 124.
- POPOVIČ, Anton – MIKO, František. *Tvorba a recepcia: Estetick komunikácia a metakomunikcia*. Bratislava : Tatran, 1978.
- POPOVIČ, Anton. Črta o Mladej tvorbe z rokov 1956 – 1959. In SP, 1965, č. 9, s. 35 – 39.
- POPOVIČ, Anton. *Dictionary for the Analysis of Literary Translation*. Edmonton : Department of Comparative Literature, The University of Alberta, 1975.
- POPOVIČ, Anton. *Poetika umeleckého prekladu: Proces a text*. Bratislava : Tatran, 1971.
- POPOVIČ, Anton. *Preklad a výraz*. Bratislava : VSAV, 1968.

- POPOVIČ, Anton. Prekladateľské dvojice z teoretického hľadiska. In *Romboid*, 1970, č. 5, s. 26.
- POPOVIČ, Anton. *Teória metatextov*. Nitra : Kabinet literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky, 1974.
- POPOVIČ, Anton. *Teória umeleckého prekladu: Aspekty textu a literárnej metakomunikácie*. Bratislava : Tatran, 1975.
- POSPÍŠIL, Filip – BLAŽEK, Petr. *Vraťte nám vlasy!: První máničky, vlasatci a hippies v komunistickém Československu*. Praha : Academia, 2010.
- PRIESTLAND, David. *The Red Flag: Communism and the Making of the Modern World*. London : Penguin Books, 2009.
- Prihovárane sa vám, milí čitatelia. In RSL, 1965, č. 1, strany nečíslované.
- PRIŠČOVÁ, Dominika. *Preklad v socialistických Slovenských pohľadoch: Anotovaná bibliografia z r. 1969 – 1989*. [Bakalárska práca.] Školiteľ: Mgr. Igor Tyšš. Nitra : Katedra translológie FF UKF, 2016. 53 s.
- PROSE, Francine – MOSER, Benjamin. What Makes the Russian Literature of the 19th Century so Distinctive?. In *The New York Times* [online], Nov. 25, 2014 [cit. 27-04-2016]. Dostupné na: <http://nyti.ms/1NmA9ym>
- PŘIBÁŇ, Michal et al. Odeon. In *Slovník české literatury po roce 1945* [online.] Praha: ÚČL AV ČR, 2013 [cit. 25-04-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1q4oSr5>
- PYM, Anthony et al. *The status of the translation profession in the European Union*. DGT/2011/TST. Final Report. Brussels : European Commission, 2012.
- PYM, Anthony. *Exploring Translation Theories*. Oxon: Routledge, 2010.
- PYM, Anthony. *Method in Translation History*. Reprinted. Manchester: St. Jerome Publishing, 2010.
- PYM, Anthony. *Negotiating the Frontier: Translators and Intercultures in Hispanic History*. Manchester : St. Jerome, 2000.
- PYM, Anthony. Okay, So How Are Translation Norms Negotiated?. In *Translation and Norms*. Edited by Christina Schäffner. Clevedon : Multilingual Matters, 1999, s. 106 – 112.
- RADÓ, György. Approaching the History of Translation. In *Babel*, 1967, č. 3, s. 169 – 173.
- REPKA, Peter – TINKOVÁ, Alexandra. „Som udomácnený cudzinec,“ hovorí Peter Repka. In *SME* [online], 5. 9. 1998 [cit 12-05-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/22bODE3>
- REPKA, Peter. *Vstaň a chod'*. Levice: Koloman Kertész Bagala, 1998.
- Rezolúcia II. sjazdu čs. spisovateľov. In *KŽ*, 1956, č. 18, s. 1.

- RITTER, Rüdiger. Between Cultural Alternative and Protest: On the Social Function of Jazz after 1945 in Central Europe (GDR, Poland, Hungary, CSSR). In *Musicologica* [online], 2011, č. 1 [cit. 20-02-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1NNvMfR>
- RUNDLE, Christopher. *Publishing Translations in Fascist Italy*. Bern: Peter Lang, 2010.
- RUPPELDT, Miloš. Vysilená generácia. In SP, 1959, č. 2, s. 148 – 161.
- SALDANHA, Gabriela – O'BRIEN, Sharon. *Research Methodologies in Translation Studies*. London : Routledge, 2013.
- SEDLÁK, Imrich et al. *Dejiny slovenskej literatúry II*. Martin : Matica slovenská, 2009.
- Seminar on sociocultural approaches (Tourey, Simeoni, Cronin) [online]. Tarragona : Universitat Rovira i Virgili, 2010 [cit. 08-06-2015]. Dostupné na: http://isg.urv.es/cetra/courses_sociocultural.htm
- SEMÍNOVÁ, Zuzana. Počátky časopisu Světová literatura a angloameričtí autoři. In *Souvislosti* [online], 2003, č. 1 – 2. Dostupné na: <http://bit.ly/1SvpRsn>
- SHARPE, Jim. History from Below. In *New Perspectives on Historical Writing*. Edited by Peter Burke. Pennsylvania : Pennsylvania State University Press, 1992, s. 24 – 41.
- SKALICKÁ, Šárka. *Literární časopis jako instituce*. [Diplomová práce.] Školitel: Mgr. Viktor Pantůček. Brno : Ústav hudební vědy, Filozofická fakulta, Masarykova univerzita, 2011. 111 s.
- SLOVNÍK literárních směrů a skupin. 2., doplněné vydání. Zpracoval kolektiv pracovníků Ústavu pro českou a světovou literaturu ČSAV v Praze a Brně. Redigoval Štěpán Vlašín. Praha : Panorama, 1983.
- Slovník prekladateľov umeleckej literatúry – 20. storočie. A – K*. Zostavili Oľga Kovačičová – Mária Kusá. Bratislava : VEDA, 2015.
- Slovo za slovom: S prekladateli o prekládání*. Ed. Stanislav Rubáš et al. Praha : Academia, 2012.
- SNELL-HORNBY, Mary. *The Turns of Translation Studies: New paradigms or shifting viewpoints?*. Amsterdam : John Benjamins, 2006.
- SOMOLAYOVÁ, Lúbia. K americkým inšpiráciám v tvorbe Osamelých bežcov. In *Slovenská literatúra*, 2007, č. 4, s. 312 – 318.
- STURGE, Kathryn E. “*The Alien Within*”: *Translation into German During the Nazi Regime*. [Dizertačná práca.] Supervisor: Theo Hermans. London : University College London, 1999.
- SVATOŠ, Michal. Pražské studentské majálesy let 1956 – 1968. Pôv. in Blog Archive www.michalsvatos.cz. V súčasnosti dostupné len z osobného archívu.

- SVOZIL, Bohumil – JAREŠ, Michal. Inka MACHULKOVÁ. In *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha : ÚČL AV ČR, 2014 [cit. 18-04-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1YpkmPO>
- SVOZIL, Bohumil. Jan ZÁBRANA. In *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Praha : ÚČL AV ČR, 2014 [cit. 20-02-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1OtIEsU>
- ŠPIRK, Jaroslav. *Censorship, Indirect Translations and Non-translations: The (Fateful) Adventures of Czech Literature in 20th-century Portugal*. Newcastle : Cambridge Scholars, 2014.
- ŠRANK, Jaroslav. Tematika vesmírnych letov v slovenskej poézii prelomu 50. a 60. rokov XX. storočia. In Vývin slovenskej literatúry 50-tych (sic!) rokov XX. storočia (2). In *RAK*, 2001, č. 4, s. III – XVII.
- ŠŤASTNÝ, Ondřej. Kam se stahují „máničky“?. Mladé rebely honili komunisté s nůžkami. In *iDnes.cz* [online], 3. srpna 2010 [cit. 12-09-2017]. Dostupné na: <http://bit.ly/2jlltVS>
- ŠTEFKO, Vladimír. Malé javiskové formy – zrod alternatívneho divadla?. In *Javisko* [online], 2007, č. 2 [cit. 18-04-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1SVb7GL>
- ŠTOLL, Ladislav – TAUFER, Jiří. Proti sektárství a liberalismu – za rozkvet našeho umění. In *Z dějin českého myšlení o literatuře 2: 1948 – 1958: Antologie k Dějinám české literatury 1945 – 1990*. Praha : ÚČL AV ČR, 2002, s. 80 – 95.
- ŠTRASSER, Ján – BUZÁSSY, Ján. *Byť svoj: Rozhovory s Jánom Buzássym*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2013.
- TAHIR-GÜRÇAĞLAR, Şehnaz. What Texts Don't Tell: The Uses of Paratexts in Translation Research. In *Crosscultural Transgressions: Research Models in Translation Studies II: Historical and Ideological Issues*. Edited by Theo Hermans. Manchester : St. Jerome, 2002, s. 45 – 60.
- TARAGEL, Dušan. Komunistom prekázali dlhé vlasy. Pripravili akciu „vlasáči“. In *SME* [online], 10. máj 2012 [cit. 10-05-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1VXOeF2>
- TEPLAN, Dušan. Analýza mesačníka Mladá tvorba v rokoch 1966 – 1970. In *Litikon*, 2017, č. 1, s. 211 – 228.
- THOMSON-WOHLGEMUTH, Gaby. *Translation under State Control: Books for Young People in the German Democratic Republic*. New York : Routledge, 2009.
- TIMURA, Viktor. Intelektuálne a národné dimenzie Kultúrneho života. In *Kultúrny život a slovenská jar 60. rokov*. Bratislava : Národné literárne centrum, 1998, s. 5 – 32.
- TOURY, Gideon. *Descriptive Translation Studies – and beyond*. Amsterdam – Philadelphia : John Benjamins, 1995.

- Translation and Censorship in Different Times and Landscapes*. Edited by Teresa Seruya and Maria Lin Moniz. Newcastle : Cambridge Scholars, 2008.
- Translation and Norms*. Edited by Christina Schäffner. Clevedon : Multilingual Matters, 1999.
- Translation Studies Bibliography. Eds. Yves Gambier and Luc van Doorslaer. In *Benjamins.com* [online]. Amsterdam : Benjamins, 2004 – 2015 [cit 12-05-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1Rq8jfy>
- Translators through History*. Revised Edition. Edited and directed by Jean Delisle and Judith Woodsworth. Amsterdam : John Benjamins, 2012.
- Trnavská skupina – konkretisti*. Výber zostavila, komentáre a vysvetlivky, kalendárium, medailóny členov Trnavskej skupiny, doslov a edičnú poznámku napísala Andrea Bokníková-Tóthová. Bratislava : Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2006.
- TURČÁNY, Viliam. Nástup mladej básnickej generácie na konci päťdesiatych a začiatku šesťdesiatych rokov. In *Slovenská literatúra*, 6, 1975, s. 486 – 515.
- TURČÁNY, Viliam. V prekladateľskej dvojici. In *Romboid*, 1970, č. 5, s. 23 – 26.
- TYŠŠ, Igor. Discourse camouflage in the representation of American literature in the literary magazine “Mladá tvorba”. In *World Literature Studies*, 2017, č. 2, s. 73 – 85.
- TYŠŠ, Igor. Kauza Ginsberg v dejinách prekladu. In *Letná škola prekladu 14: Minulosť a budúcnosť prekladu – od Ludovíta Štúra po strojový preklad: Zborník z podujatia 37. ročníka usporiadaného v Piešťanoch 6. – 8. novembra 2015*. Ed. Dáša Zvončeková. Bratislava : SSPUL, 2015, s. 78 – 92.
- TYŠŠ, Igor. Semiotika ako základ sociológie prekladu?. In *Semiotika literatúry: Teoretické východiská a súčasné dilemy*. Ed. Dušan Teplan. Nitra : UKF, 2015, s. 95 – 107.
- URBÁNKOVÁ, Marika. *K stratégii, poetike a estetike historizmu v románovej tvorbe Ladislava Balleka*. [Diplomová práca.] Školiteľka: prof. PhDr. Viera Ťemberová, CSc. Brno : Ústav slavistiky, Filozofická fakulta Masarykovej univerzity, 2013.
- VAJDOVÁ, Libuša. *Sedem životov prekladu*. Bratislava : VEDA, 2009.
- VÁLEK, Miroslav. *Básnické dielo*. Zostavil, doslov, kalendárium, komentáre a vysvetlivky napísal Valér Mikula. Bratislava : Kalligram – Ústav slovenskej literatúry SAV, 2005.
- VÁLEK, Miroslav. *Preklady*. Zostavil Anton Popovič. Úvod napísal Viktor Kochol. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1977.
- VARAČKOVÁ, Lucia. *Preklad v socialistických Slovenských pohľadoch: Anotovaná bibliografia z r. 1948 – 1969*. [Bakalárska práca.] Školiteľ: Mgr. Igor Tyšš. Nitra : Katedra translatológie FF UKF, 2016. 106 s.

- VERSCHUEREN, Jeff. *Ideology in Language Use: Pragmatic Guidelines for Empirical Research*. Cambridge : Cambridge University Press, 2013.
- VILIKOVSKÝ, Ján – MAGOVÁ, Gabriela. Jazyk je najlepší detektor lži: rozhovor s prekladateľom Jánom Vilikovským. In *Romboid*, 2013, č. 5 – 6, s. 7 – 22.
- VILIKOVSKÝ, Ján. LAWRENCE FERLINGHETTI [doslov]. In FERLINGHETTI, Lawrence. *Smutná nahá jazdkyňa*. Preložili Vojtech Mihálik a Ján Vilikovský. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1965, s. 145 – 149.
- WILLIAMS, Jenny – CHESTERMAN, Andrew. *The Map: A Beginner's Guide to Doing Research in Translation Studies*. Manchester : St. Jerome, 2002.
- Z dějin českého myšlení o literatuře 2: 1948 – 1958: Antologie k Dějinám české literatury 1945 – 1990*. Praha : ÚČL AV ČR, 2002.
- ZAMBOR, Ján. *Tvarovanie básne, tvarovanie zmyslu*. Bratislava : SAV, 2010.
- ZELINSKÝ, Miroslav. Světová literatura. In *Slovník české literatury po roce 1945* [online.] Praha : ÚČL AV ČR, 2007 [cit. 25-04-2016]. Dostupné na: <http://bit.ly/1T4N8XJ>
- ŽEMBEROVÁ, Viera. Mladá tvorba v súvislostiach. In *Časopis Květen a jeho doba: Sborník materiálů z literárněvědné konference 36. Bezručovy Opavy (15. – 16. 9. 1993)*. Red. Bohumil Svozil. Praha : Ústav pro českou literaturu, 1994, s. 64 – 67.

Dobové pramene – korpus *Mladej tvorby*

Prvé obdobie *Mladej tvorby* (1956 – 1959)

1956

EIS, Zdeněk. Za umenie všedného dňa. In MT, 1956, č. 4, s. 144 – 145.

FERKO, Milan. Sovietsky človek. In MT, 1956, č. 3, s. 81.

KOT, Jozef. Čakali sme viac. In MT, 1956, č. 4, s. 156.

KOT, Jozef. Rybárska pieseň Ernesta Hemingwaya. In MT, 1956, č. 3, s. 116.

Miesto manifestu. In MT, 1956, č. 1, s. 1 – 2.

1957

[ANGLICKÁ CENZÚRA...]. In MT, 1957, č. 2, s. neuvedená.

[HOWARD FAST...]. In MT, 1957, č. 5, s. neuvedená.

[JACK LONDON – PSEUDONYM?]. In MT, 1957, č. 3, s. neuvedená.

[THE NEW YORK TIMES BOOK REVIEW]. In MT, 1957, č. 5, s. neuvedená.

Edícia mladých autorov. In MT, 1957, č. 4, s. 101.

FERKO, Milan. Vzburá proti konvenčnosti. In MT, 1957, č. 1, s. 1 – 2.

FÖLDEVÁRI, Kornel. Pravda života je nedeliteľná. In MT, 1957, č. 4, s. 103 – 104.

GREČNER, Eduard. Namiesto polemiky. In MT, 1957, č. 5, s. 153.

jk. Whitman v slovenčine. In MT, 1957, č. 3, s. 95.

KOT, Jozef. Znova Sinclair Lewis. In MT, 1957, č. 6 – 7, s. neuvedená.

KOVÁČ, Bohuslav. Poézia všedného dňa?. In MT, 1957, č. 4, s. 109.

Literatúra a obchod. In MT, 1957, č. 1, s. 29.

-lo-. Očami Západu. In MT, 1957, č. 10, s. neuvedená.

MOJÍK, Ivan. Dnešok je naša pevnina!. In MT, 1957, č. 3, s. 65 – 66.

Podľa nem. – tma. Súčasná situácia v anglickej literatúre. In MT, 1957, č. 4, s. 127.

VILIKOVSKÝ, Ján. Irvinga Stonea poznáme ako citlivého odborníka – životopisca. In MT, 1957, č. 12, s. 383 – 384.

1958

- E. K. Hovoríme o preklade. In MT, 1958, č. 12, s. 18 – 19.
- FELDEK, Lubomír. Bude reč o preklade. In MT, 1958, č. 4, s. 6 – 8.
- FURDÍK, Juraj. Hovoríme o preklade. In MT, 1958, č. 10, s. 26 – 28.
- jk. Niekoľko podnetov. In MT, 1958, č. 8 – 9, s. 60 – 61.
- jk. Zbytočný a zlý preklad. In MT, 1958, s. 30.
- MINÁČ, Vladimír. O modernosti, svetovosti a iných veciach. In MT, 1958, č. 4, s. 1 – 2.
- Podľa Inostr. lit. C. U. Hovoríme o preklade. In MT, 1958, č. 8 – 9, s. 45.
- Velká prekladateľská súťaž. In MT, 1958, č. 6 – 7, s. 26.
- Velká prekladateľská súťaž. In MT, 1958, č. 8 – 9, s. 21.

1959

- BERGEROVÁ, Oľga. Tennessee Williams – Zostupujúci Orfeus. In MT, 1959, č. 5, s. 24 – 26.
- DEDINSKÝ, Móric Mittelmann. Na záver. In MT, 1959, č. 8 – 9, s. 31.
- FERKO, Milan. Viac úspechov, viac optimizmu. In MT, 1959, č. 12, s. 1 – 2.
- Hovorí Phillip Bonosky. In MT, 1959, č. 11, s. 30.
- Hovoríme o preklade. In MT, 1959, č. 1, s. 30.
- JANÍK, Štefan. Hovoríme o preklade. Hrdina socialistickej poézie. In MT, 1959, č. 6 – 7, s. 58.
- KOT, Jozef. Do nového obdobia. In MT, 1959, č. 3, s. 1 – 4;
- KOT, Jozef. Kniha protestu. In MT, 1959, č. 5, s. 29
- KOZMA, Andrej. Kde nájdú ideál?. In MT, 1959, č. 10, s. 16 – 18.
- LINDSAY, Jack. K dvom smerom v anglickej poézii. In MT, 1959, č. 5, s. 27 – 28.
- Nadšení budúcnosťou. In MT, 1959, č. 2, s. 1 – 3.
- Peter Tempest. Prel. P. Urban a J. Majerník. In MT, 1959, č. 5, s. 26.
- Rezolúcia z II. celoslovenskej porady spolupracovníkov Mladej tvorby. In MT, 1959, č. 2, s. 17.
- Velké perspektívy. In MT, 1959, č. 6 – 7, s. 1 – 2;
- VILIKOVSKÝ, Ján. Antológia americkej poézie. In MT, 1959, č. 12, s. 28.
- VILIKOVSKÝ, Ján. Niekoľko poznámok o preklade. In MT, 1959, č. 8 – 9, s. 44 – 46.
- Výsledky Velkej prekladateľskej súťaže. In MT, 1959, č. 8 – 9, s. 31.

Druhé obdobie *Mladej tvorby* (1960 – 1963)

1960

- Kde hrá dobrý džez. In MT, 1960, č. 11, s. neuvedené.
- KOT, Jozef. Niekoľko kacírskych poznámok. In MT, 1960, č. 4, s. 158,
- KOT, Jozef. Poznámka o poznámke. In MT, 1960, č. 8 – 9, s. 338.
- KOYŠ, Pavel. Druhá osudová – februárová. In MT, 1960, č. 2, s. 42 – 43.
- MOJÍK, Ivan. Zlaté jablká fantázie. In MT, 1960, č. 4, s. 159.
- PROCHÁZKA, Tibor. Rozospievané mladé státisíce. In MT, 1960, č. 3, s. 81 – 82.
- RIŠKA, Gustáv. Kniha o jazze. In MT, 1960, č. 5, s. 198.
- Roky obrody, roky rozletov. In MT, 1960, č. 4, s. 123 – 124.
- ŠIMONOVICH, Ján. Jeffers u nás. In MT, 1960, č. 8 – 9, s. 331 – 332.
- ŠPITZER, Juraj. Človek atómového veku. In MT, 1960, č. 6 – 7, s. 162 – 4.
- VOJTEK, Juraj. Americký Tartuffe. In MT, 1960, č. 10, s. 383.

1961

- [JACK KEROUAC...]. In MT, 1961, č. 3, s. neuvedená.
- BRATISLAVSKÉ DIVADIELKO POÉZIE. In MT, 1961, č. 5, posledná strana.
- DANIŠ, Jaroslav. Pred slávnym výročím. In MT, 1961, č. 1, s. 1 – 2.
- Divadielko poézie v novej sezóne. In MT, 1961, č. 10, s. 39 – 40.
- I. M. Melancholický portrét. In MT, 1961, č. 1, s. 40.
- Kam kráčaš Bohuš Kováč?. In MT, 1961, č. 3, s. neuvedená.
- KENDA, Milan. Hra o všetko. In MT, 1961, č. 8 – 9, s. 76.
- kf-. Arthur Miller o dnešnej americkej kultúre. In MT, 1961, č. 4, s. 40.
- KOYŠ, Pavel. [Priznajme si...]. In MT, 1961, č. 2, s. 1 – 2.
- M. P. Divadielko poézie a ako ďalej. In MT, 1961, č. 6 – 7, číslovanie strán v prameni poškodené.
- ROBINSON JEFFERS. Prel. J. Mihalkovič. In MT, 1961, č. 6 – 7, s. 37 – 39.
- TURAN, Ján. SOCIALIZMUS. In MT, 1961, č. 5, s. neuvedená.

1962

- BOTHOVÁ, Zuzana. Na hraniciach vlastného ja. In MT, 1962, č. 6 – 7, s. 49 – 50.
- CORSO, Gregory. Bomba. In MT, 1962, č. 6 – 7, s. 42 – 44.
- FAULKNER, W. Ruže pre Emíliu. Prel. M. Gregorová. In MT, 1962, č. 2, s. 10 – 14.
- FELDEK, Ľubomír – MIHALKOVIČ, Jozef. O špecifickej váhe slova. In MT, 1962, č. 6 – 7, s. 60 – 64.
- KAMENÍK, Pavel. Alma mater. In MT, 1962, č. 6 – 7, s. 12 – 14.
- MAJERNÍK, Ján. Kritik na špecifickej dráhe. In MT, 1962, č. 6 – 7, s. 66 – 67.
- MARTIN CARTER. Prel. J. Buzássy – Z. Bothová. In MT, 1962, č. 2, s. 9.
- MARTIN, Ivo. Moderný romantik. In MT, 1962, č. 4, s. 37
- RIŠKA, Gustáv. Jazz. In MT, 1962, č. 1, s. 31 – 32.
- RIŠKA, Gustáv. Korene džezu. In MT, 1962, č. 8 – 9, s. 70 – 71.
- ROMANOVOVÁ, E. S. Zoči voči poézii dnešnej Ameriky. In MT, 1962, č. 6 – 7, s. 45 – 49.
- rs-. Folklór a súčasnosť. In MT, 1962, č. 1, s. 39.
- ŠKAMLA, Ján. Dielo a preklad. In MT, 1962, č. 5, s. 27 – 28.
- WASSERBERGER, Igor. O spoločenskej úlohe jazzu. In MT, 1962, č. 12, s. 33.
- WASSERBERGER, Igor. Vývoj džezových slohov. In MT, 1962, č. 11, s. 36 – 37.
- Z. B. William Faulkner. In MT, 1962, č. 8 – 9, s. 56 – 57.

1963

- [Posledné čísla Svätej literatury]. In MT, 1963, č. 2, s. neuvedená.
- Chceme viac ako len rúcať. In MT, 1963, č. 4, s. 1;
- jjj- Klub priateľov poézie aj na Slovensku. In MT, 1963, č. 8 – 9, s. 75.
- jjj-. [Bojovali sme oň dlhé mesiace...]. In MT, 1963, č. 2, s. neuvedená.
- jjj-. Divadielko poézie do novej sezóny, In MT, 1963, č. 8 – 9, s. 75.
- jv-. [Nebýva zvykom...]. In MT, 1963, č. 6 – 7, s. 74.
- kw-. Poézia a čísla. In MT, 1963, č. 10, s. 36 – 37.
- O nehodnotných hodnotách, In MT, 1963, č. 6 – 7, s. 1.
- Vec dôvery. In MT, 1963, č. 1, s. 1.
- VOJTEK, Juraj – PUSKALIER, Bohumil. Twist okolo twistu. In MT, 1963, č. 1, s. 26 – 31.

VOJTKOVÁ, Viera – VOJTEK, Juraj. Noc v tieni barovej lampy. In MT, 1963, č. 8 – 9, s. 45 – 53.

Tretie obdobie Mladej tvorby (1964 – 1970)

1964

(st). Rušíme, rušíte, rušia. In MT, 1964, č. 5, s. neuvedená.

[V Bratislave sa zišla...]. In MT, 1964, č. 4, s. neuvedená.

Beseda o antológiách. In MT, 1964, č. 2, s. 10 – 11.

BOTHOVÁ, Zuzana. Dni a noci Ameriky. In MT, 1964, č. 10, s. 35 – 36.

Cigánske romance. Prel. Ján Šimonovič. In MT, 1964, č. 4, s. 18.

FELDEK, Lubomír – ŠIMONOVIČ, Ján. Rozhovor s prekladateľom. In MT, 1964, č. 4, s. 19.

FISCHER, Ernst. Vacuum. Prel. P. Bžochová. In MT, 1964, č. 6 – 7, s. 38 – 44.

FÖLDEVÁRI, Kornel. Dobrodružstvá odvahy a cnosti. In MT, 1964, č. 12, s. 1 – 2.

GARRETT, George. [List Georgea Garretta.] In MT, 1964, č. 2, s. 32 – 33.

INKA MACHULKOVÁ. In MT, 1964, č. 5, s. 26.

L. F. Na konci jednej neschodnej cesty. In MT, 1964, č. 3, s. 1.

LAUČÍK, Ivan – REPKA, Peter – ŠTRPKA, Ivan. Prednosti trojnohých slávikov. Niekoľko bezočivostí s dierézou alebo Osamelí bežci o jazdcoch bez koní. In MT, 1964, č. 5, s. 32 – 33.

-m-. Bratislavské nové formy. In MT, 1964, č. 5, s. neuvedená.

MACHÁČEK, Ladislav. Študenti až príliš ideálni. In MT, 1964, č. 10, s. 38 – 41.

Manifest účastníkov atentátu. In MT, 1964, č. 2, s. 1.

POPOVIČ, Anton. Súčasnosť a preklad. In MT, 1964, č. 4, s. 30 – 31.

REPKA, Peter. Farba hrdosti ľudstva. In MT, 1964, č. 10, s. 26 – 29.

REPKA, Peter. Farba hrdosti ľudstva. In MT, 1964, č. 11, s. 28 – 32.

VIŠŇOVSKÝ, Peter. Život s gitarou. In MT, 1964, č. 6 – 7, s. 5 – 6.

ŽÁRY, Štefan. Poznámka k interview so Šimonovičom. In MT, 1964, s. 20.

1965

[Milí čitatelia.] In MT, 1965, č. 12, s. 33.

[MNOHO PAPIERA]. In MT, 1965, č. 2, s. 52.

CSÁDER, Pavol. Jazz-session. In MT, 1965, č. 8 – 9, s. 30 – 34.

HRIVNÁK, Peter. O nesmrteľnosti. In MT, 1965, č. 4, s. 3.

JACK KEROUAC. In MT, 1965, č. 8 – 9, s. 56.

KONCOM MINULÉHO ROKA – RÝCHLO, POHOTOVO A SPOLAHLIVO?. In MT, 1965, č. 2, s. 52.

MITANA, Dušan. Otvorený list čitateľa Osamelým bežcom. In MT, 1965, č. 4, s. 45.

POUND, Ezra. O zásadách básnickej tvorby. Prel. Zuzana Bothová. In MT, 1965, č. 8 – 9, s. 26 – 29.

SADECKÝ, Petr. Old Shatterhand verus James Bond 007. In MT, 1965, č. 12, s. 6 – 15.

SCHREIBER, Jozef. Babylon Albionu. In MT, 1965, č. 10, s. 32 – 35.

SLOVÁK, Emil. Pred štartom a po páde. In MT, 1965, č. 5, s. 36 – 41.

T. S. ELIOT. Prel. Ján Buzássy a Z. Bothová. In MT, 1965, č. 3, s. 6 – 7.

Zahrmia [kolty] v edičných plánoch?. In MT, 1965, č. 1, s. 28 – 31.

1966

[Séria esejí na tému mravnosť nemravnosti]. In MT, 1966, č. 10, s. 18 – 33.

DVOŘÁK, Pavel. Matúrou sa nič nekončí. In MT, 1966, č. 3, s. 32 – 35.

EZRA POUND. Prel. J. Buzássy a Z. Bothová. In MT, 1966, č. 7, s. 38 – 39.

GLOCKO, Peter. Má sadzač pätnástročnú dcéru?. In MT, 1966, č. 10, s. 42 – 46.

HRIVNÁK, Peter. Marginália. In MT, 1966, č. 7, s. 2.

Interview s Allanom Kaprowom, „otcom“ happeningov. In MT, 1966, č. 8, s. 44 – 45.

KUŽEL, Dušan. Nezabiješ!. In MT, 1966, č. 7, s. 28 – 31.

LEVÝ, Jiří. Preklad, kultúrny univerzalizmus a diferenciácia. Z angl. prel. B. Vilikovská. In MT, 1966, č. 3, s. 20.

MACHÁČEK, Ladislav. Voľba, či obmedzenie?. In MT, 1966, č. 8, s. 40 – 43.

Problémy prekladu. In MT, 1966, č. 3, s. 10 – 19.

REPKA, Peter. Nezosmilniš!. In MT, 1966, č. 8, s. 26 – 31.

ROTH, Philip. Konverzia Židov. In MT, 1966, č. 5, s. 39 – 44.

SLOVÁK, Emil. ... nebudeš mať iných bohov. In MT, 1966, č. 2, s. 30 – 34.

SLOVÁK, Emil. Cti otca svojho a matku svoju. In MT, 1966, č. 6, s. 20 – 22.
SLOVÁK, Emil. Marginália. In MT, 1966, č. 6, s. 2.
SLOVÁK, Emil. Marginália. In MT, 1966, č. 7, s. 2 – 3.
SLOVÁK, Emil. Nepokradneš!. In MT, 1966, č. 9, s. 28 – 33.
SLOVÁK, Emil. Nevezmeš mena jeho nadarmo. In MT, 1966, č. 3, s. 26 – 31.
SLOVÁKOVÁ, Jarmila. Spomni, abys deň sviatočný svätíl. In MT, 1966, č. 4, s. 26 – 32.
ŠTRPKA, Ivan. Poznámka k Dylanovi Thomasovi. In MT, 1966, č. 2, s. 58.
ŠVIHRAN, Ladislav. Prekladateľské veľdielo. In MT, 1966, č. 3, s. 48 – 49.
VICTOR HUGO (1878). In MT, 1966, č. 7, s. 64.
Život s beatníkmi. In MT, 1966, č. 8, s. 61.

1967

[Pred týždňami dostala redakcia...]. In MT, 1967, č. 7, s. 50 – 51.
EDGAR LEE MASTERS. Prel. R. Skukálek. In MT, 1967, č. 2, s. 25 – 29.
GREGORY CORSO. Prel. M. Válek a J. Vilikovský. In MT, 1967, č. 4, s. 36 – 38.
JOHN UPDIKE. Prebásnil Ivan Mojík z doslovných prekladov Olgy Hadrabovej. In MT, 1967, č. 8, s. 32 – 33.
List prvý. In MT, 1967, č. 3, s. 63.
MADUNICKÁ, Jana – MÓRICOVÁ, Marta – GLOCKO, Peter. Kornatenie. In MT, 1967, č. 1, s. 30 – 35.
MADUNICKÁ, Jana – REPKA, Peter. O čom snívame. In MT, 1967, č. 6, s. 37 – 44.
MAJER, Ivan. Prvýkrát o sociológii vo veľkom. In MT, 1967, č. 2, s. 52.
REPKA, Peter „(a zopár ďalších podpisov)“. Chceš najkrajšie prežiť chvíle mladosti? Daj sa k parašutistom!. In MT, 1967, č. 1, s. 46 – 47.
REPKA, Peter. Obloha do zlatista. In MT, 1967, č. 9, s. 36 – 44.
REPKA, Peter. Opustiť tento svet. In MT, 1967, č. 8, s. 38 – 44.
REPKA, Peter. Už viem, aký mám byť. In MT, 1967, č. 5, s. 26 – 39.
RÚFUS, Milan. Myšlienky s medailou. In MT, 1967, č. 3, s. 12 – 13.
Slovensko & Európa / Svet. In MT, 1967, č. 1, s. 61 – 62.
Škola na križných cestách. In MT, 1967, č. 3, s. 34 – 36.

ŠKVARKOVÁ, Kveta. [Vážená redakcia]. In MT, 1967, č. 4, s. 63.

TÓNO. Mój mladší brat. In MT, 1967, č. 1, s. 61.

VLADIMÍR M. Praha. List druhý. In MT, 1967, č. 3, s. 63.

1968

AIVAR, A. X. [Milé literárne šteňatá!]. In MT, 1968, č. 7, s. 61.

CAPOTE, Truman. Ako to vidím ja. Prel. K. Žáryová. In MT, 1968, č. 8, s. 35 – 38.

ČERNÝ, Václav. Úloha mladého intelektuála v dnešnej dobe. In MT, 1968, č. 5, s. 17 – 19.

Don Quijote de la Sancho Panza. Všetné dni a každý je streda. In MT, 1968, č. 8, s. 60 – 61.

HVIŠČ, Jozef. Preklad ako výraz. In MT, 1968, č. 9, s. 56 – 58.

KP. Nahá realita. In MT, 1968, č. 8, s. 58 – 59.

KRÁTKY PREJAV PRE KAŽDÚ PRÍLEŽITOSŤ. In MT, 1968, č. 9, s. neuvedená.

KUŽEL, Dušan. Marginália. In MT, 1968, č. 8, s. 2.

MITANA, Dušan. [28. októbra]. In MT, 1968, č. 10, s. neuvedená

PETERAJ, Kamil. Marginália. In MT, 1968, č. 4, s. 3.

PETERAJ, Kamil. Marginália. In MT, 1968, č. 6, s. 3.

REPKA, Peter – ŠTRPKA, Ivan. Krásna vidina. In MT, 1968, č. 6, s. 63.

REPKA, Peter. Dym nad domom. In MT, 1968, č. 7, s. 40 – 47.

SLOVÁKOVÁ, Jarmila. O túžbe. In MT, 1968, č. 1, s. 46 – 52.

ŠIMON, Ladislav. Slovo, písmo, akce, hlas. In MT, 1968, č. 1, s. 53 – 56.

Traumatológia. In MT, 1968, č. 6, s. 30 – 35.

VANOVIČ, Július. Marginália. In MT, 1968, č. 1, s. 2 – 3.

VANOVIČ, Július. Marginália. In MT, 1968, č. 4, s. 2 – 3.

VANOVIČ, Július. Marginália. In MT, 1968, č. 6, s. 2 – 3.

1969

BEAT GENERATION. Prel. J. Buzássy a Z. Bothová. In MT, 1969, č. 10, s. 46 – 49.

BOTHOVÁ, Zuzana. Herzog – Saul Bellow. In MT, 1969, č. 9, s. 18 – 19.

ĎAKUJEME ZA OPÝTANIE. In MT, 1969, č. 1, s. 63.

GREGUŠ, Peter. Moses Herzog – iba človek. In MT, 1969, č. 9, s. 22 – 23.

GREGUŠ, Peter. Naša terajšia kríza. In MT, 1969, č. 3, s. 37 – 39.

IMAGIZMUS. Prel. J. Buzássy a Z. Bothová. In MT, 1969, č. 7, s. 50 – 53.

JAŠTER, a [Autor Dr. Libor Knězek...]. In MT, 1969, č. 7, s. 64.

KRULIŠOVÁ, Oľga. Knižka čarovnej prostoty. In MT, 1969, č. 10, s. 58.

PETRÍK, Vladimír. Malé novoročné vyvolávanie pamäti. In MT, 1969, č. 2, s. 18 – 19.

REPKA, Peter. Symposion. In MT, 1969, č. 9, s. 2 – 3.

ZAJAC, Peter. Herzog alebo Hrdinstvo pasivity. In MT, 1969, č. 9, s. 19 – 21.

1970

OZNÁMENIE. In MT, 1970, č. 7, s. 63.

REPKA, Peter. V predvečer. In MT, 1970, č. 4, s. 30 – 35.

ŠTRPKA, Ivan. Vrecková antológia popisov cesty (Na Dlhé Letné Dni). In MT, 1970, č. 7, s. 30 – 35.

Menný register

- jjj- [neoverená skratka] 97, 99
-jv- [neoverená skratka] 97
-kf- [neoverená skratka] 90
-kw- [neoverená skratka] 97
-lo- [neoverená skratka] 72
-m- [neoverená skratka] 106
-rs- [neoverená skratka] 91
(st) [neoverená skratka] 106
Aivar, A. X. 104
Alighieri, Dante 79, 80
Andersen, T. 67
Andričík, Marián 39
Apollinaire, Guillaume 67
Aragon, Louis 74
Aristoteles 25
Bagin, Albín 29
Bakoš, Ján 83
Bakoš, Mikuláš 12
Ballek, Ladislav 29
Balogh, Alexander 59
Baraka, Amiri (Jones, LeRoi) 9
Barániková, Štefánia 72, 86
Barborík, Vladimír 27-29, 31, 46-48, 52, 54, 59, 62, 68, 89
Baudelaire, Charles 67
Bayard, Pierre 40
Beardová, Mary 69
Beckett, Samuel 99
Bednár, Alfonz 76, 90
Bednárová (Kenížová-Bednárová), Katarína 13, 16, 17, 21, 33, 34, 40, 41, 43, 50, 58, 90, 96, 98
Bednář, Kamil 37
Bellow, Saul 37, 108
Bergerová, Oľga 85
Bílik, René 44
Blaha, Anton 61
Bláhová, Kateřina 53
Blaščák, Fedor 8
Blažek, Petr 61, 122
Bloch, Jean-Richard 70
Bokníková-Tóthová, Andrea 75
Bonosky, Phillip 9, 87
Boor, Ján 36, 68
Botto, Ján 97
Bourdieu, Pierre 15, 18, 22-24, 129
Bradbury, Ray 90
Branko, Pavel 36
Bromfield, Louis 35, 44
Bubnášová, Eva 78, 80
Bucková, Pearl 35, 44
Bukowski, Charles 10, 39
Bulgakov, Michail Afanasievič 69
Bulko, Juraj 82
Bump, Philip 120
Burke, Peter 15
Burroughs, William S. 9, 10
Buzássy, Ján 37, 39, 42, 44-47, 52, 80, 91, 104, 107, 112, 113, 130
Bžochová, Perla 121
Caldwellová, Taylor 71
Camus, Albert 103, 115
Capote, Truman 37, 108
Carr, Lucien 9
Carter, Martin 91
Catherová, Willa 35
Cíger-Hronský, Jozef 103
Cígerová, Viola 82
Cook, James 119
Corbière, Tristan 46
Corso, Gregory 10, 39, 78, 93, 94, 112, 123, 130
Crew, David F. 15
Csáder, Pavol 120, 121
Cvrkal, Ivan 105
Čerepková, Vladimíra 95

- Černý, Václav 122
 Daniš, Jaroslav 52, 88
 Darovec, Peter 27-29, 31, 46-48, 52, 54,
 59, 62, 68, 89
 Desnos, Robert 77
 Di Prima, Diane 9
 Djovčoš, Martin 14, 15, 25, 134
 Dlouhý, Karol 70
 Doherty, Len 69
 Dos Passos, John 36, 75
 Dostojevskij, Fiodor Michajlovič 69
 Douglas, Lloyd C. 35
 Dreiser, Theodore 36, 72
 Ďurišin, Dionýz 17, 109, 126
 Dvořák, Pavel 122
 E. K. [neoverená skratka] 82
 Eagleton, Terry 43
 Eis, Zdeněk 65
 Eliot, Thomas Stearns 31, 37, 80, 107, 114
 Eluard, Paul 74, 77
 Even-Zohar, Itamar 10, 12, 21, 22, 27, 40,
 129
 Fariña, Richard 10
 Fast, Howard 36, 66, 71
 Faulkner, William 75, 91, 92
 Feldek, Lubomír 46, 73-78, 80, 96, 109
 Felix, Jozef 78-81
 Ferenčík, Ján 25
 Ferko, Milan 28, 52-54, 61, 64-67, 81, 85
 Ferlinghetti, Lawrence 9, 10, 39, 78, 91,
 94, 123, 130
 Findra, Ján 27
 Fischer, Ernst 121
 Fišerová, Michaela 42
 Flimelová, Danica 37, 107
 Földvári, Kornel 29, 54, 68, 105
 Foucault, Michel 15, 24, 32, 43, 117, 135
 Franek, Ladislav 12
 Frye, Northrop 31
 Furdík, Juraj 82
 Gałczyński, Konstanty Ildefons 46, 77, 99
 García Lorca, Federico 46, 77, 78, 109,
 110
 Garrett, George 111
 Genette, Gérard 48, 49
 Gershwin, George 92
 Ginsberg, Allen 9, 10, 30, 39, 41, 80, 87,
 98, 112, 114-117, 123, 125, 128, 165
 Glocko, Peter 121, 122, 124
 Goethe, Johann Wolfgang von 81
 Gottwald, Klement 56
 Grečner, Eduard 70
 Gregorová, Magda 91
 Greguš, Peter 108
 Gromová, Edita 15, 21
 Gryzlov, Gavril 119
 H. D. (Hilda Doolittle) 80
 Hadrabová, Olĝa 107
 Hajko, Dalimír 96
 Hamada, Milan 29
 Hammett, Dashiell 37
 Hečko, Vířazoslav 82
 Hečková, Anna 93
 Hegedúsová (Bothová), Zuzana 37, 39,
 44, 46, 91, 94, 95, 107-109, 112, 113, 130
 Hegerová, Viera 32
 Hemingway, Ernest 35, 36, 49, 65, 75, 90,
 103
 Hemmer, Kurt 39
 Herec, Ondrej 133
 Hevier, Daniel 39
 Hochel, Braňo 75, 114
 Hochel, Igor 29, 73, 104, 115
 Holmes, James S. 13, 14, 21, 134
 Holmes, John Clellon 9, 116
 Homberger, Eric 66, 71
 Hrabě, Václav 95
 Hrivnák, Peter 102, 105, 109, 110
 Hrubín, František 53
 Hughes, Langston 77

Hugo, Victor 104
 Huncke, Herbert 9
 Husák, Gustáv 28
 Hutka, Jaroslav 122
 Hviezdoslav, Pavol Országh 58
 Hvišč, Jozef 12, 111
 Hvizdoš, Ladislav 36
 Chandler, Raymond 37
 Chesterman, Andrew 16
 Chmel, Rudolf 29
 I. M. [neoverená skratka] 90
 Jacksonová, Shirley 92
 Jakubej, Ján 15
 Janík, Štefan 72, 82
 Jánošíková, Zuzana 113
 Jánošov, Ján 92
 Janovic, Tomáš 99
 Jareš, Michal 112
 Jašter [nezistený pseudonym] 106
 Javor (Ždán), Peter 65, 90
 Jeffers, Robinson 37, 78, 89-91, 93, 107, 114
 Jerofejev, Vededikt Vasilievič 69
 Jesenská, Zora 54-56, 71, 81, 84, 109, 110
 Jettmarová, Zuzana 20, 23
 Johanides, Ján 28
 Josek, Jiří 38
 Judt, Tony 7, 67
 Juráňová, Jana 98, 120
 Jurovská, Michaela 30
 Kafka, Franz 75, 103
 Kalina, Ján Ladislav 98
 Kalinová, Agneša 28, 98, 120
 Kaliský, Roman 28, 119
 Kameník, Pavel 100
 Kasarda, Martin 114-117, 125
 Kasarda, Mikuláš 82
 Kenda, Milan 90
 Kerouac, Jack 9, 10, 38, 93, 112, 115, 119, 126, 127
 Knězek, Libor 38, 106
 Kopelev, L. 87
 Kormúth, Dezider 38, 105
 Kořínek, Otakar 38
 Kostra, Ján 82
 Kot, Jozef 28, 36, 37, 54, 60, 63, 65, 66, 68, 69, 71, 72, 85-87, 90
 Kotača, Jiří 92
 Kováč, Bohuslav 69, 89
 Kováč, Mikuláš 99
 Kovačičová, Oľga 17, 33
 Kováčik, Marián 82
 Koyš, Pavel 52, 53, 88, 89
 Kozma, Andrej 86
 KP [neoverená skratka] 107
 Kralčák, Lubomír 13
 Krausová, Nora 31, 83
 Krčméry, Ivan 70
 Krulišová, Oľga 109
 Kusá, Mária 15, 17, 55, 64, 99
 Kužel, Dušan 47, 122
 Kuželová, Viera 113
 E. F. [neoverená skratka] 102
 Lamantia, Philip 9
 Lasica, Milan 99
 Latour, Bruno 15
 Laučík, Ivan 114, 115
 Lazarová, Katarína 54, 56, 57
 Leary, Timothy 119
 Lefevere, Andre 14
 Lembovič, Igor 99
 Levi, Giovanni 17
 Levý, Jiří 12, 81-83, 111
 Lewis, Sinclair 70, 71, 90
 Lewisová, Julie 39
 Lindsay, Jack 86
 Lipták, Lubomír 76
 London, Jack 35, 44, 68
 Long, Roderick T. 135
 Luhmann, Niklas 15

M. P. [neoverená skratka] 99
 Madunická, Jana 122, 124
 Magová, Gabriela 30, 32, 50
 Macháček, Ladislav 120-122
 Machulková, Inka 95, 112
 Mailer, Norman 86, 113
 Majakovskij, Vladimir Vladimirovič 68, 81
 Majerník, Ján 85, 95, 96
 Malamud, Bernard 37
 Málková, Iva 47
 Marcelli, Miroslav 24
 Martin, Ivo 92
 Marušiak, Juraj 42, 43, 47, 53, 56, 57, 61, 67
 Marušiak, Ondrej 105
 Masters, Edgar Lee 74, 77, 107
 Mathesius, Bohumil 83
 Matthews, John. P. C. 61
 Matuška, Alexander 28
 McClure, Michael 9
 Med, Jaroslav 95
 Mihálik, Vojtech 8, 37, 39, 44, 45, 78, 80, 99, 108, 110
 Mihalkovič, Jozef 75, 77, 90, 91, 96
 Mikleová, Dagmara 133
 Miko, František 21, 80, 109
 Mikula, Valér 31, 76
 Mikulík, Pavol 99
 Miller, Arthur 90
 Mináč, Vladimír 58, 73, 75, 76
 Mises, Ludwig von 135
 Mistrík, Erich 131
 Mistrík, Jozef 27
 Mitana, Dušan 102, 118, 120
 Mittelmann Dedinský, Móric 81-83
 Mňačko, Ladislav 28, 57, 119
 Mojík, Ivan 68, 90, 99, 107
 Móricová, Marta 122
 Morisson, Jim 10
 Moser, Benjamin 69
 Müglová, Daniela 31
 Mukařovský, Jan 83
 Munday, Jeremy 48
 Mundstock [bez mena] 72
 Nelson, Max 94
 Neruda, Pablo 46, 68, 77
 Neumann, Stanislav 97
 Newmark, Peter 28
 Nezval, Vítězslav 75, 99
 Nietzsche, Friedrich 68
 Novomeský, Ladislav 28, 30, 73
 Novotný, Antonín 57, 121
 O'Brienová, Sharon 15-18
 Oleríny, Vladimír 78, 109
 Olexa, Jozef 36
 Olohanová, Maeve 16
 Olson, Charles 107, 114
 Ondruš, Ján 75, 77
 Orlovová, R. 87
 Paddington, Brucev91
 Passia, Radoslav 30, 60
 Pašteková, Soňa 34
 Pavligová, Mária 29
 Pažout, Jaroslav 61, 121
 Perez, Emília 14
 Perse, Sain-John (vl. m. Leger, Alexis) 46, 117-118
 Peteraj, Kamil 102, 104
 Petřík, Vladimír 102
 Pipes, Richard 67
 Pliešovská, Ľubica 8, 16, 34-38, 44, 65, 66, 68, 89, 133
 Poe, Edgar Allan 70
 Pokorn, Nike 19
 Popovič, Anton 7, 8, 12-14, 16, 19-21, 48, 49, 51, 53, 75, 78-80, 109-111, 134, 135
 Pospíšil, Filip 122
 Pound, Ezra 80, 107, 114
 Prévert, Jacques 46, 77

Priestland, David 43
 Priščová, Dominika 28, 133
 Procházka, Tibor 88
 Proseová, Francine 69
 Proust, Marcel 75
 Přibáň, Michal 60
 Puskalier, Bohumil 100
 Puškin, Alexander Sergejevič 97
 Pym, Anthony 12, 14-17, 23-26, 40, 51,
 77, 79, 129, 132, 135
 Radó, György 12
 Rasmussen, Knud 119
 Reissová, Katharina 31
 Repka, Peter 104, 107, 114, 115, 118-128,
 131
 Rexroth, Kenneth 9, 113
 Rimbaud, Arthur 46, 81,
 Riška, Gustáv 90, 92
 Ritter, Rüdiger 92
 Romanovová, E. S. 9, 94
 Roth, Philip 37, 108
 Różewicz, Tadeusz 46, 96
 Rozner, Ján 36, 110
 Rúfus, Milan 28, 68, 73, 99, 121
 Rundle, Christopher 18
 Ruppeldt, Miloš 70, 87
 Ruppeldtová, Tatjana 70
 Rychlík, Jan 90
 Řezáč, Jan 58, 60
 Sabol, Filip 82
 Sadecký, Petr 105
 Saldanhaová, Gabriela 15-18
 Sandburg, Carl 37, 46, 68, 77, 91
 Sapfo 52
 Sartre, Jean-Paul 103
 Satinský, Július 99
 Savory, Theodore H. 81
 Scott, Robert Falcon 119
 Sedlák, Imrich 29, 73, 104, 114, 115
 Seifert, Jaroslav 53
 Semínová, Zuzana 49, 56, 58, 60, 90
 Sharpe, Jim 15
 Schejbal, Jaroslav 37
 Schreiber, Jozef 123
 Sinclair, Upton 35, 36
 Skalická, Šárka 59
 Skukálek, Rudolf 37, 77, 87, 91, 107
 Sloboda, Rudolf 28, 73
 Slovák, Emil 122, 124, 127
 Slováková, Jarmila 122, 124
 Snell-Hornbyová, Mary 14
 Snyder, Gary 9
 Sokrates 52
 Solón 52
 Somolayová, Ľubica 107, 114
 Stacho, Ján 46, 75, 77, 79, 108, 110
 Stalin, Josif Vissarionovič 8, 35, 52, 55, 61,
 62, 66, 67, 70, 85, 116, 121
 Steinbeck, John 36, 70
 Steinová, Gertrude 90
 Stone, Irving 36, 72
 Studená, Zora 36
 Sturgeová, Kathryn E. 18, 19
 Suchý, Jiří 98
 Svatoš, Michal 61
 Svozil, Bohumil 39, 112
 Szathmáry-Vlčková, Viera 71, 72
 Šikula, Vincent 28
 Šimonovič, Ján 75, 77, 78, 82, 89, 109, 110
 Široký, Viliam 57
 Škamla, Ján 65, 95, 105
 Škvarková, Kveta 108
 Škvorecký, Josef 37, 55
 Šmatlák, Stanislav 30, 31
 Špilarová, Olga 38
 Špirk, Jaroslav 18
 Špitzer, Juraj 88
 Šrank, Jaroslav 89
 Šťastný, Ondřej 122
 Štefko, Vladimír 98

Štoll, Ladislav 64
 Štrasser, Ján 29, 80, 104, 113
 Štrpka, Ivan 109, 114-119
 Švantner, František 103
 Švihran, Ladislav 106
 Tahir-Gürçağlarová, Şehnaz 48
 Taragel, Dušan 122, 123
 Taufer, Jiří 64
 Tempest, Peter 85
 Teplan, Dušan 105
 Thomas, Dylan 46, 109
 Thomson-Wohlgemuthová, Gaby 18
 Timura, Viktor 28
 Tinková, Alexandra 126, 127
 Tolstoj, Lev Nikolajevič 69
 Tóno [nezistený pseudonym] 123
 Toury, Gideon 14, 21, 23, 48
 Trachta, Ján 66
 Truhlář, Břetislav 105
 Turan, Ján 88
 Turčány, Viliam 73, 75, 79, 110
 Turgenev, Ivan Sergejevič 69
 Twain, Mark 35, 36, 44
 Tyšš, Igor 49, 112, 165
 Unruth, Howard 86
 Updike, John 37, 107
 Urban, P. 85
 Urbánková, Marika 29
 Vadkerti-Gavorníková, Lýdia 75
 Vajdová, Libuša 24, 44
 Válek, Miroslav 30, 31, 39, 44-46, 73-76,
 78, 80, 81, 89, 93, 112, 114, 117, 130, 165
 Valentová, Mária 21, 75
 Válková, Zora 93
 van Gogh, Vincent 72
 Vanovič, Július 103, 104, 106
 Varačková, Lucia 28, 133
 Vercors (vl. m. Jean Bruller) 70
 Verlaine, Paul 46
 Verschueren, Jeff 43
 Vilikovská, Božica 111
 Vilikovský, Ján 30, 36, 37, 39, 44-46, 50,
 63, 72, 78, 79, 83-85, 87, 90, 108, 110,
 112, 130
 Villon, François 80
 Višňovský, Peter 120
 Vojtek, Juraj 90, 100, 101
 Vojtková, Viera 101
 Vyskočil, Ivan 98
 Waldmanová, Anne 9
 Wasserberger, Igor 92
 Whalen, Philip 9
 Whitman, Walt 10, 46, 68, 87, 91, 93
 Williams, Tennessee 67, 85
 Williamsová, Jenny 16
 Winczer, Pavol 17
 Wolfe, Thomas 36
 Wright, Richard 71
 Z. B. [neoverená skratka] 92
 Zábрана, Jan 39, 42, 87, 116, 117, 128, 130
 Zajac, Peter 108, 124, 126
 Zambor, Ján 12, 13
 Zelinský, Miroslav 59
 Žáry, Štefan 78, 81, 99, 109, 110
 Žáryová, Katarína 108
 Žemberová, Viera 29, 53

Edičná poznámka

Výskum, ktorého výsledkom je táto monografia, sme realizovali najmä v priebehu troch rokov doktorandského štúdia na Katedre translológie Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre v rokoch 2013 – 2016. Dialo sa tak aj počas práce a spolupráce na viacerých výskumných projektoch. Z najvýznamnejších projektov, na ktorých sme sa podieľali, spomenieme VEGA 2/0169/11 – Preklad ako súčasť dejín kultúrneho priestoru⁵⁷⁶, VEGA 2/0200/15 – Preklad ako súčasť dejín kultúrneho priestoru II⁵⁷⁷ a VEGA 1/0589/14 – Slovenská literatúra v preklade⁵⁷⁸. Archeologické výskumy dobového časopisectva sme uskutočnili v rámci čiastkových výskumných úloh v nami vedených projektoch UGA II/11/2014 – Archeológia kritiky prekladu 1: Bibliografia kritiky prekladu (a recepcie) americkej literatúry na stránkach Mladej tvorby v r. 1956 – 1970 a UGA I-14-218-02 – Archeológia kritiky prekladu II: Časopis Romboid a preklad v období normalizácie.

Čiastkové výsledky výskumu, z ktorého vychádza táto práca, boli prezentované a publikované. Predovšetkým upozorňujeme na štúdiu Kauza Ginsberg v dejinách prekladu (2015), ktorá dopĺňa aj predkladanú prácu. Monografia vychádza z dizertačnej práce *Ideológia a preklad: Obraz sveta v prekladoch americkej literatúry v r. 1948 – 1989* (2016). Text je podstatne upravený, krátený, prepracovaný a podľa potreby a možnosti tiež doplnený o nové výsledky výskumu z obdobia po doktorandskom štúdiu. V texte práce sme upozornili aj niekoľko ďalších vlastných štúdií. Tieto texty podrobnejšie rozpracúvajú čiastkové teoretické problémy (napr. vzťah semiotiky a translológie či kamufláž diskurzu), ktoré sú v monografii len naznačené. Keďže tieto texty predstavujú koncepcie prepojené s výskumom prezentovaným v tejto práci, pre informáciu čitateľa sme sa ich rozhodli uviesť.

⁵⁷⁶ Najvýznamnejším výstupom z uvedeného projektu je prvý diel Slovníka slovenských prekladateľov umeleckej literatúry (2015).

⁵⁷⁷ V rámci projektu sa v čase prípravy tejto monografie pripravuje do tlače druhý diel Slovníka slovenských prekladateľov umeleckej literatúry.

⁵⁷⁸ V rámci projektu autor tejto práce okrem iného skúmal transpozíciu ideologicky konformných motívov M. Válka v prekladoch do anglického jazyka.

Bibliografická poznámka

V monografii sa na použité zdroje odkazujeme tzv. metódou priebežných odkazov pod čiarou. V rozpore s normami STN ISO 690 a STN ISO 690-2, ktoré použitie tejto metódy ustanovujú a zjednocujú, však pod čiarou okrem obligátneho mena autora a prvých slov názvu uvádzame aj rok, príp. dátum vydania publikácie. Pri seriálových zdrojových dokumentoch (napr. časopisy alebo webové domény) uvádzame v skrátenej forme úplný zápis. Bližšie časové údaje a údaje o seriálových publikáciách sme rozhodli uviesť preto, že táto monografia má historiografický charakter a súčasťou výkladu je často porovnávanie či priamo konfrontácia viacerých zdrojov. Pri názvoch nepreložených cudzojazyčných textov diskutovaných v texte práce uvádzame v zátvorke vlastný informatívny preklad bez kurzívy.

Dlhšie citáty alebo citáty so zvláštnym formátovaním (jeden citát napísaný vo viacerých odsekoch, úryvky básní a pod.) v texte uvádzame do samostatného odseku menším typom písma. V tomto prípade ich už nedávame do úvodzoviek. Dlhšie citáty v komentároch pod čiarou uvádzame v samostatnom odseku, no pre lepšiu čitateľnosť už nie sú sádzané menším typom písma – a dávame ich pre lepšiu zrozumiteľnosť do úvodzoviek.

V texte monografie používame niekoľko skratiek. Dobové periodiká skratkou zapisujeme aj v zozname použitej literatúry. Skratky využívame iba pri periodikách, na ktoré sa odkazujeme najčastejšie. Skracujeme aj názvy známych a v monografii často diskutovaných kultúrnych a politických ustanovizní. Na skratky upozorňujeme v texte.

**Teoretické a materiálové sondy do praxeológie a dejín prekladu americkej literatúry
na Slovensku v období socializmu: Mladá tvorba a Beat Generation**

Igor Tyšš

Vydavateľ: Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre
Filozofická fakulta

Jazykový redaktor: Bc. Natália Rondziková

Technický redaktor

a sadzba: Mgr. Peter Horváth

Návrh obálky: PhDr. Dušan Teplan, PhD.

Náklad: 150 výtlačkov

Rozsah: 168 strán

Tlač: EQUILIBRIA, s. r. o.

ISBN 978-80-558-1237-3